

E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak
Trabajos y actas de la Real Academia de la Lengua Vasca
Travaux et actes de l'Académie de la Langue Basque



EUSKALTZAINDIA

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
ACADEMIE DE LA LANGUE BASQUE

1993, 2
38. liburukia (2. aldia)
BILBO

EUSKALTZAINDIA

Plaza Barria, 15. 48005 Bilbo

Argitalpenen Batzordea / Comisión de Publicaciones:

Burua:	Jean Haritschelhar
Kideak:	Juan Mari Lekuona Endrike Knörr J. A. Arana Martija Patxi Altuna Txomin Peillen Ibon Sarasola
Eragile eta idazkaria:	Ricardo Badiola Uriarte

© Euskaltzaindia

ISSN. 0210-1564

Euskera

ISBN. 85479

Legezko Gordailua BI-1.244-58

Fotokonposaketa: Rali. Particular de Costa, 12-14 - 48010 Bilbo

Elkar, E. Koop. grafikagintza. Autonomia, 71 - 48012 Bilbo

Aldizkari hau beste agerkariekin trukatzen da. Otoi, idatz Zuzendariari.
Esta **Revista** admite el intercambio con otras publicaciones. Se ruega dirigirse al Director.

AURKIBIDEA

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA/ EUSKALTZAININDIA - CONSEIL GÉNÉRAL DES PYRÉNÉES-ATLANTIQUES

François Bayrou, <i>Pirineo Atlantikoetako buru eta Frantziako Hezkuntza ministroaren ongi-etterria</i>	265
Javier Marcotegui, <i>Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques - Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia</i>	271
Jose Antonio Ardanza Garro <i>lehendakari jaunaren hitzaldia</i>	273
Jean Haritschelhar <i>euskaltzainburuaren erantzun-hitzaldia</i>	275
Txomin Peillen, <i>Euskara eta Gaskoinaren arteko harreman eta lorturak</i>	281

EUSKALTZAINDIAREN AGIRIAK

Euskaltzaindiaren adierazpena Euskara Batuaz	299
Euskaltzaindiaren batzar-agiriak (1993-V, VI eta VII)	301

BATZAR-TXOSTENAK

Juan San Martin, <i>Ofizio eta titulu nortasuna Hondarribiko etxe-izeinetan</i>	315
Mikel Gorrotxategi Nieto, <i>Petri, Pedro, Peru eta Pello Nafarroan, XVIII. mendean</i>	319
Patxi Salaberri, <i>En torno a Urdaitz/Urdániz</i>	323
Patxi Salaberri, <i>Nafarroako zenbait ibar, herri eta auzoren euskarazko izenak</i>	329

BERRIAK

Juan Mari Lekuona, <i>Euskaltzaindia eta Bilbao Bizkaia Kutxaren literatura-sariak</i>	361
Jean Haritschelhar, <i>Euskaltzaindia-Bilbao Bizkaia Kutxa: literatura-sariak</i>	365
Endrike Knörr, <i>Bilboko metroaren geltokiei buruzko diktamena</i> <i>Euskaltzain ohorezko berriak izendatzea</i>	367
Martin Ugalde, <i>Ohorezko euskaltzaina 1993</i>	371
	373

HIL BERRIAK

Luis Villasante, <i>Eusebio Erkiaga Alastra (1912-1993)</i>	377
P. Charriton, <i>Paul Guilsou (1920-1993)</i>	381

EUSKALTZAINDIAREN AURKITEGIA ETA BATZORDE-ORGANIGRAMA

Egoitza/Sede	387
Ordezkaritzak/Delegaciones	389
Euskaltzainburugoa/Cargos académicos y ejecutivos	391
Euskaltzain osoak/Académicos de número	393
Euskaltzain ohorezkoak/Académicos de honor	395
Euskaltzain urgazleak/Académicos correspondientes	397
I. Hiztegigintza	405
II. Gramatika	406
III. Dialektología	406
IV. Onomastika	407
V. Literatura	407
JAGON eta Egiturazko batzordeak	
VI. Jagon Saila	408
VII. Azkue Biblioteca	409
VIII. Argitalpenak	409
IX. Juridikoa	409

BATZORDE SUNTSIKORRAK

Euskara Batukoa	410
75. Urteurrenекоа	410
Ahoskera batzordea	410
Hizkuntza eskakizunen esparruan euskalkien ezagutza neurtekoा	411

**REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA/
EUSKALTZAINDIA - CONSEIL GÉNÉRAL
DES PYRÉNÉES-ATLANTIQUES**

Pau/Pabe, 30.07.1993

FRANÇOIS BAYROU PIRINEO ATLANTIKOETAKO BURU ETA FRANTZIAKO HEZKUNTZA MINISTROAREN ONGI- -ETORRIA

Pau/Pabe, 30.07.1993

Monsieur le Président d'Euskaltzaindia,
Messieurs les Académiciens et Madame l'Académicienne,

Vous me permettrez, Monsieur le Président, de saluer d'une manière particulièrement chaleureuse M. le Lehendakari, Président de la Communauté Autonome Basque.

Monsieur le Président, c'est un honneur que vous nous faites et un geste d'amitié que nous apprécions et dont chacun et chacune de ceux qui forment les communautés dont nous avons la responsabilité devrait un jour tirer bénéfice.

Nous sommes certains que votre présence dans cette salle est une promesse. Vous pouvez être assuré que nous ferons tout ce qui est en notre pouvoir pour que les liens entre le département des Pyrénées-Atlantiques, composé pour partie, vous le savez, des trois provinces basques du nord des Pyrénées, et la communauté autonome basque, ne cessent de se renforcer et de porter des fruits.



Monsieur le représentant du gouvernement de Navarre, nous sommes aussi particulièrement heureux de vous saluer devant Monsieur le Préfet des Pyrénées-Atlantiques, qui découvre ce département et une

réalité culturelle nouvelle pour lui. Il n'y a pas, Monsieur le Préfet, de meilleur exemple et, j'en suis sûr, de meilleure initiation à ce qu'est la réalité basque, que cette séance.

Je salue aussi Messieurs les parlementaires qui sont là, Monsieur le Ministre Michel Inchauspe, député des Pyrénées-Atlantiques, les Conseillers régionaux, mes collègues, conseillers généraux des Pyrénées-Atlantiques, Mesdames et Messieurs les Maires, Monsieur le Consul que nous remercions de sa présence, M. le Lehendakari et vous, Monsieur le représentant du gouvernement de Navarre. Quand je vous dis que vous êtes accueillis ici au sein du Parlement de Navarre, je suscite dans vos rangs, dans les rangs de votre délégué

: une interrogation. Je veux vous expliquer en quelques mots pourquoi.

Il y a ici un souvenir du vieux rêve pyrénéen qui fut matérialisé de manière éphémère il y a cinq siècles dans ce royaume de Navarre auquel mit fin, on peut le dire après cinq siècles, l'expansionnisme de la Couronne espagnole. Il ne resta alors, comme souvenir vivant du règne de Navarre, qu'un lambeau sur la partie septentrionale des Pyrénées, un beau lambeau, comme dit Michel Inchauspe, quelques cantons, mais qui étaient un royaume dont les souverains étaient considérés comme tels dans les cours européennes, et ces souverains avaient la bonne fortune d'être de surcroît souverains de Béarn, ce qui tout de même donnait une consistance un peu plus importante à leur couronne.

Or il advint que cet arbre que l'on croyait voué à la sécheresse du dérisoire, que cet arbre de Navarre porta un fruit si remarquable qu'il devint le roi de France; Henri III de Navarre devint Henri IV de France et c'est, vous le savez, le souverain dont le peuple français garde la mémoire la plus heureuse et la plus rayonnante.

Lorsque, après la mort du roi, son fils, Louis XIII, fut à son tour devenu roi de France, et qu'il eut acquis sa majorité, intellectuelle en tout cas, il vint en 1620 rassembler ce qu'il y avait d'autorités en Navarre et en Béarn dans ce bâtiment-même, en y installant le Parlement de Navarre, où nous siégeons donc depuis près de quatre siècles.

Chacun de nous a ici la mémoire de ce rêve pyrénéen, et nous avons le sentiment, en vous y accueillant, que ce rêve prend forme, naturellement pas sous la forme agressive, polémique, qui était celle de la volonté historique de le faire naître, mais nous avons le sentiment que votre présence entre les murs du Parlement de Navarre est plus qu'une rencontre de hasard.

Je dois ajouter qu'il y a comme un symbole dans cette rencontre car la première aide officielle à la propagation de la langue basque fut

accordée par une souveraine de Navarre, Jeanne d'Albret, en 1564 si ma mémoire est fidèle, et emportée qu'elle était par son enthousiasme pour la Réforme et donc pour l'utilisation de la langue vernaculaire dans la propagation des écritures, elle encouragea à la rédaction de la première Bible en langue basque qui parut aux alentours de 1570. Et donc ces murs, ce souvenir, ne sont pas étrangers à ce que nous célébrons aujourd'hui.

Je veux vous dire, Monsieur le Président d'Euskaltzaindia, à quel point nous sommes heureux de vous rencontrer ici, à quel point nous sommes heureux de vous accueillir, vous et les académiciens qui vous accompagnent, l'Académie que vous présidez —vous en êtes, si je ne me trompe pas, le sixième président et le premier issu du nord des Pyrénées— l'Académie parce qu'elle est le dépositaire et le symbole de la langue. C'est donc à la langue basque que nous rendons hommage aujourd'hui, comme je souhaite, dans quelques semaines, rendre hommage à l'occitan, au gascon, au béarnais, qui en est —vous me pardonnerez ce mouvement de chauvinisme— l'expression la plus pure.

C'est donc à la langue que nous rendrons hommage, c'est l'euskara que nous célébrons ici, avec le sentiment —je l'ai souvent exprimé à cette tribune, y compris dans les occasions controversées— que cette langue est un trésor, comme toutes les langues sans doute, mais celle-là plus que d'autres parce qu'elle est le dernier souvenir vivant, l'un des derniers et sans doute le plus irréfutable, de ce qu'étaient les langues du continent européen, avant que la déferlante indo-européenne ne se répande sur les terres de l'Europe Occidentale et ne vienne y créer et y enracer cette civilisation dont nous sommes, cette civilisation du latin et du grec, et de toutes nos langues romanes.

Avant l'arrivée de l'indo-européen, l'euskara ou sa forme ancienne était la langue de ce pays. Et je ne vois pas au nom de quel illogisme celui qui assure la responsabilité du Ministère de l'Éducation Nationale, qui se bat, comme son prédécesseur Léon Bérard, pour la réintroduction des humanités classiques dans l'enseignement français, au nom de quel illogisme il pourrait considérer que le latin et le grec sont un trésor, et que la langue qui les précédéa ne mérite pas un effort semblable.

Le basque qui régnait au début de l'ère chrétienne, de la Garonne à l'Ebre, le basque qui a été la langue de ces Vascons selon la déformation que l'histoire a infligée aux mots, a résisté à la romanisation, a résisté et ensuite coopéré à la christianisation, a résisté à l'envahissement des grandes langues dominantes dans les derniers siècles. Certains pourraient y voir une relique ou un vestige. C'est, Mesdames et Messieurs, une relique qui fleurit.

Nous avons le devoir, en face de cette langue fragilisée par la déferlante médiatique, les pouvoirs publics ont le devoir de faire un choix: ou bien, nous acceptons qu'elle disparaisse, ou bien nous mettons nos efforts au service de sa survie. Et, naturellement, tous les matérialistes, tous les technicistes, tous les mécanistes de la création nous expliqueront qu'une langue qui meurt, cela n'est pas très grave. Ceux-là croient sans doute qu'une langue, c'est peut-être une barrière pour la compréhension entre les hommes et qu'au fond, cet anglais dégénéré qui sert de sabir commun aux pays développés aujourd'hui, avec 200 mots en moyenne, suffirait pour que le plus sommaire de l'information circule.

Telle n'est pas notre vision des choses. Nous savons au contraire de quels secrets sont tissés ces liens mystérieux qui unissent, qui rendent consubstantiels les mots et la pensée. Nous savons ce qu'il y a de charnel et de spirituel dans les mots qui servent à décrire et à transmettre la réalité humaine.

C'est pourquoi nous nous devons de participer à la défense —s'il se peut encore—, à la promotion —c'est ce que nous voulons— de l'euskara, du basque, de notre langue occitane, bref de tout ce qui a servi aux hommes à penser, à vivre, à construire, à aimer pendant les millénaires et les siècles qui nous ont précédés.

Voilà notre devoir, et c'est pourquoi j'ai soutenu toutes les entreprises qui visaient à faire en sorte que la puissance médiatique ne fasse pas disparaître cette langue, défendu les écoles qui transmettent le basque, quelles que soient leur manière de le faire, défendu les ikastolas, l'enseignement public bilingue, défendu l'enseignement privé qui a la même vocation. Et mon intention est de soutenir tous les efforts quels qu'ils soient sans m'arroger le droit de favoriser les uns ou les autres. Et c'est pourquoi aussi, il convenait que, 75 ans après sa création, Monsieur le Président, que, plus de 15 ans après sa reconnaissance officielle par un décret royal, l'Académie de la Langue Basque fût officiellement et solennellement reçue, comme un partenaire à part entière, en ce Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques, entre ces murs du Parlement de Navarre. C'est un geste et c'est un symbole, mais il y a là matière à symbole et à geste.

Nous savons à quel point, pour défendre les langues, et notamment ces langues d'ancienne tradition orale, il est nécessaire qu'une compagnie comme la vôtre puisse mener son travail à son terme pour unifier, autant que faire se peut, et surtout pour sauver les mots et les détails de chacun des idiomes qui la composent. J'ai retenu la mission que vous vous êtes fixée dans les statuts initiaux d'Euskaltzaindia.

Votre tâche première est de travailler à la formation d'un langage littéraire unifié dans son lexique, sa syntaxe et sa graphie, qui se nourrissant de la saveur de tous les dialectes, nous permettra de disposer d'une langue littéraire commune. Ce n'est pas autre chose que le mouvement même qui fit la renaissance française. Cette manière d'élire, de choisir, de sauver, de défendre les mots et de les faire entrer dans le lexique commun avec leur saveur différente, s'apparente au grappillage que Ronsard, en son temps, défendit.

Mais il y a tout le reste, il y a le très important travail de recherche et d'édition, il y a cette admirable entreprise de l'atlas linguistique du Pays Basque, il y a l'oeuvre d'analyse littéraire... Bref, c'est pour nous un trésor que vous contribuez à faire vivre. Et c'est la raison pour laquelle le Conseil général vous a récemment demandé de l'aider dans la définition de la graphie des noms de villes et de lieux qui serviront un jour au fléchage bilingue que Michel Inchauspe et moi voulons voir naître et qui naîtra dans les années qui viennent, au fur et à mesure que nos disponibilités budgétaires le permettront.

Ce travail est donc très précieux pour chacun d'entre nous, et je vous remercie de vous y consacrer —ce sera mon dernier mot avant de céder la parole à Monsieur Javier Marcotegui, représentant du gouvernement de Navarre, à vous, Monsieur le Lehendakari, ensuite à vous, Monsieur le Président, pour votre séance, et à celui de vos académiciens que vous désignerez —car il me semble que nous sommes devant un enjeu historique très important.

Il y a eu, il y a toujours deux écoles dans l'histoire et mon intention n'est pas de discuter des mérites de l'une ou de l'autre; il y a des moments qui inspirent une vision du monde et puis d'autres moments où il est temps d'en changer. Nous avons vécu, la France a vécu, autour de l'idée jacobine, centralisatrice et unificatrice qui faisait de l'État unique l'instrument d'une culture uniforme; les parents de chacun d'entre nous se souviennent très bien combien à l'école primaire française, on se faisait cingler les doigts parce qu'on lâchait un mot de béarnais ou de basque.

Je n'ai pas l'intention de discuter des mérites de cette vision du monde à son époque, cela appartient au jugement que chacun d'entre nous est en droit de porter sur l'histoire. Mais je sais que l'heure qu'il est —en tout cas, c'est une conviction commune à beaucoup d'entre nous— n'autorise plus ce genre de simplification-là. Il est temps d'accepter une autre vision du monde, et je prétends que cette vision, qui intègre les richesses de la diversité culturelle et linguistique, n'attente en rien à l'idée d'une communauté de destins, pas plus qu'à la communau-

té nationale de destins dont vous savez que la tradition est si forte en France et à laquelle nous tenons, et qu'à cette communauté de civilisations qu'est la Communauté Européenne et dont dépend tout notre avenir.

Il est maintenant possible et souhaitable d'accepter la diversité. Il est temps de le faire car nous voyons que les liens qui unissent les hommes ne sont pas détruits, ne sont pas amoindris lorsque ces hommes sont différents.

La France a besoin du basque, la France a besoin du béarnais, elle a besoin du breton, ella a besoin de l'alsacien. La France a besoin de sa diversité, l'Europe a besoin de la même diversité, et il est très important, Monsieur le Lehendakari, pour notre avenir commun, que partout où les hommes auront des décisions à prendre, économiques en particulier, il est très important qu'ils sachent que la frontière historique qui nous sépare n'est pas entre nous une cause d'affrontement ou d'éloignement; nous voudrions qu'elle soit un lien. Il est temps que tous ceux qui auront un jour à décider de l'implantation d'une entreprise ou d'une organisation, d'une route ou d'une voie ferrée, comprennent que nous avons choisi d'avoir une communauté de destins, que nous avons choisi de faire de ces liens entre nous un des principaux atouts pour notre avenir. Notre passé est un avenir. Le passé basque, le passé pyrénéen sont un avenir pour nous. Nous voulons nous en servir. Nous savons que nous ne réussirons pas autrement à sauver ce que nous avons de plus précieux.

Voilà, Madame et Messieurs, au-delà de notre amour de la langue, la raison profonde, Monsieur le Président, qui a fait que j'ai voulu accueillir, au nom du Parlement de Navarre, solennellement, entre ces murs, l'Académie de la langue basque.

Merci d'être venus jusqu'à nous.

CONSEIL GÉNÉRAL DES PYRÉNÉES-ATLANTIQUES - REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA/EUSKALTZAINDIA

Pau/Pabe, 30 de julio de 1993

Javier Marcotegui

Consejero de Educación y Cultura del Gobierno Foral de Navarra/Nafarroa

Excelentísimo Ministro de Educación del Gobierno francés, Sr. Bayrou, y Président du Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques,

Lehendakari jauna,

Señores académicos,

Señores parlamentarios del Parlamento de Navarra.

En esta breve intervención quiero expresar claramente el mandato que del Presidente de la Comunidad Foral de Navarra, D. Juan Cruz Alli, he recibido esta mañana. El Presidente de la Comunidad Foral de Navarra desea y espera que Uds. disculpen su ausencia en este acto entrañable en honor de la Real Academia de la Lengua Vasca. Lamentablemente, compromisos adquiridos con anterioridad han impedido al Presidente desplazarse de Pamplona para acompañarles en este Salón de sesiones del Parlamento de Navarra. Quiero dar testimonio, en nombre de su persona, a la que represento, su adhesión ilusionada a este acto, no sólo en el plano institucional sino también en el personal.

El acto que celebramos es por sí un hecho histórico, como acertadamente se ha dicho en la primera intervención. Asistimos a la primera recepción de la Academia de la Lengua Vasca en el Parlamento de Navarra en Pau. Ya sólo por ello es un hecho histórico por sí mismo. Para Navarra este Acto tiene además un sentido profundo, porque Navarra ha participado decididamente, desde el principio junto con las diputaciones vascas, en la creación y en el sostenimiento de Euskaltzaindia. Navarra ha confiado en la Academia, ha sentido en ella el instrumento adecuado para ordenar y dirigir todo lo relacionado con la Lengua Vasca, ha encontrado en ella el útil preciso capaz de dar unidad estructural al uso del idioma. Por otra parte, acrecentando el valor de este acto, para los navarros estar presentes en este Parlamento tiene un valor afectivo enorme. Los navarros tenemos muy presente, constantemente pre-

sente, a la región que denominamos “la Sexta Merindad”. En realidad, siendo fiel a los hechos históricos, deberíamos decir la quinta merindad de Navarra. En Pau, en este Parlamento, los navarros nos sentimos en nuestra propia tierra, reencontrados con una parte querida del “Viejo Reyno” de Navarra.

El Gobierno de Navarra, desde las entidades políticas, está haciendo grandes esfuerzos para recuperar el uso del vascuence, para mantenerlo y para hacerlo efectivo en el seno de la sociedad navarra en todas sus manifestaciones: las culturales, educativas, administrativas, políticas... También estamos haciendo esfuerzos considerables para borrar definitivamente las barreras idiomáticas que en los últimos tiempos han separado a las dos Comunidades, Navarra y Bearnesea. Trabajamos con la esperanza de conseguirlo en breve. El vascuence, con todas sus connotaciones, es un sólido punto sociológico común que, sin lugar a dudas, supone un magnífico coadyuvante en esta ardua y trascendente tarea. Será un esfuerzo grande, somos conscientes de ello; será la tarea de no poco tiempo, pero, precisamente por ello, redoblamos el empeño.

Por la riqueza potencial que se encierra en este acto, quiero felicitar a la Asamblea; entre todos estamos haciendo real el lema de la Academia: “Ekin eta jarrai”/“Insistir y continuar”. La Academia y vosotros los académicos estáis trabajando tozuda y eficazmente para hacer efectivos los objetivos señalados en su fundación.

Deseo que perseveréis en este esfuerzo para que se haga una realidad tangible lo que Alfonso XIII manifestó en la sesión inaugural constitutiva de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia:

“Consagraos al estudio y fomento de todo cuanto pueda contribuir al adelanto y progreso del País, cultivad vuestra lengua, el milenario y venerable euskera, joya preciadísima del tesoro de la humanidad, que habéis recibido de vuestros padres y debéis legar incólume a vuestros hijos.”

Hago votos para que así sea y hagáis efectivo el texto deseado entonces por el Rey Alfonso XIII en el pórtico de la fundación de Euskaltzaindia.

Zorionak Monsieur Bayrou Président du Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques,

Zorionak Monsieur le Président de la Académie de la Langue Basque,

Zorionak Lehendakari jauna.

Muchas gracias.

JOSE ANTONIO ARDANZA GARRO LEHENDAKARI JAUNA-REN HITZALDIA

Pabe, 1993.07.30

Kontseilu Orokorreko Presidente zaren Bayrou jauna,
Euskaltzainburu zaren Haritschelhar jauna,
Nafarroako Gobernuko Ordezkari zaren Marcotegui jauna,
Jaun-Andere guztiok,
Agur.

Poz eta atsegin haundiz etorri naiz gaurko batzar honetara, bai Lehendakari legez eta baita euskaldun eta euskaltzale legez ere. Nik dakin-dala lehendabizikoz biltzen baikara Euskal Herri osoko hautetsi eta era-kundeen ordezkariak honelako batzar batean. Eta gertakizun honek bete-betean Euskaltzaindia, orain hirurogeita hamabost urte sortu zen garai-ko giro hora bera dakarkit gogora: “Euskara guztiona dela eta guztion partaidetza eskatzen duela”. Euskal Herri guztiko erakunde, talde, alderdi eta edozein pentsakeratako andra-gizonena.

Orain dela lau urte, Oñatin, Euskaltzaindiarekin egindako Ituna izenpetzerakoan, hauxe aitortu nuen: “Bidasoaz honuzko euskal herrietako erakundeak orain hirurogeita hamar urte elkarri emandako hitza betez elkartu gara. Hurrengo ospakizunean euskarak senide egiten gaituen alde bietako euskaldunak bilduko garen itxaropenik ez dut gal-tzen”.

Hona hemen, orduko nahia, egia bihurtzen hasia.

Herri bateko seme-alabak eta hizkuntza berekoak izan arren, historiak ez digu aukera haundirik eman Bidasoaren alde bietako gizon-ema-kuneoi, gure hizkuntzaren alde elkarrekin lan egiteko eta gure ahalegian indartsuagoak eta erabilkorragoak bihurtzeko. Baina orain bizitzea suertatu zaigun aldi historiko honek inoiz ez bezalako oportunitatea ematen digu ekintza horretarako: Europagintza, Europaren batasuna egitea; alde batekoak eta bestekoak eskuartean dugun lana da. Eta Europa-ren batasuna posible izan dadin, Europa guztiona izatea posible gerta dadin, une hauetan baiezkoa izango da bakoitzaren izaera, bizitzeko eta

pentsatzeko era, eta bakoitzaren kultura eta hizkuntza begiratzea eta ezagutzea.

Bukatu aurretik, nire esker bero-beroenak eman nahi dizkiot Bayrou jaunari ekitaldi garrantzitsu honetan izateko eman didan aukeragatik. Eta mila esker denoi.

JEAN HARITSCHELHAR EUSKALTZAINBURUAREN ERANTZUN-HITZALDIA

Pabe, 1993.07.30

François Bayrou, Hezkuntzako ministro eta Kontseilu Orokorreko zuzendaria,

Agintari eta hautetsi Jaunak,
Euskaltzainkideak,
Andereak eta Jaunak, agur.

Euskara da Euskaltzaindiaren hizkuntza. Hortakotz hasten dut egungo mintzaldia euskaraz, gero, jendetasunak galdeztzen duen bezala eta ikusiz badela areto nagusi honetan euskararik ez daki jende asko, pasatuko naiz Molière-n hizkuntzara.

Zuri mintzo natzaizu, orain, Lehendakari Jauna, erraiteko zer izan den ene poza joan den asteazkenean, Ajurianearen geundelarik, adierazi zenidalarik etorriko zinela Pauera. Hemen izanez, ohoratzan duzu Euskaltzaindia, daki larrik berak zer laguntza haundia emaiten dion Eusko Jaurlaritzak. Hemen dago ere Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia, Mari Carmen Garmendia anderea, Euskaltzaindiaren lanak segitzen dituena zure izenean. Parada ona daukat egun zuen agurtzeko eta zuei eskerren bihurtzeko.

Me dirijo a Vd., Señor Marcótegui, Consejero de Educación y de Cultura del Gobierno Foral de Navarra venido hoy en representación del Excelentísimo Señor Juan Cruz Alli, presidente del Gobierno Foral de Navarra. El Señor Alli me ha mandado una carta, lamentando no poder estar presente en este acto y anunciándome su venida. Quiero también agradecer al Gobierno Fde Navarra por la ayuda financiera que nos da a través del convenio que hemos firmado hace cuatro años en Oñati y aprovecho la ocasión para saludar la presencia del Señor José María Rodríguez Ochoa, director de la Política Lingüística del Gobierno Foral de Navarra.

Zuei ere, Eli Galdos, Gipuzkoako diputatu nagusia, José Alberto Pradera, Bizkaiko diputatu nagusia eta Pedro Ramos, Arabako kulturako diputatua, Alberto Ansolaren ordez etorria, zuei ere ene eskerrik beroe-

nak Euskaltzaindiaren izenean, emaiten diguzuen diru-laguntzarengatik, jakinik beti zuengana joan gaitezkeela eta beti besoak zabalik hartzan gaituzuela.

Egun hau ospe haundiko eguna da, lehen aldikotz Kontseilu Orokorreko areto nagusi honetan gaudelakotz, Bayrou jaunari esker. Harremanetan sartu zen Euskaltzaindiaren Zuzendaritzan joan den urteko ekainaren 2an Bayrou jaunarekin. Orduan, Pauera etortzeko gomita ukan zuen Euskaltzaindiak. Ikusten duzuen bezala, “hitza hitz” zer den badiak Kontseilu Orokorreko zuzendari jaunak. Gomita ukan dugu, gomitari ihardesten diogu, hemen gaude.

Egungo eguna historikoa da: ez jadanik erran dudan bezala lehen aldikotz hartzen gaituelakotz Kontseilu Orokorrak, baina bereziki lehen aldikotz euskara mintzatzen den toki guzietako agintariak bildua direlakotz, hain zuzen, Euskaltzaindiaren inguruan. Beraz, Euskaltzaindia ezagutua da, ez bakarrik Hegoaldean, baina hemendik goiti Iparraldean ere. Hori azpimarratuz bukatuko dut ene euskarazko mintzaldia, denek uler dezaten zer den Euskaltzaindia.

* * *

Je passe donc du basque au français. Même si c'est ma seconde langue, la première étant le basque, je pense que je vais pouvoir m'exprimer tout de même assez facilement.

C'est une journée faste pour l'Euskaltzaindia. Nous avons travaillé ce matin dans une salle que vous nous avez donnée, qui est la salle de la Commission des Finances —quel symbole!— et cet après-midi, nous sommes réunis dans cette salle des séances, et je voudrais vous dire, Monsieur le Ministre, à quel point nous sommes heureux —je parle ici au nom de l'Académie de la Langue Basque— de nous trouver dans ce Parlement de Navarre, pour une reconnaissance officielle par le Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques de cette langue basque que je ne qualifierai pas car vous l'avez fait excellement et je n'ai rien à dire de plus, sinon que cette langue, qui existe depuis des millénaires, non seulement a envie de durer, mais a surtout envie de s'épanouir.

Légitimer l'Académie, d'autres l'ont fait aussi et je tiens à leur rendre hommage. C'est par un décret royal du 26 Février 1976 et, je m'excuse bien la date, 26 Février 1976, c'est-à-dire très exactement trois mois et six jours après la mort de Franco, que le Roi d'Espagne reconnaît et légitime l'Académie de la Langue Basque. Cela m'apparaît sur le plan

du symbole comme un grand pas qui a été accompli. Ensuite, le statut d'autonomie des provinces basques, en 1979, puis la *Ley de amejoramiento et la ley foral del vascuence*, ont donné aussi à l'Académie ses lettres de noblesse et, en cette journée du 30 Juillet 1993, c'est au tour du Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques d'accorder cette même légitimité à cette Académie qui, dès l'origine, a été une Académie transfrontalière.

C'était il y a soixante-quinze ans. L'initiative est partie de Biscaye, à travers une motion présentée par deux députés bискayens, Kosme Elgezabal et Félix Landaburu, qui demandaient à la Diputación de Biscaye de bien vouloir se réunir avec les autres diputaciones pour pouvoir établir une Académie de la Langue Basque dont on sentait le grand besoin. Il y avait déjà plus d'un siècle que cette idée courait à travers le Pays Basque. Nous avons rendu, le 29 Janvier dernier, dans notre siège social de Bilbao, l'hommage qu'ils méritaient à Kosme Elgezabal et Félix Landaburu. C'était donc il y a soixante-quinze ans et au premier congrès d'études basques furent nommés les quatre premiers académiciens: Resurrección María de Azkue, Luis Eleizalde, Arturo Campión et Julio de Urquijo auxquels on demanda d'élaborer des status qui donnent vie à l'Académie. L'année suivante, le 21 Septembre 1919, se trouva réuni, à la diputación de Guipúzcoa, tout un ensemble d'associations basques, des deux côtés des Pyrénées, pour élire les huit autres académiciens. Sur ces douze académiciens, neuf étaient de citoyenneté espagnole, trois de citoyenneté française et, dès le début, l'objectif était fixé: l'Académie travailler a particulièrement à la formation d'une langue littéraire unifiée quant au lexique, la syntaxe et la graphie, langue nourrie de la richesse de tous les dialectes qui permettra à tous les basques de posséder une langue littéraire commune.

En songeant à ceux qui furent les premiers académiciens, je ne peux m'empêcher d'évoquer la mémoire d'un conseiller général de Hasparren, Pierre Broussain qui, justement, à travers un rapport, qui s'appelle "le rapport Campión-Broussain", lançait les tout débuts de l'unification de la langue basque. Il était des vôtres, il était des nôtres et je crois qu'hommage doit lui être rendu, de la même manière que je ne peux pas ne pas évoquer la mémoire de Michel Labèguerie, qui était académicien correspondant et dont on sait très bien à quel point il a aimé cette langue, à quel point il a essayé aussi de tout faire, en tant que président d'Euskaltzaleen Biltzarra, pour la promouvoir.

Je passerai rapidement, car je ne voudrais pas allonger mon propos, sur les années terribles de la guerre civile, sur les années noires du franquisme. Cinquante ans ont passé, nous sommes en 1968, l'objectif de la langue littéraire commune revient à l'ordre du jour. Dès 1964, au cours

de journées qui se sont tenues à Bayonne, des écrivains, des poètes, des basquisants venus de l'ensemble du Pays Basque, jettent les premières bases de la langue standard et demandent ensuite à l'Académie de la promouvoir. Au congrès d'Arantzazu, en début d'Octobre 1968, sont discutées diverses propositions allant dans ce sens là.

Dans la décennie qui suit, l'Académie affine ces propositions et dix ans plus tard, convoque un congrès qui se tient à Bergara. Une enquête montre que la très grande majorité des écrivains basques adoptent les normes proposées par l'Académie. Mieux encore, les jeunes écrivains sont les plus enthousiastes et, comme ils représentent l'avenir, l'Académie décide d'aller de l'avant. Dès lors, les décisions sont prises, l'orthographe, la déclinaison, les démonstratifs, les verbes auxiliaires, c'est-à-dire la morphologie nominale et verbale sont unifiés. Un grand pas a été accompli. Soixante ans après la création de l'Académie, le rêve de la langue littéraire commune devient une réalité.

Dès le lendemain du Congrès de Bergara sont créées les commissions académiques qui vont accomplir un travail en profondeur, d'une qualité remarquable. La commission de lexicologie élabore le dictionnaire général basque. Placée sous la direction du regretté Luis Mitxelena, professeur à l'Université de Salamanque, professeur associé à la Sorbonne pendant un an, puis professeur à l'Université du Pays Basque, elle est dirigée en ce moment par le professeur Ibon Sarasola, professeur à l'Université de Barcelone, présent parmi nous aujourd'hui. Sur les 14 ou 15 volumes prévus, 6 sont édités. Jamais un tel travail n'avait été réalisé, il sera d'une importance capitale pour l'avenir de la langue.

La commission de grammaire a déjà édité trois tomes de la grammaire basque et travaille actuellement sur les questions de syntaxe dont on sait qu'elles n'ont pas été tellement étudiées dans l'ensemble des langues.

L'Atlas linguistique du Pays Basque est en cours d'élaboration (145 points d'enquête dont 45 en Pays Basque de France, 2.800 questions dans chaque point d'enquête). Les enquêtes sont terminées et sont en train d'être informatisées. Cet atlas sera le témoignage de la langue orale et de sa répartition en dialectes.

La commission d'onomastique, en établissant les noms de villages et de lieux, ainsi que leur orthographe, s'est mise au service des deux gouvernements autonomes et des trois diputaciones qui ont entériné ses propositions. Elle s'attaque actuellement aux problèmes d'exonymie, d'une grande importance pour l'unité de la langue, dans la mesure où les toponymes du monde entier sont utilisés journellement dans la presse (*Euskaldunon Egunkaria*), dans les radios ou à Euskal Telebista.

Enfin, la commission de littérature, en dehors de ses travaux sur le vocabulaire de la critique littéraire, organise des congrès et colloques sur les écrivains basques. A titre d'exemples récents, je citerai le colloque Jean-Baptiste Elizanburu, à Sare, en Décembre 1991 et le congrès Arnaud d'Oihenart, à Mauléon et Saint-Palais, en Septembre 1992.

A partir d'octobre prochain, et pendant une année, nous allons célébrer à la fois le 75ème anniversaire de la naissance de l'Académie et le 25ème anniversaire du Congrès d'Arantzazu qui vit la naissance du basque standard. Nous voulons mettre ces deux commémorations à profit pour promouvoir encore davantage cet "euskaratua" qui est de plus en plus nécessaire pour son expression écrite aussi bien qu'orale.

N'oublions pas, en effet, les milliers d'enfants enseignés dans les modèles D et B, n'oublions pas l'enseignement en basque dans les différentes universités, ayons en mémoire que l'euskara est langue officielle dans la communauté autonome basque, ainsi que dans une partie de la Navarre, qu'en conséquence, tous les services administratifs sont impliqués, que les Bulletins officiels des deux communautés autonomes et des trois diputaciones sont bilingues, rappelons que journallement la langue basque s'exprime à la radio ou à la télévision, qu'on peut la lire dans les quotidiens et les revues.

Bref, cet admirable élan, utopie des décennies antérieures, réalité d'aujourd'hui, doit être canalisé, ordonné autour d'une langue unifiée et ce travail revient à l'Académie.

Il n'en est pas de même en France et, en tant que citoyen français, je souhaiterais que la charte relative aux langues moins répandues, mise en signature depuis le 5 Novembre 1992 au Parlement européen à Strasbourg, soit signée par la France, car elle représenterait une reconnaissance des langues de France qui fait cruellement défaut. Il est curieux de voir que, depuis 1946, tous les partis politiques ont élaboré des propositions de loi pour les langues dites régionales mais qu'aucune n'est arrivée en discussion au Parlement. Je souhaite que, soit par la signature de la charte européenne, soit par une loi garantissant un statut des langues de France, cette reconnaissance puisse être établie.

Je veux aujourd'hui dire la joie de l'Académie de voir l'ensemble des responsables politiques du Nord et du Sud des Pyrénées, quelle que soit la diversité de leurs opinions, réuni autour de cette langue basque qui nous est si chère. Je tiens aussi à vous remercier des paroles que vous avez prononcées tout à l'heure car il est important que ce ne soit pas simplement le Président du Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques mais le ministre de l'Education Nationale qui les ait prononcées. Elles n'en ont que plus de poids.

Que l'on me permette, en guise de conclusion, de jeter un coup d'oeil en arrière sur les quatre ans et demi où mes pairs m'ont accordé leur confiance en m'élisant à la présidence de l'Académie.

Je songe au passage de témoin entre mon prédécesseur, le R.P. Vilasante et moi-même. Il a eu lieu le 13 Janvier 1989 à la diputación foral de Biscaye, sous la présidence du lehendakari, M. Jose Antonio Ardanza. Ce jour marque le début d'une tradition, la présence des autorités officielles au moment du passage du témoin. Je remercie personnellement le président Ardanza d'en avoir eu l'idée et de l'avoir mise à exécution.

Je songe à la journée du 7 Octobre 1989 où, dans cette université d'Oñate, lieu de naissance de l'Académie, a été signé pour six ans l'accord de financement qui lie le gouvernement Basque, le gouvernement de Navarre et les trois diputaciones forales, d'Alava, de Biscaye et de Guipuzcoa.

Je songe aussi au 20 Octobre 1991 où, à Bilbao, a été inauguré notre siège central, un bel édifice de cinq niveaux, propriété de la Diputación de Biscaye qui l'a rénové de fond en comble à ses frais et, une fois de plus, je remercie M. José Alberto Pradera, le *diputatu nagusi* ici présent, de même que les deux gouvernements et les trois diputaciones qui, de concert, ont financé l'ameublement et l'équipement de la maison. Le jour d'inauguration fut un grand jour qui restera dans les mémoires, d'autant que débutait dans nos murs un congrès international de dialectologie dont les actes ont paru récemment.

Dernier jalon, cette journée, Monsieur le ministre, croyez bien qu'elle comptera dans l'histoire de l'Euskaltzaindia, cette histoire qui se tisse tous les jours à travers le travail intense que j'ai décrit, travail qui est reconnu par tous. En même temps que je remercie les responsables politiques de cette reconnaissance, je vous remercie tout particulièrement, Monsieur le Ministre et Président du Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques, de l'accueil que vous nous avez réservé dans cette maison, en ce jour du 30 Juillet 1993, digne de mémoire.

EUSKARA ETA GASKOINAREN ARTEKO HARREMAN ETA LOTURAK

Pabe, 1993.07.30

Txomin Peillen

Mosenh Lo Lehendakari,
Mosenh(s) Lo(s) Ministre(s),
Mossen(s) Lo(s) Deputat(s)
eslejuts, autoritats, daunas e sénhers, fideus de las nostas culturas.
Granmercès.

Qu'em assemblats, dab tota solemnitat, a l'invit de Mosen Frances Bayrou, Ministre de l'Educacion Nacionau e er idea de Mossen Haritschelhar, president de la nosta Real Academia de la Lenga Basca. Cosins e cosias gascons, hrairs e sòrs bascos de las duas parts deus Pireneus, vam comemorar lo sovenir de las anticas estacas de los nostes pòples. Bon vrèspe mond!

L'aunor que me pertòca n'ei pas aisit; que voi, que m'atrèvi a explicar punts desbrombats e mots escampilhats deu substrat topinimic a vòste. Uei, chic de Gascons, chic de Bearneses que saben las causas deu passat pirenaiac commun o collectiu d'abans los Romans, quan los pòbles enter Garona e Ebro parlavan lo medish basco antic "protobasco" disen quàuques especialistas e qu'aquesta lenga, dábans lo latin, n'éra pas importada per los bascos deu Bascoat, mès qu'éra la lenga de la màger part deus Aquitans e qu'enquéra, uei, los noms de montanhas e los arrius que parlan sovent lo basco antic.

Que'm cau parlar, tanben, de superstrat lexicologic perqué en sens contrari, tots los dialectes bascos que manlhevèn mots a l'occitan de Gasconha, per rasons que diré: Prumèrament que voi ensajar de dar una idea de los nostes entercambis e amuishar si pòdi, ço que i a de bon en eths.

Per las nostas montanhas, a causa de la transhumança, baishavan los pastors deus Pireneus enlà, entà las lanas de Gasconha o deus Pireneus deu Sud dinc a Ebro. Aquerò, començè abans los Romans, mantenen l'unitat de lenga antic. Depuish de la romanisacion, quan los de

las lanas deishèn de parlar lo basco, los pastors contunhèn de baishar deu Bascoat, e aprenèn occitan; aquò de l'Edat Mejana enlà.

Mei tard dab la necessitat d'anar tribalhar en ciò deus pòbles vesins que calèva despatriar's deu Bascoat pr'amor que las tèrras n'aumentavan pas com los dròlles e n'eran pas tan fertiles com las daunas. Abans la Revolucion Francesa qu'anavan tribalhar entà las Espanhas, entà har lo hustèr, lo maçon, lo peon. Estudièi los mots manlhevats per lo dialecte soletin au castelhan.

Au sègle dètz e nau (XIX) qu'anavan entà America o entà Gasconha tà har l'aulhèr, lo peon: qu'ei per aquò que alavetz hèra d'òmis bascos parlavan occitan em anlhevèn mots a la vòsta lenga mairana, qu'estudiei, tanben.

Ua auta rason de l'influéncia de l'occitan sus la lenga basca qu'ei lo hèit d'estar la vosta lenga ua de las lengas administrativas de las duas Navarras, de Labort, de Sola e un drin emplegada en Guipuzcoa.

La darrèra rason qu'eyl l'existéncia de colonias marchandas gasconas sus lo camin de Santiago, sustot en Navarra (Pamplona, Sangosa, Estelha, Labastida, San Joan lo vieilh, San Joan de Ciza), tanben en Mauleon, San Sebastian, Vilabona, Pasadja e Hontarribia) shens contar los que s'espariclaron en tot lo Bascoat.

Aquestes moviments de populacion que son ua de las hontans de l'enriqueçement relatiu de la lenga basca, sustot, en mots de tecnica, d'utis, e de relacions humanas: mès com l'occitan jamei n'estó la lenga de la literatura de nòste e de la religion deus bascos, q'avem manlhevat hèra, mès dens camps limitats.

Abans de disér tot aquò, que cau conhesar que l'occitan non parli pas hèra plan; lo noste gran-pair e la nosta gran-mair de Sola lo parlavan plan, uei lo dia, los bascos ne sabem pas parlar occitan: per apréner, que cau escotar e per escotar enténér.

Amics occitans fideus de la vòsta lenga, hetz nos plaser, que vs'en prègui en disent, erepiqueut que caleré parlar publicament, shens vergonha: ne's calerà pas carar o cambiar de lenga pr'amor que passa un franciman: pr'amor i a tostems franciman su miei de nosauts. Que parlen la lenga mairana dens l'arrua, dens la glèisa, en la mairia com en la posta e la banca. Alavetz, los Bascos, que poderam apréner la vosta lenga perquè —excusatx los mots malestrucs sortits deu còr: en Bearn que s'sap hèra e plan parlar bearnès, mès pauc s'enten.

Que cau copar cada dia los peus de la vergonha publica, arràs. Que parlen la lengua mairana davant la gent, au miei de la horrèra, n'ei pas fauta de politessa, n'ei pas descortesia, qu'ei la condicion de la vita.

¿Tot aquo n'ei pas l'ahar deus bascos? Òc! Quiò! Los Bascos qu'èm interessats per la vita de l'occitan, ua de las honás de la nosta lenga e sustot, dens lo passat, ua murralha per nosauts, contra un aute vesin mei corrosiu, mei agressiu, mei dangerós: lo francés. Oc, que cau saber lo frances e lo castelhan, mès tanben los francimans que pòden apréner las nòstas lengas.

Shens vòsta lenga mairana non i a pas de Bearn, segur. Pèrdem e perderè Europa ua riquesa mei importanta que l'ors. Siatz coratjòs amics bearneses de las asociacions, sovent shens dequè, per amor que la situacion que coneishetz, èra la nosta, e sordeish, vint annadas a. Maugrat lo tribalh la santat de nòstas lengas n'ei pas de las bonas. Per las nòstas culturas, lo tornei contra l'indiferença qu'ei de cada dia.

Entà acabar aqueste devís, aqueste abans-disér en occitan, que cau repetir que calerà la dineròla de tots ta ajudar las nòstas lengas, de los de Pau, de Bordèu, de París, mès tanben, hèra de la nòsta volontat, de fe, de tribalh: sabi qu'ei possible pr'amor quèi tribalhat detz annadas, dab los especialistas d'occitan de la Facultat de Pau.

Adara, que calerà, per tots, bascos e bearneses dar mei d'informacion, obtiéner mei d'acceptacion deu pòble, ajuda deu Conselh Generau.

Sabem que pelejam entà saubar l'aunor deus passats bascos e gascons, Axular, Leizarraga, Salette, de Garros, Oihenart, Lizardi, Lauaxeta, Aresti, Mirande, Navarrot, Camelat, Palay, òc ta viver lo cap lhebat e amuishar las riquesas de las nòstas lengas pirenencas.

Le premier des trois points de notre exposé portera sur l'apport des Occitans, au développement de la langue et des études basques.

Dès le XIIIème siècle nos rois de Navarre ne sont plus des Basques, ce sont des nobles choisis fréquemment au nord de la Loire en Normandie en Champagne, tel le grand poète français Thibaud le chansonnier; aussi est-ce dans l'indifférence générale qu'au lieu du basque, l'occitan s'est imposé, après le latin, dans les documents administratifs et juridiques, des deux Navarre, du Labourd, de la Soule et parfois du Guipuzcoa. Ces textes publiés parle navarrais Ricardo Cierbide, racontent le passé de la moitié du Pays Basque, mais de ce vocabulaire presque rien n'est demeuré dans le basque contemporain.

Face à cette indifférence de nos anciens rois de la négligence de nos autorités, du désintérêt des Basques pour les Etudes, se leva la personnalité de la Reine, de notre reine Jeanne d'Albret, qui anticipant sur le Concile de Trente fit traduire le Nouveau Testament dans notre langue, à Joanes de Leizarraga, pasteur réformé de Briscous: ce fut le départ de notre prose en langue basque en 1571; rapidement l'Eglise ca-

tholique prendra la relève, si bien que l'euskara sera l'unique langue littéraire et religieuse des Basques jusqu'à nos jours. Gloire en soit rendue à Jeanne d'Albret et de Navarre. *Aintza Nafarroako eta Labriteko Joana. Erregiñari.*

Plus tard, au XIXème siècle, de nombreux Gascons apprendront ou étudieront le basque, depuis Gèze, Luchaire, Gavel Rémond jusqu'à, plus récemment, René Lafon et Jacques Allières. Qu'ils soient remerciés et honorés pour leur labeur et pour l'intérêt qu'ils ont manifesté envers ce qui fut la langue de leurs ancêtres. Certes, nous sommes désormais des peuples différents mais nous ne devons pas oublier le passé lointain ou proche qui nous unit également aux Aragonais, aux Aranais, aux catalans, autant qu'aux Gascons.

Le second point que j'évoquerai, plus rapidement, bien qu'il fit partie de nos recherches, est le basque en tant que langue des anciens Aquitains et Gascons.

M. J. Allières a beaucoup travaillé sur cette question de mon côté suivant les pistes tracées par Achille Luchaire et Paul Rémond je donnai au congrès d'onomastique de l'Académie Basque à Orduñâ, une liste de toponymes explicables par la langue basque, termes relevés tout le long de la chaîne des Pyrénées et sur les deux versants. J'émis de nombreuses réserves sur leur interprétation, mais constatai, tant au niveau de la toponymie mineure, que de la toponymie majeure que des noms de lieux protobasques étaient fréquents autour de secteurs de peuplement ancien, autour de Pau et d'Oloron, en vallée d'Aspe, moins en Ossau, davantage en Barétous.

Je dressai également une liste de 100 villages et montagnes importantes dont les noms sont presque identiques en Pays Basque et en Béarn, et la présentai dans une autre étude publiée dans les Cahiers de l'Université de Pau, *Langues en Béarn* (Sous la direction du Professeur Moreux): par prudence je n'y disai pas dans quel sens s'était fait l'emprunt.

Récemment, M. Michel Grosclaude vient de publier sous l'égide du CNRS un ouvrage sur les noms de villes et villages du Béarn: toponymie majeure, bien sûr plus récente fréquemment, mais pour laquelle, toutefois, avec une prudence scientifique il propose quelques étymologies basques. Certes, pour deux ou trois d'entre elles je pense à des étymologies occitanes, mais pour cinq ou six autres je lui proposerai du basque. Ce qui importe dans ce livre c'est la qualité de sa méthode, qualité que nous n'avons pas atteinte en Pays Basque, où l'on recherche à tout prix une originalité basque, en expliquant souvent, tout par la végétation, tout par la topographie. Certains ont commencé, comme M.

Grosclaude à tenir compte des documents anciens, des déformations occitanes, ou françaises des étymologies populaires, des témoignages actuels pour reconstituer le puzzle difficile de la dénomination originelle.

Le seul travail comparatiste sérieux des études basques est celui de M. Alfontso Irigoyen, professeur de l'Université de Deusto et académicien basque, qui, après épuisement des possibilités latines et romanes pour les noms de lieux proposa des étymologies basques dans son livre intitulé *Sobre topónimos vascos y circumpirenaicos*; par ailleurs hélas nous avons vu publier, dans des éditions plus grand public, des études qui niaient le caractère basque des noms de lieux du Pays Basque nord, ou bien qui voyait notre langue partout et qui dans une manie d'exotisme la comparait avec des idiomes de peuples avec lesquels nous n'avons eu historiquement aucun contact.

Tant pour la toponymie que pour l'étude de l'ensemble du lexique un vrai dictionnaire étymologique de la langue basque reste à faire, pour déterminer exactement la part des emprunts au latin et aux langues néolatinées d'un côté, et d'autre part délimiter les couches anciennes de notre langue avant l'arrivée des indo-européens; si cela est possible, encore, pour une partie de notre vocabulaire, la rareté des témoignages écrits anciens en basque nous gêne pour affirmer avec certitude qu'elle est l'origine de certains mots.

Il ne semble pas que l'on soit encore mieux loti dans le domaine gascon, car il m'est advenu de découvrir centaine de mots d'aspect occitan qui ne figurent dans aucun des dictionnaires et lexiques de Vastin Lespy ou de Simin Palay. Par ailleurs, nous-mêmes avons ajouté dans notre liste des occitanismes des termes, parfois très usuels en souletin, qui ne figurent dans aucun dictionnaire; comme nous ne connaissons pas aussi bien les autres dialectes dont les lexiques sont expurgés, notre travail ne sera jamais aussi complet et devra être réalisé par d'autres chercheurs.

Quant aux noms basques qui survécurent à la romanisation puis à l'occitanisation ils sont éparsillés dans tout le domaine gascon, parmi les toponymes majeurs nous relevons des noms communs à la langue basque tels pour la vallée *Aran et Ibar* (en Béarn, Bigorre et bien sûr en val d'Aran) les noms de montagne sous la forme *Garai* (en Béarn) de forêts *Oyenne* (du basque Oihen) *Isseye* (du basque Izei sapin), etc. Les toponymes en *Urda*, *Oza-*, *Bizkar-*, sont répartis également entre L'Ariège et la Biscaye et au Nord et au Sud des Pyrénées.

Le plus joli des toponymes ainsi recueilli est le nom du chemin qui va d'Arette à Lanne par la montagne et qui se dit encore de "Herricherri" ce qui veut dire en basque de village en village; il faut dire que la

vallée de Barétous fut certainement la dernière du Béarn qui abandonna la langue basque, même si un quartier situé loin de ce beau toponyme parle encore notre langue à Lanne.

Dans une autre étude qui portait sur le censier de Béarn de 1385 je relevai il y a quelques décennies que dans les localités actuellement béarnaises de langue, et presque toutes appartenant à la Souveraineté, comprises entre Lichos et Sauveterre dans le Bas-Saison, la majorité des maisons avaient encore des noms basques. Là aussi ce fut certainement un des derniers foyers de la langue en Béarn; Monsieur Jacques Allières pense, par l'observation linguistique, qu'en Chalosse notre euskara aurait pu se maintenir jusqu'au XIII^e siècle dans quelques îlots. Nous ne rappelons pas tout cela comme l'écrivait R. Lapassace en parlant de Frédéric Fellini "shens nostalgia de las causas dispares hudas" et j'ajouterais "ne podem pas viver dab los arragrets".

Pour désigner ce substrat basque, oserai-je en occitan le mot *sustradje*? Ce mot qui désigne la litière des animaux conviendrait bien à l'étude de nos langues européennes constituées de couches qui se superposent sans s'éliminer totalement. En effet, hormis les noms de lieux, le substrat basque a laissé en gascon des traces dans la phonétique, traces moins nettes, maintenant que la prononciation tend, comme chez nous, à se modéliser sur celles des langues impériales majeures.

Par ailleurs, Gerhardt Rohlfs, le défunt chercheur allemand et pyrénéen, put sélectionner une centaine de termes d'origine basque épargnés dans les parlers gascons: la plupart de ces mots se rapportaient au monde minéral, aux végétaux, aux animaux. Ces termes communs aux deux langues et ces échanges sont plus nombreux aux marges linguistiques (talo pour galette, nesque pour fille, quisquat pour fêler). Ainsi, l'ancien parler gascon de Bayonne abonde en ces termes; inversement les Basques du lieu, emploient *natre* pur "pour" *apurillo* pour "abondant", et d'autres exclamations du vocabulaire des marchands dont le *analeka*.

Rohlfs, dans sa grande prudence, ne rattachait au basque que des termes qui avaient un correspondant usuel dans la langue moderne; pour les autres, devenus des hapax dans notre euskara il préférait le terme de pyrénéisme ou de prélatin: l'étymologie est un domaine difficile et aussi glissant que les schistes et les flyshs de nos montagnes, aussi me fut —il plus facile de comparer notre langue avec des idiomes avec lesquels nous avions la certitude d'un contact: le castillan et l'occitan.

Le fond basque étant peu riche en gascon, je ne sais point dans quelle mesure des termes basques indigènes seront acceptés par votre

langue moderne; quant à nous, nous verrons ce qu'homothétiquement nous faisons du superstrat occitan, qui, plus tard nous a contaminé.

L'histoire nous apprend que les populations de la Gascogne, de même que celles des montagnes d'Aragon, du val d'Aran, du Pallars catalan n'ont pas changé, mais bien qu'elles ont abandonné la langue d'origine, celle qui faisait dire à Jules César, dès la première page de *De Bello Gallico* qu'en franchissant la Garonne et au sud de ce fleuve il n'y avait plus de Gaulois mais des Aquitains, dont l'aspect physique et la civilisation étaient identique à ceux des peuples du nord de l'Espagne.

Malgré la réalisation d'une Novempopulanie, par les Aquitains, pour s'isoler des Gaulois dans cet empire romain la langue basque reculera d'abord dans les plaines par romanisation puis dans les montagnes par occitanisation. Dans ce dernier cas il se peut que la christianisation en soit une cause.

Plus tard Sanche le Grand roi de Navarre réalisera l'union de toutes les terres vasconnes, de tous ces pays qui étaient de même civilisation avant les Romains et qui savaient renouer leurs liens en cas de danger d'invasions des barbares du nord. En créant votre langue vous avez choisi une voie qu'il vous est difficile de maintenir, nous ne pensons pas vous enseigner à tous la langue basque mais nous espérons, nous souhaitons, que vous la considérez comme une partie du patrimoine gascon, puisque ce fut la langue de vos ancêtres.

“Le troisième point de cette synthèse est l'apport important de l'occitan au lexique de tous les dialectes basques.”

En effet nous avons, à l'instar des anglo-saxons emprunté 55 % de notre vocabulaire aux langues néo-latines qui nous ont encerclés nous laissant seule comme langue non-indoeuropéenne de la région après la disparition de l'ibère au sud.

Pour ce qui est de l'occitan nous avons évoqué assez longuement dans notre abans-disér les quelques raisons externes aux emprunts: ainsi le contact des deux idiomes aux limites linguistiques, la transhumance, le travail saisonnier l'émigration, l'officialisation de l'occitan en territoire bascophone sont les causes positives principales; pour la Soule convoitée tout au long du Moyen-Age par les Souverains de Béarn-il y eut deux occupatons militaires, dont une d'une trentaine d'année au XVème siècle sur laquelle Jacques de Bela béarnais d'origine et basquisé écrivit; dans le Commentaire à la Coutume de Soule de 1660, à propos du For rédigé en béarnais, en 1520 (fut faite):

“la dite rédaction par écrit de langage Béarnois auquel vraisemblablement elle lui fust proposée a cause que le Comte de Foix,

seigneur de Bearn posséda cette Soule pas plusieurs ans et Jusqu'à l'année 1474 que Charles VII le lui racheta et que durant ledit tems de la jouissance de cette Soule par ledit Seigneur de Bearn ses officiers parlurent et domesticarent ici le dit langage bearnois qui était encore au dit an 1520 entre ceux qui s'y mêlaient du fait des écritures."

Probablement que les notaires et avocats étudiaient alors à Toulouse en latin et occitan, mais dès le milieu du XVIème siècle ils se rendent à Bordeaux et le français s'impose dans les écrits administratifs et juridiques en Soule.

Nous avons au XVIIIème siècle des témoignages de la polyglossie des Basques par Jusef Egiategi, philosophe souletin qui écrivait, dans les décennies précédant la Révolution française en ces termes en basque:

Aspaldian dago errana gizona dela hanbatetan gizon nola mintzo suberte baitaki; topa ere hüskaldün meditarrak dakian espainola delako hen aizo; topa ere ordokitarak dakian biarnesa edo zerbait frantsesetik hantik biek dütükien abantailla gatik.

Depuis longtemps l'on dit que l'homme est d'autant plus homme qu'il sait de variétés de langages: voyez les avantages que peuvent en avoir, les basques de la montagne qui parlent espagnol et ceux de la plaine le béarnais et quelque peu de français.

Il ajoute toutefois, et bien que régent d'humanités au collège de Mauléon comme je viens de le découvrir, que

"bena beren artian ta etsaien eretzian hüskara xahia dezen mintza da ene egarria".

"Mais qu'entre eux et face aux dénigreurs qu'ils parlent en bon basque, telle est ma soif" (Jüsef Egiategi, *Lehen libüria* (1785) Euskaltzaindia, Bilbao, 1983).

Voyons maintenant quels sont les emprunts lexicologiques à l'occitan, en examinant les difficultés de classement, l'aspect quantitatif, l'aspect qualitatif et les domaines de la langue où nous avons emprunté.

Moins téméraires et peut-être plus scientifiques les auteurs du dictionnaire de P. Lhande qualifièrent de "roman" sans autre précision de nombreux termes, faute de disposer à l'époque d'un dictionnaire du gascon. Ma reflexion partit et rejoignit celle du chercheur Martin Haase, à savoir que le basque emprunte peu, directement au français. Personnellement il me sembla que la différence des phonétiques du basque et du

français gênait ces emprunts et que c'était au travers du filtre occitan plus souple que nous parvenaient ces mots d'origine française. Ainsi nous entendons bien le "t" final des mots tels *sujet, berset* c'est que ces mots proviennent du gascon et non du français; encore plus, lorsque ces mots sont purement gascons, *klisket, adret, dret*.

Depuis, Martin Haase, montra avec un suffixe d'origine latine ancienne, que le basque pouvait adopter directement un mot français en lui faisant subir les transformations réalisées dans le passé sur l'occitan; avec le suffixe *-mendu* le mot français "enregistrement" devient *errejistratramendu*. Il reste beaucoup à faire dans ce domaine en direction des romances aragonais et navarrais parlés près de nous.

Bien sûr, à l'origine, le basque emprunt surtout aux divers latins (latin populaire, hispano-latín, latin d'Eglise) et aux différents romances (navarrais, aragonais, castillan). Pour le castillan un sondage publié il ya a 20 ans me donna en souletin environ 50 mots usuels. Il semble que l'occitan ait donné autant que les romances et le latin aux dialectes basques orientaux, mais son apport au basque central, et au basque occidental ou biscaïen n'est pas négligeable. Dans un travail en cours et uniquement sur les mots à initiale "a" j'ai repéré une centaine de mots biscaïens d'aspects romans qui ne sont ni galiciens, ni castillans modernes, la comparaison avec l'occitan reste à faire, ainsi qu'avec le castillan ancien et les romances.

Quant à l'occitan nous fîmes une recherche destinée à notre Académie Royale de la Langue Basque, étude, presque exhaustive des emprunts du dialecte souletin au parler béarnais par l'étude de notre parler familial, le dépouillement de six dictionnaires et lexiques, de manuscrits d'origine populaire, de la littérature du XVIIème siècle à nos jours, pour réaliser un corpus d'environ 2.000 mots qui ont fait un passage, plus ou moins prolongé, dans ce dialecte. Sur ces 1985 mots d'origine occitane, 950 sont encore compris et utilisés par les bascophones actuels; les autres mots, fréquemment liés à des costumes, des techniques des outils du XVIIIème siècle et qui avaient survécu jusqu'au milieu du XXème, ont disparu dans les oubliettes du progrès matériel.

Une seconde étude, moins étendue, portant sur des corpus, hélas expurgés des dialectes bas-navarrais, labourdin, biscaïen, étude que nous présenterons au Congrès International d'Etudes Occitanes à Gasteiz à la fin du mois d'Août, nous révéla, malgré tout, que tous les dialectes orientaux de la langue basque, souletin, bas-navarrais, haut-navarrais, labourdin, possédaient, en nous limitant à l'initiale "A" du lexique, un fond commun d'une centaine de mots d'origine occitane.

A cette masse de base, s'ajoute 30 à 50 mots d'emprunts propres à chaque dialecte, ce qui nous donne trois listes additives supplémentaires; ces mini-corpus peuvent s'expliquer d'une part la diversité des dialectes occitans en contact (Béarn, Chalosse, Maransin) d'autre part par la différence d'activité des provinces basques: en Labourd des emprunts dans le lexique de la mer, en Soule des termes de charpente. C'est ainsi que les souletins ont pris le mot béarnais "piñolet" pour désigner le "flan" et les navarro-labourdins le gascon landais "coca" à cet effet.

Le Basque était-il si impotent avec sa langue antique pour qu'il empruntât tant aux voisins? Certes tous ces mots n'étaient pas indispensables; ainsi pour le souletin dans 55 % des cas d'emprunt il existe un ou plusieurs synonymes, parfois connotés différemment, et à des registres de langage différents dans 35 % des cas le terme occitan est dominant et seulement dans 10 % des emprunts soit pour 93 mots, ce dialecte ne possède aucun équivalent basque.

Dans son traité *Diálogo de la lengua* Juan de Valdès ne s'explique par toujours clairement pourquoi le doublet d'origine arabe est préféré à celui d'origine latine dans l'usage espagnol:

"Y avéis de saber que, aunque para muchas cosas de las que nombramos con vocablos arávigos tenemos vocablos latinos, el uso nos ha hecho tener por mejores los arávigos que los latinos, y de aquí es que dezimos antes *alhombra* que tapete y tenemos por mejor vocablo *alcrevite* que piedra sufre, y *azeite* que olio, y si mal no m'engaño, hallaréis que para solas aquellas cosas, que avemos tomado de los moros, no tenemos otros vocablos con que nombrarlas sino los arávigos que ellos mesmos con las mesmas cosas nos introduxeron" (Juan de Valdès, *Diálogo de la lengua*, Clásicos españoles; Espasa Calpe, S. A. Madrid, 1946).

Quels sont les champs sémantiques, les domaines du lexique où les emprunts se sont faits?

C'est dans le vocabulaire de la psychologie, des relations humaines que nos émigrés, nos saisonniers de Gascogne nous ont importé de nombreux termes: le bric à brac des mots péjoratifs s'est le mieux conservé. C'est également, et en liaison avec le fait précédent dans le domaine de la "trufa e de l'arrider" dans le comique que le parler béarnais fut et est utilisé.

Au Carnaval, les noirs, Bohémiens et Cauters ont parfois des noms occitans et s'expriment dans un béarnais approximatif; de même les avocats des parades charivariques mêlent allègrement français et oc-

citan, d'où la surabondance des perles du type: *desestrük/malestrük, au-jami, injiminas, talabahüt, kauke, maladret, blagabidau*, etc. dont certains ont disparu des parlers gascons, et dont beaucoup sont absents des dictionnaires basques, même les moins purifiés.

Souvent les objets, les matières, les actes répugnantes ont en basque des noms anciennement pris au latin populaire (*kaka, pixa, materia, bahütis, muki, gahun*, etc.). Dans le domaine de la dépréciation le dialecte souletin est allé jusqu'à préférer le *ments* occitan au basque *gütiago* pour signifier "moins". Ce n'est pas le propre du basque que d'employer des emprunts, soit que certains ne veuillent pas salir leur belle langue, soit que le plus souvent le mot étranger leur semble moins choquant, soit par une forme de chauvinisme universelle. Bien que la langue basque ne manque pas de jurons indigènes le lexique des bascophones en ce domaine est extrêmement riche; toutefois les jurons sont plutôt castillans, nos ancêtres s'étant instruits en la matière, dans le berceau de la langue et des jurons espagnols: la vallée de l'Ebre. Cependant nous connûmes des sujets surnommés d'après leurs jurons: *Perjiu! Hilh de puta! Dio Vivant! Dio Vivost!*

Dans l'ensemble c'est dans le domaine des technologies anciennes que nous trouvons le plus d'emprunts de la langue basque à l'occitan de Gascogne et cela nous permet d'ajouter quelques arguments linguistiques aux historiens des technologies et de leur diffusion.

Sur cette observation de l'apport occitan au vocabulaire technique basque, nous avons procédé à un rapide sondage dans le lexique des pêcheurs du dialecte biscaïen: d'un roman sur la vie maritime écrit en 1901, *Kresala* de Txomin Agirre nous avons extrait dans un rapide sondage vingt trois termes usuels d'origine nettement gasconne (pour la proue *branka*, pour la rame, *arraun*, pour le rocher *arroka*, pour la vague, *baga, tirain*, pour le bordage de la chaloupe, *karel*, passage des rames: *tolet*, attache de filets *triket*, etc.

Cet apport, ces emprunts peuvent s'expliquer par la présence de colonies de pêcheurs gascons de Biarritz à Bermeo le long de la côte, mais aussi par la prééminence de Bayonne dans la construction navale, dès que les Gascons s'établirent dans cette dernière ville à la fin du XII^e siècle. On prétend que cet art nautique leur fut communiqué par les Normands, les preuves manquent; ce qui est certain par contre c'est l'occitanisation partielle du vocabulaire maritime de la côte basque.

Toutefois et par acquis de conscience, sachant que des ports de pêche de Biscaye avaient été repeuplés, en partie par des Galiciens, je consultai un dictionnaire de cette langue et n'y trouvai aucun de ces termes.

Il fut un temps ou même dans le domaine agricole nous empruntions le vocabulaire occitan, mais si nos anciens adoptèrent *dalh, sega, haxe, trukesa, taula, arrastelu, arradail*, de nos jours les jeunes parlent de *kornpikerra, kripa, ranbalera* ce qui montre que les Britanniques ne parlent plus la langue de Richard Coeur de Lion, l'occitan. Desormais, en basque, hormis ce vieux fond, ce sont des mots internationaux des termes espagnols qui envahissent le basque standard parlé, que diffusent nos radios et notre télévision, mais ne vaut-il pas mieux mal parler que ne pas parler du tout.

Les autres domaines, les autres champs sémantiques touchés par les emprunts, hormis les termes d'agriculture ou les termes purement latins sont aussi abondants sont ceux des métiers, de l'artisanat, certaines techniques de construction venues du Béarn, nous ont valu les *gapirio, sume, taula, kobla, teila* des charpentiers; de même une partie des termes du tissage, du travail du cuir furent d'origine occitane et ont disparu de l'usage avec ces artisanats.

La cuisine basque certes est célèbre et au cours de ce siècle elle est devenu une des grandes cuisines européennes mais curieusement c'est le sujet le moins traité dans la production pourtant variée du livre basque. En Pays Basque nord les termes de cuisines sont fréquemment occitans.

Nous avons marqué notre étonnement devant la rareté des termes juridiques et administratifs basques d'origine occitane malgré un monopole de cette langue durant trois ou quatre siècles chez nous, le plus remarquables sont: *debeka-* "défendre", sans doute *pleteiu* "plaidoirie", *notari:* notaire et le synonyme de *zuzenbide* "dret".

Là où le basque a le moins emprunté à l'occitan c'est dans le champ sémantique de la botanique (un seul nom d'arbre, deux ou trois plantes) puisque pour des raisons que nous n'avons pas parfaitement élucidées —sans doute par la spécialisation des prêtres en ce domaine— les emprunts se sont faits directement au latin; le basque reste alors plus près de cette langue que l'occitan, ce dernier créant des mots sur des bases latines plus récentes: nous le vîmes en analysant le livre de botanique en gascon du XVème siècle.

En zoologie un seul animal a parfois un nom occitan, excusez moi pour l'odeur, c'est le putois ou *pitotx*; de même quelques autres nuisibles ont des noms latins par suite de ces interdits de langage que le professeur Martinet avait signalé pour toutes les langues européennes.

En anatomie humaine, malgré tous mes efforts, et les recommandations de Jacques Allières je n'ai pas trouvé beaucoup de termes d'ori-

gine occitane certaine; sinon un synonyme de *bulhar* "potrina" et un terme roman assez général "pixasturu" pour désigner la vessie. Par contre dès qu'il s'agit de différencier les organes humains et animaux, le vagin des animaux est *natura*; la nécessité, du distinguo est plus importante encore pour la dénomination des organes du porc qui n'a pas un *bizkar* comme l'homme mais un *koro* (corona latin) de même il n'a pas un *lepo* ou cou humain, mais un *gola* (terme occitan). L'origine des techniques de charcuterie a conforté le lexique.

Enfin le minimum d'emprunt à l'occitan s'observe, bien sûr dans le vocabulaire religieux, sauf les termes qui désignent un être douteux "le pèlerin" *erromes* ou *sentorral*; quelques noms de saints gascons devenus parfois prénoms en Soule *Senjan*, *Semark*, *Sengrat* et le nom du chanoine *kalondje* (L.N.Z.) et la liste est pratiquement close.

Ce qui est à noter c'est la rareté des dérivés et composés à partir des termes d'emprunt; il y a quelques exemples d'hybridation, une partie du terme est traduite dans *amoregatik* le *per amor* ou "pramor" occitan. Quelques suffixes, une dizaine sans doute sur la centaine sont d'origine occitane: le diminutif *-ot* qui peut s'accorder à des mots basques *emazte/ematxot*, femme/femmelette, etc., pour les professions *-aire*, *aide*: *beterinaide*, etc. la terminaison adjectivale *-us*: *kurios/kurius*, *handios/handius*, la terminaison d'agent plutôt péjorative *-er/ler*, *-ter*, *menuser* "kauter" mauvais chaudronnier, mais aussi sur des bases basques *salhater*, *gezurter* également *-lant*, *-dant* sont rarement employés en synonyme *tratalant* mais aussi *tratalari*, *ogendant* mais aussi *ogendun*; les autres suffixes sont *-aia*: *zurtaia*, *piaia*, *-ara men*, *kente*, peut-être *-eria* et *-ari* s'ils ne proviennent pas directement du latin.

On peut par l'emploi de synonyme transformer une phrase assez indigène en une plus occitane voici l'exercice. L'original est

Zuzenean zaude Pauera heltzean, Artix bazterrean utziz, arkaitz baten gainean Lescar dago; hortik katoliko leber, antzatsuek protestante baldar moldegaitzak ohildu zituzten, beren ikastetxea eraiki zutenean. Gataskarik bilatu gabe Ortesera bideratu ziren eta han jarri Joana Labriten jauntaldearekin izateak ematen zituen hobariekien.

Arrazoin duzu Pauera arribatzean eta Artix kitatzean, arroka battean Lescar dago; hortik katoliko adretek, abillek, higanaut malestrukak akazatu zituzten, beren eskola antolatu zutenean Aharra xerkatu gabe Ortes-era abiatu ziren eta han kokatu, Joana Labriten kortearekin izateak ematen zituen abantaillekin.

La même phrase pourrait se faire avec des hispanismes. Nous avons eu la chance de pouvoir nous abreuver à plusieurs sources linguistiques;

de nos jours nous évitons d'abuser de l'une ou de l'autre, toutefois, au cours des vingt dernières années *l'euskara batua*, le basque moderne en constante évolution a incorporé une partie indispensables de ce patrimoine linguistique d'origine voisine et l'a diffusé dans tout le Pays Basque; parfois quelques Basques du Sud, méfiants, ont accusé les zélateurs de *l'euskara batua* dont je suis d'avoir introduit des termes français, parce que un demi siècle d'isolement de nos frères du sud leur ont fait oublier leurs cousins gascons du nord.

Pourtant l'examen de l'annuaire du téléphone du Guipuzcoa nous montre le fourmillement d'anthroponymes gascons, depuis le grand cuisinier bascophone Arzac jusqu'au bon poète improvisateur guipuzcoan Cazaubon. La toponymie de Saint Sébastien rappelle tous les jours ce passé avec ses quartiers de Morlans, Gros, Ayete, Miramon, ses collines d'Urgull et de Miramon.

Je ne peux terminer sans parler de cette famille symbole de nos relations anciennes les de Bela de Mauléon qui proviennent des Bellac de Saint Goin, et illustrent les lettres et l'humanisme basque tant le huguenot du XVII^e siècle que le catholique du XVIII^e siècle. Nous reprendrons les termes de ce dernier, qui sont toujours d'actualité; lorsqu'en 1760 il proclama la nécessité d'un collège à Mauléon.

“Les jeunes viendront de la Navarre et des autres provinces basques espagnoles qui touchent la Soule ou en sont proches, assurés d'y trouver presque chez eux ce qu'ils sont obligés d'aller chercher au loin. Ils s'y arrêteront volontiers.

A ces avantages indubitables se joindront une infinité d'autres par l'amitié qui se contractant entre notre jeunesse et celle d'Espagne liera entre les deux royaumes des correspondances utiles au commerce que nous devons avoir en vue comme unique moyen de vivifier le pays.

(De même) En raison de la proximité il faut établir entre les collèges de Mauléon et de Pau une espèce de fraternité qui fasse regader les élèves du premier comme appartenant en quelque sorte au second... (...) et (afin) de rendre plus profitable aux deux nations Basque et Béarnaise l'usage établi depuis longtemps entre elles, de prendre en échange réciproque les enfants pour apprendre la langue et les coutumes de leurs voisins.

Par cette dernière phrase, et après de beau rappel de l'ancienne communauté de Vasconie, Jeanne Philippe de Bela, général du roi de Suède, lieutenant-colonel du Royal-Cantabre nous donne le premier témoignage d'une des causes d'occitanisation dans les provinces basques

limitrophes, l'échange d'enfants, que l'on pratiquait, jusqu'au milieu du XXème siècle, en basque *haur ordarika ikasteko*.

Pour termciner ce sermon, qui suivant une des dernières formules connues par les basques n'aura pas été "viste heit e plan fotu", j'insisterai sur le fait que basques et gascons avons des problèmes comparables, qu'il nous fut fort utile de rencontrer des béarnais pour confronter nos erreurs et nos réussites: ils nous dirent, souvent, que nous sentons trop le soufre, mais vous devriez être habitués depuis longtemps avec vos puits de senteur de Lacq. N'avons nous pas en commun dans nos mythologies l'histoire de la fille du diable, dénommée Marie?

Nous autres, pareillement, aimons beaucoup ceux qui au nom du gascon ne luttent pas contre le basque. Nous pensons avoir montré, un peu, que de la santé de l'un dépend la survie de l'autre et que l'essentiel est de démontrer qu'à un brillant passé nous sommes capables d'ajouter un avenir fier. Comme le disait Simin Palay dans ces vers passionnés.

Amuisha tau com ès: rica, beroia e fiera
Hilh de roma, e lheu, l'ainada, aus que disèn
Que n'eres qu'una goja au miei de la gangera.

Erakuts zeinen aberats haizen, eder eta harro,
Erromorena alaba, agian zaharrena, erraiten dutenei
e'haizela, jendailaren artean, neskatzarra baizik.

EUSKALTZAINDIAREN AGIRIAK

EUSKALTZAINDIAREN ADIERAZPENA EUSKARA BATUAZ

Euskara Batua dela eta gizartean dabiltsan uste okerrak eta egiten diren gehiegikeriak ikusirik, hau adierazten du Euskaltzaindiak:

1. *Euskara Batua* Euskaltzaindiak 1968.etik aurrera batasunerako eman dituen arauek bakarrik osatzen dute. Hau dela eta Euskaltzaindiak esan behar du badirela han eta hemen arau batzuk, euskara batukotzat jotzen direnak eta Euskaltzaindiak inoiz ere eman ez dituenak. Hortaz, oraingoz *emaila emale* bezain zilegi da euskara batuan; era berean, *barik nahiz gabe, hetsi zein itxi, lagundu dut edo lagundu diot*, etab.

2. Arautzeke zeuden puntuei begira (zenbakien idazketa, *bat, batzuk-en* deklinabidea, etab.), batasunerako gomendioak ematean, azken urteetako erabilera ahantzi gabe, literatur tradizioa du Euskaltzaindiak oinarrizko irizpide eta han zabalduena eta erabiliena den forma hobesten du. Horregatik gomendatu da *arabera*, eta ez *arauera*.

3. Euskaltzaindiak ezagutzen ditu azken urteetako bateko eta besteko erabilierak. Hala ere, Arantzazun batasunerako ireki zuen iloari jarraitu behar dio. Adibidez, Euskaltzaindiak *hoeita hamar* idaztea gomendatzen badu eta ez *hoeitamar*, bere garaian *zahar* eta ez *zar*, *ahalegin* eta ez *alegin* onartu zituen arrazoi beragatik gomendatzen du.

4. Literatur ondarea bere osoan hartzen du kontuan Euskaltzaindiak batasunerako inongo euskalkirik baztertu gabe.

Zornotzan, 1993.ko maiatzaren 28an

BATZAR-AGIRIAK

VIII. BARNE JARDUNALDIAK:

Zornotzan, 1993ko maiatzaren 27 eta 28an

Haritschelhar, J. euskaltzainburua.
Lekuona, J. M., euskaltzainburuordea.
Knörr, E., idakaria.
Arana, J. A., diruzaina.
Altuna, P.
Azkarate, M.
Charriton, P.
Diharce, X.
Irigoyen, A.
Krutwig, F.
Larre, E.
Oyharçabal, B.
Peillen, Tx.
Salaburu, P.
Satrustegi, J. M.
Villasante, L.

Lizundia, J. L., idazkariordea.
Zearreta, J. J., ekonomi eragilea.
Badiola, R., argitalpenen eragilea.
Urrutia, A., lege batzordekoa.

Zornotzan, bertako barnetegian, 1993ko maiatzaren 27 eta 28an, egin ditu Euskaltzaindiak VIII. Barne-Jardunaldiak, maiatzaren 27an, arratsaldeko 4.30tan hasita. Aldamenean aipatzen diren lagunak etorri dira. P. Ondarra eta J. San Martinek ezin etoria adierazi dute. J.-L. Davant, X. Diharce, B. Oyharçabal eta I. Sarasola 28ko bilkuran izan dira, bezperakora ezin etorririk. Orobak A. Urrutia.

Hasierako hitz batzuk esan ditu Euskaltzainburuak Jardunaldien xedeaz. Euskaltzaindiaren Arautegia eta Barne erregelek aztertu eta eraberritzea da bilkura hauen asmoa, Zuzendaritzak prestaturiko testu ziriborroen gainean. Zirriborro hauetan beste Akademia askoren legeria aurkeztu da, lagungarri gerta daitekeelako. J. J. Zearreta, J. L. Lizundia eta J. A. Aranari eman dizkio bereziki eskerrak Haritschelhar jaunak alor honetan egindako lanagatik.

Lehendabizi, A. Irigoyenen erabateko zuzenketa proposamena erabili da. Haren ustez, Arautegian Akademian egoitzaz egiten den aipamena baizik ez litzateke aldatu behar. Bozketa egin da eta hau izan da emaitza: Arautegia eraberritzearen alde 13, aurka 3, zuri 1. Bestalde, A. Irigoyenen gutunaren azken parrafoa kentzea eskatu dio Euskaltzainburuak. Halaxe egin du Irigoyen jaunak.

X. Kintana urgazleak maiatzak 24 egin gutuna irakurri da gero. Ohorezko eta urgazleei kenduko omen zaizkien eskubideengatik agertu du gutun horretan bere kezka. Erantzungs zaio esanez ez dela hori inola ere testu berriaren nahia.

Artikuluz artikulu aztertu da proposaturiko testua, beti ere indarrean dagoeña, aurreko Arautegiak eta bestelako materialen laguntzaz. Besteak beste, F.

Krutowig-ek R. M. Azkue euskaltzainburaren aginduz 1949an idatziriko txostena, Akademiaren berregituraketaz, irakurri du idazkariak.

**Jarraipena, maiatzak 28, goizeko 9,30tan
Euskaltzaindiaren Erregelen berriztatzea**

Andres Urrutia Badiolak xehekiro azaldu ditu Euskaltzaindiaren izaera eta xedeak, legearen aldetik. Mintzagai izan dira, halaber, Akademiaren diktamenen balioa, emendailuzko eta azkeneko arauen premia eta antzeko puntuak.

Osakera, akademi bilkura eta ibilpidearen kapituluan, agiriak (Zuzendaritzako batzar agiriak, hileko batzar agiriak eta batzordeen batzar agiriak) izan dira, batez ere, mintzagai. Gardentasuna, batetik, eta beharrezko den diskreazioa, bestetik, elkarren etsai ez direla aho batez esan da. Arreta bereziz eztabaидatu da, berebat, *literatur euskara* gogoeta, Euskaltzaindiaren eginkizun nagusietarikoa, ebakera ere hartzen duena. Puntuz puntu aztertu eta onartu da testua.

Hurrengo osoko batzarrean jarraituko du erregelen azterketak.

Eta honetan amaitu dira VIII. Barne-Jardunaldiak.

Zornotzan, 1993ko maiatzaren 28an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua.
 Lekuona, J. M., euskaltzainburuordea.
 Knörr, E., idazkaria.
 Arana, J. A., diruzaina.
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charriton, P.
 Davant, J.-L.
 Diharce, X.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J. M.
 Villasante, L.

Lizundia, J. L., idazkarioordea.
 Zearreta, J. J., ekonomi eragilea.

Zornotzan, bertako barnetegian, 1993ko maiatzaren 28an, eguerdian, bildu da Euskaltzaindia. Aldamenean aipatzen diren lagunak etorri dira. J. San Martinek eta P. Ondarrak ezin etorria adierazi dute.

Agiria

Apirileko agiria onartu da, zuzenketa bat egin ondoan.

Barne gaiak

Lehendabizi, euskaltzain ohorezko berriak hautatu dira. Bost ziren proposaturiko lagunak: Bernardo Estornes, Jean-Baptiste Etcheberry, Karlos Santamaría, Martín Ugalde eta Augustin Zubikarai. Euskaltzainburuak bakoitzaren merezimendua irakurri ondoren, bozketa egin da eta bostek lortu dute erabateko gehiengo osoa.

Erein argitaletxeko zuzendaria den Julen Lizundiak maiatzaren 7an bidali gutuna irakurri da. Bertan kezka agertzen dute ortografi gomendio eta erabakiek liburugintzan duten diruzko eraginagatik. Halaber, zenbait urgazlek eta irakaslek apirilaren 23an egin gutuna, J. L. Goikoetxeak ekarria, irakurri da. Euskara batu-rako proposamenetan bazter euskalkiak kontuan hartzen ez direla diote; Batzordearen jokabidea ilun jotzen dute, eta gomendioak argitaratze eta jakinarazteko era egokiak eskatzen.

Akademiaren proposamenen gainean ahoz eta izkribuz jaso diren beste iritzi batzuk ere aipatu dira. Luzaz eztabaideatu da argitaletxeekin eta abarrekin Euskaltzaindiak izan beharko lituzkeen harreman onez. Gainera, nabarmena da jende askok euskara batutzat hartzen dituela zenbait hitz eta forma, eta beste batzuek baztertzen, nahiz Euskaltzaindiak horiei buruz ez duen deus ere esan. Adierazpen bat zabaltzea proposatu da. Testua prestatu eta aurkeztu da eta aho batez onartu, salbu 2. puntuari, zeinetan A. Irigoyenek esku baitu aurkako boto partikularra agirian azaltzea. Testuari ahalik zabalkunde gehien ematea erabaki da orobat, eta Euskaltzaindiaren erabakizunetan ohargile izan diren guztiei bidaltzea.

Bilboko Irakaslego Eskolak bizkaierazko gaitasun azterketetan Euskaltzaindiaren ordezkarri bat eskatu dute. Aurreko urteetan bezala, aurten ere J. L. Goikoetxea izendatu da.

Baztango udalaren eskaria aztertu da gero. *Alcalde-jurado de Elizondo*-ren euskal ordain egokia zein den galdetzen du. Gutunarekin batera Nafarroako Gobernuaren Lehendakaritza eta Barne Sailaren txostena ere eskuratu da, Baztango udal-izaera. Iritzia entzun ondoren, *Elizondoko herriko alkatea* proposatzea era-baki da, *jurado* hitzaren itzulpen edo ordainean sartu gabe.

Diruzaintzak 1992. urteko kontuak agertu ditu ondoren, J. A. Arana eta J. J. Zearretaren zenbait azalpenekin batera.

A. Tovarren liburutegiaren katalogoa, Euskal Herriari buruzko liburu eta separaten bildumarena, aurkeztu da gero. 537 dira zerrendan ageri diren lanak. Katalogoa igortzeaz bat, gutuna egingo zaio alargunari, Euskaltzaindiaren esker onarekin.

Euskal Akademiak Bilbao Bizkaia Kutxarekin urteoro antolatzen dituen sariak iragari dira. Aurten hauek izango dira: Txomin Agirre eleberri; Toribio Alzaga antzerki; Felipe Arrese y Beitia olerki; Mikel Zarate saiakera, eta Resurrección M. Azkue idazle gazteantzako saria.

Iruñeko artzapezpiku eta Tuterako apezpiku jaunak Euskaltzainburuari idatziriko gutuna irakurri da gero. Izendapen berriagatik hartutako goresmenak eskeertzen ditu eta luza gabe Zuzendaritzarekin hizketatzeko gogoa agertzen.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar
euskaltzainburua

Endrike Knörr
idazkaria

Donostian, 1993ko ekainaren 25an

Haritschelhar, J. euskaltzainburua.
 Lekuona, J. M., euskaltzainburuordea.
 Knörr, E., idazkaria.
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Davant, J.-L.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J. M.
 Villasante, L.
 Lizundia, J. L., idazkariodea.
 Zearreta, J. J., ekonomi eragilea.

Donostian, Gipuzkoako Diputazioaren jauregian, 1993ko ekainaren 25ean, goizeko hamarretan, bildu da Euskaltzaindia. Aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak eterri dira. Ezin eterria J. A. Arana, X. Diharce eta J. San Martinek adierazi dute.

Agiria

Maiatzeko agiria onartu da, zuzenketa batzuk egin ondoan. Orobak, J. M. Satrustegik gutunetan hala eskaturik, testu luzeagoa sartu da Barne Jardunaldiako agiriaren zenbait puntu.

Eskuarteko gaiak

E. Erkiaga heriotzearen berri eman du Euskaltzainburuak. Honenbestez, zabaldu da euskaltzain berriako proposamenak aurkezteko bi batzarreetako epea. Urrian izango da bozketa.

Euskaltzaindiaren 75. urteurreneko ospakizunen aurre-egitaraua azaldu du gero Idazkariak. Aipatu du, bereziki, 1994ko urriaren 3tik 7ra bitarteko biltzarra. Idazkarioordeak aurtengo irailaren 30ean eta urriaren 1ean egingo diren batzarrak, Arantzazu eta Oñatin, iragarri ditu, bai eta Jagon Saileko Jardunaldiak, 1994ko urtarilean. Gainerako Jardunaldiak ez dute oraindik data zehatzik. Urteurreneko kartela ere erakutsi da. Tx. Peillenen euskalkien erabilera idatzizkoa kontuan hartu behar dela esan du, eta P. Charrittonek Iparraldeko ordezkaritza eskatu du ebakeraren gainean arituko den taldean, bai eta egoera soziolinguistikoak ere aztertzea urtean zehar nahiz 1994ko biltzarrean. M. Azkarateren iritziz, ordea, euskara batuari buruzkoak aski lan emango du, eta Jagon Saileko Jardunaldiak dira horretarako egokien.

Euskaltzaindiaren Erregelak berriztatzea

Euskaltzaindiaren Erregelen berriztapenarekin jarraitu dute gero batzartuek. *Sail eta batzordeak* deitu atala aztertu da. 3. artikuluan, Jagon Sailean batzordeak

sor daitezkeela erabaki da. 4. artikuluan, berriz, Azkue Biblioteka Zuzendaritzari atxikia ala burujabea izan behar den geroko utzi da. *Argitarapen* ala *argitalpen* forma erabili behar denentz txostena eskatuko zaio O.E.H.-ari. 6. artikuluan, M. Azkaratek galdetu du bereizketa garbia egin daitekeen batzordekide eta aholkulariaren artean. Batzordekideen gutxieneko kopurua bost lagun izango direla onartu da. 7. artikuluaz, A. Irigoyenek eskatu du haizu izan dadin edozein euskaltzainek nahi duen batzorde bilkuratarra joatea. Bozketa egin da eta testua bere hartan uztea erabaki da, emaitza honetaz: 10 boto alde, 6 aurka, zuri 1. Azterketa berezia ekarri du 12. artikuluak. 4.a eta 17.a geroko gelditzen dira.

Dirutza eta ondarea eta Azkue Bibliotekari dagozkien atalak, aldiz, uztaileko bilkuran eztabaidatuko dira.

Azken ordukoak

François Bayrou Frantziako Hezkuntza ministroa eta Pirinio Atlantikoko Kontseilu Orokorreko buruaren gutuna irakurri da. Euskaltzaindia Paben errebitzeko prest dago. Ohi bezala, azken ostiralean izango da hileko batzarrea, uztailaren 30ean, goizean. Ikustaldia, berriz, arratsaldean. Mugaz bi aldeetako agintariei gonbidapenaigorriko zaie.

Zarauzko Xabier Lizardi Sarirako J. A. Mujika, aurreko urteetan bezala, izendatu da Euskaltzaindiaren izenean epaimahaikide.

Nafarroako *Oinarriak* izeneko elkartearren eskaria irakurri da gero. Euskal Telebista lurralde horretan guztian egokiro hartzea da haien nahia. Herri Batasuna, Eusko Alkartasuna eta Mixto-Ezker Batua talde parlamentariek nafar Parlamentuan aurkezturiko proposamenaz aurki erabakiko denez, elkartea atxiki-mendua eskatzen dio Euskaltzaindiari. Hala egingo da.

Azkenik, Eragile Teknikaria irailean hasiko dela lanean aditzerera eman du Euskaltzainburuak.

Donostia, 1993ko ekainaren 25ean Arratsaldeko batzarrea

Donostian, Gipuzkoako Diputazioaren jauregian, 1993ko ekainaren 25ean, egin du Euskaltzaindiarratsaldeko bere batzarrea, lau t'erditan. Bertan izan dira: J. Haritschelhar euskaltzainburua; J. M. Lekuona euskaltzainburuordea; E. Knörr idazkaria; P. Altuna, M. Azkarate, P. Charritton, J.-L. Davant, A. Irigoyen, F. Krutwig, E. Larre, O. Ondarra, B. Oyharçabal, Tx. Peillen eta L. Villasante euskaltzainak; B. Estornes Lasa, J. Etxaide, M. Ugalde, A. Zubikarai euskaltzain ohorezkoak; J. M. Aranalde, X. Arbelbide, P. Arregi, M. Atxaga, J. M. Etxebarria, J. Garmendia Larrañaga, X. Kintana, M. P. Lasarte, J. L. Lizundia eta J. M. Torrealda urgazleak. Ezin etorria J. A. Arana, X. Diharce eta J. San Martinek adierazi dute.

M. K. Garmendia, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia, eta Daffyd Elis-Thomas, Lord Elis-Thomas of Nant Conwy. Galesko irakaslea eta Erresuma Batuko parlamentaria, izan dira orobat batzarrean.

Goizeko bilkuraren berri eman du, hasteko, E. Knörr idazkariak: E. Erkia-garen heriotzea, eta haren hutsunea betetzeko egutegia; Euskaltzaindiaren Erregelak berriztatzearren jarraipena; Paben, uztailaren 30ean, Euskaltzaindiak egingo duen batzarrea. F. Bayrou Kontseilu Orokorreko buruari ikustaldikari; *Oinarriak* elkartearen eskaria, Nafarroan ETBa hartzeaz; Zarauzko Xabier Lizardi Sariaren epaimahaian Euskaltzaindiaren partaidetza, eta 75. urteurreneko ospakizunen aurre-egitaraua.

Gero euskaltzain ohorezko izendatu berriei domina eta diploma emateari ekin dio Haritschelhar jaunak. Bernardo Estornes, Martin Ugalde eta Augustin Zubikarai jaunen merezimendua aipatu ditu euskaltzainburuak. Auñamendi argitaletxearen emaitza goratu du bereziki B. Estornesi buruzko mintzalditxoan. M. Ugaldez aritu delarik, liburuez gainera, urteetako kazetalaritzan lanak aipatu ditu, bai eta *Euskaldunon Egunkaria-n* haren burutzaz ere. A. Zubikarairen kazetalaritza lana ekarri du halaber gogora. *Eguna* egunkarian (1936-37) eta geroko urteetan, bai eta herrien monografiak eta literatura. Zenbait hitz ere esan ditu K. Santa-maria eta J.-B. Etcheberry ezin etorriez.

M. Ugaldek hitz egin du ondoren. Bere esker ona agertu dio Euskaltzaindiari izendapenagatik. Erbestetik etorri zenean babesia Euskaltzaindian eta *Zeruko Argia-n* aurkitu zuela esan du. Euskaltzaindiaren etengabeko lana laudatuz bukatu du.

Gero, Euskaltzainburuak Daffyd-Elis Thomas agurtu du, euskaraz eta frantsesez, Akademiaren izenean. Esan du Euskaltzaindiak harremanak izan nahi dituela mundu zabaleko erakunde eta gizabanakoekin, eta euskaraz aritza eta jende irekiak izatea ez direla inondik ere elkarren etsai. Biharko Europa eleanitzean esperantza agertu du, horixe baita Europaren aberastasuna. Zenbait opari eman dizkio, bukatzeko, Thomas jaunari: Akademiaren liburuak (Iker 7-az xehetasun bereziak eginez) eta domina.

Zenbait hitz egin ditu gero Elis-Thomas jaunak galesez eta frantsesez, bere esker ona agertzeko. Nazio-estatuen Europa hil dela esan du, eta Europa berrian hizkuntza guztiak duten tokia aipatu du.

Eta besterik gabe amaitu da batzarrea.

Jean Haritschelhar
eusklatzainburua

Endrike Knörr
idazkaria

Paben, 1993ko uztailaren 30ean

Haritschelhar, J. euskaltzainburua.
 Lekuona, J. M., euskaltzainburuordea.
 Knörr, E., idazkaria.
 Arana, J. A., diruzaina.
 Azkarate, M.
 Charriton, P.
 Davant, J.-L.
 Diharce, X.
 Irigoyen, A.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J. M.
 Villasante, L.
 Zabaleta, P.

Lizundia, J. L., idazkariordea.
 Zearreta, J. J., ekonomi eragilea.
 Badiola, R., argitalpen eragilea.

Paben, Nafarroako Parlamentuan, 1993ko uztailaren 30ean, goizeko hamar t'erditan, bildu da Euskaltzaindia. Aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak etorri dira. Ezin etorria adierazi dute P. Altunak, F. Krutwigek eta P. Salaburu euskaltzaineik.

Agiria

Ekaineko agiria onartu da. J. M. Satrustegik Barne Jardunaldien agiri zuzendua eskatu du. Bidaliko zaio.

Erregelak

Erregelen berritze lana jarraitu dute bilduek. *Sail eta batzordeak* deritzan atalaren 4. eta 17. artikuluak onartu dira. *Dirutza eta ondarea* izeneko kapituluan 4, 5 eta 6. artikuluak onartu dira orobat. Azkue Bibliotekari dagokionez, lehen bi artikuluak onetsi dira, J. M. Satrustegik izkribuz egindako zenbait zuzenketarekin. Luzaz mintzatu da testuan agertu behar duten xehetasunez, bai eta zenbait hitzen gainean: *sarrera* ala *sartze*, baina bereziki *argitarapen* ala *argitalpen*. A. Irigoyenek bere txostena aurkeztu du, *argitarapen* eraren alde. I. Sarasolak erantzun dio, erabilerek irizpide nagusi izan behar duela adieraziz. Tx. Peillenek *argitalpen* formaren alde hitz egin du halaber. M. Azkaratek esan du, eratorpenean bi formak lehian badira ere, *argitalpen* nagusi dela OEH-n eta EEBS-n. Bozketa egin da eta hau izan da emaitza: *argitalpen-en* alde 13 boto; *argitarapen-en* alde 3, eta zuriz 1.

Eskuarteko gaiak

Eragile Teknikaria hautatzeaz mintzatu da gero. Horretarako izendatua zegoen epaimahaiak Donostian egin zuen bilkura, ekainaren 21an. Batzar agiria irakurri du J. L. Lizundiak. Pello Telleria zen hautagai bakarra. Curriculum vitae delakoaren laburpena azaldu du. Bi urtetako kontratatu da. Irailaren erdialdean hasiko da lanean.

1994ko aurrekontua aurkeztu du J. A. Aranak 294.789.697 pezetakoa da. A. Irigoyenek laburregi etsi du azalpena. Dokumentazio osoa emango zaio. P. Cha-

rrittonek aurrekontua Kontseilu Orokorrari ere bidaltzea proposatu du, bai eta parlamentari guztiei eta Euskaltzaindiaren ordezkaritzetara ere. Onartu da.

Egoitzarako ikustaldien zerrenda agertu du ondoren J. L. Lizundiak. Urtarriletik uztailera bitartean 3.072 izan dira.

E. Erkiaga zenaren hutsunea betetzeko proposamen bat aurkezu da, X. Kintanaren alde, J. A. Arana, P. Charriton eta P. Salaburuk sinatua. J. Haritschelharrek eskatu du hautagaien berri epea bukatu ondoren ematea. Hala onartu da.

Azkue Bibliotekaren katalogoa, urtarriletik uztailera bitartean sarturiko liburu eta aldizkariena, banatu du orobat J. A. Aranak.

R. Badiolak argitalpen eragileak banatu ditu *Euskera* aldizkaria (37:2, 1992) eta iazko urteari dagokion Oroit-Idazkia. Bestalde, aditzera eman da *Orotariko Euskal Hiztegia*-ren 6. liburukia argitaratu berri dela. Egunotan eskuratuko da.

**Batzarre irekia
Paben, 1993ko uztailaren 30ean**

Paben, Nafarroako Parlamentuaren aretoan, 1993ko uztailaren 30ean, arratsaldeko lau t'erditan, egin du Euskaltzaindiak batzarre irekia, Pirinio Atlantikoe-tako Kontseilu Orokorrak deitua. Mahaien jarri dira: J. Haritschelhar, euskaltzainburua; François Bayrou, Kontseilu Orokorreko burua; Jose Antonio Ardanza, Euskal Herriko Autonomi Elkarteko lehendakaria, eta Javier Marcotegui, Nafarroako Kultur eta Hezkuntza sailburua, Juan Cruz Alli, Nafarroako presidentearen izenean. Aretoan honako euskaltzain oso hauiek izan dira: J. M. Lekuona euskaltzainburuordea; E. Knörr, idazkaria; J. A. Arana, diruzaina, J. Azkarate, P. Charrittón, J.-L. Davant, X. Diharce, A. Irigoyen, E. Larre, B. Oyarzabal, P. Ondarra, Tx. Peillen, I. Sarasola, J. M. Satrustegi, L. Villasante eta P. Zabaleta euskaltzainak; P. Andiazabal, X. Arbelbide, R. Badiola, R. Camblong, J. Camino, R. Idiart, M. Itzaina, X. Kintana, D. Landart, J. L. Lizundia, M. Ruiz Urrestarazu eta J. J. Zearreta urgazleak.

Ezin etorria adierazi dute P. Altunak, F. Krutwigek eta P. Salaburuk.

Aretoan izan dira: J. A. Pradera, Bizkaiko diputatu nagusia, Eli Galdos, Gipuzkoako diputatu nagusia, Pedro Ramos, Arabako Kultur diputatua (A. Ansola diputatu nagusiaren izenean), M. Carmen Garmendia, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia; Jose M. Rodriguez Ochoa, Nafarroako Hizkuntza Politikarako zuzendari nagusia; Pirinio Atlantikoko diputatu, senatore eta kontseilarri anitz; Pierre Molères, Baionako apezpikua, eta Lapurdi, Nafarroa Behereko eta Zuberoako alkate zenbait.

F. Bayrouk ireki du ekitaldia. Entzule guztiak agurtu ondoren, Nafarroako erreinua oroitarazi du. Euskararentzat lehen laguntza ofiziala Joana Albret erreginagandik etorri zela esan du. Euskararen antzinatasunaz aritu eta gero, irakaskuntzan, bai publikoan eta bai pribatuan, behar duen tokia aipatu du, okzitanieraren ondoan, berebat bi hizkuntzei kale eta errepiteetan dagokiena. Jakobi-

nismoa gaitzetsi du eta Frantziak euskara behar duela esan, Europak kultur aniztasuna behar duen bezala.

J. Marcote guik hitz egin du ondoren. Juan Cruz Alli presidenteak ospakizun honetara etortzeko gogo bizia zuela esan du. Nafarroa Euskaltzaindiaren sortzaile eta diru-emaile izan dela azaldu du. Hizlaria euskararendako muga eta debeku guztiak kentzearen aldeko agertu da eta *Ekin eta Jarrai* ikurritza gogoratuz bukatu du mintzaldia.

J. A. Ardanazk hartu du hitza gero. Egun zazpi probintzietaiko hautetsiak lehendabizikoz biltzen zirela esan du, eta elkarlanerako deia egin du, pentsamol-de guztien gainetik.

J. Haritschelhar euskaltzainburua mintzatu da ondoren. Poza agertu du egungo batzarreagatik eta esker ona agertu dio bereziki F. Bayrou jaunari. Euskarak irauteko eta zabaltzeko irrikia duela esan du. Euskarari dagokion legeria aipatu du, bai eta bi Estatuen gainetik sortzez duen izaera. Akademiaren kondaira eta lanak eta euskara baturako ahaleginak gogorazi ditu.

Azken hitzaldia Tx. Peillenek egin du, euskaraz eta gaskoineraz, bi hizkunten arteko harremanez, maileguak aipatuz batez ere.

Ekitaldiaren bukaeran, J. Haritschelharrek Euskaltzaindiaren domina eman dio Bayrou jaunari, zenbait argitalpenekin batera, eta Bayrou jaunak Euskaltzainburuari Kontseilu Orokorreko domina.

Jean Haritschelhar
euskaltzainburua

Endrike Knörr
idazkaria

BATZAR-TXOSTENAK

OFIZIO ETA TITULU NORTASUNA HONDARRIBIKO ETXE-IZENETAN

1993.05.20

Juan San Martin

Antroponomia, patronimia eta toponimia, hara hor Euskal Herriko adibide nagusiak etxe eta deitura izenen jatorritzat. Hondarribia har dezagun adibidetzat eta kale kaskotik kanpora aurki genitzakeen etxe-izeenik gehienak, baserriak barne direla, noski: pertsona-izena, jatorrizko deiturarena (nahiz bataio-izenetikakoa zein ezizen edo izengoitizkoa) edo leku-izenetikakoak aurkituko ditugu maizenik. Baino, horiez gainera, badira titulu edo ofiziozkoak ere. Azken hauek, benetan interesgarriak historian zehar nor zein zen edo zertan ari zen jakiteko. Baita ere izen hori noizdanik datorren jakitea. Horien lehen agiriak atzematea gauza nekeza baldin bada ere, horretan ahalegindu gara.

Artikulu honetan emango ditut hamar etxeren zenbait adibide:

Jaizkibel mendiko hondar-harria, bertako euskaran mimarria deritzona, etxegintza eta elizak eraikitzeko hain estimagarria zen garaian, harginik ez zen faltako Hondarribian. Horren lekukorik aski bada agiri zaharretan zein Jaizkibel mendiko harrobi zaharretan. Baino, norbait baten garairen batean ofizio horretan besteak baino trebeagoa edo berezitasun nabarmenak erakutsi zituena, dohain horiengatik etxe bat izendatzten baita Argiñenea; 1887. urtean Floridablanca kontearen aginduz egin zen zentsuan, han baitator *Arquiñenea*.

Arotz ofiziodunaren etxea dugu ordea Arotzena; 1787ko zentsu zerrrendan *Arozena* eta 1857. urtean Diputazioak argitaratu zuen *Nomenclátor de la Provincia de Guipúzcoa* liburuan, *Arotsena* bezala aurkitzen duguna. Hortik ikus, behar bada, ordurako nahastuak zirela z eta s-ren arteko bereizketa gure herrian.

Gaur egun Balestenea izenez ezagutzen dena, *Ballestarianea* zen 1787an, eta *Ballestanea* 1857an. Ballesta, armarena ala zalgurdiarena ote zen? Azken honena segururenik. Dena dela, hor dugu ofiziodun baten izenaren lekuko.

Oso ezaguna zaigu Batxillerenea ere, 1787ko zentsu hartan *Bachillerenea* bezala agertzen zaiguna. Gaur egun, zerbait ikasia den guziek dute batxiller titulua, baina hemezortzigarren mendean ez zen nornahi.

Orain hain ezaguna zaigun Biskundi auzoak, bere izena, lehen toki hartan zen etxe batetik hartua du. Etxe hura, 1857. urtean *Viskundinea* bezala agertzen da probintziako *Nomenclatorrean* eta, zalantzarik gabe, bizkontearen etxea zela erakusten du.

Ttun-ttun joleak emango zion izena *Danboliñeneari*. Hau ere, guienez, hamazortzigarren mendetik datorkigu, 1787an *Tanboliñenea* eta 1857an *Danboliñenea* agertzen denez.

1787an *Herreronea* eta 1857an *Erreronea* agertzen zaiguna, behar bada, ofiziozkoa ezezik deituratikakoa izan daiteke, zeren 1638rako Hondarribian bertan agertzen baita deiturà hori, Miguel de Aguinaga y Herrero. Handik hasia ote? Garai haietan erraz egiten baitzuten lehen deitura bigarrengarekin trukatzea ere.

Edonork dakien bezala, Hondarribiko baserri baten izena da Ipiztiku. Bat-batean izen arraroa edo bitxia iduritzen zaigu. Etxe horren lehen berria Isastik eman zigun 1625.urtean idatzi zuen *Compendio Historial...* liburuan, *Castezar ó Ipizticu* izendatuz. Gaur egun Lapurdin erabiltzen den apezpiku (obispo, gure egunotako gotzaina). Axularrek 1653an argitaratu zuen *Gero liburuaren “Gomendiozko karta”* hartan Bertrand de Echaus apezpikuari era honetan egiten zion eskaintza: “... çuc ere Baionaco Ipizticu cinenean”, esaldiaren muinean esanahia aitortuz. Ubillos gipuzkoar idazleak ere hala erabili zuen 1785.ean argitaratu zuen *Christau doctrin berriezarlea* zeritzan liburuan. 1857. urteko *Nomenclatorrean* berriz, Hondarribiko bi etxek daramate izen hori, batak *Ipisticu* eta bestea *Ipisticunea*. Argi dago lehenengo dela zaharra eta bigarrena handik alde zuen familiakoren batek eraikia. F. Porturen *Fuenterrabia. Notas históricas y curiosidades* liburuan aurkituko ditugu biak, 306. orrialdean, sagardotegiak aipatzean; bi etxeotan baitziren sagardotegiak 1934. urtea baino lehen. Ipiztiku Arkoll goiti Jaizubia aldera eta Ipiztikunea Madalen-gainetik Akartegi partean. Miguel de Lizardi Ipistiku herriko seme ja torren artean agertzen da 1638. urteko zerrendan. Guk aipatzen dugun baserria ipiztikuren baten egoitza edo jabegokoa zen, noski. Bertako se meetarik bat bazen XVI. mendean Cristobal de Rojas y Sandoval, zeinengandik datorren hirian “Calle del Obispo” eta ditekeena pertsonaia horrekin zerikusirik (1).

(1) Pertsonaia horri buruz, ikus *Hondarribia* aldizkariaren 44. zenbakian argitaratu nuen “Cristobal de Rojas y Sandoval (1502-1580)” idazlana, 16-17.orrialdeetan.

Konsul zenaren etxeak ere, bere izena hartu zuen, Konsulanea, 1787eko zentsu hartan agertzen denez. Orain *Consolenea* bezala agertzen da (behar bada ahoskatzean hala erabiliko zuten), baina 1857ko *Nomenclatorraren* zerrendan argi dator, Consulaenea. XVI. mendetik XIX.era arte, Itsas-kofradiak izendaturik, bi “Jueces Cónsules de Mar” izaten ziren arartekotza betetzeko, 1566. urteko Ordenantzek jasotzen dutenez eta horien egitekoa zen portuko gorabeherak zaindu eta auziak konpondu. Bizkaiko zenbait portutan “Instruman” deitzen zitzaien.

Telleria, 1787ko zerrendan aipatzen da, baserri etxe hori hutsik zegoela aditzera emanez, baina 1857ko etxe-zerrendan berriz dator. Geroztik galdua da nonbait. Egia esan, Telleria, ofizio bera baino areago zen lantegia, baina teilaginak ere bazirela adierazten digu.

Horietatik ohartuko gara etxe-izen bakoitzak zer-nolako adibideak ematen dituen, deiturentzat evezik biztaleen ogibide eta ekintzak ezagutzeko; horiei esker, ulerterrazago egingo zaizkigu ondare bezala historia-rentzat eskaintzen dizkigutenean adibide jakingarriak.

**PETRI, PEDRO, PERU ETA PELLO NAFARROAN,
XVIII. MENDEAN**

1993.05.26

*Mikel Gorrotxategi Nieto
Onomastika batzordeko idazkaria*

Jarraian erantsita doazen zerrendak 1726-27. urteetako erroldetatik aterata daude, estatistika saileko *Inventarios del Reino de Navarra*-tik hain zuzen ere. Sartze lana bukatu gabe dagoenez gero, zerrenda hauek, gehienbat gaur egunean euskalduna den eremuari dagozkio. Begi bistan dago Pedro-z hasitako izenak oso ugariak direla, baina hala eta guztiz ere, ezin dugu ziurtasun osoz jakin idazkera eta herri ahoskera bat zezen ala ez, ikertutako kasu bakarra tartekoa baita, zeren eta Pedro-gisa idatzita agertu arren, Petro ahoskatzen duten. Dena den aspaldiko egoera izanda ere lagungarria izango zaizuelakoan nago.

Maiztasunari dagokionez etxeena baino ezin dugu ikertu agertutako guztiak hartu ditugulako, deiturak berriz, etengabe ez errepikatzeko, baztertuz.

Ikertutako ibarrak hurrengo hauek dira:

Araitz, Basaburua (biak), Olaibar, Ezkabarte, Bortziriak, Anue, Larraun, Ultzama, Atetz, Izarbeibar, Etxauri, Odieta, Esteribar, Zaraitzu, Baztan, Malerreka, Bertizarana, Ultzama, Erroibar, Aezkoa, Erronkaribar, Aranatz eta Iruñea, horiekin batera, Zizur, Antsoain, Oltza eta Galar zendeak.

Izena	Lekua	
PETRABELCHENA	NA,	DONEZTEBE (HIRIA)
PETRABELCHENA	NA,	DONEZTEBE (HIRIA)
PETRICO	NA,	USKARTZE
PETRICONEA		OIEREGI
PETRICORENA	NA,	BEINTZA
PETRICORENA	NA,	ETXAURI
PETRICORENA	NA,	ITZALLE
PETRICORENA	NA,	IRURITA

Izena	Lekua	
PETRICORENA	NA, ITUREN (HIRIA)	Etxea
PETRICORENA	NA, ARANTZA (HIRIA)	Etxea
PETRICHENEA	NA, ARANTZA (HIRIA)	Etxea
PETRICHONEA	NA, BERUETE	Etxea
PETRICHONEA	NA, LABAJEN	Etxea
PETRICHORINEA	NA, LESAKA	Etxea
PETRIENEA	NA, GOIZUETA	Etxea
PETRIENEA	NA, ALBIASU	Etxea
PETRIENECHIPIA	NA, ZIGA	Etxea
PETRIESANDI	NA, OTSAGABIA	Juan
PETRIGALANTENEA	NA, ARANTZA (HIRIA)	Etxea
PETRIGENABEITICOA	NA, ZUBIETA (HIRIA)	Etxea
PETRIGENAGOITICOA	NA, ZUBIETA (HIRIA)	Etxea
PETRINA	NA, ENERITZ	Etxea
PETRINETA	NA, AÑORBE	Etxea
PETRIRENA	NA, GORRITI	Etxea
PETRIRENA	NA, ZURIAIN	Etxea
PETRIRENA	NA, ZABALDIKA	Etxea
PETRIRENA	NA, GARTZAIN	Etxea
PETRIRENA	NA, ZIGA	Etxea
PETRIRENA	NA, ORONOZ	Etxea
PETRIRENEA	NA, LEITZA	Etxea, egunean Petrinea
PETRIRENEA	NA, BEUNTZA	Etxea
PETRIRENEA	NA, ANIZ	Etxea
PETRISANCENA	NA, OLAGUE	Etxea, Petrisanzena idatzita
PETRISANCENA	NA, ETXALAR (HIRIA)	Etxea, Petrisanzena idatzita
PETRISANCENA	NA, SUNBILLA (HIRIA)	Etxea, Petrisanzena idatzita
PETRISANCENA	NA, OTEITZA	Etxea, Petrisanzena (Bertizarana)
PETRISANZENA	NA, URDAZUBI	Etxea
PETRISANZENA	NA, AZPILKUETA	Etxea
PETRISANZENEA	NA, LESAKA	Etxea
PETRISENEA	NA, NARBARTE	Etxea
PEDROBORDA	NA, LEITZA	Etxea, egunean Petrinea eta Petrorena
PEDROCENEA	NA, EZKURRA	Etxea
PEDROCONEA	NA, AROZTEGI	Etxea
PEDROCORENA	NA, OLABE	Etxea
PEDROCORENA	NA, ZILDOTZ	Etxea
PEDROCORENA	NA, SETUAIN	Etxea
PEDROCORENA	NA, (GALAR-) EZKIROTZ	Etxea
PEDROCHOENECOA	NA, ADIOTZ	Etxea
PEDROCHUARENA	NA, LUZAIDE (HIRIA)	Etxea
PEDROENECOA	NA, ZABALTZA	Etxea
PEDROJIMENEZENA	NA, BELASKOAIN	Etxea, Pedrojimezena idatzita
PEDROMANECOA	NA, IROTZ	Etxea
PEDRONEA	NA, ARESO	Etxea
PEDRONEA	NA, GENDULAIN	Etxea
PEDRORENA	NA, LANTZ	Etxea
PEDRORENA	NA,ERRAZKIN	Etxea
PEDRORENA	NA, BIDAURRETA	Etxea
PEDRORENA	NA, ERRATZU	Etxea
PEDRORENA	NA, ELIZONDO	Etxea

Izena	Lekua	
PEDRORENA	NA, ZUBITZA	Etxea
PEDRORENA	NA, ELTSO	Etxea
PEDRORENA	NA, GARRALDA	Etxea
PEDRORENA	NA, LARRAIA	Etxea
PEDROSANCENA	NA, EZKIROTZ	Etxea
PEDROZUBIRENA	NA, GOIZUETA	Etxea
PERUARAN	NA, LESAKA, ALKAIAGA	Etxea
PERUBELCENA	NA, ETXALAR (HIRIA)	Etxea
PERUCHENA	NA, ATALLU	Etxea
PERUCHENA	NA, UITZI	Etxea
PERUCHENA	NA, LARRASOAÑA	Etxea
PERUCHENEA	NA, BERUETE	Etxea
PERUCHENEA	NA, ERITZEGOITI	Etxea
PERUCHO	NA, ARANO	Etxea
PERUCHORENA	NA, UTERGA	Etxea
PERUCHORENA	NA, ZUBITZA	Etxea
PERUCHORENA	NA, (GALAR-) ESPARTZA	Etxea
PERUENA	NA, ETXALAR (HIRIA)	Etxea
PERUGENA	NA, INTZA	Etxea
PERUGORRIA	NA, BERA	
PERUGORRIENA	NA, ETXALAR (HIRIA)	Etxea
PERUJERENA	NA, ELGORRIAGA	Etxea
PERUNEA	NA, ARESO	Etxea
PERUQUIÑENA	NA, ETXALAR (HIRIA)	Etxea
PERURENA	NA, GAINITZA	Etxea
PERURENA	NA, OLAITZ	Etxea
PERURENA	NA, ENDERITZ	Etxea
PERURENA	NA, ZIAURRITZ	Etxea
PERURENA	NA, OSTITZ	Etxea
PERURENA	NA, ELIZONDO	Etxea
PERURENA	NA, LEKAROZ	Etxea
PERURENA	NA, IRURITZA	Etxea
PERURENA	NA, DONEZTEBE (HIRIA)	Etxea
PERURENA	NA, NARBARTE	Etxea
PERURENA	NA, LEGASA	Etxea
PERURENA	NA, INTZA	Etxea
PERURUQUIRENA	NA, LESAKA	Etxea
PERUSCORENA	NA, OSTITZ	Etxea
PERUSQUENEA	NA, BERUETE	Etxea
PERUSQUENEA	NA, ARANTZA (HIRIA)	Etxea
PERUSQUENEA	NA, ARANTZA (HIRIA)	Etxea
PERUSQUERENA	NA, EZKURRA	Etxea
PERUSQUITORENA	NA, ASTITZ	Etxea
PERUSTENA	NA, BETELU	Etxea
PERUSTENA	NA, LEITZA	Etxea, egunean Perustenea
PERUTEA	NA, ELGORRIAGA	Etxea
PELLORENA	NA, IRURITA	Etxea
PELLOSEMERENA	NA, ERRATZU	Etxea

EN TORNO A URDAITZ / URDÁNIZ

Patxi Salaberri

*Miembro de la Comisión de Onomástica de la Real Academia
de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia*

No se puede afirmar categóricamente, como hace el concejo de Urdániz, que “el nombre tradicional y con el que siempre se ha conocido este pueblo” sea *Urdániz* y no *Urdaitz*. En este punto hay que tener en cuenta una cuestión fundamental al hablar de toponomía mayor, y es que frecuentemente ha existido en el País una doble tradición: por un lado tenemos la tradición oficial escrita que refleja únicamente, en la inmensa mayoría de los casos, la versión romance del topónimo de que se trate, y por otro la versión popular vasca transmitida de generación en generación de manera oral, que no aparece sino muy excepcionalmente en los documentos oficiales, excepto en los topónimos menores compuestos de *bidea* ‘camino’, *muga*, *landa* ‘vega’, *mendi* ‘monte’, etc. (cf. *Larrasoainbidea* en Sarasibar, *Zubiribidea*, *Zubirico erreca* en Osteritz, *Zuriainbidea* en Ilurdotz, etc., todos ellos en el catastro de 1901).

Es seguro que *Urdaitz* ha sido el nombre verdaderamente tradicional y popular en la localidad, pues como ha ocurrido en otros muchos lugares de la geografía foral, no hay duda de que el euskara antes de desaparecer era en la mayoría de los casos la única lengua de los urdaitztarras, es decir, estos eran unilingües vascófonos (1). Sabemos que la pérdida del euskara en la localidad es sumamente reciente: tenemos constancia, gracias a un estudio realizado por A. Irigaray sobre la frontera lingüística vasco-castellana (2), que en 1935 hablaban euskara en esta localidad las personas de 50 años en adelante, y también, gracias a otros trabajos similares, que a finales de la década de los sesenta todavía quedaban vascohablantes (3). El investigador Koldo Artola ha tenido la ocasión, en estos últimos años, de recoger testimonios vivos del euskara de

(1) Sobre este tema se puede ver *El espacio bilingüe*, J. M.^a Sánchez Carrión, Eusko Ikaskuntza, Pamplona, 1981, 45-48.

(2) *Una geografía diacrónica del Euskera en Navarra*, Ediciones y Libros, Pamplona, 1974, 12-17.

(3) Ver la obra de J. M.^a Sánchez Carrión titulada *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra*, Institución Príncipe de Viana, Pamplona, 1972, 130-131.

localidades como *Ilurdotz* e *Inbuluzketa* (4), y también hay algún material publicado sobre el euskara de *Irotz* (5). A. M.^a Etxaide empleó informantes de *Inbuluzketa* y *Leranotz*, además de otros de lugares más septentrionales como *Eugi* e *Iragi* (6).

Todo esto quiere decir que *Urdaitz* ha estado vivo en Urdaitz hasta hace bien poco, en las últimas décadas al lado del oficial *Urdániz* que ha acabado imponiéndose, al perderse la lengua autóctona.

Por lo que respecta a la antigüedad de *Urdaitz*, es necesario desligar los nombres que como éste han sufrido la pérdida de la nasal intervocálica, de otros que han experimentado otros tipos de cambio generalmente más modernos, debidos en parte a factores lingüísticos como por ejemplo la intensidad del acento del dialecto alto navarro meridional hablado en la zona, y en parte a factores extralingüísticos como son la falta de escolarización en lengua vasca y la falta de normalización de la misma, es decir, hay que poner en distinto nivel nombres como *Urdaitz* que responden a una ley fonética general en euskara, presente también en alguna lengua románica como el gallego-portugués, que hace que cierta clase de *n* caiga cuanto está situada entre vocales (cf. *Amillano/Amillao*, *Argiñano/Argiñao*, *Galdeano* o *Galdiano/Galdio*, *Labiano/Labio*, *Torrano/Dorrao*, *Urdanoz/Urdotz*, *Zolina/Zolia...* todos ellos en Navarra, *Oiquina/Oikia*, *Lazcano/Lazkao* en Gipuzkoa, *Galdácano/Galdakao* en Bizkaia, etc. Hay sin embargo otra clase de nasal que no cae nunca: cf. *Elkano* en Navarra y Gipuzkoa) y variantes como *Zubri*, *Lasuin* (Larra-soña), *Sauta* (Saragueta), *Beute* (Beruete), *Ittun* (Ituren), etc., bastante recientes según todas las apariencias, las cuales han experimentado cambios más o menos aleatorios, de ningún modo común a todo el territorio de habla vasca, y que no se pueden aceptar tal cual, debiendo ser sometidas a un proceso de normalización lingüística..

En cuanto a los testimonios documentales, un análisis somero de la documentación deja claro que *Urdaitz*, escrito *Urdaiz* por carecer el castellano de un grafema para representar la africada dorsoalveolar sorda [c] (escrito *tz*), aparece ya en la primera mitad del siglo XVII:

“Pieza en Urdayz bidea, afronta con los términos del lugar de Urdaniz”, Akerreta, 1629 (7).

(4) Por ejemplo en “Hegoaldeko goi-nafarraren azentua dela-ta (hurbiltze-saiaker)” , *FLV*, 60, 1992, 187-227.

(5) Javier Irigaray Imaz, “Rescoldos del euskera en Iroz (Valle de Esteribar, Navarra)”, *FLV*, 31, 1979, 163-169.

(6) *El Euskera en Navarra: Encuestas Lingüísticas (1965-67)*, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1989.

(7) Archivo de Santa Engracia, monasterio de claretianas de Olite, censos, 9.

En el mismo siglo nos encontramos a *Miguel de Urdaiz y Joanes de Urdaiz* habitantes en Ekai y Gulina en 1645 (8), sin duda nacidos en *Urdaitz* o descendientes de urdaitzarras.

Más recientemente, se documenta *Urdaizbidea* “el camino de Urdaitz” como término de Setoain en el catastro de Esteribar de 1901, junto a otros nombres como *Anchorizco alorra* “la pieza de Antxoritz”, *Larrasoainbide(a)* “(el) camino de Larrasoaña” en Akerreta, *Iragualdea* “la parte hacia Iragi” en Eugi, *Yroz landa* “la vega de Irotz”, *Sagasetabidea* “el camino de Sagaseta” en Irotz, *Aquerretaco biscar* “la espalda de Akerreta” en Irure, *Olloqui landa* “la vega de Olloki” en Olloki, *Ydoybidea* “el camino de Idoi” en Sarasibar, *Urtasunmuga* “la muga de Urtasun”, *Leranozmendi* “el monte de Leranotz” en Usetxi, etc., todos ellos del catastro del valle de 1892.

Pasando a los testimonios vivos, mencionaremos en primer lugar los recogidos por Koldo Artola (9) el nueve de Mayo de 1981 en Inbuluzketa, pueblo mugante con *Urdaitz*, de labios de Apolonia Egozcue Goñi, nacida en dicha localidad en 1895. Contestando a la pregunta “Misio-neak izan dira hemen?” “¿Ha habido misiones aquí?, ¿se han hecho misiones aquí?”, responde de este modo: “*bai... Urdeizti, bai; oráñik, orái orítzen naiz. Misiotán... () ba maztéki zar bátek útzi men tzué dirue, máteko misioak... dirié... ebázi ematen tzuén bezala. Ta, órduen, dirú pixkét el zeláik (sic), kartzén tzuté fráille on bát, Urdeitzé ta... erráten zuté: «eldú'en astián... misioak»*”. Es decir, traducido al castellano: “sí... **de Urdániz**, sí; todavía, ahora me acuerdo. En las misiones... () dicen que una mujer mayor dejó un dinero, para que hubiera misiones... un dinero... lo ganaba como lo daba. Y, entonces, cuando se conseguía (?) un poco de dinero, traían un buen fraile, **a Urdániz** y... solían decir: «la semana que viene... misiones»”.

Como puede verse tenemos aquí primero una forma *Urdeizti* que corresponde a lo que en la lengua estándar diríamos *Urdaiztik*, es decir, “(venir...) de Urdániz”, y en segundo lugar *Urdeitze* (*Urdaitza*) “(ir...) a Urdániz”. Aquí podemos observar que la forma primitiva *Urdaitz* atestiguada en el siglo XVII, que procede de una forma anterior *Urdanitz* de la que también se deriva la forma oficial *Urdániz*, más conservadora que la forma vasca en cuanto al tratamiento de la nasal intervocálica, pero menos en lo que respecta al tratamiento de sibilante final (tenemos *Vrdaniç* en 1244, y *Urdanitz* en 1274) (10), se ha convertido por asimilación

(8) Inventario del Reino de Navarra, sección estadística.

(9) “Hegoaldeko goi-nafarreraren zentua...”, 218-219.

(10) *Nafarroako herri-izendegia/Nomenclator euskérico de Navarra*, Gobierno de Navarra-Euskaltzaindia, Pamplona, 1990, 51.

de vocales en *Urdeitz*, forma usada todavía, como a continuación tendremos ocasión de comprobar, en los pueblos más septentrionales del valle (Iragi y Eugi) en los que se conserva la lengua vasca.

Joaquín Garrúes Goñi euskaldun nacido en Ilurdotz en 1895, llama, en entrevista realizada por Koldo Artola el 4 de Junio de 1983 (11), *urdaitzarrak* a los nacidos en *Urdaitz*: “*urdáiztarrák, dénak díre motxáleak*”, es decir, traducido al castellano, “*los de Urdániz, son todos esquiladores*”.

El día 17 de diciembre nos dirigimos en un primer momento a Iragi, lugar en la que tuvimos ocasión de entrevistar separadamente a los hermanos Jesús y Cruz Linzoain, nacidos en 1992 y 1924, naturales y habitantes del mismo y vascohablantes. A nuestra pregunta acerca de cómo llamaban a Urdániz en euskara nos contestó Jesús literalmente “*neretako da beti Urdeitz [ürdéic]* (para mí es siempre *Urdeitz*)”. Este nombre en los distintos casos de lugar y tiempo se declina así según este informante: “*Urdeitez [ürdéice] naie*” (voy a Urdániz), “*Urdeizti [ürdéstí] torri naiz, heldu naiz*” (hé venido, vengo de Urdániz), “*Urdeitzen [ürdéicen] baitut aixkide batzuk*” (tengo amigos en Urdániz), “*Urdeizkoa [ürdéiskoa] da*” (es de Urdániz), “*Urdeizko arotza deitu beharko dut, ezbaitago ongi ure*” (tendré que llamar al herrero de Urdániz, pues el agua no está bien). Si una persona es natural de Urdaitz se le llama *urdeiztarra* [ürdeistára]. Cruz Linzoain, por su parte, nos dio las siguientes respuestas: “*Urdeitz [ürdéic]*” (Urdániz), “*Urdeitez [ürdéice] juan biaut*” (tengo que ir a Urdániz), “*Urdeitzen izendu naiz [ürdéicen iséndu nqis]*” (he estado en Urdániz), “*heldu naiz Urdaiztik [ürdáistik]*” (vengo de Urdániz), “*urdaiztarrak [ürdáistarak]*, *urdeiztarrak [ürdeistárap]*, *Urdeizkoak [ürdéiskoak]*” (urdaiztarras, de Urdániz).

Seguidamente pasamos a Eugi, localidad en la que entrevistamos en primer lugar a Anita Egozkue, nacida en 1923, y hermana del bertsolari Urbano Egozkue. A nuestras preguntas contestó lo siguiente: “*Urdeitz [ürdéic]*” (Urdániz), “*Urdeitez [ürdéice] juan ta hori, mandatuz o lanera o...*” (ir a Urdániz de recados o a trabajar...), “*Urdeizti [ürdéstí] heldu naiz*” (vengo de Urdániz), “*Urdeitzen [ürdéicen]*” (en Urdániz), “*urdeiztarrak [ürdeistárap]*”. Posteriormente nos dirigimos al caserío de la misma localidad llamado Arginen borda, donde tuvimos oportunidad de hablar con Pedro Añorga (nacido en 1912) y Beatriz Etxebarria (nacida en 1926). Esta última a nuestras preguntas contestó del siguiente modo: “*Urdeitz [ürdéic]*” (Urdániz), “*Urdeitzen [ürdéicen]*” (en Urdániz), “*Urdeiztik [ürdéistik]*” (de Urdániz), “*Urdeitez [ürdéice]*” (a Urdániz). El primero nos dio las siguientes respuestas: “*Urdeiztarrak [ürdeistárap]*”, “*Urdeitzen [ürdéicen]*” (en

(11) “Hegoaldeko goi-nafarreraren...”, 210.

Urdániz), “Urdeitz [urðéic]” (Urdániz), “Urdeizko [urðéisko] arotza” (el herrero de Urdániz).

Resumiendo, el nombre popular y tradicional de la localidad llamada en castellano *Urdániz* ha sidoi *Urdaitz*, forma documentada ya para el siglo XVII, y viva hasta hace bien poco en pueblos como Ilurdotz e Inbuluzketa, y conocida y empleada todavía por los vascohablantes de Irati y Eugi bajo la forma *Urdeitz*, debida a lo que se ha dado en llamar armonía vocálica (un tipo de asimilación de vocales). En lengua vasca la forma normalizada de este topónimo mayor es *Urdaitz*, forma propuesta por la Real Academia de la Lengua Vasca (12).

(12) *Nafarroako herri-izendegia.*

NAFARROAKO ZENBAIT IBAR, HERRI ETA AUZOREN EUSKARAZKO IZENAK

*Patxi Salaberri
Onomastika batzordeko kidea*

Lan honetan Nafarroako zenbait ibar, herri, eta auzoren euskarazko izenez arduratuko gara, hots, euskara bizirik egon zen bitartean herri eta bailara horiek izan zuten euskal izena zein izan zen aztertuko dugu (kasu batean edo bestean herria oraindik euskalduna da). Izen asko, gehienak, euskal etorkikoak dira, baina honek ez du esan nahi euskaldunok beren horretan erabili ditugunik beti, euskaraz arruntak diren arau fonologikoak indarrean egon baitira hemen, bestetan bezala, bokal arteko sudurakariaren erortzea, kasu.

Ez dugu, inondik ere, “aurrehistoria”-ra itzuli nahi, baina bai euskaldunen artean ohizko izan diren izenak, aldaerak, berreskuratu. Aldaera hauek gutxitan azaltzen direla esan daiteke, hauen agertze-maiztasuna izen ofizialek dutenarekin erkatzen bada, baina guziarekin ere behin baino gehiagotan edireten ditugu eskuarki, batez ere karpeta mordoxka miatu ditugun alderdietan.

Bakarren batzuek, “praktikotasuna” aintzat harturik galduztako ize-nok errekuperatzeak zertarako balio duen galdegin dute berriki. Hauei beste galdera batez erantzun dake: zertarako balio du, Nafarroatik atera gabe, *Doneztebe, Hiriberri* (Arakilen, Aezkoan...), *Dorrau, Aurizberri, Luzaide...* bezalako izenak gordetzeak? Ez al da askoz azkarrago eta “praktikoago” erdaldunen artean korritzen duten *Santesteban, Villanueva, Torrano, Espinal* eta *Valcarlos* euskarazko ofizialtzat jotzea? Beste maila batean, zertarako konplikatu behar dugu bizia -otz bukaera gogaikarria euskarazko izenetan sartuz baldin bideseinaleak egiteko orduan errazago, merkeago, eta batez ere, onargarriago (erdaldunentzat, jakina, kasu gehienetan) (1) bada erdaraz arrunta den -oz uztea?

Gure irudiko erantzuna argia da: bai orain bizirik (nahiz hilzorian) dauden izenetan, bai dokumentazioan aurkitzen ditugunetan, euskaldu-

(1) Hemen ez gara Baztangoa bezalako kasuez ari.

nen artean arruntak diren edo izan diren izen edo aldaerak ofizialdu behar dira (*Zarrakaztelu, Nabaskoze, Gerendiaian, Biotzari, Nardoze...*), beharrezko dituzten (izatekotan) ukituak egin ondoan (*laurta → Ihaurrieta, Antxoia, Antxua → Aintzioa...*). Honek ez du esan nahi, diogun berriro, aurrehistoriara jo behar denik; tokian tokiko euskara noiz(tsu) galdu zen hartu beharko dugu kontuan, eta honetan eta dugun informazioa oinarrituta erabakia hartu. Alderdi honetatik zorrotz jokatu beharra dago gure ustez, maiz lekukotasun bakarrarekin edo pare batekin egin beharko baitiogu aurre auziari. Erran nahi duguna zera da, lekuoa soberan ez ditugula izanen anitzetan.

Zalantzak bat baino gehiago izanen dira, bereziki informazio urria dugun kasuetan, baina “praktikotasun” gaizki ulertu horrek ezin izan de sake, gure ustetan, euskaldunek erabilirikako ohizko izen edo aldaerak bazter uzteko adinako indarrak.

Herri edo ibar baten izen euskalduna zein izan den jakiteko bide bat baino gehiago dago. Hauetako bat mugaldeko euskaldunei beheitia-goko herriei, harremanak izan dituzten herriei nola esaten dieten galde-gitea da. Honela jakin ahal izan genuen, adibidez, *Carcastillo* eta *Tudela* euskaraz *Zarrakaztelu* eta *Tutera* (*Tutra Zaraitzun, sinkopaz*) direla, edo beste arlo batean *Dos Hermanas* ezagunari *Axitarte* (*Axiterte*, bokal-armoniaz) esan izan zaiola euskaraz harrarteaz hegoaldean behintzat. Bide hau, halarik ere, ez da nahi genukeen bezain emankorra, eta Nafarroako mendebaldean esaterako deus gutxitarako balio izan digu (2).

Herrien (batik bat) eta bailaren (neurri txikiagoz) izen euskaldunak ezagutu ahal izateko beste bide bat agiri zaharren miaketa da: hemen toponimo euskaldunetan, batez ere *bide* bigarren osagaitako dutenetan, baina ez bakarrik hauetan, edireneng dugu sarri askotan euskara aspaldi handian galdu zuten herri eta haranen izena, eta kasu batzuetan baita inoiz euskaldunak izen diren ez dakigunenak, goragoxeko herri euskaldun ohietako toponimiari esker.

Guk oraingoan Euskaltzaindiaren *Nafarroako herri-izendegia* lanean (3) bildutako datu eta emaitzetatik (erabakietatik) saihesten diren izenetako batzuk baizik ez ditugu ukituko (*Amillao* eta *Antzin* dira sal-buespenak), paper zaharren arakatzea lan mantso, astun eta maiz gogai-karria izanik mordoxka bat besterik biltzeko gauza izan ez baikara. Beste asko eta asko hor daude, ikertzaileen esperoan, agiri egokia zeinek au-

(2) Dena den, gure ikerketak ere ez dira sekulan izan zitezkeen bezain sakon eta jarraituak alde batetik, eta bitxi bat edo beste jasogabeak ere ez gara, beste aldetik, hala nola *Goñeri* edo *Oolloibar* (*Ollobar*) Bautista Etxarren jaun jatorraren ahotik, edo *Xabros* (*Sabrose*) “*Jabróis*” Jazinto Ramirez espartzar euskaldunagandik.

(3) Iruñea, 1991.

keratuko zain. Hauen artean erdaraz *-ano* bukaera dutenak aipa daitekezke (*Bakedano*, konparaziorako), aski berandu arte euskaldunak izan diren *Villamayor de Monjardín* edo *Villatuerta* bezalako herrien euskarazko kideak, edo franko hegoaldean egonik ere bidez herri euskaldun ohiiek loturikako Erriberako hainbat herriren izenak.

Guk bidutakoetan agiriko lekuko zehatzaz landa, gure ustez aldaera batutzat proposa daitekeena sartu dugu, izenburuan:

1. Adios:

NHI-n euskal izentzat *Adiotz* eman bazen ere, aipurik zaharrena **Adios**-en aide mintzo da, eta guk dokumentazioan forma hau aldi bakar batez bilduagatik, garbi samar ikusten da euskaraz ere **Adios** ibiltzen zela. Hau, dena den, ikerketa sakonago batek baiesten edo ezesten duen artean ezin da seguratu.

1.1. *Adiosbidea*:

—“otra pieza situada en el terº llamado adiosvidea... afrontada con el Camino”, Muruzabal, 1547 (4).

2. Ageza:

Izen hau bitan aurkitu dugu, Agezaren mugakideak diren Galipentzu eta Morionesen, hots, herriaz hego nahiz iparraldean. Grafia aski argia da, eta *Ayesa*-rekin lotzeko arazo fonetikorik bat ere ez dago (5).

2.1. *Agezabidea*:

—“otra pieza en agueçabidea... se atiene al Camino Real”, Galipentzu, 1641 (6).

—“otra pieza en agueça bidea”, Miriones, 1650 (7).

3. Altzutza:

Izendegian *Altzuza* hobetsi zen, baina han-hemenka ugariak dira izen hau *Alchucha*-itxurapean duten toponimoak. Cf., esaterako, Burlatako edo Uharteko *Altzutzate*-ren lekuoa (8). Etimologia ere *Altzutza*-ren alde mintzo da, bukaeran itxuraz *-tza* ugaritasunezkoa baitugu. Dena den, Burlatako eta Uharteko toponimoetako *Alchucha* Eguesibarreko he-

(4) PRA-Gares, 2. k.

(5) Iku Alfonso Irigoienen “Nafarroako *Aiesa* toponymoa euskaldunen artean *Ageza* forman ere erabili izan dela dirudi” artikuluxka, *DRPLV-III*, 161-162. orr.

(6) IEA, 387. kart., 12. zkia, 9. or.

(7) PRA-Oibar, 26. k.

(8) Jimeno Jurío, *Estudio toponímico de Burlada*, Burlatako udala, Iruñea, 1991, 47. or., eta *NTEM-I*, 70. or.

rri-izena den ez da erabat segurua, eta beste aldetik aipatu *Altzutzate* toponimoak -*sate* bukaera duten aldaera franko ditu. Hauek, agian, *ate*-ren adierakidea irudi duen *esate*-ren (*sate* bilakatua zenbaitetan, hala nola Zareko *Martisatea-n*) aldaerak baizik ez dira izango. Gainera, eta eskuardi, -*tze* ediren ohi dugu alderdi honetan, ez -*tza*.

4. Alu (Allo):

Allokoek beren herriak euskaraz zer-nolako izena zuen ikasten dutenean sobera ez direla poztuko ongi badakigu ere, uste dugu, lekuoak zeharo urriak izan arren, Oteitzan 1757an ediren dugun *Alu* dela Alloren euskarazko benetako izena. Fonetikoki ez dago arazorik: jatorria **Allu* moduko bat izan zitekeen, hots, alboko geminatua zuen forma bat. Hemendik erromantzeko alboko sabaikaria aterako zen, eta euskarazko *L* hasiera batean “gogorra” (cf. *castellu* > *castillo, gaztelu*). Erromantzeak, gainera, azken bokala irekiko zuen, ohizkoa den gisan, eta euskarak eba-keria zaharrari eutsiko zion.

Dokumentaturik dagoen *Alo*-tik (9) ere abia gaitezke erdarazko eta euskarazko aldaerak erdiesteko. Kasu honetan erromantzeak alboko “gogorra” latineko alboko geminatuaren ondorengoekin identifika zezakeen, eta [l]-ren bidez eman, euskarak azken bokala hersten zuelarik. *Alo* zer den ez dakigu, baina Garesen, Alutik ez urrutি, **Aloa** izeneko dermioa ediren dugu, 1548. urtean:

—“dos peonadas... En la pte llamada Aloa... afrontada... por la parte de vaxo con el Rio de arga y de la part de arriba con el Camino q ban de la dicha villa para El lugar de Artaçu” (10).

4.1. *Alubidea*:

—“mas otra pieza en el tterno de Alubidia... afrontada a... Camino q se ba ala Villa de Allo”, Oteitza, 1757 (11).

Egia esan, *Allobidea* ere aurkitu dugu, herri eta urte berean, baina beste aldetik, badakigu euskara galdu edo ahultzearekin euskal toponimoetan ere erdarazko aldaerek sarrera handia izan dutela (cf. *Zarebidea/Sadabidea* Leatxen):

—“Mas otra pieza en el tterno de Allobidea... afrontada a Camino que se ba a la v^a de Allo” (12).

(9) Ikus *NHI*, 216. or.

(10) PRA-Gares, 2. k.

(11) PRA-Oteitza, 2. k.

(12) Id., 3. k.

5. Ameskoa:

Izen honek sortarazten dituen zalantzak hauek dira: Azkuek uste zuen moduan *ametz* zuhaitz-izenetik eratorria da, ala honekiko lotura ez dago inolaz ere argi? *Ametz*-ekin zer ikusia izan arren ezinezkoa da euskaldunek berek etorkiko ustezko [s] bizkarkaria apikari bilakatua?

Honako toponimo hauetan ediren dugu:

5.1. Ameskoatea:

—“Una pieza en amescoa atea... tente a Rio Caudal”, Ulibarri, 1698 (13).

—“Una pieza en amescoa atea”, Biloria, 1695 (14).

5.2. Ameskoabidea:

—“otra pieza en amescoa bidea termino de viloria”, Biloria, 1693 (15).

—“otra pieza... en Amescoa videa”, Biloria, 1732 (16).

5.3. Ameskoazargaña:

—“...y desde alli alapared del Castillo de Amescoa Cargaña y de alli a la Cueba de mecalorra”, Zudairi, 1665 (17).

5.4. Ameskoazarlepoa:

—“...mas arriba de la pieca de Urrayçola asta el arbol que tiene dos cruces y otras señas beniendo acia Amescoa Asta Amescoacarlepoa donde esta un encino...”, Zudairi, 1665 (18).

6. Amillao:

NHI-n erdarazko *Amillano*-ren euskal ordaintzat *Amillao* ematen bazen ere, ez zegoen erabakia oinarritzeko froga gehiegi. Oraingoan harritako erabaki hura baiesten duten bi lekuko dakartzagu. Jatorria, era-kutsian dagoenez, *Amillano* ofiziala dugu.

6.1. Amillaomendigaña:

—“(otra pieza... en)... Amillau mendigaña”, Galdio, 1602 (19).

(13) PRA-Artabia, 9. k.

(14) Id., 16. k.

(15) Id., 7. k.

(16) Id., 23. k.-bis.

(17) Id., 2. k.

(18) Id., 2. k.

(19) PRA-Lizarra, 65. k., 18. zkia.

6.2. *Amillaoburua:*

—“(otra pieza... en)... Amillau burua”, Amillao, 1620 (20).

7. *Antzin:*

Izendegian *Antzin* eman zen erdarazko *Ancín*-en euskarazko aldaeratzat, baina dokumentazioan ez da ageri euskaldunek *Antzin* esaten zu-telako frogarik bat ere. Guk herri-izen hau toponimo euskaldun batean aukitu dugu, eta horregatik dakargu hona.

7.1. *Antzinbidea:*

Lekuko bakarra dugu, eta ez dakigu txistukaria igurzkaria ala afrikatua den:

—“una pieza... en Ancinbidea termino de Mendilibarry”, Mendilibari, 1692 (21).

8. *Aramendia-a:*

Izendegiaren arabera *Aramendia* da *Aramendía* ofizialaren euskarazko izena. Guk ediren dugun toponimoan ikusten den gisan, bukaerako -a hori artikulua da. Hortaz, *Aramendia-a* proposatu behar genuke.

8.1. *Aramendira bidea:*

—“otra (pieza)... en aramendira bidea...”, Eultz, 1726 (22).

9. *Aranatz* (Aranaratxe):

Kasu honetan gauzak ez daude guk nahi genukeen bezain garbi, dokumentazioan *Aranaz*, *Aranach*, eta *Aranas* aurkitzen baitugu, azkeneko txistukaria beti herskari aitzinean dagoelarik (cf. hegoaldeko goinafarreraz arruntan diren “esta” ‘ez da’, “estirade” ‘ez dira’...). Beste aldetik, *Nafarroako herri-izendegia-n* bildu lekuoetan XIV. mende arte *Aranarach*, *Aranarass*, *Aranaratx*, eta *Aranarax* dugu (23), hots, amaieran itxuraz [ʃ] edo [č] duten aldaerak. Hauek, halarik ere, bitxi samarrak dira euskal fonetikaren aldetik, hitz bukaeran arruntenak afrikatu bizkar-kariak, eta ez sabaikariak, direnez gero. Gainera, bildu ditugun lekuotasunetan soinu guztiak jatorrizko bukaerako [s] edo [c] batetik erator daitezke, -z grafema, jatorrizko soinutzat [ʃ] edo [č] aitortuz gero, aski azalgaitz gertatuko litzatekeen bitartean. Nolanahi ere den, ez dago za-

(20) Id., 67. k., 464. zkia.

(21) PRA-Artabia, 6. k.

(22) Id., 23. k.

(23) 206. or.

lantzarik alderdiko euskaldunek *Arana(t)z* edo *Arana(t)x* ibiltzen zutela euskaraz mintzatzerakoan.

Ditugun lekuoak hauek dira:

9.1. *Aranas bidea*:

—“una (pieza) en el (termino) que llaman Aranas bidea... afrontada a... Camino que se ba a Aranarache”, Eulate, 1696 (24).

9.2. *Aranachbidegaina, Aranasbidegaina, Aranasbidagaina, Aranazbidegaina*:

—“una pieza... sita en el termino del dho lugar llamado aranazbidegaina... tente... a camino Rl que se ba al dho lugar de Aranarache”, Eulate, 1689 (25).

—“otra pieza en Aranachbidegaina”, Eulate, 1698 (26).

—“otra pieza en Aranasbidagaina”, Eulate, 1717 (27).

—“una pieza en... Aranasbidegaina”, Eulate, 1707 (28).

9.3. *Aranazko iturria*:

—“...y desde alli (Erenzauko hegia-tik)... fueron asi bien a la fuente llamada de aranazco yturria”, Eulate-Aranatz, muga-berrikusketa, 1686 (29).

9.4. *Aranazmuga, Aranasmuga*:

—“Primte. Una pieza en Aranaz Muga... tente a pieza de Maria de Andueza viuda de Lopez de Albizu V^a de Aranarache”, Eulate, 1691 (30).

—“...la una (pieza) en el terº q llaman aranasmuga”, Eulate, 1707 (31).

10. **Beire**:

Izendegian ohizko *N.t.e.c.c.-ren* ordez *Beire* sartu genuen, zuzen gure aburuz. Beirerekin muga egiten duen Uxuen ediren dugu toponimo hau.

(24) PRA-Artabia, 16. k.

(25) Id., 5. k.

(26) Id., 16. k.

(27) Id., 22. k.

(28) Id., 19. k.

(29) Id., 2. k.

(30) Id., 6. k.

(31) Id., 19. k.

10.1. *Beiremuga:*

—“ytten otra pieca en beyremuga u mojon de beyre”, Uxue, 1608 (32).

11. *Berro(t)za-a?:*

Azken *-a* horren galtzea elkartekan joateari zor zaiola dirudi, ez artikulua edo izateari, *Berrotza*-ko *-tza* atzizki multzokari izan bailiteke.

11.1. *Berrozbidea:*

—“otra pieza en berrozbidea tte a... zequia Conzegil”, Etaiu, 1724 (33).

12. *Estella:*

Hiri honen euskarazko izena Nafarroako (eta bestetako) giro euskaldun-euskaltzaleetan beti *Lizarra* izan dela esan dezakegu, neurri batez Euskaltzaindiak izen honi eman dion bultzada dela medio (34). Beste aldetik, Jimeno Jurío eta Ricardo Zierbideren lanei esker (35) badakigu orain auzo baten izena besterik ez dena antzina hiri osoarena izan zela. Guziarekin ere, *Lizarra* ingurua euskalduna izan zen azken mendeetan bertako euskaldunek ibiltzen zuten izena *Estella* zela garbi dago, toponimia aintzat hartzen badugu. Mendiez iparraldeko euskaldunek ere (Arakil eta Ergoienekoek, adibidez) *Estella* eta *Estellerria* ibiltzen dute *Lizarra* eta *Lizarra* ingurua aditzera emateko, eta Iruñerrian ere *Estellerria* ibili izan da, *Estella*-z landara (36).

Beste aldetik, eta arestian esan bezala, *Lizarra*-k badu bere tokia euskal kulturan eta eguneroko bizitzan (egunkariak, irratи-telebistak, ikastolak, testuak...), eta ez dugu uste kontra egin behar zaionik, hartu duen indarra hartu duenez gero (cf. *Vitoria/Gasteiz*, adibidez).

12.1. *Estellabidea, Estellabideondo, Estellara bidea:*

Eulate, Zudairi, Gollao eta Iguzkitza-Oteitzan ediren dugu *Estella* izena euskal toponimoen osagarri:

—“otra pieza en el termino de gollano y en el q llaman Estellabidea”, Gollao, 1697 (37).

(32) PRA-Oibar, 13. k.

(33) PRA-Artabia, 22. k.

(34) Ikus, adibidez, *Euskal Herriko udalen izendegia*, Bilbo, 1979, 27. or., edo berrikiaigo *NHI*, Iruñea, 1990, 160. or.

(35) “Informe sobre las denominaciones Lizarra/Estella y Atarrabia/Villava”, eta “En torno a las denominaciones de la ciudad de Estella”, *FLV*, 51, 1988.

(36) Ikus Jimeno Juriotren *TCPCO*, 267. or.

(37) PRA-Artabia, 17. k.

—“Una pieça... en la parte llamada Estellabideondoa... afrontada con Camino Real que ban a estella”, Eulate, 1665 (38).

—“otra pieza En el puerto llamado estellabideondoa”, Zudairi, 1696 (39).

—“otra pieza... en los terminos de Zudaire y en el llamado estellara bidea azia al lado del molino”, Zudairi, 1723.

—“ocho peonadas en el termino de estellabidía que afronta a camino que se ba a la Ciudad de Estella”, Oteitza, 1754 (40).

13. **Galbarra-a:**

Izendegian *Galbarra* ofizialaren euskarazko izentzat *Galbarra* agertzen da, baina itxuren arabera bukaerako -a hori artikulutzat jo beharra dago. Narkuen azaltzen da, bi toponimo ezberdinetan:

13.1. *Galbarbidetxipia:*

—“otra pieza en galbarbide chipia... tente a piezas de Maria albarez Marichimi”, 1695 (41).

13.2. *Galbarko zaidua:*

—“otra (pieza) en galbarco zaldua teniente a piezas de franco (Francisco) albarez y Mojón de Galbarra”, 1682 (42).

—“otra pieza en galbarco zaldua... tente a pieza de la dha María garcia y de María Mendaza viuda de Pedro Remiro Vecina de galbarra”, 1698 (43).

Badugu, halaz ere, azken -a hori artikulutzat jotzearen kontra mintzo den lekukotasuna:

—“otra pieza en galbarra bidea”, 1691 (44).

14. **Galdio** (“Galdiano”):

Galdio-ren jatorria, esan beharrik ez legoke, erdaraz ofiziala den *Galdeano* da, edo orobat dena, honen *Galdiano* [galdjáno] aldaera herrikoia. *Galdiano*-tik bokal arteko sudurkaria eroritakoan **Galdiao* aterako zen, eta hemendik i-ren ondoko bokal-laburketaz, *Galdio*. Laburketa ho-

(38) Id., 2. k.

(39) Id., 16. k.

(40) PRA-Oteitza, 1. k.

(41) PRA-Artabia, 8. k.

(42) Id., 9. k.

(43) Id.

(44) Id., 6. k.

netan zer ikusia izanen zuen azentuaren tokialdatzeak, hots, *Gáldeo* > *Gáldeo* gertatuko zen (ikus *Larragua* izena aztertzerakoan dioguna. Cf., gainera, *Zebrio* > *Zeberiano*, eta *Zipirio* > *Zip(i)riano*) (45).

14.1. *Galdioibidea:*

—“Yten otra (pieza)... en el termino de Galdiovidea”, Etxabarri, 1826 (46).

15. *Gollao:*

Izen honen iturburua, bistan denez, izen ofiziala den *Golláno* dugu. Hemendik, bokal arteko sudurkariaren ondorioz, **Gollao* aterako zen, eta hemendik, azkenik, *Gollau* ([goláu] seguruenera). Cf. *Torráu* > *Dorráu* (baita > *Dórro* ere).

Dokumentazioan *Gollau* aurkitzen dugu, 1689ko *Gollai-* okerraz beste guztietañ:

15.1. *Gollaudermaua:*

—“el dho franco lopez (hipoteca) una pieza... en gollau dermaua tte a piezas del palazio de gollano”, Bakedano, 1724 (47).

—“otra pieza... en el terº de gollau dermaua tte a piezas del dho Palazio (del lugar de Gollano)”, Bakedano, 1729 (48).

15.2. *Gollauko txaparduiburua:*

—“una pieza en gollaico chaparduyburua termino de gollano”, Gollao, 1689.

16. *Iribarri* (*Ulibarri*):

Euskal toponimoetan *Iribarri* eta *Ulibarri* azaltzen badira ere, esan beharra dago lehena askoz ere arruntagoa dela, hots, askoz ere gehiagotan agertzen dela. Bigarrena agertzea hizkuntza ofizialaren eraginari lepora dakioke, zenbaitetan, baita toponimo euskaldunetan ere, aldera hau (ofiziala) eta ez herrikoia, aurkitzen baitugu. Honako leku-izen eta herri hauetan topatu ditugu:

(45) AV, 47. sarrera.

(46) Allin eta Ameskoetako hip., 12. lib., 85. or.

(47) PRA-Artabia, 22. k.

(48) Id., 23. k-bis.

16.1. *Iribarribidagaina, Ulibarribidagaina, Iribarribideondoa* (Narrue):

- “otra pieza en yribarribidagayna”, 1692 (49).
- “otra pieza en Ulibarry bida gaina”, 1694 (50).
- “huna pieza en ulibarri bide gaina”, 1689 (51).
- “otras pieca en yribarri bideondoa Con su mangada”, 1644 (52).

16.2. *Iribarribidea, Iribarribidegaina* (Biloria):

- “una pieza en Yribarri videa”, 1678 (53).
- “otra pieza en Yribarribidegaina”, 1695 (54).

16.3. *Iribarriko muga* (Galbarra):

- “una pieza en yribarrico muga”, 1691 (55).

17. **Kaseda:**

Kasedabidea behin baino gehiagotan dokumentatzen da, baina *Santakaramuru* ez bezala, gaurregun ez dago bizirik. Izendegiko *N.t.e.c.c.-ren* ordez *Kaseda* proposatu behar genuke, euskaldunek *Kaseda* ibili izan dutela kontu argia baita, hurrengo toponimo honetan ikus daitekeen moduan:

17.1. *Kasedabidea*:

- “Ms otra pieza... en el terno de Caseda videa tente (‘teniente’) al camino q ban a Caseda”, Leatxe, 1723 (56).

18. **Lana:**

18.1. *Lanabidea, Lanara bidea*:

- “Una pieza cara de San Bartolome... tente a senda q se pasa a bal-delana... Una pieza en lanabidea”, Abaigar, 1697 (57).

(49) Id., 6. k.

(50) Id., 7. k.

(51) Id., 5. k.

(52) Id., 4. k.

(53) Id., 16. k.

(54) Id., 16. k.

(55) Id., 16. k.

(56) IEA, 1765. kart., 9. zkia., 915. or.

(57) PRA-Artabia, 8. k.

—“otra pieza en lanara bidea”, Abaigar, 1698 (58).

18.2. *Lanarbidea*:

Toponimo honek beste toponimo batean oinarriturikako gentilizio batean du sorburu. Osagaiak, bistan denez, hauek dira: *Lanar* (< *Lana* + *-ar*) + *bidea*.

—“otra pieza en lanarbidea... pegante a pieza del dho Pº Sanz de galdiano y Camino RI q los de baldelana ban a Estella”, Ollogoien, 1694 (59).

19. *Larraga*:

19.1. *Larragabidea*:

—“La hulttima (muga) se pusso Juntto a el camino de Larraga... la que tira drechamentte pr el camino subiendo hacia el lugar y el llamado Larragavidea”, Oteitza, 1752 (60).

—“ottros vienes... sittos en los terminos de estta dha Villa goza y posee una pieza en el llamado Larragavidia... afronttada a Camino Real que se ba a la Villa de Larraga, terno de Ydoiberria”, Oteitza, 1761 (61).

20. *Larragua* (*Larraona*):

Toponimo honen jatorria dudarik gabe ofiziala den *Larraona* dugu. Hemendik, euskaraz arrunta den bokal arteko sudurkaria erori, eta **Larraona* emanen zuen lehenik, eta **Larrawa* gero. Beranduago, euskaraz eta gaztelaniaz arrunta den bezala, belare bat agertu zen [w]-ren aitzinean, *Larragua* sortuz (cf. guartu “ohartu”, guatze “ohatze”, guain [gwáin n]...) (62). Garbi samar dago, beste aldetik, azken forma honek azentua bigarren silaban zeramala, alegia [lañágwa] ebakitzen zela, bestela, izen honek erdarazko formak gaurregun duen azentuaketa (*Larraóna* esaten da) atxiki izan balu, -o- ez baitzatekeen -w- bilakatuko inodik inora. Hortaz, zera pentsatu beharra dago, gaurko *Larraóna* antzina (edo euskaldunen ahotan) *Larráona* zela, edo euskarara igarotzerakoan azentua ezkerretara mugitu zela, arrazoia garbi ageri ez dela (cf., dena den, *Torráno* > *Dorráu* > *Dórro*).

Bitan ediren dugun *Larragoa* aldaera forma ultzazuzendu bat beserrik ez da gure iritziz, alegia, agirietan maiz baino maizago opatzen dugun -oa-/ua- txandakatzearren adibide bat gehiago baizik ez.

(58) Id., 9. k.

(59) Id., 7. k. Cf. Legariako *Senda de los Valdelaneses*. Id., 8. k., 1695.

(60) PRA-Oteitza, 1. k.

(61) Id., 3. k.

(62) Dena den, aitortu behar da ala euskaraz nola erdaraz soinu belare horren agertzea hitz hasieran gertatzen dela, eskuarki, ez hitz barruan.

20.1. *Larraguabidea, Larraguabidapea, Laraguabidegaina, Larraguabidea:*

—“otra pieca... en Larragoa Vide... afrontada... con... camino real que ban a Larraona”, Aranatz, 1687 (63).

—“otra pieza en Larraguabidea termino de Eulate... tente a pieza del palacio de S. Mn.^o, Eulate, 1693 (64).

—“otra (pieza) en larraguabidegaina”, Eulate, 1705 (65).

—“otra pieza... en larraguabidapea... con... Camino RI que ban a la rraona”, Aranatz, 1709 (66).

—“otra pieza... en larraguarabidea”, Aranatz, 1711 (67), Eulate, 1700 (68).

21. *Mendabia:*

Izendegian *N.t.e.e.c.* agertu arren, garbi dago, jarraian ikusten denez, euskaldunok *Mendabia* erabili izan dugula.

21.1. *Mendabiabidea:*

—“otra pieza en mendabia Vide... ter^o de Arroniz... que Afruenta con camino q ban a mendabia”, Arronitz, 1602 (69).

22. *Mugairi:*

Izendegian Euskaltzaindiak *Mugairi* eman zuen ofiziala zen *Mugairen* euskarazko kidetzat, bukaerako bokalaren irekitzea, beherago iku-siko dugun *Zudairi/Zudaire*-rena bezala, erdararen eraginari zor zitzailakoan edo. Orain dakartzagun lekukotasunak Andrés Iñigo batzordekideak bilduak dira, eta bertan ikus daitekeen moduan, *Mugairi* aldaera da bakarra edo nagusi XIX. mende arte:

—“...en las casas de mugayry que es en la valle de vertiz...”, 1544 (70).

—“...en mugayri...”, 1569 (71).

(63) PRA-Artabia, 4. k.

(64) Id., 7. k.

(65) Id., 19. k.

(66) Id., 20. k.

(67) Id., 20. k.

(68) Id., 16. k.

(69) PRA-Arronitz, 4. k.

(70) PRA-Doneztebe, 10. k.

(71) Id., 67. k.

- “Joanes de mugayri vecino de oronoz...”, 1580 (72).
- “...una borda con su mançanal sita en mugairi...”, 1644 (73).
- “...en el lugar de oyeregui cavo la puente de Mugayria...”, 1646 (74).
- “...otra heredad en el termino de mugairi...”, 1683 (75).
- “...mugairi...”, 1769 (76).
- “...en la benta nombrada mugaide jurisdicion de el lugar de oronoz”, 1783 (77).
- “...benta de mugairu (sic) propia de los terminos del lugar de oronoz...”, 1812 (78).
- “...en la benta de Mugairi, jurisdiccción del lugar de oronoz...”, 1814, 167. k., 22. zkia.

23. **Murgieta** (“Murgindueta”, Arakil):

Izendegian aldaera honen lekuko biziak bildu baziren ere, forma osoa hobetsi zen, oker ez bagaude bien artean dagoen alde handiagatik eta *Murgieta* eta antzeko aldaeren ustezko berritasunagatik. *Murgieta* ordea, ez da batere berria, segituan ikusteko aukera izanen dugunez, eta gure ustez *Otsagabia-Otsagi*, *Olatzagutia-Olazti* eta abarren taldean sartu behar genuke, aldaera osoa eta laburtua ontzat joaz.

23.1. *Murgietabidea*:

- “yten otra p^a·en murgieta videa... afrontada... con el Camino Real...”, Ihabar, 1565 (79).

24. **Olatz** (Egues):

Izendegian *Olatz Txipia-a* agertu arren, argi dago izen hau beste zerbaiti dagokiola, eta erdarazko *Olatz-en* euskarazko kideak *Olatz* izan behar duela.

(72) Id., 52. k.

(73) Id., 65. k.

(74) Id., 4. k.

(75) Id., 78. k.

(76) Id., 78. k.

(77) Id., 132. k., 7. zkia.

(78) Id., 207. k.

(79) PRA-Arakil-Hirib., 2. k.

24.1. *Olazbidepea*:

—“otra (pieza)... en Olazbidepea linta con... Camino de olaz”, Labio, 1858 (80).

25. *Olexua*:

Lekuko bakarra dugu, eta bertan azaltzen den -x- grafemak [š] soinua ezezik, [x] ere adieraz lezake, baina edozein moduz, izendegian bilten diren testimonio zaharrek garbi uzten dute oraingo [x] lehenagoko [š]-tik atera dela (cf. euskaraz [š]/erdaraz [x] duten hainbat herri-izen eta toponimo). Dena den, euskaraz dugun lekuko bakarrak -ua- du, eta bilateke hau izatea euskaldunek erabili zutena.

25.1. *Olexuabidea*:

—“una pieça... en el termino detayo llamado olexua bidea”, Etaiu, 1600 (81).

26. *Oleta* (Olleta, Orba):

Erdaraz *Oleta* deitzen duguna euskaraz tradizionalki *Oleta* izan da euskaldunen ahotan, Lergako *Oletabidea* toponimoak frogatzen duen moduan. Etimologia ura bezain gardena da: *ola* “etxola, burniola” + *-eta*. Beste aldetik, erdarazko [l]/euskarazko [l] erlazioa oso ongi dokumentatua dago, jatorrizko alboko “gogorra” latineko alboko geminatuen ondorengoekin identifikatu delarik erromantzez (cf. *Zabala/Zaballa, Ollabarre/Olaberri...*) euskaraz ohizkoa den bezala -l- dugun bitartean.

26.1. *Oletabidea*:

—“otra pieza en Oletavidea... afta (“afronta”)... a camino que ban á Olleta”, Lerga, 1798 (82).

27. *San Martin* (San Martin Unx):

Izendegian *San Martin Unx* eman bazen ere erdarazko *San Martín de Unx-en* euskarazko baliokidetako, toponimia euskaldunean *San Martín* besterik ez dugu opatzen, alderdiko jendearentzat, bistan denez, *San Martin* bakarra *San Martin de Unx* izanik ez baitzen *Unx* eransteko beharrik sentitzen.

27.1. *Sanmartinbidea* (*San Martin Unxeko bidea?*):

—“Yt. otra p^a en temjo llamado Sanmartinbidea”, Amatriain, 1538 (83).

(80) Agoizko hipot., 4. lib., 366. or.

(81) PRA-Arronitz, 2. k.

(82) PRA-Oibar, 84. k.

(83) Id., 2. k-bis.

27.2. *Sanmartinmuga:*

—“...del camino del molino azia chucho comprendiendo San Martin muga”, Uxue, 1729 (84).

28. *Santakara:*

28.1. *Santakaramuru:*

Izendegian *Santakara* Uxueko *Santakaramuru* toponimoan ageri zela eman zen aditzera, baina hala ere, arrazoi sozio-politikoengatik edo, *N.t.e.e.c.* jarri zen erdarazko izenaren parean, hau egia ez bada ere, obra horretan berorretan garbi ikus daitekeen gisan. *Santakaramuru* oraindik biziak dago, eta osasun onez.

29. *Saragueta:*

Hemen Koldo Artolaren “Hegoaldeko goi-nafarreraren azentua dela-ta (hurbiltze-saiakera)” (85) izeneko lanean biltzen den Arrietako *Sauta* (*Sautára*, *Sàutará* adlatiboa, *Sáutakó* leku-genitiboa) aldaera aipatu nahi nuke. Izendegian *Zaragueta* sartu genuen, oinarri urriz nere irudi-ko, eta hori aldatu behar genukeela uste dut, bertako euskaldunek (Arrieta, Saragueta bezala Artzibarren dago) *Sauta* ibiltzen baitzuten, ez **Zauta*, eta horrek azpian *Saragueta* dugula esan nahi du, ez *Zaragueta*. Bilakaera hau izan zitekeen: *Saragueta Sarauta Saauta Sauta*.

30. *Sarea* (Zubietako auzoa da) (86):

Izendegian *Sarecoa* ofizialaren euskarazko adierakidetako *Sarekota* hautatu zenagatik, badirudi, dokumentazio eskasa ikusita, izen honek ez duela inolako oinarririk. Auzoan bada *Sareko borda* deritzan baseria, eta hau dela medio zenbaitek *Sarekoa* ibiltzen dute auzoa izendatzeko. Guztiarekin ere, bertakoentzat auzoaren izenik arruntenak *Sarea* da, mende honetako katastro guztietan aurkitzen dugun berbera, alegia, eta gure irudiko hauxe da hobetsi behar genukeena, *Sarekota* baztertuta.

31. *Tebas:*

Izendegian izen ofizialarekin bat datorren *Tiebas* hautetsi zen herriaren euskarazko baliakidetzat, baina euskal toponimoetan bi aldiz azaltzen den *Tiebas-ez* gainera *Tebas* ere badugu, diptongaziorik gabe. Azken aldaera hau, gainera, behin baino gehiagotan agertzen da XIII. mendean, *Tiebas-en* aldamenean (87).

(84) PRA-San Martin Unx, 33. k.

(85) *FLV*, 60, 1992, 187-227. orr.

(86) Proposamen hau, eta ematen diren lekukotasunak, Andrés Iñigorenak dira.

(87) Ikus *NHI*, 186-187. orr.

T(i)bas-en etorkia zein den ez dakigu, eta ez dirudi axola handiegikoak denik darabilgun auzia argitzeko, baina adibidez euskal jatorri garbikotzat bide den *Zarikiegi-n* ere edireten ditugu, maiz aski gainera, diptongodun eta diptongorik gabeko aldaerak (ikus *Zarikiegi* sarrera), eta gure ustez hemen ere antzeko zenbaiten aitzinean egon gaitezke, hots, euskarazko izena *Tebas* litzateke, nahiz izen “ofiziala”-ren eraginez *Tiebas* ere ageri den, beste toki batzuetan bezalaxe. *Tebasbidea* eta *Tiebasbidea* Jimeno Juríok bildu ditu, Beriaingo dokumentazioan (88).

32. Urdotz (Urdànoz):

Urdotz erdarazko *Urdànoz*-en euskarazko kidetzat agertzen da dokumentazioan. Bi aldaera hauen iturburua 1243 eta 1248an azaltzen den *Urdanotz* (NHI, 161.or.) dugu. Bilakaera, berriz, hau izan bide da: *Urdanotz* > *Urdànoz* (erdaraz), *Urdanotz* > **Urdaotz* > *Urdotz* (euskaraz).

32.1. Urdozbidea, Urdozbidaburua:

— “ona pa en odiaga tenjent... con hera de anso arcaya... otra pa en el camino que ban a Urdanoz clamado ordoz (sic) bidea”, Munarritz, 1521, PRA-Jaitz, 5.k.

— “...e la (pieça) de munarriz es en la pt (part) clamada Urdoz bidaburua tenjent de la una part con pa (de) Johanjco el biejo con pa de mayzterra e con el dicho camo.”, Munarritz, 1521, PRA-Jaitz, S.k.

33. Urkidi:

Izendegian Zubietako auzo den *Aurquidi* ofizialaren euskarazko baliakidetzat *Aurkidi* eman bazen ere, badirudi, dugun dokumentazioa iku-sita, *Urkidi* egokiagoa litzatekeela. Diogun, bidenabar, azken honen etimologia askoz garbiago ageri dela. Hona hemen ditugun *Urkidi*-ren lekuoa (91); *Urquidabarrena*, *Urquidisusso*, *Uquidiyusso*, 1551 (92), *Urquidi*, 1554, 1569, 1593, 1605, 1677 (93), 1730 (94), 1807, 1808 (95), eta 1824ean (96).

(88) Ikus *TCPCG*, 109. orr.

(91) Proposamen hau eta aipatzen diren lekukotasunak Andrés Iñigo batzordekidea-renak dira.

(92) PRA-Doneztebe, 16. k.

(93) Id., 18., 15., 30., 29., eta 58. karpetak, hurrenez hurren.

(94) Iturengo udal artxibategia (IUA).

(95) PRA-Doneztebe, 165. k., 61. eta 14. zkiak.

(96) Hipotekak, 126. karpetak.

Aurkidi lehen aldiz 1663an azaltzen da (*Aurquidi berecoa*) (97), *Urkidi* baino mende bat pasatua beranduago; gero 1687, 1698 (98), eta 1753an (99) edireten dugu berriz huts-hutsik (*Aurquidi*), eta 1796an hutsik nahiz *garaia* posposizioak lagunduta (100). Aurrerago mende honetako katastroetan ageri da berriz, 1927tik aitzina, eta gaurregun ere horrela (*Aurkidi*) erran ohi zaio.

34. **Zarikegi** (Zarikiegi, Ziur zendea):

Izendegian *Zarikiegi* eman genuen izen ofiziala den *Zariquiegui*-ren euskarazko adierakidetzat, nahiz lan horretan berorretan *Zarikai* aldaera herrikoia ere biltzen zen. Dokumentazioan ikus daitekeen moduan, *Zarikegi* zein *Zarikiegi* azaltzen da XII. mendetik XVII.-era, eta toponimia euskaldunean, Jimeno Jurioren TCPCC, 148-149. orr., lanean ikus daitekeenez, arruntak dira *Zarikegi* nahiz *Zarikiegi* osagaitako duten leku-izenak: *Zariquiegui ardancetara bideam*, *Çariqueguico ardancea*, *Zariquiegui bide yturquetan*, *Zariquiegui perdona bidea*, *Çariquegui çelaya*, *Zariquiegui-bidea*, *Çariqueguibidea*, *Zariquiegui bidea*, *Zariquiegui bide gaña*, *Zariquiegui bide senda*, *Zariquiegui bidea*, *San Salbatore parean*, *Zariquiegui bide zarra*, *Zariquiegui bide zaba*, *Zariquiegui erreca*.

Gure irudiz, egungo *Zarikai* herrikoia (Urritzolako Bautista Etxarrenek euskaraz ibiltzen du, izendegian ikusten ahal den gisan) 1837an dokumentatzen den *Zariquiegui bide zarra* bezalako toponimoetan dugun *Zarikei*-tik atera da, -ei > -ai irekitzea aski berria delarik (XIX. mendeko kontua, seguruenera), itxura guztien arabera. Bokal arteko belare igurzkariaren galtzea arrunta da gaurregun Nafarroako hainbat tokitako euskaraz, eta arrunta da, orobat, ditugun testu zaharretako anitzetan, eta -ei > -ai irekitzea baino zaharragoa dela dirudi. 1683ko *Çarique faceria goitiian* eta *Zarique bide zarra atracen dena Zarikei*-tik, eta ez *Zarikegi* edo *Zariquiegi*-tik, abiatuta azaldu beharko ditugu.

Hortaz, eta laburtuz, diogun gure irudiz *Zarikegi* izan dela herriaren izen euskalduna, *Zarikiegi* ere, izen ofizialaren eraginez seguru aski, agertu arren, eta *Zarikai* aldaera herrikoi oraindik bizi eta euskaraz era-bilia hortiek atera dela (*Zarikegi*-tik), *Zarikei* bitarteko zela.

35. **Zolia** (Zolina):

Izendegian *Zolina* ofizialaren euskarazko kidetako *Zolina* bera eman zen, bestelako lekukotasunik ez genuelako. Orain, ordea, badakigu euskaraz *Zolia* erran ohi zela.

(97) PRA-Doneztebe, 56. k.

(98) Id., 61. eta 84. karpetak.

(99) IUA.

(100) PRA-Doneztebe, 160. k., 102. zkia.

35.1. *Zoliabidea:*

—“una pieza... en la endrecera de Zoliabidea asta al camino que dirige a Zolina”, Badoztain, 1852 (101).

36. *Zudairi:*

Izen honen lekuko bakar dudazkoa dugu. Izan ere, hemen, beste hainbatetan bezala, ez dago *-i* ala *-e* den bereizterik, nahiz hauxe zen guri gehien interesatzen zitzaguna.

36.1. *Zudairidermaua:*

“una pieza en Zudairidermaua (Zudairedermaua?) y en errotarabidea”, S. Martin, 1710 (102).

(101) Agoizko hipote., 4. lib., 582. or.

(102) PRA-Artabia, 20. k. Burundan *Dermaua* soro-multzoa da, hau da lantzen den lurra, *Basoa-ri* kontrajartzen zaiona. Dena dela, bailara hotetan *dermaua-rekin* batera batzueta *dermio* ere badugu gaurregun, nahiz dokumentazioan *dermau* azaltzen den: *Dermaua* Altsasun, *Azpiko dermioa* (*Azpico dermauba* gehienbat agirietan), *Dermiotxiki* (*Dermauchipia* 1714ean) Olatzagutian, baina *Dermiotxikia*, *Dermiotxikibazterra...* eta beste Urdiainen. Iku *Nafarroako toponimia eta mapagintza* (NTEM), IX. eta X. aleak, Nafarroako Gobernua, Iruña, 1992, 40, 69-70, 72 eta 90-91. orr.

Ameskoa eta Lanako dokumentazioan beti *dermau* dugu, antza denez ondoko herriarekin muga egiten duen alderdia izendatzeko. Batzueta, halaz ere, mintzagai dugun hitz honen adiera Burundan duena bera izan liteke: cf. Ekalako *Dermauaren erdia* eta *Dermaubaren gohena* izenak (PRA-Artabia, 22. k., 1722, eta id., 3. k., 1685). Honen jatorria zuberera zaharrean edireten dugun *termañü-rena* (*FHV*, 303. or.) bera izan liteke, **termañu*, alegia, Lana eta Ameskoan desbustidura gertatu delarik lehenik, eta sudurkariaren galera gero (cf. erdarazko *perraña*, *perrana/euskarako perra*, *perrea*, *ferra* beste toki batzueta, Ergoienean kasu), hasierako herskari ahoskabearen ahostuntzeaz gainera.

BAZTANGO ERRANAIRUAK

Mariano Izeta

Baztango erranairuen bilduma hau, baztandarren artean entzundako elexaharrekin osatua daukat. Niri familiaren artean ere aunitz hartuak ditut, ama, osaba eta gainerakoei aditutako erranairuekin, holaxe osatua daukat. Esaera zahar hauek bizirik irauten dute eta maiz erabiltzen dira baztandarren artean, ez daude atzenduak.

Azkue eta Intzako Aita Damaso jaunen esaera zaharren bilduman ere badira nik bildutako esaera baztandarrak ere eta bai nik egundaiño aditu ez ditudanak. Nire bilduma osatua daukat baztandarrei entzun dizkiedan erranairuekin bakarrik, jendeak erabiltzen duen solasarekin, ahoskatzen duen bezala batere zuzendu eta apaindu gabe, esaerak eskatzen duen bezala.

Zenbait ohitura eta kontakizun bilduak dauzkat ere, lehenagoko xaharrei entzunik eta horietako aunitz ere gure haurtzaroko denboreta-koak.

Gehiago ere badirela?, bai hain segur, aunitz galduak, baina bai aunitz ere nonbaitere zokoratuak eta nire belarrietara etorri ez direnak.

1. ANTUXU TTALLA BETI BILDOTS.
2. AZITIK OZIE KARMENGO GLORIE.
3. ATS GORRI, BIER EGURALDI.
4. AUZAKO KASKOAN LANO, BIER DENBORA BANO.
5. AUZAKO MENDIEN LANO, BEROTZEKO DENBORA BANO.
6. AUZAKO KASKOAN BERTZA, BIER DENBORA BELTZA.
7. YANAKO ZOKOAN LANO, BIER DENBORA SANO.
8. BAZKO GOIZ BALITZ MARTXOAN EZPALITZ.
9. BAZKO GOIZ BALITZ MARTXOZ EZPALITZ (Gartzain).
10. BURUIK EZTUENAK ZANGOAK IBILI BEHAR.
11. BURUIK EZTUENAK ZAPEL BEHARRIK EZ.
12. LAUNBETA ATSO META (Lekaroz).
13. GOIZ NEGU, BI NEGU.

14. LASTER LAN, KAKA LAN.
15. KANDELERO BERO, NEGUE HELDU DE GERO. KANDELERO HOTZ, NE-GUE GAN DA MOTZ.
16. MARTXO MARTXANTA LARRU TRATANTA.
17. ELUR MELUR EZ DIET HIRE BELDUR, BADIET ETXEAN ARTOA TA EGUR.
18. TXAMAR, EZPANEN KAZKANABAR (Ultzama).
19. SAN MARKOS ASTEA, ARTOA ERITEKO ASTEA.
20. SAN MARKOS ASTEA, ARTOA ERITEKO ASTEA, AITZINEKOA BAÑO ON-DOKOA HOBEA.
21. SAN MARK, AZIE BALIN BAUK EMAK.
22. URRUNEKO ELTSEA URREZ, BEREHARTARA GAN TA LURREZ.
23. URRUNEKO BERRIEK URREZ, ONDORA GAN TA LURREZ.
24. SAN JIL, IRETZEAK BAKI TRANKIL.
25. SAN JIL, ARRAPALA BIL.
26. YINKOAK IN TA MILIKETZEKOA.
27. ZER IKUSI, HURA IKASI.
28. GIZON TTALLAK, ESPANTU HAUNDIE.
29. APIRILE BIRIBILE, ZERRIE URDENDEIAN HOTZAK HILE.
30. APIRILE BIRIBILE, ZERRIE URDENDEIAN GOSEAK HILE, ZERRIZAÑA ZO-KOAN ARTO PUSKE KOLKOAN.
31. APIRILE BIRIBILLE, ZERRIE URDENDEIAN HILLE (Aniz) Basaburua.
32. APIRILE BIRIBILE, ZERRIE URDENDEIAN HILE (Arizkun. Bartzangoiza).
33. ELIZE HURBIL, ALDAREA URRUN.
34. SAN ANDRES, GOIZLEAN AZAROA TA ATSEAN EZ.
35. ABENDUKO EGUNE, ARGITU ORDUKO ILUNE.
36. LURRAK MATEN DUENA, LURRAK HARTU.
37. UR GELDIEK ITEN OMEN DU SALTOIK HAUNDIENA.
38. KUKUEK ERRAMU EGUNEAN KUKU, SAN PEDRO EGUNEAN MUKU.
39. GERO GERO, HOTZA EZTENA BERO, ZURE PURDIE ERRE ETA NEREA BEGO.
40. LAUNBETERO ATRATZEN OMEN DA IRUZKIE AMABIRJIÑEIN LIXUE IDORTZEKO (Ziga).
41. ESKU HOTZAK AMODIO BERO.
42. NORAT HAIZE, HARAT AISE.
43. GARIZIME BERANT, NEGUE BERANT.
44. HALAKO EZTAIETAN, HALAKO ZOPAK.
45. AHAL DUGUN BEZALA, EZ NAHI DUGUN BEZALA.
46. AXERIEK PUZTENA EZIN ALTXA (gorde).
47. BALAKI GAZTEAK... BALEZA ZAHARRAK...
48. BARRASTAN INE, BARRASTAN GANA.
49. BAZTANDARRA TUKU-TUKU GASNA ERRE YALE, SURE GAN TA BATRE GABE.

50. BAZTANDARRA TUKU-TUKU GASNA YALE, AUTSERA GAN TA BATRE GABE (Aniz).
51. BEGIE NORAÑO, GOGOA HARAÑO.
52. HERRIA TTIPIAGO TA NASMENTA HAUNDIAGO.
53. EZ DEN LEKUTIK EZIN MAN.
54. GOGOZKO TOKIEN MALDIK EZ.
55. IKAZKINEIKIN BELTZ, ERROTAZAÑAIKIN XURI.
56. NOLAKO SAKIA HALAKO ERREFERA.
57. NORBAITEK BEHAR GALDU BERTZIAK IRABAZTEKO.
58. XILO BERRIEK EZ DU ZARRA TAPATZEN.
59. UKONDIA HURBIL TA EZIN MUSUIK MAN.
60. UR HAUNDIETAN ARRAIN HAUNDIEK.
61. URTIAN BEHIN BAZKO.
62. ZAHAR HITZ, XUHUR HITZ.
63. EZ IN MAKURRIK, EZ DUZU BELDURRIK.
64. YORRA BAT ARBI BAT, BI YORRA BI ARBI.
65. DOMINGO ARROLTZE GORRINGO.
66. ERRATZU MILE PETATZU.
67. GARTZAIN ZAPELA BETE GAZTAIN.
68. ALIMO-ALIMO PARETA ZARRAIN ARRIMO.
69. ARBOL HAUNDIEK ITZEL HAUNDIE.
70. EZTIO PUTZEK BI SOS ITEN.
71. EZTIK HOLAKO PUTZIK SALTZEN.
72. BEGIE ASE TA TRIPE GOSE.
73. MARTXO LORE MARTXA LORE, APIRIL LORE URRE LORE, MAIATZA LORE GABE; BAÑO HOBE (Etxalar).
74. MARTXO LORE DEUSEZ LORE, APIRIL LORE BATRE BAÑO HOBE; MAIATZ LORE URRE LORE.
75. MARTXO LORE BASA LORE, APIRIL LORE BATRE BAÑO HOBE, MAIATZ LORE PARE GABE.
76. MOZORRO ZINKO MUKITZU, SOBERA-SOBERA BADAKIZU.
77. YAKU FELIPE, MAIATZA SARRAKIO.
78. SAN GREGORIO MARTXOAN HAMABIAN; KAZKARABARRA AGOAN (Ultzama).
79. BI MENDIEN ARTEAN BEI BAT ORROKA.
80. ZER PAREA, KARAKOLA TA BAREA.
81. MAIATZA FARDO, EREAROA KLARO, ORDUEN BILDUKO DA OGIE TA ARTOA FRANKO.
82. MAIATZA FARDO, EREAROA SANO.
83. GOIZ GORRI, HAIZE EDO URI.
84. IRUZKI XURI... GAUR ERASAIN DU.
85. ELE GUTI ETA HEK ONAK.

86. HEMEN ESPANTU FRANKO, BAÑO FUNDAMENTU GUTI.
87. SOÑUEK ERAKUTSIKO DU NOLA DANTZA.
88. SOÑUEK ERAKUSTEN DU NOLA DANTZATU.
89. ESNE GAÑETAN AZIE.
90. ERAUNTSIE PASTU TA ONDOAN, GUARDASOLA HEDATU.
91. ZUREAK EDER, BERTZENAK UBER.
92. HIK NAHI DUK BERTZEN PUZTENAKIN ULIEK KENDU.
93. BERTZEN PUZTENAKIN ULIEK KENDU NAHITUENAK, BETI ULIEKIN.
94. AMABIRJINE YAUTSI OMEN ZEN ASTO GAÑETIK BANABAR PIKOR BATENGATIK.
95. BERRIKETAN PINTTO.
96. HIL ARTIO BIZI, ARARTIO EZ IZI.
97. BAKOTXAK BERE SAINDUARI OTOITZ.
98. EDANAGO ETA NAHIAGO.
99. ARPATU ANTZA EDO AZANTZA.
100. ORTZILEREKO EGUNE NOLA ARGITU HALA ILUNE.
101. ATSA PURDITIK ATRA HURRENA.
102. SASITIK LEKURE.
103. ITXUREN KONTRAKOA.
104. ESPAÑOLA YAN TA HOTZ. FRANSA YAN TA BERO, NAHIZ TA DEUS EZ-TEN GERO.
105. KAFIA ONA DA, BAZKARI ONAREN DIRIJITZEKO TA TXARRAREN ERRE-MEDIATZEKO.
106. BAKEA TA BI SOS.
107. ZORRI PIZTUE.
108. GOIZ OLLANDA.
109. APEZAK AZKEN HITZA BERETAKO.
110. GALTZAGORRI PIPITA MOTZ, URIA DENIAN HAIZIA HOTZ.
111. OKOLINGO LEPOKO AIZIAREN HOTZA, HANTXEN IKUSI NUEN NIK FRAILE BURU-MOTZA.
112. HARTAN HUNTEM GORRAMENDIKO MAKILETAKO... HAUXEN NERETAKO.
113. SEGURUAK EZTU PAREIK.
114. DESKUIDOA GU BAÑO LENAGO SORTU ZEN.
115. DESKUIDOA GU BAÑO ZAHARRAGOA DA (Arizkun).
116. ULIEN KEÑUE ASKI DU.
117. HOBEIK ERO BAÑO, BERO.
118. ITXUE BAÑO, HOBE OKERRA (begi bakarra).
119. “IDURIE” EZTA IKETZA.
120. ETXEKO OGIE BAÑO, KANPOKO ERREXA HOBEA.
121. ERREGETAKO OLLARRAIN PAUSUE LUZETZEN DU EGUNEK.

122. ERREGETAKO OLLARRAIN URRETS BAT LUZETZEN DU EGUNEK.
123. AUKERA MAUKERA, AZKENEAN OKERRA (Irurita).
124. ELURRE XURIE DELAIK, BELTZA DA.
125. MIN HARTZEN EZTUENAK, EZ DU “ATXIK” ITEN.
126. MIN HARTZEN DUENAK “ATX” ITEIK.
127. ELURREK ATEKAK ESTENTIK.
128. MANTSO, BAÑO SEGURO.
129. ELUR MELUR, EZTIEGU HIRE BELDUR, BADIEGU ETXEAN ARTO TA EGUR (Arizkun).
130. ELURRE MELURRE, EZ DIET HIRE BELDURRE, BADIET ETXEAN ARTOA TA EGURRE (Elizondo).
131. GAUR MOZKOR, BIER OPOR (Ultzama).
132. IÑAUTEAK AUZITAN BAZKOAK ATEAN.
133. SORTZEAK HERIOTZA ZOR.
134. ADINEK BEREÀ ZOR.
135. ZORRA BAÑO, HARTZEA HOBE.
136. SEGURUAK EZTU BERE PAREIK.
137. UMEA AK HAZI, NEKEAK BIZI.
138. ZERBAIT DEN TOKIEN, BEGIEK ARGİ.
139. DEUS EZTEN TOKIEN, ESKUEK GARBI.
140. SORTZEAK HILTZEA ZOR.
141. AITA HAUNDIA, AMA LATXA, UMEA BELTXA (Asmakizuna).
142. YAUNTXIKI TXAPEL HAUNDI (Asmakizuna).
143. KUPEL BATEN BARNEAN BI ARDO JENERO (Asmakizuna).
144. ZAHARRAK ESKAPOIK EZ, TA GAZTEAK SEGURANTZIK EZ.
145. HI EZ YAIZ, EZ HURE TA EZ BERTZE HURE.
146. ABENDUE BURDINE; ILBELTZA ALTZAIRUE.
147. MARTXOAK ATRAIE, APIRILEK YAN.
148. BERTZE LANIK EZTUENAK, KATUE UREAN BUSTI.
149. ZERRIEK PUZTENA BIURRIE.
150. SEGURKI HALARE.
151. OSASUNE ZER DEN EZTAKIGU, GALDUE KUSI ARTIO.
152. ZAURIEN GAÑEAN PIKUA.
153. NEKAZARIE BETI IKESTUN.
154. GAÑEK LAUDE, BERAK HAUTE. GAÑEK LAUDE BEHERAK HAUTE.
155. TRIPEK MAN GUZIEK HARTZEN TIK.
156. BAI, KOMENI ASTOAI MANTELLINE.
157. BAI, TOKATZEN ZAIO ASTOAI TXOKOLATIA.
158. GIZONAK NON DU INDARRA? ERTZETAN, IÑON EZ BERTZETAN.
159. ONGI HAZIE TA GAIZKI HEZIE.

160. BI ETXETAKO ZAKURRE, GOSEAK HIL OMEN ZEN.
161. TUTULUNDRES, BIER SAN ANDRES.
162. AMERIKANO POBREA, PURDIE URBEAN BUSTIE.
163. ADINEK EZ DU BARKATZEN.
164. NON ZURE GOGOA, HAN ZURE ZANGOA.
165. NON DA NERE GOGOA, HAN DA NERE ZANGOA.
166. SANO DENAK, EZTU KUTSUOK UZTEN.
167. ALTSU TA MALTSU, BIEK IGUALTSU.
168. ALTSU TA MALTSU, DENAK IGUALTSU.
169. URTE AGONTOSUA, BAÑO DESGRAZIATUA (Sunbillia).
170. IKUSI TA URRUXE.
171. IKUSI TA SIÑETS.
172. AZKEN HILEK PAGATUKOIK DENA.
173. ESPAÑAKO MANDOIK HAUNDIENA, ZARDIN ZAR BATEK BOTA 'OMEN ZUEN.
174. UREK EZTU ONBOR ONIK GOITI KARTZEN.
175. ERRANA DEN BEZALA: UREK EZ DUELA ONBOR ONIK KARTZEN AZPITIK GOITI (Lekaroz).
176. HOTZA BAZKATZEN.
177. ABENDUKO GAU EDERRAREKIN, OSTATUKO NESKA GALANTAREKIN ETA BIDE BAZTERREKO ARBOLAREKIN, EZ DAITEKE IÑOIZ FIDETU (Irurita).
178. ANBATEKO PURDIKO MINE HARTU DUGU.
179. HARIEK ORRATZA BAÑO LUZEAGO BEHAR BAITU.
180. HIK ASTUAK ASTALKETAN BAÑO MOLDE GUTIAGO DUK.
181. DAKIENAK BADAKI PUZKERRA KERRENEAN SARTZEN.
182. HEMEN NABILA GOITI TA BEITI, BEINERE EZ HIL BAINAN ARRIKKUAN BETI (Urdazubi).
183. SAPA GAITZE DAGO.
184. HORREK ERE... PURDIEN ZILOA.
185. HORREK ERE BAIK PURDIEN ZILOA (Arizkun).
186. GOGOZKO TOKIEN, MALDIK EZ.
187. ZARTASUNE BALIOSA DA GAZTETASUNEKO FALTEN ERREMEDIATZEKO.
188. ONGI ITEKO EZTA SEKULAN BERANTEGI.
189. ALDERDI EDERRA ETXEA GORATZEKO!
190. AROTZAIN ETXEEAN KERRENA ZUREZ.
191. BEGIKO ZIKINE BAÑO GEHIAGO EZ DUTE IKUSI NAHI GIZON HOI.
192. MAIPETIK XUXTU.
193. ZARRAK DAUKE BETI ZER ERRAN, GAZTEAK ZER IKASI.
194. GOIZ GORRI, HAIZE EDO URI.
195. OGIEK ERRAN ZUEN: TTIPIE BANAIZ EDO HAUNDIE BANAIZ MAIA-TZEAN BURUTUKO NAIZ.

196. HAUTS URTE ARTO URTE.
197. AGOA BETE UR HOTZEKIN.
198. PURDIE LASTOZ.
199. ERBIE PASATU TA LAZOA PATU.
200. EZ NAIZ NI ERE ATZO GOIZEKO BILDOTSA.
201. HIL TA ONDOAN ZOPAK AGORA.
202. BEGO BETI ZARRA NAUSI.
203. URIE AI ZUEN YAUTSI AHALA.
204. ASTOA SALDU TA MANDOA EROSI.
205. ENANZU HAUNDIKO GIZONA.
206. A ZER GAZTAIN-MUSTRIKE DAUKEZUN.
207. IRUZKIE GOITI DAIELAIK, ARDO GUTI EDAN (Lekaroz).
208. HI BAYAIZ, NI ERE BAI (Lekaroz).
209. NORBAITEK ERRAN DU TORRI BEHAR DUELA.
210. UMEAК HAZI ETA NEKEAK BIZI.
211. BATEN GAITZE BERTZEAIN ON; DINDILI DON! (Arizkun).
212. NOLAKO PIPE, HALAKO TOXA (Arizkun).
213. IXKUN KAXKUN, BAS-ESKUALDUN (Arizkun).
214. NOR NERE OFIZIOKO, HURE NERE ETSAI (Arizkun).
- 215.ERRAUTSE PAUSETEKO DINE (Euri guti egiten duenean).
216. HAU GORAPENEAN SORTUE (Pertsona luzeari).
217. ANIZ, HAMEKA ETXE, HAMEKA LABE TA HOGEITEBI ZETABE, BAT BER-TZEZ BEHARTU GABE.
218. ELE ZURITZERA TORRI GARA.
219. ETXEKO SUE ETXEKO HAUTSEZ ESTALI.
220. GOSEAK EZTU PENTSAMENTU ONIK.
221. GORAPENEAN, ORTZILEREA BERAPEN.
222. MAIATZA ARTO YALE GARRATZA.
223. ARBOL APALEAN AISE ITEN DA EGURRE.
224. ARTOPILE IN BERRIEN GURI.
225. AURPEIEK GALDU TUZTE.
226. NOLAKO MAISTERRA, HALAKO BAZTERRA.
227. SAKEL BATEAN URIE TA BERTZEAN IRUZKIE.
228. AMEN, ZU HOR TA NI HEMEN.
229. BROZEL BAT BETE SOLAS ETA TITERE BATEN FUNDAMENTUIK EZ (Le-karoz).
230. EZ GOSE BAI GOSE, BI GOSE (Arizkun).
231. EZ GOSE BAI GOSE, ZAZPI TALO (Arizkun).
232. ERROTAN EGON ETA BIDEAN LASTER.
233. ARRAS GOSE, TALO T'ERDI (Arizkun).

234. ERROTAN EGON TA BIDEAN TROSTA (Ultzama).
235. BEREAK BERE ETA BERTZENAK ERDIZ (Arizkun).
236. YATEN DUEN SAINDUEKIN EZ FIETU (Arizkun).
237. AGO ETXIEN EZTA ULIK SARTZEN.
238. MUGI ADI! ASTO-ARRAK INEN DIK UMEA HI TORRI BAÑO LENAGO (Arizkun).
239. EZTIK HORREK MINGAÑEAN ILEIK.
240. DELAIK BON ETA EZTELAIK EGON.
241. MARTXOAN KATUAK PIZILIK EZ ETA APIRILEAN ATERIK EZ (Arraioz).
242. BAI OTE? LARREAN OTE.
243. MARTXOAN LAÑO NORAÑO, APIRILEAN ELURRA HARAÑO (Arraioz).
244. BA! EZ DU MINGAÑAN MAKURRIK.
245. GAUR MUKU, EZ URIK TA EZ BEROIK.
246. ERREKISTE HAUNDIKO NESKATIKOA.
247. HEMEN NABILE BESTONDIA EZIN PORROKATUZ.
248. HAMAR GIZON ONETATIK, BEDRATZI AMAINGATIK.
249. HARTZEN DUENA ZORDUN DA.
250. AUNITZEK EZ LAN TA EZ YAN.
251. BERENAK BERE, BAI BERTZENAK ERE.
252. BERTZEEN ESKUTIK OGIE XUR.
253. IN ZAZU LANA TA IZEIN DUZU YANA.
254. GIZONAK MANATZEKO OHOREA, EMATZEAK KIDERRA.
255. URTEAK AGOA LUZE DU.
256. OSASUNE TA BAKIA, HOIEK EDEKIKO ZERUKO ATEA.
257. ELKARREKIN BETI GUDUAN DABILTZE.
258. SANJUANETAKO ARTOAK BEHAR DU BELE BAT TAPATU.
259. GIZON MOXKORRA ARGIA ALDERA, PIPA GALDUTA TOXA ERE BAI, OÑI-KEN TRAILA-TRAILARAI (Gartzain).
260. AKORT ETA APART (Arizkun).
261. AMAIUR; HAURREN XATARRAK EZIN BIUR (Arizkun).
262. AZPILKUETA; YO TA BOTA (Arizkun).
263. AKITU TA BAKE.
264. IRURITARRA TIRRI-TARRA, TORI PUZKERRA TA MAN SAGARRA.
265. ALMANDOZ KIZKOZ; BERROETARRAK GALTZA MOTZ; ANIZTARRAK BURU MOTZ; ZIGARRAK MUTURRE ZORROTZ.
266. HARIE LUZEAGO BEHAR DA ORRATZA BAÑO; AUNITZ ALDIZ.
267. LENAGOKO LEPOTIK BURUE.
268. NEGUA ONA IZETEKO SANMARTINETAKO HIRU ALDIZ ELURRE IN BEHAR DUELA.
269. ZORRI ILE PIKTUE.

270. APIRILEAN ZENBAT IZOTZ, MAIATZEAN BERTZE HAINBERTZE ELUR ERAUNTSI.
271. MARTXO LORE ERGEL LORE, APIRIL LORE BATRE EZ BAÑO HOBE, MAIATZ LORE URRE LORE (Ziga).
272. MARTXO LORE KAKA LORE, APIRIL LORE URRE LORE, MAIATZ LORE BATRE EZ BAÑO HOBE (Erratzu).
273. HALAKO EZTAIEK, HALAKO ZOPAK (Amaiur).
274. AITE KATUE, SEME MIXINE (Amaiur).
275. AMA PIKE, SEMEA ERGELA (Amaiur).
276. ITZULAIK EA BADUKEN PUZTENIK (Amaiur).
277. OTSAIL LORE, BATRE LORE. MARTXO LORE, BATRE EZ BAÑO HOBE. APIRIL LORE, URRE LORE. MAIATZ LORE, PARE GABE (Gartzain).
278. GIZONA GIZON SASKIPETIK ERE (Arizkun).
279. EZ IZEN ETA BAI USTE (Gartzain).
280. HAUNDI NAI ETA BETI GALTZA ZAR (Lekaroz).
281. ZALLA DA SOÑU TA DANTZA (Almandoz).
282. EZ DAITEKE BEROTU TA IRIKIN (Almandoz).
283. YOSTATUZ LANA GUTI (Almandoz).
284. GIZON TTIPIEK PURDIE APAL.
285. GIZON TTALLAK PURDIE APAL.
286. NAIAGO DUT HOI SINETSI BAÑO, BOKADU ON BAT IRETSI.
287. ZOPAK AGORA.
288. GANTZAK EZ DIEKAK TRABIK INEN (Arizkun).
289. ARTOAK ZULUBITEN (Aniz).
290. INTZ MILIKETZEKO UTZIE (Elizondo).
291. GIZON LAÑOTSUE (Aniz).
292. PURDI KILIKE (Arizkun).
293. PURDI DANTZARI (Arizkun).
294. UR URTE ELUR URTE (Arraioz).
295. HOLAKO MAZTEKIE HALAKO ETXEA.
296. BETI BADIRE YAUNAREN YAUNAK.
297. ALTZAK EZTU BIHOTZIK, EZ GAZTANBERAK HEZURRIK.
298. BETI AGERTZEN DIRE YAUNEN YAUNEK (Arizkun).
299. MARTIN TIN TIN, ERROTAKO SORGIN; TIPULE TA GATZA MARTIN PURDI LATZA (Arizkun).
300. BETIKOA YAINKOA.
301. SAN JIL, IRETZE BAKITZEA ZIL.
302. FRANTXISCO ASTI GUTIXKO, NESKATXETAKO MOLDE GUTIXKO.
304. EZTA OBISPOIK APEZ IN GABEKOIK.
305. ARRAÑAK GAN TA SAREAK HEDA.
306. BAREA EXURRIK ETA ODOLIK GABEA.

307. OKILE KANTARI, URIE FITE.
308. AITZINETIK EDERKI TA ONDOTIK ATSIKI.
309. ZER DA BERRI? YAZ HIL ZENA EZTELA AGERI.
310. IDUZKI XURI, FITE URI.
311. ABENDUAREN ERDIE GAUA TA BERTZE ERDIE BESTA.
312. EZKUR URTE XAGU URTE.
313. HI ANTUXU INTZENEKO, NI ERE BILDOTS BEDERE BANINDUNEN.
314. GARTZAIN, HOR BADAGO HAINBERTZE ARTZAIN.
315. ALMANDOZ, GALTZA MOTZ.
316. BERROETA, HAN BADIRE HAINBERTZE IRETZE META.
317. ZIAUR, BESAPEA BETE HAUR.
318. SANTIOAK ZEREKIN, AMABIRJINEK HAREKIN.
319. DIRUE LAGUN ONA, YABE TXARRA.
320. BEGO BAKOTXA BERE GUSTOAREKIN, KAKAMORROAK KAKAN DIN.
321. HOBE DA BEHIN GORRI, EZENEZ BETI HORI.
322. BAIK BERE AITAIN ITIA, AGOTIK BOTAIA.
323. GOIZ GORRI ATSEKO HAIZEA EDO URI (Aniz).
324. APIRILLE BIRIBILLE ZERRIE URDANDEIAN GOSEAK HILLE; EZ, EZTAGO HILLE PUZTENA BADABILLE (Aniz).
325. NORBAITEK GALDU BEHAR BERTZEAK IRABAZTEKO.
326. MAIATZA FARDO, EREAROA CLARO, URTE HORTAN ARTO TA OGI FRANKO (Arizkun).
327. NEGUE PAUSEKO, UDE LANEKO (Erratzu).

BERRIAK

EUSKALTZAINDIA ETA BILBAO BIZKAIA KUTXAREN LITERATURA-SARIAK

Bilbo, 1993-V-26

Juan Mari Lekuona

Iaz, 1992an eginiko literatura-sarien deialdian, idazlan hauek izan ziren irabazole: “Txomin Agirre Saria” 1992, Luis Mari Mujika Urdangarin, *Loitzu herrian uda-partearen* deritzan idazlanarekin; “Toribio Altzaga Saria” 1992, irabazole Junes Casenave-Harigile, *Agota* deritzan idazlanarekin; “Felipe Arrese y Beitia Saria” 1992, irabazole Patxi Ezkiaga Lasa, *Komediaren Jainkoa* deritzan idazlanarekin; “Mikel Zarate Saria” 1992, irabazole Joxe Manuel Odriozola, *Soziolinguistikaren atarian* deritzan idazlanarekin.

Lau hauetatik hiru aurkezten ditugu hemen: Casenaverena, Ezkiagarena eta Odriozolarena. Baino ez dugu hemen plazaratzen Mujikaren lana, Luis Marik nahi izan duelako bere aldetik eta bere gogara argitara ematea bere lehenengo eleberria, antolatzaleen baimenarekin.

Alde batera utziz sari hauek duten historia laburra, gauzak egungo irizpidez ikusita, zera da nabari: askorentzat erabakigarri gertatzen dela horrelako sari bat jasotzea, idazlearen aurrerapausu bat markatze alde.

Joan den urtean, 1991an, saritutakoenean Xabier Lete aurkitzen zen. Dozena bat urte bazen poema libururik argitaratu ez zuela oiarzuar honek. Ez hori bakarrik: erorialdi sakona jasana zuen bere gorputzeko osasunean. Eta sarion aitzakian, aproba egin nahi izan zuen, ea epai-mahaiaik nola ikusten zuen beraren gaisoaldi ondorengo poemagintza. Sariketaren bulkoa ez zen gelditu, hemen saritutako poemategian bakarrik. Bigarren poesi libur bat ere ekarri zuen, *Hitz ikurrak* poemategia, ikuspegiz eta hizkuntzaz maila bikainekoa.

Galbahe bat da literatura sarketa, idazlanarekiko aitorpen bat, egiarentzat bulko bat, eragin on bat. Eta dinamika honen beharraz oharturik, Euskaltzaindiak, bere ohizko zereginetan, pozik hartzen du bere gain horrelako lanik, euskara bizia eta eguneratua sortzen dutenen sustapenerako.

Aurten sarituak izan direnen artean egon daiteke, noski, horrelako eragin baten beharrik, lehiaketa honetan esku-hartzeko. Egia esan, laurok badute lehendik beren izena euskal letretan. Bai Casenavek, bai Ezkiagak, bai Odriozolak, bai Mujikak, ez dute aurkezpen beharrik, ez idazteko dinamikaren beharrik, ez leku bat bilatu beharrik euskal idazleen sarobe borobilean. Laurotan badira *curriculum*-aren aldetik, espedienterik jantzienetakoa aurkezten dutenak gaurregungo euskal idazleen esparruan.

Hala ere, ez geundeke oso bidez kanpo, pentsatuko bagenu, sari tuok urrats berri bat eman asmoz aurkeztuko zirela sarketa honetara. Izan ere, idazleari ezinbestekoa zaio urrats berriagotan sartzea, aldakorra den garaiko taupadarekin bat etortzea, hizkuntzaren kontzertuan aldiandaldiko ahots egokia edukitzea, ahots propioa. Bizia aldatzen doan eran, aldatzen ere doa literatura. Eta nahitaezkoa da jakitea, ea baliagarri den norberaren literaturgintza garaiko sinaleei begiratuta. Guzti honen berri emateko, kritikarekin batera, sarketa hauek izan ohi dira idazlanarekiko iritzia sendotzen dutenak.

Euskaltzaindia eta Bilbao Bizkaia Kutxak antolatzen dituzten literatura-sariok badute mailarik eta osperik aski, lehendik izena duten ofiziko idazleei ezagutza, aitorpena eta bulkoa eskuratzeko. Irabazleen zerrendak duen ditzira historikoa da erakusgarririk onena leihaketon maila ona adierazteko. Gero, lanen argitaratzea ere hor legoke, bestela argitaratuko ez liratekeen zenbait literatur genero plazaratzeko modua eskaintzen duelako sarketak. Eta alderdi hau ere oso kontuan hartzekoa da sari honek egiten dituen zerbitzuen artean, zenbait genero eta hainbat lan, modaren erakartasun eskasiaz, karpeten barruan zokoratzeko arriskuan aurkitzen direnean. Bestalde, luzatzen den eskupekoak ere aipagarri da, idazlanaren nekeak sari bat izan dezan, badirenez generoak liburutzetik etekin urria dutenak, baina literaturaren garapenerako beharrezkoak direnak. Eta ez da harritzeko, ahalegin luzea eta zaila eskatzen duten literatur motak horrelako eskupeko baten atzetik etortzea, ordain-sari bila.

Aurten sarituen artean, behar bada Luis Mari Mujikaren idazlana izan daiteke, orain arte idatzi dituen liburu ugariei bagiratuta, berikuntzarik ausartena dakarrena, beste hirurek ohizko zaizkien alorrak landu dituztenez. Orain arte poeta eta saialari agertu zaiguna, eta askotan sariztatua gainera, batez ere poesi alorrean, hara non datorkigun eleberri batekin. Bere lehenengo aproba du narratibako barruti honetan, nobelagintzan. Eta esan dezakegu Luis Marrentzat aurkezpen bat bezala dela sari hau jaso izana, epaimahaiak maila on bat aitortzen diolako nobela horri, eta sarketak zabalkunde bat eman diolako erakutsi duen gaitasun

berriari eta “Txomin Agirre Saraiak” ohore bat ere ematen diolako eta izen bat egileari.

Junes Casenave-Harigile, bere *Santa Grazi* (1976), *Ibañeta* (1978), *Zumalakarregi* (1989), eta gainerako lanekin, eta pastoralez argitaratu dituen beste lanei esker, aintzindarietako bat dugu herri-teatro honen berrikuntzan. “Toribio Altzaga Saria”, 1992koak, ez dio ez duen ohorerik ekarriko, eta alde honetatik zer irabazi gutxi du sariak eman diezaiokeen aipua. Baino alderantziz begiratuta, sarijeta bera dugu irabazle, zaitasunetan bizi den antzertiak maila oneko idazlana hartzen duenez, eta estimigarria dena, ifarraldeko teatro tradizionaletik eskuratua.

Patxi Ezkiagak, bestalde, hamarretik gora ditu poema-liburuak, eta beraz asko, “hamar asko baita” esaera zaharrak dioenez. Oso ezaguna da, eta miretsia ere bai, gure artean. Idazle oparoa denez, eta hainbat eredu eta poesi mota lantzen ahalegintzen denez, jakin nahiko zuen zein zen bere ahalegin honi epaimahaiak eginiko harrera. Denok dakigu, frantzes ereduko olerkigintza ezezik, ingeles eredukoa ere oso gutxik bezala ezagutu eta landu dituela Patxik. Are eta aipagarriago hau, entzuten denez, gaur euskal poesian gehiago jarraitzen dela inegeles joera frantzesekoena baino. Eskolak eskola, Ezkiagari ziurtatu zaio estimatzen dela poemategi horretan eginiko lana, maila estetikoa eta dakarkien testuaren hizkera maila.

Jose Manuel Odriozola saiakerarekin datorkigu. Genero hau asko landu zen diktadura garaian, nahiz eta gaur geldiune batean aurkitzen den. Behar bada Odriozolak erakutsi nahi izan digu, bizi dela generoa, ederra dela eta beharrezkoa ere bai. Gai konkretura jaitsez, “euskaraz gizarteratu beharra”, eta autoreak bere buruaz duen iritzia kontuan hartuz, hau da, soziolinguistikaren inguruan... “baliabide teoriko sendoz eta zorrutzet hornitu gabea”, “Mikel Zarate Saria”, 1992koak, ekar diezaioke, mahaikoen iritzian, lanak merezia duela ezagutza, ospea eta aitormen betea.

Bukatzeko, gure nahia eta gure xeedea hemen aipa ditzadan. Nahi genuke Euskaltzaindiak eta Bilbao Bizkaia Kutxa sariok antolatzen jarraitzea. Egileen mesedetan da, eta euskararen mesedetan batez ere. Sari hauen esparruan, literaturako liburu zirkuitu bat mugitzen da, idazlan interesarriez osatua, berarizko balioa duena irabazleen zerrrendak emanik, eta atrakzio sendoa ere duena idazle eta idazlan berrientzat. Eta ez genuke ahantzi behar gure helburuetan Lizardik euskal poesiari ezarritako jomuga: “mintzo landu elertitsua”, modernitateari erantzun bat emanez. Hori egitea idazleei dagokie. Sari-antolaztaleei, berriz, dinamika bat sortzea, idazleen lan eskergak eragin on bat izan dezan, onartzean, ohorean eta diruzko eskupekoan. Denen beharrean baita gure “mintzo landu elertitsua”.

Toribio Altzaga saria, 1992: Junes Casenave-Harigile: *Agota*.
Felipe Arrese Beitia saria, 1992: Patxi Ezkiaga Lasa: *Komediarenean jainkoa*.
Mikel Zarate saria, 1992: Jose Manuel Odriozola: *Soziolinguistikaren atala*.

*Jean Haritschelhar
euskaltzainburua*

Bilbo, 1993.05.26

Andereak eta jaunak,

Egin duen mintzaldian, Juan Maria Lekuona-k erran du idazle batentzat hamar obren egitea asko dela. Zenbakiekin naizeno, gogora nezake hamaika zenbakiek asko edo hobeki erran anitz-en balioa duela. Kantu zaharretan maiz entzuten da zazpi eta ez bakarrik euskal kantuetan. Ziberotarrek badute esaldi pollit bat “biga bostetan” aipatzen dutelarik. Hiru zenbakia errannahi berean enplegatzeten da eta, hain zuzen, kondatuko dizuet ixtorio ttipi bat, laburra, Lafitte kalonje zenak niri kondatua:

Uztaritzeko erretoreak, duela urte parrasta bat, gerla aintzinean zer nahi gisaz, sortu zuen eske bat Pazko egunean, ez naiz oroit zeri buruz. Egin zen eskea erran bezala Pazko egunean, egun hartan eliza bete-betea delakotz eta markatu zuen kahier batean: “Aurten sortu dudan eskeak honenbeste diru eman du”. Beraztze urtean idatzi zuen: “Igaz sortu nuen eskeak honenbeste diru eman du”. Hirugarren urtean ba ote dakizue zer idatzi zuen? “Betidanik sortua den Pazko eguneko eskeak honenbeste diru eman du”.

Badakit aspaldi honetan harremanetan garela Bilboko edo Bizkaiko kutxekin sarien emaiteko, baina aro berri bat sortu da duela orain hiru urte eta erran nezake beraz betidanik Euskaltzaundiak Bilbao Bizkaia Kutxarekin emaiten dituztela sari guziak denbora berean *Txomin Agirre* saria, *Toribio Altzaga* saria, *Felipe Arrese Beitia* saria, *Mikel Zarate* saria eta *Resurrección María Azkue* saria idazle gazteentzat.

Niretzat poz haundia da eta nahi nuke azpimarratu poz haundirekin Euskaltzaindia Bilbao Bizkaia Kutxarekin eskuz esku lanean ari garela euskal literatura sustatuz.

Hirugarren urtean sartzen gara gaur, denbora berean zabaltzen ditugula igaz sariztatu diren obrak eta idekitzen dela datorren urriaren 15-a artio aurtengo sarietarako eskuskribuen eskaintzeko epea. Nire agiantza da betidanikako literatura sari horiek segi dezatela ez bakarrik datorren urtean, baina geroago, menderen mendetan. Amen!

BILBOKO METROAREN GELTOKIEI BURUZKO DIKTAMENA

Bilbon, 1993.eko otsailaren 25ean

*Jose Alberto Pradera jauna
Bizkaiko diputatu nagusia eta*

*Josu Bergara jauna
Eusko Jaurlaritzako Garraio sailburua*

Jaun agurgarriok:

Euskaltzaindiaren Jagon Sailean behin baino gehiagotan nabaritu dugu leku izen ugari oker edo erdarazko izenekin bakarrik agertzen direla. Euskaltzaindiaren dagokion batzordea, kasu honetan Onomastika-koa, ohartu da Bilboko Metroaren geltoki izenak egitasmoetako iragarkietan nola agertzen diren eta hori garaiz zuzentzeako asmoz, hara horretarako batzordeak prestatu duen irizpena.

Dagokion sail edo erakunderen bidez bideratzeko erregua egiten zaizue, zeuon arretagatik aurretiaz eskerrak emanaz.

Har ezazue gure agurrik zintzoena.

*Endrike Knörr
Jagon sailburu eta Onomastika batzordeburua*

Dictamen sobre los nombres de las estaciones del metro de Bilbao

Nombres publicados	Recomendación académica
Basauri	Basauri
Etxebarri	Etxebarri
Basarrate	Basarrate
Santutxu	Santutxu
Casco Viejo	Zazpi Kaleak (1)
Abando	Abando
Moyua	Moyua
Indautxu	Indautxu
San Mamés	Santimami (2)
Deusto	Deustu
San Ignazio	San Ignazio (mejor)
Lutxana	Lutxana
Erandio	Erandio
Astrabudua	Astrabudua (3)
Leioa	Leioa (4)
Lamiako	Lamiako
Areeta	Areeta
Neguri	Neguri
Aiboa	Aiboa
Algorta	Algorta
Andra Mari	Getxo-Elexalde (5)

(1) *Casco Viejo* es un ‘invento’ muy reciente, sin arraigo alguno, tanto en castellano como en euskara, ya que siempre, y así lo atestigua repetidas veces el más ilustre de sus hijos, Miguel de Unamuno, el casco antiguo de Bilbao se ha llamado y se sigue llamando SIETE CALLES. En euskara todo vascoparlante de cualquier comarca vizcaina/o llama ZAZPI KALEAK. Es la doble denominación que debería llevar esta estación. Además, el pretendido nombre euskérico ‘Bilbo Zaharra’, sería *Bilbao la Vieja*, que está en la zona de Urazurrutia.

(2) El hagiónimo *San Mamés* tiene un equivalente euskérico *Santimami* o *Santimamíñ*. En la misma área metropolitana, en el Txorierrí, existe esa denominación de *Santimami*. Podía llevar también doble denominación *Santimami/San Mamés*, por estar muy arraigado el hagiónimo castellano.

(3) *Astrabudua* es un topónimo euskérico diáfano, pero que cuando se declina pierde la -a final como artículo en muchos casos, *Astrabuduko*, *Astrabudutik*, *Astrabuduan*.

(4) Ha de tratarse de un error, ya que es *Leioa* y no *Leoria*.

(5) *Andra Mari*. Se está extendiendo equivocadamente como denominación euskérica de Santa María de Getxo. *Andra Mari* no es más que la advocación mariana de la parroquia. El nombre del lugar en euskara no tiene que ver con la advocación mariana, ya que es *Getxo-Elexalde*, como lo atestiguan los vascoparlantes autóctonos, igual que muchísimas anteiglesias vizcainas, *Izurtza-Elexalde*, *Gorozika-Elexalde*, *Nabarriz-Elexalde*, *Arratzu-Elexal-*

Nombres publicados	Recomendación académica
Berango	Berango
Larrabasterra	Larrabasterra
Sopelana	Sopela (6)
Urduliz	Urduliz
Plentzia	Plentzia
Cruces	Gurutzeta (7)
Fueros	Foruak (8)
Santa Teresa	Bagatza (9) (10)
Urbinaga	Urbinaga
Sestao	Sestao
Abatxolo	Abatxolo
Portugalete	Portugalete
Peñota	Peñota
Santurtzi	Santurtzi

de, etc. Así está aprobado, por otra parte, en el *Nomenclátor de Entidades de Población de la Comunidad Autónoma Vasca*.

(6) *Sopelana*. Para cualquier vascoparlante autóctono es *Sopela*, ya que pierde la *-a-* intervocálica. Es regla general conocida por cualquier iniciado en la toponomástica vasca y que sucede en todo el País: *Lemonal/Lemoa*, *Lejona/Leioa*, *Torrano/Dorrao* (N), *Miñano/Miñao* (A), *Lazcano/Lazkao*, *Cestona/Zestoa* (G), etc. Igual sucede en la onomástica gallego-portuguesa y en la gascona.

(7) *Cruces*. El nombre vasco de este barrio es *Gurutzeta*, como lo atestigua la placa que aún existe en las inmediaciones del hospital.

(8) *Fueros/Foruak o Foruen pasealekua o paseo de los Fueros*.

(9) Si bien lo único que se conoce en este momento es el hagiónimo de *Santa Teresa* que sólo data de la época franquista. Sería procedente denominarlo con el topónimo tradicional de Barakaldo *Bagatza*, que hoy se pronuncia y se conoce con la grafía romanizante 'Bagaza', por la pérdida del euskara en la zona.

(10) De acuerdo con el apartado 2 del artículo 10 de la Ley Básica de Normalización del Uso del Euskara (Anexo 1), convendría utilizar la doble denominación en los nombres como *Zazpi kaleak/Siete calles*, *Santimami/San Mamés*, etc.

EUSKALTZAIN OHOREZKO BERRIAK IZENDATZEA

Donostia, 1993.06.26

- Bernardo Estornes Lasa
- Jean-Baptiste Etcheberri
- Carlos Santamaria Ansa
- Martin Ugalde Orradre
- Augustin Zubikarai Bedialauneta

OHOREZKO EUSKALTZAINA 1993

Donostia, 1993.06.26

Martin Ugalde

Ni 1969an Venezuelatik etorri nintzenean Euskaltzaindia eta *Argia* izan ziren nire babesleku.

Hemen sentitu nintzen Herrian.

Euskaltzaindia ez zen orduan hemen, sasoi eder honetan, biltzen, baizik eta hor goien trastez bete zegoen ganbaran! Hala zebilen euskara! Eta eskertu egin behar, gainera, hori egiten uzten zigutelako. Gure artean bazen istilurik orduan ere, euskara batua dela eta. Don Manuel Lekuona, eta Aita Villasante etortzen zaizkit gogora orain Mitxelenarekin batera, besteen artean.

Kazetaria naizenez ofizioz, *Zeruko Argian* egin nuen garai hartan Euskara Batuaren arazo hura apur bat arrazointzeko ahalegintxoa bi alderdietako buru batzuoi elkarrizketak eginez, baina ez zen aski izan, noski, eta ni neu ere eraman ninduen uholdeak! Halera, euskal erakundeek duten sustrai eta jokabideei esker Ikastola eta Euskaltzaindia, hizkuntzaren sustraietatik eraiki diren instituzioak, aurrera doaz, iraun dute eta iraungo dute euskaldunen bihotzetan, eta erakunde iraunkor hauen ondoan itxaropen guztiak aurrean ditugu. Gure politikako munduan iritzi batekoak et bestekoak Euskal Herria aurrean dugula, elkarlan hau bera egiteko gauza bagina!

Esker beroak Euskaltzaindiari hain konpani onean ohorezkoko euskaltzain izendatu nauelako, euskaldun batek jaso dezakeen saririk ederrena.

Esker mila.

HIL BERRIAK

EUSEBIO ERKIAGA ALASTRA (1912-1993)

I. **Bizi-xehetasunak.**—Lekeitio-n (Bizkaia) 1912.eko irailaren 4ean jaioa. Euskaltzain urgazle 1952an izendatua. Euskaltzain osoa, berriz, 1963an. Sarrera-hitzaldia Lekeitio egin zuen 1973an. Hitzaldi horren gaia: “Eusebio M.^a Azkue gizon eta olerkari”. Harrera-hitzaldia, berriz, Juan Gorostiaga euskaltzainak egin zion.

Bilbon bizi zen. Begoñan ezkondu zen 1943an Mercedes Telleria anderearekin eta lau seme-alaba izan zituzten: Esther, Franzisko Jabier, Sara eta Eloisa. “Perito mercantil” titulua zuen. “Banco de Vizcaya”-n lan egiten zuen, eta hortik aitzakia hartuz, Euskaltzaindiko diruzain izendatua izan zen 1966an.

Erkiaga jaunak bizkaieraz idazten zuen arrunki, baina 1950. urte inguruuan Federico Krutwig jauna lapurtar klasikoaren alde lan egiten hasi zenean, Erkiaga ere bilkura haietara joaten zen Berriatua, Garro “Otxolua”, Gorostiaga eta beste batzuekin.

Lapurtar euskalki honetan ere egin zituen lan batzuk. Adibidez, eta Fernando Mendizabalek dioenez, 1952an Iparraldean egindako poesi-sariketan bigarren sari bat irabazi zuen Lapurdiko euskeraz idatziriko “Azkueren heriotza” deritzeron olerkiaz. Ikus *Euskera* (1960), 421.

Eta Jon Bilbaoren *Eusko Bibliographia*-k dakarrenez, Axularren jaiotzaren laugarren mendeurrenra bete zenean, honako olerki hau agertu zuen *Gure Herria*-n: “Axular handiari, ohore”. *Gure Herria* (1956), 351-352.

* * *

II. **Emaitz a joria.**—Bai, joria benetan izan da Erkiaga jaunaren literatur emaitza. Hemen eskerrak eman nahi dizkio Arana Martija euskaltzainari bibliografia biltzeko eman didan laguntzagatik.

Hona hemen, hasteko, bere bizitzean zehar, zein egunkari, astekari eta aldizkaritan argitara izan zuen: *Bizkaitarra* (1930), *Euzkadi*, *Yakintza*, *Egin*, *Euzkerea*, *Eguna* (1937), *Egan*, *Olerti*, *Guernica* (Argentinakoa), *Euzko Gogoa*, *Anaitasuna*, *Zeruko Argia*, Banco de Vizcaya-ren *Boletín Informativo* (Ipar Amerikako euskal artzaintzat egiten zen, 1964-1970, 28 zenbak), *Idatz-Mintz*, *Zer. Eguna* euskarazko egunkariaren sortzaileetariko bat izan zen.

Argitaratutako liburuak:

- *Arranegi*, Zarautz, 1958.
- *Araibar zalduna*, Zarautz, 1962.
- *Batetik bestera*, Zarautz, 1962 (bigarren argitalpena, Labayru, 1985).
- *Jaioko dira* (Labayru, 1984).
- *Txurio txoria* (Labayru, 1986).
- *Iribarrea galtzen denean* (Bizkaiko Foru Aldundia, 1987).

III. **Euskaltzaindiko *Euskeria* aldizkarian agertutakoak.**—Euskaltzaindiko *Euskeria* aldizkarian lan hauek gutxienez dauzka atereaek:

- *Kanpainen atsekabez* (teatro-lana) (1960), 259-272.
- “Euskaltzaindiaren hasieratik urgazle izan zanaren mende-urrena: Migel Arruza Egia (1890-1966)” (1990), 275-280.
- Bizente Amezaga Aresti (1968), 285.
- Hitzaldia Euskaltzaindiaren urre-eztaietan (1971), 64-71.
- “Larreko” gizon (Pablo Fermín Irigaray Goizueta) (1973), 195-202.



- “Eusebio M.^a D. Azkue gizon eta idazle” (sarrera-hitzaldia) (1974), 325-349.
- Eguzkitza Meabe, Juan Bautista (1875-1939); (1976), 217-235.
- Eguzkitzaren lanen zerrenda (1976), 235-238.

IV. Sariak eta Omenaldiak:

- 1936an Lekeition egindako euskal poesi jaian “Lora gorriak” lirika lanagatik.
- 1950ean “Educación y Descanso”k antolatutako sariketan, bigarren saria, “Nekazariaren” olerkiagatik.
- 1951a poesi eta teatro-sariak: “Azkueren heriotza” eta “Siniste gogorra” lanengatik.
- 1958ean nobela-saria *Arranegi*-gatik (Bizkaiko Junta de Culturak emanik).
- 1960ean Domingo Agirre nobela-saria *Araibar zalduna* nobelagatik. Ikus *Euskera* (1960), 422.
- 1985ean Ondarroako Kultur Etxeak antolatutako saria, “Taloak eta arraina” lanagatik.
- 1988an Lekeitioko Udalaren omenaldia jaso zuen. (Omenaldirako Euskaltzainburuak eskutitz bat zuzendu zion eta Alfonso Irigoien euskaltzainak jende-aurrean irakurri zuen. Ikus *Euskera* (1989), 355.
- 1992an Bizkaiko Foru Diputazioak omenaldia egin zion.

Hil aurreko egunetan, 1993.5.26an, Euskaltzainburu jaunak bere eskuz emanik eta Erkiaga beraren etxeán —gaixorik baitzen—, Euskaltzaindiaren domina jaso zuen. Hil bereko 31n, gaueko hamaitetan hil zen. Ekainaren 2an izan ziren hilietak Begoñako basilikan, Karmelo Etxenagusia, euskaltzain urgazlea, meza emaiile izan zelarik.

Lekeition, Eusebio Erkiaga jauna jaio zen kaleak beronen izena darama gaur.

L. V.

PAUL GUILSOU (1920-1993)

Iragan Abuztuaren 25ean, goizeko 9 etan, Parise VII.eko La Bourdonnais karrikaren 97.eko 7.solairuan zeukan gela xuhurrean, tiroideko minbiziaren ondorioz, itzali zaigu, bi aita seme mediku adiskideen artean, 30 bat urte honetan Euskaltzaindiak bere urgazle zeukan Pol Giltzu (*) senpertar apez euskaltzalea.

Nehor gutik ezagutu duke hemen, Iparraldeko bizpalau lagunek adiskide gunean herritarra. Bazuen alabaina 37 urte Parisera joana zela eta joanez gero ez zuen herrira itzultzerik onartu, ez etxeko ez apezpikutegiko dei guziengatik. Bizzitartean beste mundura joan zaigularik ixil-ixila, bere gorpua zientziari utzirik, erran ohi den bezala, eta bere arima Jaungoikoari, aipamen hau zor dioene ustez Euskaltzaindiak, belaunaldi bereko garen Iratzeder-ek eta biok prestatu dutuna, paper xaharrak eta aspaldiko oroitzapenak bildurik.

1920.eko Urtarrilaren 24ean sortu zen, Senpere Erkaztegia izeneko baserrian, Pol Giltzu, aita Giltzu eta ama Berhuet senar-emazteen 5.haurra. Lehena Mane, etxen gelditua, 1984.ean hil zen eta honen seme Laurentz-ek jarraitzen du Erkaztegian. Bigarrena Benat Uztaritze Arruntzara ezkondu zen eta han zentu zen 1986.an. Jose et Ana aldiz bizi dira oraino Landes-etako Ychoux hiriko eskualdean.

Uztaritzeko apezgaitegian eta gero Baionan ikasketak egin ondoan, Paul Guilsou apeztu zen 25 urteetan, 1945.eko Apirilaren 2an eta berehala Mugerrera joan, Janpiarre Urrikarriet erretoraren laguntzera. Zinez norbait bazen, nihonek ere bispahiru urte lehenago Miarritzen zegoelarik ezagutu, eta gazte askok bezala, miretsi nuen Urrikarriet aldudar apeza.

Estatu Batuetako James E. Jacob ikerlek Frantziako Euskaldunen etnonacionalismoaz egin duen lanean aitortzen du Piarres Lafitte eta Janpiarre Urrikarriet izan direla, bakoitza bere gisara, gure belaunaldian abertzetasunaren hazia erein duten bi gizonak. (Jacob James E., *The Basque of France: a case of peripheral ethnonationalism in Europe, Political Anthropology*, 1975, I, 67-87).

Eta izatez, Belokeko aita Lertxundi eta Iratzeder-ek prestaturik Urrikarrietek Mugerreko elizan emaiten zituelarik lehen aldikotz bezperetako salmoak euskarak, parrokiako eskolan andere Malharin-ek abiatzen zituen lehen irakaspen euskarak, eta apaizetxetik beretik, Rezola eta Mendiola gipuzkoarrek zituzten Euzkadi Irratiaren lehen emankizunak ontzen, Frantziako barne ministro Mitte-

(*) Bere eskutitzetan horrela sinatzen zuen Pol Giltzu.

rrand delako batek, Franco-ri amore emanez, abertzaleen botza gaurtik biharrera ixilarazi zuen arte.

Giro horretan Mugerreko bikari gaztea ere lotu zen bere aldetik, euskararen lantzeari. Zenbait urte geroago Parisetik igorri zizkion hitz hauek Iratzeder adiskideari: “Apezteko izaki eta, nere ustez Eskualdunen apez bearra, Eskualdunak errespetatuz eta maitatuz nuela egiten ahalko ene apezlania egiten nuen ene bai- tan eta hortako eskuara ahal bezain ongi jakin nahi nuen”.

Eta orduantsu, bere Xileko atzerrian aita Justo Mari Mokorroa euskal esaldi berezienak biltzen ari zen bezala, Euskal Herrian berean Giltzu apeza euskal erran zahar eta erran airen ihizian zebilen, abiatu berria zen *Herria* astekarian argitaratzen zuela bere “errantegiaren” hoherena.

Mugeren ere lan ona zeraman bestalde apeza gazteak bai haur tipiekin katinman, bai gazteekin, orduko bikari anitzek bezala, antzerkigintzan. Horren lekuko badugu eskutan lehenik *Nere lehen katixima*, Belokeko Ezkila argitaldariak 1954.ean argitaratu zuena; berak dioenaz “nere eskual lanetan maiteena” eta gure ustez, berriz argitara baledi, oraino baliagarri litekeena.

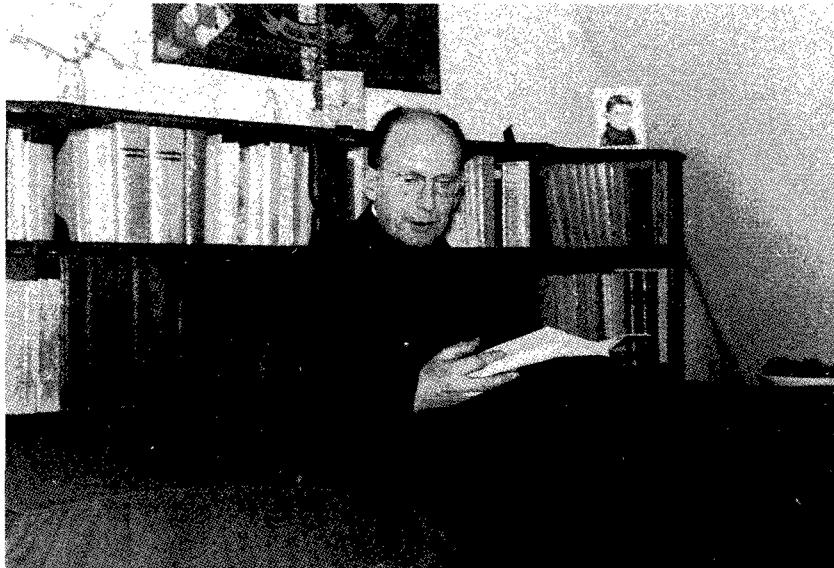
Hor daude gero *Gure Herria* aldizkari berpiztuak argitaratu zituen gure lagunaren antzerkiak: *Gazte: seme galdua* (1950), *Petan Mihiku* (1951), *Koropilo Azeri zaharra* (1952), *Gizona* (1953). Nork edo nork gutiets ditzake menturaz gaur Giltzuren lan horiek, baizik eta klasikoengok egokitze batzuez besterik ez direla. Jakin behar da bizkitartean obra horiekin, urte haietan, arrakasta izigarria bildu zuela Euskal herri anitzetan Mugerreko antzerki taldeak. Bestalde ez dugu zeren ahantz zer hainetan zegoen oraino euskal antzerkia, Barbier, Zaldunbide, Mirande, Zerbitzari, Leon Leon eta Lafitten saioengatik, Iparraldeko idazleak bakarrik aipatzeko. Ez baitzen oraino agertu ez Larzabalen ez Monzonan, are gutiago Daniel Landart erdi mugertarraren obrarik.

Zorigaitzez 1950.ean, 46 urtetara doi-doia zoalarik, Janpiarre Urrikarriet apeza hil zen, pankreatitis gaizto batek eramanik. Haren orde Mugeren erretore sartu zen Harinordoki baigorriarra eta ondoko urtean bikaria aldatu behar zela. Giltzu gure laguna igorri zuten Hazparneko ikastegira, irakasle kondu, Gaztelu kalonjeareen laguntzaile.

1952.tik 1956.ra, lau urte iragan zituen Hazparneko ikastegian senpertar apezak eta gero, bapatean, berak eskutu zidan aurki niezaion —ez dut behinere jakin zergatik— ihesleku bat Parisen. Lehenbizian apezlagun bezala hartu zuten XIX.eko “Marie Médiatrice” deitu elizan, baina handik laster “Saint Pierre du Gros Caillou” parropiara nahiago izan zuen etorri eta geroztik hor zen kokatu azken eguneraoino.

Hogeita hamazazpi urte luzez badakit Baionako apezlagun adiskide askok eskaini diola Giltzuri haren sorterrira itzularazteko urrats bat edo beste egitea. Debaldetan izan da beti: irakurri berri dudan gutun batean idazten zuen 1960.ean: “Jainkoak mainaz galdua nauka: Norbait ere ari izana ditaike otoi zearen duela hiru urte eterdi herritik gan zen apez hunentzat...” Bururatzan baitzuen: “hemen betiko”, emanez, erran behar dugu hitza atxiki zuela gure gizonak.

Ez zion bada uko egin ez etxeari ez euskarari eta bere irakurketa ala solasaldietan Parisen ere ari zen beti ere "errantegia" aberasten: Hiru erran aire andana bederen bazituen igorriak 1975ean, 1976.an eta 1982.an edo *Herria*-ri edo *Euskaltzaindia*-ri edo Belokera Iratzeder-i. Baino bera ez zen Euskal Herrira hanbat agertzen. Anaiaren ehortzeten kariala izan omen zen etxen azken aldikotz. Egia erran, uste dut gure adiskideak bere apezlanerako alortzat hartua zuela Pariseko eremu zabala eta nahasia. Ez zituen ez euskaldunak baztertzen eta behin entzun diot Pariseko Euskal Etxearen ardura zuen lagun bat, "kasu" berezi zer-bait etortzen zitzaiolarik, Giltzuri bidaltzen ziola beti, harekin konpon zedin. Gaua jakina zen alabaina gutartean Pariseko ardi eta antxu galduen artzaina bilakatua zela senpertar apeza.



Funtsean *Herria* astekariaren 1961. eta 1962.ko zenbakiak kurritzen dituenak aurki dezake hor, nihonek egin dudan bezala, 80 artikuluko sail luze eta arraro bat. Ez du sailak sinadurarik, baina "Jainkoa sotoetan" du izenburua eta "neskatxa baten oroitzapenak" direla baitio berak, ohartzen gara "Saint Germain des Prés" deitu existentzialista gazteen auzotegiaz, diharduela oso-osorik. Gazte horien "segretarioa", Lafittek dioen bezala, nor ote zen ez da zail asmatzea, hura baitzen hortik ez urrun bizi zen euskaldun apaiza.

Azkenean aipatuko ditut ere beste bi eskuizkribu, Iratzederren eskutan dir-renak: batek Tupi-guarani eta Keshua indioen hizkuntzak ditu euskararen parean ezartzen, eta besteak berriz Azteka indioena. Ez diegu ez emanen egileak berak emaiten zien baino garrantzia gehiago, jostatzeko bezala idatziak zituela baitio berak.

Baina gure adiskide zenari “Agur! eta Ikus arte!” erraitean behar dut hemen adiarazi nehork noizbait nahiko duclarik 60. hamarkadako euskal literaturaren historiaz hitzegin, ez dituela agian ahantziko Pol Giltzu-ren *Petan Mihiku*, *Koropilo Azeri zaharra*, *Seme Galdua*, *Jainkoa Sotoetan* eta *Errantegia*. Nori berea ez ote da alabaina zuzenbidea?

P. Charriton

**EUSKALTZAINDIAREN AURKITEGIA
ETA
BATZORDE-ORGANIGRAMA**

EGOITZA / SEDE

Plaza Barria, 15

48005 BILBO / BILBAO

BULEGOAK / OFICINAS

Telf. 94-415 81 55

Faxa: 94-415 81 44

Arduraduna: Jose Luis Lizundia Askondo

AZKUE BIBLIOTEKA

Telf. 94-415 27 45

Faxa: 94-415 00 51

Arduraduna: Jose Antonio Arana Martija

ORDEZKARITZAK / DELEGACIONES

ARABA / ALAVA

San Antonio, 41
01005 VITORIA / GASTEIZ
Telf. 945-23 36 48; Faxa: 945-23 39 40
Ordezkaria: Manuel M.^a Ruiz Urrestarazu

GIPUZKOA / GUIPUZCOA

Hernani, 15, behea
20004 DONOSTIA / SAN SEBASTIAN
Telf. 943-42 80 50; Faxa: 943-42 83 65
Ordezkaria: Juan Mari Lekuona

NAFARROA / NAVARRA

Conde Oliveto, 2, 2
31002 IRUNEA / PAMPLONA
Telf. 948-22 34 71; Faxa: 948-21 07 13
Ordezkaria: Jose Mari Satrustegi

IPARRALDEA / PAYS BASQUE NORD

37 rue Pannecau
64100 BAIONA/BAYONNE
Telf. 07-33-59 59 45 59
Ordezkaria: Pierre Charriton

EUSKALTZAINBURUGOA/CARGOS ACADEMICOS Y EJECUTIVOS (*)

Euskaltzainburua/Presidente: Jean Haritschelhar

Buruordea/Vicepresidente: Juan Mari Lekuona

Idazkaria/Secretario: Endrike Knörr

Diruzaina/Tesorero: Jose Antonio Arana Martija

Iker Sailburua/Presidente Sección *Investigación*: Patxi Altuna

Jagon Sailburua/Presidente Sección *Tutelar*: Endrike Knörr

Bibliotekaria/Bibliotecario: Jose Antonio Arana Martija

Idazkariordea/Vicesecretario: Jose Luis Lizundia Askondo

Ekonomi-eragilea/Gestor económico: Juan Jose Zearreta

Eragile Teknikaria/Coordinador: Pello Telleria.

Argitalpenen-eragilea/Ejecutivo publicaciones: Ricardo Badiola Uriarte

(*) *Euskaltzaindiak 1992.eko abenduan eta 1993.eko martxoan onartua.*

EUSKALTZAIN OSOAK / ACADEMICOS DE NUMERO

1. Patxi Altuna, E.U.T.G. Mundaiz, Apdo. 1359 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 31 00; (faxa): 943-29 26 35.
2. Jose Antonio Arana Martija, Karmelo Etxegarai, 6, 48300 GERNIKA (Bizkaia), 94-625 07 01 (etxea); 94-415 27 45 (bulegoa).
3. Miren Azkarate, Antso Jakituna, 26-6 D, 20010 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 75 85; 943-470003; (faxa): 943-47 16 99.
4. Pierre Charriton, 3 impasse Port Neuf, 64100 BAYONNE/BAIONA, 59 59 81 27 (etxea); 07-33-59 59 45 59 (Ordezkaritza).
5. Jean Luis Davant, École d'Agriculture du Pays Basque, rue de l'Ursuya, 64240 HASPARREN/HAZPARNE, 07-33-59 29 60 20 (eskola); 07-33-59 28 14 14 (Urrustoi); 07-33-59 28 81 67 (etxea).
6. Xabier Diharce "Iratzeder", Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 07-33-59 29 65 55.
7. Jean Haritschelhar, Elorrieta, 24 route de Lamigotte, 64600 ANGLET/ANGELU, 07-33-59 03 85 06.
8. Alfonso Irigoien, Trenbideko Etorbidea, 2, 5. B, 48013 BILBO, 94-442 27 70.
9. Xabier Kintana, Haritzekietu etxea. Askorbeko-Ugarte bidea, 3. Goierri-Martiartu 48950 ERANDIO, 94-464 88 00, luzapena 2080 (Euskal Herriko Unibertsitatea), (faxa): 94-464 74 46; 94-417 04 91 (etxea).
10. Endrike Knörr, Mateo Múgica, 8, 2. C, 01009 VITORIA/GASTEIZ, 945-22 38 03 (etxea); 945-23 36 48 (Ordezkaritza), (faxa): 945-23 39 40.
11. Federiko Krutwig, Berastegi, 1, 2. ezk., 48001 BILBO, 94-423 78 87.
12. Antonio Maria Labayen, San Francisco, 35, principal, 20400 TOLOSA, 943-65 10 82.
13. Emile Larre, Curé, 64780 IRISSARRY/IRISARRI, 07-33-59 37 60 67.
14. Juan Mari Lekuona, Seminario Diocesano, Paseo Heriz, 82, 28008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 39 11; 943-42 80 50 (Ordezkaritza).
15. Beñat Oihartzabal, Haizpurua, Herauritz/Heraitze, 64480 USTARITZ/UZ-TARITZE.

16. Francisco Ondarra, Errotazahar, 42, 31014 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-41 95 99.
17. Txomin Peillen, Ibarburu, 64560 SAINTE ENGRACE/SANTA GRAZI, 07-33-59 28 62 44; Faculté des Lettres de Pau, Avenue Poplawski, 64000 PAU/PABE, 07-33-59 92 32 41.
18. Pello Salaburu, Sarriena, 153, 48940 LEIOA, 94-464 21 24; Euskal Herriko Unibertsitatea/Universidad del País Vasco, 94-464 77 00; (faxa): 94-464 74 46.
19. Juan San Martin, Dato, 20, 3, 01005 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 51 18 (bulegoa); Prado, 11, 2 ezkerra. 01005 VITORIA/GASTEIZ, 945-23 08 07 (etxea).
20. Ibon Sarasola, Paseo Duque de Mandas, 37, 1, 20012 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 33 40; Verdi, 143, 1, 08012 BARCELONA/BARTZELONA, 93-237 29 63.
21. Jose Mari Satrustegi, 31810 URDIAIN (Nafarroa), 948-56 29 06 (etxea); 948-22 34 71; (faxa): 948-21 07 13 (Ordezkaritza).
22. Luis Villasante, Arantzazuko Santutegia, 20560 OÑATI, 943-78 09 51; 943-78 33 70 (faxa).
23. Patxi Zabaleta, Amaia, 2, C, 1., 31002 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 71 39 (etxea); 948-22 84 71 (bulegoa); (faxa): 948-21 31 12.
24. Antonio Zavala, San Ignazio ikastetxea, 3059 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-29 95 00.

Oharra: – Frantziara deitzeko: 07-33 eta gero zortzi zenbakiak.

– Frantziatik deitzeko: 19-34 eta gero beste zenbakiak, salbu 9.

EUSKALTZAIN OHOREZKOAK / ACADEMICOS DE HONOR

1. Jacques Allières, 25, route d'Espagne, "L'Orangerie", 31300 TOULOUSE, 61 40 15 10; 61-89 09 38.
2. Jon Bilbao, Osabene Torrebarria, 5, 48990 GETXO, 94-460 42 83.
3. Julio Caro Baroja, Itzea, Altzate auzoa, 31780 BERA, 948-63 00 20; Alfonso XII, 50-7, 28014 MADRID, 91-420 22 61.
4. Iñaki Eizmendi "Basarri", Ntra. Sra. del Pilar, 10, 20800 ZARAUTZ, 943-84 15 37.
5. Bernardo Estornes, Secundino Esnaola, 13, 3. ezk., 20001 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN.
6. Jean Baptiste Etcheverry, Arditegia, 64250 CAMBO/KANBO.
7. Jon Etxaide Itharte, Paseo de Colón, 33-4 ezk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 78 18.
8. Justo Garate, Mitre, 574-4. A., Dpto. 1, 5500 MENDOZA (Argentina), 29 36 72.
9. Nils M. Holmer, Freninge 22:22, S-270 33 VOLLSJÖ (Suedia).
10. Jose M. Jimeno Jurio, Monasterio de Usun, 4-2. C esk., 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 05 72.
11. André Martinet, 16 rue Pierre-Bonnard, 92260 FONTENAY-AUX-ROSES, 46 61 12 04.
12. Santiago Onaindia, Karmeldarren komentua, Larrea, 48340 ZORNOTZA, 94-673 00 88.
13. Rudolf de Rijk, Newtonstraat, 69, II, 1098 HA AMSTERDAM (Holanda), 20 93 56 50.
14. Carlos Santamaria, Buen Pastor, 13, 20005 Donostia/San Sebastián, 943-415297.
15. Martin Ugalde, Almirante Juan Allondo, Villa Carolina, A, 4. esk., 20280 HONDARRIBIA, 943-64 15 05.
16. Terence Harrison Wilbur, Departament of Germanic Languages, University of California, 90024 LOS ANGELES (USA).

17. Pedro de Yrizar, Lagasca, 54, 28001 MADRID, 91-576 63 93.
18. Augustin Zubikarai, Sabin Arana, 4, 4., 48700 ONDARROA, 94-683 02 87.
19. Guri Zytsar', Ligousky Prospect, 65, Apart. 62, St. Petersburg, C.I.E./E.B.E. Rusia 19 10 40.

**EUSKALTZAIN URGAZLEAK/
ACADEMICOS CORRESPONDIENTES**

**Jesus Acha, Avda. Sancho el Fuerte, 96 Irrintzi, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA,
948-25 70 21.**

**Jose Antonio Aduriz, Ategorrieta hiribidea, 23-2., 20013 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-27 73 46; 943-47 33 77 (bulegoa); (faxa): 943-45 79 44.**

**M.^a Dolores Agirre, Urbieta, 5, 2., 20006 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-42 43 03.**

Eugenio Agirretxe, San Francisco, 2, 20800 ZARAUTZ.

**Gexan Alfaro, Librairie Zabal/Liburudenda, 52 rue Pannecau, 64100 BAYONNE/
BAIONA, 07-33-59 59 43 90.**

Jose Luis Alvarez Enparanza “Txillardegi”, Bidarte, 20150 AMASA.

Xabier Amuriza, Andikoa auzunea, 48240 BERRIZ, 94-622 51 69.

**Pierre Andiazaabal, Grand Séminaire, Avenue Darrigrand, 64100 BAYONNE/
BAIONA, 07-33-59 63 33 40.**

Marcelino Andrinua, Abadetxea, 48212 MAÑARIA, 94-682 40 04.

Juan Apezetxea, Avda. de Guipúzcoa, 5, Villa Antonia, 31012 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-11 21 31.

**Jose Mari Aranalde, San Ignazio auzunea, 9, 1. D, 20400 IBARRA, 943-21 60 44;
943-67 46 87 (etxea).**

**Xabier Aranburu, Miracruz, 28, A, 4. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-27 97 04.**

Xipri Arbelbide, 14 rue Salie, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 31 14.

**Adolfo Arejita, Labayru, 28, pral. ezk., 48010 BILBO, 94-444 64 56 (etxea); 445 31 00
hedapena 548 (Deustuko Unibertsitatea).**

Josu Arenaza, Gran Vía, 82, 2. ezk., 48011 BILBO, 94-441 41 81.

Jose Antonio Arkotxa, Sorgintxulo, 2, 12. C, 20100 ERRENTERIA, 943-21 60 44.

**Begoña Arregi, Pio Baroja, 8, 4. C, 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-21 62 06.**

- Pakita Arregi, Matia, 58, 3, 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943- 21 25 32.
Bernardo Atxaga (Joseba Irazu), Kale Nagusia, 10, 20159 ASTEASU, 943-69 19 02.
Mikel Atxaga, Diario *DEIA* egunkaria, Carlos I, 3, behea, 20001 DONOSTIA/
SAN SEBASTIAN, 943-46 24 88.
Gotzon Aurrekoetxea, Ziarrusta auzunea, 48141 DIMA, 94-673 67 20 (etxea);
94-415 81 55 (bulegoa).
Jose Mari Azpiroz, Dermitaleria, 3, 1. esk., 31011 IRUÑEA/PAMPLONA.
Jose Azurmendi, Arriola Pasealekua, 50, 2. esk., 20009 DONOSTIA/SAN
SEBASTIAN.

* * *

- Ricardo Badiola Uriarte, Errotalde, 17 J, 48990 GETXO, 94-460 05 11 (etxea);
94-415 81 55 (bulegoa).
Gaizka Barandiaran, Loiolako santutegia, 20730 AZPEITIA.
Federico de Barrenengoa, Plaza Plácido Careaga, 12, 5.ezk., 48014 BILBO,
94-435 38 19.
Iñaki Barriola, Isturin, Paseo Ayete, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-21 16 73.
Serafin Basauri, Txirio kale, 1, 3., 20600 EIBAR, 943-11 35 90.
Jose Basterretxea, Sangüesa, 13, 1. ezk., 31003 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-23 66 96.
Iñaki Beobide, Narrica, 31, 3, 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 09 82.
Julene Berrojalbíz, Rodríguez Arias, 29, 3. ezk., 48011 BILBO, 94-443 79 43.
Pedro Berrondo, Gral. Lersundi, 6 ent., ezk., 20007 DONOSTIA/SAN SEBAS-
TIAN, 943-46 18 57.
Milagros Bidegain, Sancho-enea, 9, 20100 ERRENTERIA.
Antonio Bilbao, Zuetza baserria, Gaube, 48115 MORGА, 94-674 36 02.
Felix Bilbao, Frantziskotarrak, 48393 FORUA, 94-625 20 01.
Dr. Gunter G. Brettschneider, Nuballee 27, D-5030 HÜRTH, 02233-43777 (telf.);
(faxa) 02223-45397.

* * *

- Joseph Camino, Evêché, Place Mgr Vansteenberghe 64100 BAYONNE/BAIO-
NA, 07-33-59 59 16 88.
Junes Casenave-Harigile, Apez etxia, 64470 ALÇAY/ALTZAI, 07-33-59 28 54 66.

* * *

Jorge Cortés Izal, Monasterio Velate, 5, 7, 31011 IRUÑEA/PAMPLONA,
948-25 57 59.

Jean Pierre Curutchet, 64780 HELETTE/HELETA, 07-33-59 37 61 04.

* * *

Pedro Diez de Ulzurrun, San Antón, 43, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-22 21 22.

Jean Baptiste Dirassar, Lotissement Arrantzaleak, 64500 CIBOURE/ZIBURU,
07-33-59 26 05 95.

Pierre Duny Pétre, Maison Héguitoa, 4 chemin d'Olhonce, 64220 SAINT-JEAN-
-PIED-DE-PORT/DONIBANE-GARAZI, 07-33-59 37 04 91.

* * *

Andolin Eguzkitza, M.^a Muñoz, 6, 5. ezk. ezk., 48005 BILBO, 94-416 08 20.

Kepa Enbeita, Auzo-lana, S. A., 01449 (ABORNIKANO) URKABUSTAIZ,
945-43 70 70.

Martzel Ensunza, Juan Antonio Zunzunegi, 7, 4. ezk., 48013 BILBO, 94-464 88 00.

Karmele Esnal, Zabaleta, 50, 7. D, 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-28 09 15.

Pello Esnal, Gipuzkoa, 19 B-2. A, 20800 ZARAUTZ, 943-833320 (etxea); 943-29 18 11
(bulegoa); HABE (faxa): 943-43 01 62.

Eñaut Etchamendy, Professeur Agronome, 64120 BEYRIE-SUR-JOYEUSE/MI-
THIRIÑA, 07-33-59 65 80 95.

Jean-Baptiste Etcharren, Chemin Kurutxamendi, 64220 SAINT-JEAN-PIED-DE-
-PORT/DONIBANE-GARAZI, 07-33-59 37 31 99.

Pierre Etchehandi, Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI,
07-33-59 29 65 55.

Jacques Etcheverry, Foyer André Harambillet Hauts de Ste Crois, Avenue André
Harambillet 64100 BAYONNE/BAIONA.

Jose Mari Etxaburu, Villa Ongi-etorri, Amute auzoa, 20280 HONDARRIBIA,
943-64 30 02.

Ana Mari Etxaide, Trav. Baiona, 1, 2, G, 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 08 80.

Jose Mari Etxebarria, E.U.T.G. Mundaiz, 50, 1359 Postakutxa, 20080 DONOS-
TIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 31 00; 943-65 30 09 (komentua).

Juan Angel Etxebarria, Carlos Gangoiti, 5, 1. ezk., 48300 GERNIKA, 94-625 49 52
(etxea); 94-625 05 89 (eskola).

Juan Manuel Etxebarria, Zamakoa, 29, 4 B, 48960 GALDAKAO, 94-456 83 10.

Peter Etxeberria, 491 Court, 89501 RENO, NEVADA (USA).

Karmelo Etxenagusia, Monasterio de Refugio, Zabalbide, 104, 48006 BILBO, 94-412 70 91; 94-412 66 38.

Eustasio Etxezarreta, Urdaneta, 10, 579 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943 46 53 26.

* * *

Patrik Farell (Darragh), 41 Nutley Lane, DUBLIN (Irlanda), 69 26 41.

Jazinto Fernandez Setien, Arantzibia, 12-4 A, 20130 URNIETA.

* * *

Bitoriano Gandiaga, Arantzazuko santutegia, 20560 OÑATI, 943-78 13 02.

Jose Garmendia Arruabarrena, Consulado, 8, 2 B. 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-47 28 41.

Juan Garmendia Larrañaga, Mayor, 1, 20400 TOLOSA, 943-67 09 19.

Salvador Garmendia, Mugika-enea, 20270 ANOETA, 943-65 25 39.

Xabier Gereño, Agirre lehendakaria, 18, 3. esk., 48104 BILBO, 94-475 52 63.

Patxi Goenaga, Landazuri, 17, 5. ezk., 01008 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 65 57; 945-13 98 11; 945-26 57 22; (faxa): 945-26 78 82.

Manex Goienetxe, Chikitoys, Route d'Aritzague, 64600 ANGLET/ANGELU, 07-33-59 42 39 33.

Juan Luis Goikoetxea, Arteaga, 53, Landabarri, 48016 DERIO, 94-454 36 42 (etxea); 94-454 32 58 (institutua); (faxa): 94-454 32 62.

Bernard Goity, Evêche, Place Mgr Vansteenberghe, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 16 88.

* * *

Marcelin Hegiaphal, Pastoralier, 64130 CHERAUTE/SOHÜTA, 07-33-59 28 17 86.

* * *

Mariano Iceta, 31700 ELIZONDO, 948-58 07 55.

Roger Idiart, Curè, 64250 AINHOA, 59 28 51 65.

Arantza Idiazabal, Tolarieta, 6, 1. esk., 20180 OIARTZUN.

Itziar Idiazabal, Sarriena, 54, 48940 LEIOA, 94-464 26 08.

Joseba Intxausti, Arturo Karpion, 15, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
 (telf./faxa) 943-31 12 76.

Andrés Iñigo, Sangüesa, 1, 3, 31003 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-24 74 74 (etxea);
 Hizkuntza Eskola, 948-22 22 02/03; (faxa): 948-21 14 25.

Jose Angel Irigaray, Aldamar, 9, 1. esk., 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
 943-42 64 89.

Jose Mari Iriondo, Nafarroa 11, Eguzki-lore, 2-3. B, 20800 ZARAUTZ, 943-83 43 51.

Michel Itçaina, Secrétaire de Mairie, 64250 CAMBO/KANBO, 07-33-59 29 72 55;
 07-33-59 29 75 30.

Fermin Ixurko, Residencia sacerdotal “Argarai”, Avda. Baja Navarra, 64, 31004
IRUÑEA/PAMPLONA.

* * *

Ramuntxo Kanblong, 34 Allée Fontaine Laborde, ANGLET/ANGELU,
 07-33-59 63 79 91.

Jaime Kerexeta, San Roque, 24, 48230 ELORRIO, 94-682 00 12.

Jon Kortazar, Elorriaga, 8, 3, 48100 MUNGUIA, 94-674 29 02.

* * *

Joseba Andoni Lakarra, Euskal Herriko Unibertsitatea –Euskal Filología—, Marqués de Urkixo, z/g., 01006 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 98 11.

Daniel Landart, Villa Heleta, 64990 MOUGUERRE/MUGERRE, 59 93 25 25.

Jose Mari Larrarte, Pasiotarrak, Plaza San Felicísimo, 1, 48014 BILBO, 94-475 45 06;
 (faxa): 94-476 09 96.

Mikel Lasa, San Vicente, 5, 4, 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 54 48
 (etxea); 943-42 90 99 (lantokia).

Jose Manuel Lasarte, Muguiro, Miguel Astrain, 10, 1.^o A, 31006 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-15 00 14.

M.^a Pilar Lasarte, Portuene, 10, 3. ezk., 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
 943-21 50 15; 943-42 80 50 (bulegoa).

Imanol Laspiur, Aldatze, 3, 2. ezk., 20600 EIBAR 943-11 32 88.

Angel Lertxundi, Villa Teresita, z/g., 20800 ZARAUTZ, 943-83 05 91.

Gabriel Lertxundi, Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 59 29 65 55.

Juan Antonio Letamendia, Gabriel Aresti Torrea, 3, 20280 HONDARRIBIA,
 943-64 35 14; 943-64 20 48 (institutua).

Xabier Lete, Plaza San Juan, 20, 20130 URNIETA, 943 55 18 49.

Jose Luis Lizundia, Bruno Mauricio Zabala, 22, 2.F, 48200 DURANGO, 94-681 41 09
(etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Jose Antonio Loidi, Farmacia, Paseo de Colón, 93, 20300 IRUN, 943-61 26 78.

* * *

Peli Martin Latorre, Manuel Iradier, 9, 4.ezk., 01006 VITORIA/GASTEIZ,
945-23 29 59.

Xabier Mendiguren, Doctor Delgado, 8-4. C, 20001 DONOSTIA/SAN SEBAS-
TIAN, 943-27 29 51; (faxa): 943-29 29 31.

Fernando Mendizabal, Camino Zarategi, 12-2. B, Marrutxipi, 20015 DONOSTIA/
SAN SEBASTIAN, 943-47 33 77 (bulegoa).

Marie Jeanne Minaberry, Journaliste, 64480 USTARITZ/UZTARITZE.

Jose Antonio Mujika, Plaza del Cedro, 3, 9. esk., Bidebieta 1, 20016 DONOS-
TIA/SAN SEBASTIAN, 943-39 25 28; (bulegoa), 943-28 82 11; (faxa),
943-28 29 48.

Luis Mari Mujika, Zabaleta, 49, 4. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-28 36 37.

Abel Muniategi, Bizkaiburu, 12, 6. A, 48370 BERMEO, 94-420 78 83 (bulegoa).

* * *

Juan Carlos Odriozola, Zientzi Fakultatea, Euskal Herriko Unibertsitatea 48940
LEIOA 94-464 88 00.

Jesus Oleaga, Elcano, 18, ent., esk., 48008 BILBO, 94-443 69 57.

Ignacio Omaechebarria, PP. Franciscanos, Paseo Zorrilla, 27, 47007 VALLADO-
LID, 983-23 30 26.

Josu Oregi, Paseo Urdangarin, 20570 BERGARA, 943-76 15 61.

Jon Ortiz de Urbina, Deustuko Unibertsitatea, Ingeles Filologia, 1 Postakutxa,
48080 BILBO, 94-445 31 00.

Karlos Otegi, Aresti, 3, 2. D., 20800 ZARAUTZ, 943-83 46 92.

* * *

Rosa Miren Pagola, Ramón y Cajal, 12, 2., 48014 BILBO, 94-447 32 99.

Pedro Pujana, Virgen de Begoña, 41, 48006 BILBO 94-412 69 27.

* * *

Georges Rebuschi, 13, Avenue du Château 54220 MALZEVILLE.

Jose Antonio Retolaza, Ibarguengoitia, Eleizaldeburu/Ugartegoikoa, 8, 48392
MUXIKA, 94-625 43 24.

Karmele Rotaetxe, Plaza Bombero Echaniz, 4, 6. ezk., 48010 BILBO, 94-421 40 33.

Manuel M.^a Ruiz Urrestarazu, San Antonio, 41, 01005 VITORIA/GASTEIZ (Ordezkaritza), telf. 945-23 36 48; (faxa): 945-23 39 40.

* * *

Andoni Sagarna, Eguzki-etxea, Kale Zahar auzunea, 20170 USURBIL, 943-36 53 73.

Ramón Saizarbitoria, Peña y Goñi, 1, 6. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 79 90.

Pedro Sancristóval, Postas, 41, 6., 01004 VITORIA/GASTEIZ, 945-27 76 82.

Jose Mari Sánchez Carrión, Udaletxeko Plaza, 1, 6, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA.

Joseba Sarriónaindia, Landako etorbidea, 1, 3., 48200 DURANGO, 94-681 18 82.

Iñaki Segurola, Paulo VI, 10, 20730 AZPEITIA, 943-47 02 84

* * *

Jose Ignacio Tellechea, Usandizaga, 27, 5. ezk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 00 62.

Francisco Tirapu, Plaza San José, 4, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-22 79 19.

Juan Mari Torrealdai, Tolosa hiribidea, 103, 1. C, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 80 92.

* * *

Patxi Uribarren, Begoñako Karmelo, 10, 48004 BILBO, 94-412 43 43; (bulegoa), telf. 94-420 81 68; (faxa): 94-420 78 30.

Patri Urkizu, Santo Kristo plaza, 4, 20100 LEZO, 943-52 72 24.

Ignacio Urquijo, Munibe, 48270 MARKINA, 94-616 60 31.

Arantza Urretabizkaia, Avda. Madrid, 8, 9. A, 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 87 56; Fco. Silbela, 27, 8, E, 28028 MADRID.

Andres Urrutia Badiola, Notaritzta, Iparragirre, 9, 1., 48700 ONDARROA, 94-683 00 83; (faxa): 94-683 04 27.

Thomas Uthurry, Professeur, Grand Séminaire, Avenue Jean Darrigrand, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 63 33 40.

* * *

Jose Mari Velez de Mendizabal, Naparroa etorbidea, 9, 3., 20500 ARRASATE, 943-79 36 82 (etxea); 943-77 05 02 (bulegoa).

Xarles Videgain, Zolakia, 7 avenue de Près, 64100 BAYONNE/BAIONA,
07-33-59 55 14 46 (etxea); 07-33-59 63 66 29 (bulegoa).

* * *

Mikel Zalbide, Carlos I, 13, 9.C, 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 54 62;
(faxa): 945-18 83 33, 945-18 83 36, 945-18 83 37.

Anbrosi Zatarain, Zubietako, 40, 2, 20007 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 12 36.

Juan Jose Zearreta, Andrandi auzunea, 7, 3., 48340 ZORNOTZA, 94-673 15 20
(etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

EUSKALTZAINDIAREN BATZORDE-ORGANIGRAMA (*)

I. HIZTEGIGINTZA

Buru: Ibon Sarasola
Idazkari: Mikel Zalbide

I.1. OEH azpibatzordea

Arduradun: Ibon Sarasola
Idazkari: Iñaki Segurola
Kideak: Arantza Egia
Gabriel Fraile
Elixabet Kruzeta
Blanca Urgell
Eduardo Valencia

I.2. LEF azpibatzordea

Arduradun: Miren Azkarate
Idazkari: Jose Antonio Aduriz
Kideak: Patxi Altuna
Xipri Arbelbide
Martxel Ensunza
Patxi Goenaga
Jose M.^a Larrarte
Luis M.^a Mujika
Beñat Oihartzabal
Lourdes Otaegi
Elixabet Perez Gaztelu
Andoni Sagarna
Patxi Uribarren
Tomás Uribeetxebarria
Patri Urkizu
Mikel Zalbide

(*) 1993.eko martxoan onartua.

I.3. Hiztegi Batuko azpibatzordea

Arduradun: Ibon Sarasola
 Idazkari: Jose Antonio Aduriz
 Kideak: Miren Azkarate
 Luis Baraiazarra
 Pierre Charriton
 Andoni Sagarna
 Iñaki Segurola
 Mikel Zalbide

II. GRAMATIKA

Buru: Patxi Altuna
 Idazkari: Patxi Goenaga
 Idazkarioorde: M.^a Pilar Lasarte
 Kideak: Miren Azkarate
 Pierre Charriton
 Andolin Eguzkitza
 Alan King
 Jose M.^a Larrarte
 Jesus M.^a Makazaga
 Jose Antonio Mujika
 Beñat Oihartzabal
 Francisco Ondarra
 Karmele Rotaetxe
 Pello Salaburu

III. DIALEKTLOGIA

Buru: Txomin Peillen

III.1. Atlasgintza azpibatzordea

Arduradun: Jean Haritschelhar
 Idazkari teknikoa: Gotzon Aurrekoetxea
 Idazkari teknikoa: Xarles Videgain
 Kideak: Isaak Atutxa
 Ana M.^a Etxaide
 Jose M.^a Etxebarria
 Izaskun Etxebeste
 Koro Segurola

III.2. Euskalkien Ikerketa azpibatzordea

Arduraduun: Txomin Peillen
 Idazkari: Iñaki Gaminde

Kideak: Gotzon Aurrekoetxea
 Ana M.^a Etxaide
 Jose M.^a Etxebarria
 Alfonso Irigoyen
 Rosa Miren Pagola
 Karmele Rotaetxe
 Xarles Videgain

IV. ONOMASTIKA

Ohizko batzordea

Buru:	Endrike Knörr
Idazkari:	Mikel Gorrotxategi
Kideak:	Ricardo Cierbide
	Jose Antonio González Salazar
	Andrés Iñigo
	Alfonso Irigoyen
	Jose M. ^a Jimeno Jurío
	Jose Luis Lizundia
	Jean-Baptiste Orpustan
	Patxi Salaberri
	Juan San Martín
	Jose M. ^a Satrustegi

Exonomastika lantaldea

Dionisio Amundarain
Martxel Etxehandi
Antton Gurrutxaga
Iñaki Irazabalbeitia
Xabier Kintana
Jose Luis Lizundia
Xabier Mendiguren
Beñat Oihartzabal
Jose M. ^a Satrustegi

V. LITERATURA

Buru: Juan M.^a Lekuona

V.1. Herri-Literatura azpibatzordea

Arduradun:	Antonio Zavala
Idazkari:	Pello Esnal
Kideak:	Jose M. ^a Aranalde
	Antton Aranburu

Juan Manuel Etxebarria
 Jesus M.^a Etxezarreta
 Alfonso Irigoyen
 Jose M.^a Iriondo
 Emile Larre
 Abel Muniategi

V.2. Literatura-Ikerketa azpibatzordea

Arduradun: Juan M.^a Lekuona
 Idazkari: Jon Kortazar
 Kideak:
 Xabier Altzibar
 Aurelia Arkotxa
 Gorka Aulestia
 Jean Haritschelhar
 Juan Cruz Igerabide
 Luis M.^a Mujika
 Txomin Peillen
 Ana Toledo
 Patri Urkizu

Jon Casenave (aholkulari)
 Jon Juaristi (ah.)
 Jesus M.^a Lasagabaster (ah.)
 Jean-Baptiste Orpustan (ah.)
 Juan Otaegi (ah.)
 Bittor Uraga (ah.)

JAGON eta Egiturazko batzordeak

VI. JAGON SAILA

Buru: Endrike Knörr
 Idazkari: Andres Urrutia
 Kideak:
 Ramuntxo Camblong
 Pierre Charriton
 Andres Iñigo
 Xabier Kintana
 Federico Krutwig
 Juan M.^a Lekuona
 Jose Luis Lizundia
 Manuel M. Ruiz Urrestarazu
 Jose M.^a Satrustegi
 Jose M.^a Vélez de Mendizabal
 Mikel Zalbide

José Antonio Arana Martija (aholkulari)
Juan Antonio Letamendia (ah.)
Patxi Zabaleta (ah.)

VII. AZKUE BIBLIOTEKA

Buru: Jose Antonio Arana Martija
 Idazkari: Juan Jose Zearreta
 Kideak: Federico Barrenengoa
 Jon Bilbao
 Juan Luis Goikoetxea
 Jose M.^a Larrarte

VIII. ARGITALPENAK

Buru: Jean Haritschelhar
 Eragile/idazkari: Ricardo Badiola Uriarte
 Kideak: Juan M.^a Lekuona
 Endrike Knörr
 Jose Antonio Arana Martija
 Patxi Altuna
 Txomin Peillen
 Ibon Sarasola

IX. JURIDIKOA

Buru: Jean Haritschelhar
 Idazkari: Jose Luis Lizundia
 Kideak: Juan M.^a Lekuona
 Endrike Knörr
 Jose Antonio Arana Martija
 Abel Muniategi
 Andres Urrutia
 Patxi Zabaleta

BATZORDE SUNTSIKORRAK

EUSKARA BATUKOA

Buru: Patxi Altuna
 Idazkari: Pello Salaburu
 Kideak: Miren Azkarate
 Beñat Oihartzabal
 Ibon Sarasola
 Luis Villasante

75. URTEURRENEKOA

Akademi azpibatzordea

Jean Haritschelhar
 Juan M.^a Lekuona
 Endrike Knörr
 Jose Antonio Arana Martija
 Patxi Altuna
 Miren Azkarate
 Pello Salaburu
 Beñat Oihartzabal
 Ibon Sarasola
 Luis Villasante

Antolakizun azpibatzordea

Endrike Knörr
 Jose Luis Lizundia
 Juan Jose Zearreta
 Pello Telleria
 Ricardo Badiola Uriarte

Ahoskera batzordea (*)

Buru: Patxi Altuna
 Idazkari: Iñaki Gaminde
 Kideak: Jose Luis Alvarez "Txillardegi"
 Pello Esnal
 Juan Manuel Etxebarria
 Pilarxto Etxebarria
 Jose Ignazio Hualde
 Lourdes Oñederra
 Rosa Miren Pagola
 Xarles Videgain

(*) 1993.eko urriaren 29an onartua.

**HIZKUNTZA ESKAKIZUNEN ESPARRUAN
EUSKALKIEN EZAGUTZA NEURTZEKO
batzordea (*):**

Buru: Miren Azkarate
Idazkari: Patxi Uribarren
Kideak: Xabier Kintana
Juan Luis Goikoetxea
Jose Mari Larrarte
Jose Antonio Mujika.

E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak
Trabajos y actas de la Real Academia de la Lengua Vasca
Travaux et actes de l'Académie de la Langue Basque



EUSKALTZAINDIA

REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
ACADEMIE DE LA LANGUE BASQUE

1993, 3
38. liburukia (2. aldia)
BILBO

EUSKALTZAINDIA

Plaza Barria, 15. 48005 Bilbo

Argitalpenen Batzordea / Comisión de Publicaciones:

Burua: Jean Haritschelhar

Kideak: Juan Mari Lekuona
Endrike Knörr
J. A. Arana Martija
Patxi Altuna
Txomin Peillen
Ibon Sarasola

Eragile eta idazkaria: Ricardo Badiola Uriarte

© Euskaltzaindia

ISSN. 0210-1564

Euskera

ISBN. 85479

Legezko Gordailua BI-1.244-58

Fotokonposaketa: Rali. Particular de Costa, 12-14 - 48010 Bilbo

Elkar, E. Koop. grafikagintza. Autonomia, 71 - 48012 Bilbo

Aldizkari hau beste agerkariekin trukatzen da. Otoi, idatz Zuzendariari.
Esta **Revista** admite el intercambio con otras publicaciones. Se ruega dirigirse al Director.

AURKIBIDEA

EUSKALTZAINDIAREN 75.URTEURRENEKO OSPAKIZUNEN-HASIERA

Angel M. Iturbe, Oñatiko alkatea, <i>Euskaltzaindiaren 75.urteurreneko ospakizunen-hasieran</i>	423
Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, <i>Euskaltzaindiaren 75.urtemuga</i>	425
Eli Galdos, Gipuzkoako foru diputatu nagusia, <i>Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urtemugako ospakizunen-hasieran</i>	429
Juan Cruz Alli Aranguren, presidente del Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernuburua, <i>Conmemoración del 75 aniversario de la fundación de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia</i>	433
Jose Antonio Ardanza Garro, Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Lehendakaria, <i>Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urteurrena</i>	437

EUSKALTZAINDIAREN AGIRIAK

Euskaltzaindiaren Gomendioak eta Erabakiak:	441
— -zio, -zione, -zino	441
— ordinalen eta banatzaleen idazkera	442
Euskaltzaindiaren batzar-agiriak	443

BATZAR-TXOSTENAK

Jose Luis Lizundia, idazkariordea, <i>1994. urterako Euskaltzaindiaren egutegia</i>	467
Jose Garmendia Arruebarrena, <i>El euskera en el Valle de Cigoitia (Alava)</i>	471

ONOMASTIKA

Mikel Gorrotxategi Nieto, <i>Huarte/Uharte</i>	479
Patxi Salaberri, <i>Huarte/Uharte dela eta</i>	479
José Antonio González Salazar, <i>El nombre Izki</i>	483

GUTUNDEGIA

Jose Antonio Arana Martija, euskaltzaina-bibliotekaria, <i>Antonio Tovar euskalariaren oroipena eta haren alargunak Euskal-tzaindiari emandako euskal liburutegia</i>	487
---	-----

KAZETARITZA

Javier Díaz Noci, Euskal Herriko Unibertsitatea: Informazio Zientzien Fakultatea, <i>Azkue, kazetaria</i>	497
---	-----

HIZTEGIGINTZA

Michel Morvan, <i>Commentaire critique des "Materiales para un diccionario etimológico de la lengua vasca" (Suite). ASJU XXIII-I-1989, pp. 133-203 Ardun-Astalmenda</i>	517
---	-----

DIALEKTOLOGIA: ATLASGINTZA

Gotzon Aurrekoetxea-Xarles Videgain, <i>Euskal Herriko hizkuntz atlasa: Galde sorta/Cuestiónario/Questionnaire</i>	529
--	-----

BERRIAK

Sebastián García Trujillo, <i>La novela costumbrista de Domingo de Aguirre</i>	652
--	-----

BIDEGILEAK

LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, <i>Bidegileak liburukia aurkeztean</i>	659
Jose Antonio Arana Martija, <i>Bidegileak liburukiaren aurkezpenean: Azkue eta Urkixo</i>	660
Jose Javier Granja, <i>Presentación de Bidegileak: Koldo Eleizalde y Arturo Campión</i>	663
Mari Carmen Garmendia Lasa, Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia, <i>Bidegileak liburukiaren aurkezpenean</i>	669

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAN

Piarres Charritton, <i>Pierre Broussainen fondoa hartzean</i>	675
Jose Antonio Arana Martija, <i>Pierre Broussainen fondoa jasotzean</i>	
— <i>Pierre Broussain-en artxibotik jaso-tako dokumentuak</i>	679
Jean Haritschelhar, euskaltzainburua, <i>Pierre Broussainen fondoa hartzeaz</i>	683
Maider de Courson	685
Bilbao Bizkaia Kutxa-Euskaltzaindia, <i>literatura-sariak 1993</i>	687
1993.urtean batzarreetara joandakoen zerrenda	689
<i>Euskaltzaindiaren aurkitegia</i>	691
<i>Aurkibidea 1993</i>	711

**EUSKALTZAINDIAREN
75.URTEURRENEKO
OSPAKIZUNEN-HASIERAN**

EUSKALTZAINDIAREN 75.URTEURRENEKO OSPAKIZUNEN-HASIERAN

Oñati, 1993.10.01

*Angel M. Iturbe,
Oñatiko alkatea*

Nire ongietorririk beroena guztioi:

Oñatiko herriaren ordezkari izatea egokitu zaidan honetan, herritar guztien izenean eta neurean adierazi behar dizuet zer nolako poza emanen digun, honelako ospakizun hau Oñatin burutzeak; gertakizun handia baita Euskaltzaindia jaio zeneko 75.urteurrena ospatu berri dugun Eusko Ikaskuntzarena bezalaxe, biok Oñatin sortuak.

Euskaltzaindia, aspaldidanik egiten ari ziren ahalegin ugariren burutze eta instituzionalizatzea izan zen; besteak beste, azpimarragarria hauen artean 1.564an Nafarroako Erregina zen Albret-eko Joanak bere garaian euskararen aldeko bultzada historiko hura.

Gaur arte, sortu zeneko Euskaltzaindiaren 75.urteko ibilbide luzean, ugariak izan dira. Erakunde ezberdinek eta gizon-emakume ezagunek euskara, gure ama-hizkuntzaren ofizialtasuna lortzeko egindako aportazio eta ahaleginak.

Era berean esan dezakegu, leialtasunez aritu izan dela eta tinko jarratzen duela Euskaltzaindiak, gaur bezalako egun batean, Oñatiko Unibertsitate honetan, bere aintzindariek ahobatez ezarri zizkioten egitekoak burutzen.

Eta derrigorrez azpimarratu behar, hizkuntzaren batasunean, zaintzak eta euskararen berreskurapenean egin duen lan eskertzina, bai eginkizun zientifiko propioaren bidez, bere argiralpen ugarien bitartez, irakaskuntzan edo eta aholku emanez.

Lortutako helburuen garrantziaz jabeturik, gerraondoko urte gogor haitan, ia dena aurka zutelarik gure hizkuntzaren aldeko borrokan tinko jardun zuten haien ekarri nahi ditut gogora.

Hala ere ez dut nahi guztiau esker hutsean gera dadin oso bestelako erreflexio edo gogoeta batetara eraman beharko gintuzke: Euskadi-rentzat horrenbesteko garrantzia izan zuen ahalegin hartan zuten onena eman zutela ikusiz ondorengook ere, bide beretik eurek hasitakoari jarraitu behar diogula ikustera, alegia.

Alde horretatik, Udal Administrazioaren arduradun izanik, Oñati-rentzat ohorea izan dela ospakizun garrantzitsu hau antolatzen lagundu izana esan behar dizuet eta, 75.urteurren honetako ekintzak behar bezala burutu daitezen, zuen esku jarri ditugula gure bitarteko guztiak, eta guztia desio bakar batekin: Euskaltzaindiaren helburu guztiak arrakastaz bete daitezela.

Amaitzeko, Oñatiko zuen egonaldia atsegina izan dadin opatuz, Euskaltzaindiaren sorrerako une hartan, Eusko Ikaskuntzaren I. Kongresuaren irekiera-saioan Alfonso XIII. Erregeak esandakoak erabiliko ditut: “Landu ezazue zeuon hizkuntza, milurteko euskara beneragarria, Giza-diaren altxorreko oso baliodun bitxia, zuen gurasoengandik eskuraturatua-koa eta ondorengoei oso-osoan utzi behar diozuena”.

Mila esker zuen arretagatik.

EUSKALTZAINDIAREN 75.URTEMUGA

Oñati, 1993.10.01

*Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua*

- Lehendakari jauna,
- Sr. Presidente del Gobierno Foral de Navarra,
- Gipuzkoako, Arabako eta Bizkaiko diputatu nagusi jaunak,
- Oñatiko alkate jauna,
- Beste agintari,
- Kultur erakunde,
- Euskaltzainkide,
- Jaun-andereak. Agur.

Sartzen ari da Euskaltzaindia bere 75. urtemugan. Egia erran, Oñatiko Biltzar Nagusian, 1918ko irailean, izendatu ziren lehenbiziko lau euskaltzainak: Resurrección María Azkue, Arturo Campión, Luis Eleizalde eta Julio Urkixo. Urte baten buruan, 1919.eko irailaren 21ean, Donostiako Foru Aldundian izendatuak izan ziren bertze zortziak eta hamabi horietan 9 Hegozaldekoak ziren, 3 Iparraldekoak. Bildu ziren lehen aldikotz Donostiako Foru Aldundian 1919.eko urriaren 7an.

75 urte iragan dira, ospakizunak hasten dira 1993.eko urriaren 1ean, urte oso bat iraunen dute eta bururatuko dira Leioan 1994.eko urriaren 7an. Duela 25 urte urriaren lehen biziko egunetan Euskaltzaindiak antolatu zuen Arantzazuko Kongresua euskara batuaren lehenbiziko urratseen hastapenak zirela.

Bi urtemuga horiek ditugu gogoan: Euskaltzaindiaren sortzearena, euskara batuaren sorrerarena. Bere bizian Euskaltzaindiak eman dituen urretselan horiek dira bi premiazkoenak eta euskara batuaren bizian ikus dezagun zer egin den orain artino eta zeri buruz goazen.

Arantzazun eztabaidak izan ziren hiru egunez eta gero Euskaltzaindiak egin zituen proposamenak. Hamar urteren buruan Bergaran egin zelarik euskara batuari buruzko bertze Kongresua argi eta garbi zegoen euskaltzale gehienek, idazle, irakasle eta abar onartu zituztela Euskal-

tzaindiak eginikako proposamenak, ortografiaz, deklinabideaz, erakusleez edo aditz laguntzaileez. Orduz gero bidea irekia zen. 1968tik, eta 1978 arte eginikako urratasa, garrantzi haundiko urratasa izan zen.

Entzuten da noizbehinka, hemen edo han, hainbertze lan eginik 70.hamarkadan, eztitu duela urratsa Euskaltzaindiak eta, diote batzuk, lokartu dela. Nik erran nezake ez dela egia. Alabaina epe bat beharrezkoa zen ikusteko nola hartuak ziren Bergarako Kongresuaren ondotikako erabakiak. Argi eta garbi dago euskara batuak edo hobeki erran euskara baturantzeko bidea segitua dela. Aski da ikustea urtero argitaratzen diren liburuetañ, hala nola egunkari, asteakari, aldizkarietan edo euskal administrazioek bai Komunitate Autonomokoak, bai Nafarroakoak beren agerkarietan bide beretik doazela. Hogeita bortz urteren buruan euskara batuak egin du bere ziloa. Nehork ez dezake hori uka.

Anartean zer egin du Euskaltzaindiak? Ez da, segurki, lo egon. 1979an Foruan eta 1981ean Loiolan, bere barne-jardunaldietan sortu zituen bortz batzorde nagusi: Hiztegia, Gramatika, Dialektologia, Onomastika, Literatura. Batzorde bakoitza lan luze eta sakonetan sartu da, Euskaltzaindiaren xedeak betez.

Hor daukagu *Orotariko Euskal Hiztegia*, 1984ean lanean hasia, sei-garren liburukia joan den uztailean agertu duena. Hor ere LEF (Lexiko erizpideen finkapena) azpibatzordea hitz elkarketen proposamenak eginik txosten haundi eta aberats batean, *Hitz elkartuen osaera eta idazkera* deritzana, bospasei urtetako lanaren fruitua.

Gramatika batzordeak azken hamar urte hauetan eskaini dizkigu sei liburuki eder: *Lehen urratsak I* (Perpaus bakunaz), *Lehen urratsak II* (Aditzaz), *Lehen urratsak III* (Lokailuez) *Euskal Gramatika Laburra* eta segitzen du bere lana, ixilean baina fermuki joskerari buruz.

Hizkuntza Atlasak bortz urtez bururatu ditu inkestak Iparraldeko eta Hegoaldeko 145 tokitan, 2.800 galdera eginez toki bakoitzean. Orain datu horiek informatizatzen dituzte talde horretako langileek, paregabeko altxorra, euskara mintzatuaren altxorra, bereganatu dutelarik, fonoteka bat-en mamia, ahantzi gabe Bilbon egindako Dialektologia Kongresua 1991an.

Onomastika batzordeak lau biltzar antolatu ditu, Gasteizen, Urduñan, Lizarran eta igaz, Nevadako Unibertsitatean. Bi gobernuen aholkulari izanez Euskaltzaindia agertu dira Komunitate Autonomoko eta Nafarroako herri-izenak, Iparraldekoak ere, hots, Euskal Herri guzikoa. Leku-izen, deitura, ponte-izenak, azterketa sakonak egin ditu ta sartu da orain exonomastikan sortu duelarik, bide nabar, liburu sorta bat *Onomasticon Vasconiae* deritzana.

Literatura batzordeak badu zer eginik. Aipa ditzagun bakarrik azken ekitaldiak: Herri-Literaturari buruzko II. jardunaldiak: Herri-narratibaz eta Oihenarti buruzko Kongresua, hau Iparraldean.

Hauxe da azken hamar urteotako uzta. Ez da hain txarra. Horrekin betetzen ditu orain artino bete ez diren Euskaltzaindiaren xedeak, xede nagusiak direla Arautegiko lehen artikuluan.

- a) Euskararen gramatika legeak ikertu eta mamitzea.
- b) Hizkuntza honen idazlangintzarako argibideak eta arauak ematea.
- c) Hiztegia biltzea.
- d) Bai hiztegian eta bai gramatika eta grafian ere, literatur hizkera batura heltzeko lan egitea.

Xede berberak ziren duela 75 urte, xede horien betetzen hasi da kar haundirekin Euskaltzaindia Arantzazuko Kongresutik landa orain 25 urte.

Etorria da orain aurrera joateko ordua; 75.urtemuga eta 25.urtemuga horien karietara zeri buruz jokatuko da Euskaltzaindia?

Derradan lehenik ez dela debaldetan lanean arizana. Bildu ditu bi altxor paregabekoak, orain artio bildu ez direnak: euskara idatziaren altxorra *Orotariko Euskal Hiztegiari* esker, euskara mintzatuarena Hizkuntza Atlasaren bitartez. Baliagariak dira biak erakusten digutelakotz non, noiz eta zer idatzi den Euskal Herri osoan, hitzen errannahia, hitzen maiztasuna, euskara batuaren oinarri gisa balia daitekeena, osagarritzat daukala non zer mintzatzen den Hizkuntza Atlasari esker.

Hortakotz sortu du Euskaltzaindiak batzorde berri bat: Euskara Batuko batzordea izenekoa. Batzorde honen lana da, hain zuzen, datorren urteko Kongresuari buruz, Iker Saileko batzordeen lanen koordinatzea.

LEF (Lexiko erizpideen finkapena) hitz elkartuen osaera eta idazkeria bururatu-eta, sartzen da erator-atzizkien azterketetan eta jardunaldi batzuen ondotik eratorpenari buruzko emaitzak proposatuko ditu eztabaidatuak izan daitezen.

Hiztegi Batuko batzordeak, hau ere berrikitan sortua, 5.500eko hitz zerrenda eskainiko die euskaltzainei eta iritzi-emaileei, bazka ederra izañen baita eztabaidarako.

Gramatika batzordeak nahi luke aurrepausua eman erakutsiz zer oker bide behar den hetsi, nabarienak bederen, deklinabidea osatu eta sekulan hunkitu ez diren hitanozko formei lehen proposamena egin.

Onomastika batzordea deiturei buruz ariko da eta exonomiako lanei jarraikiko zaie. Dendarik gabe euskara batuari buruz, nola idatzi behar diren atzerrietak topomimoak euskara batuaren onerako baliagarria izanen da komunikabide guzientzat (liburu, prentsa, irratia eta telebista...).

Literatura batzordeak, beti euskara baturantzeko bideak urrats bat gehiago emateko proposatuko ditu metrikaren gutieneko arautegia, literatura kritikaren hiztegi batua, zenbait kontzeptu berezi euskal ikuspegitik finkatuz.

Nola utz alde batera euskal ahoskera. Gai nekea izanik ere, badago zer egin. Gai hori aztertuko dute zenbait ikerlarik: Patxi Altuna, Iñaki Gaminde, Jose Luis Alvarez "Txillardegi", Pello Esnal, Juan Manuel Etxebarria, Pilartxo Etxeberria, Juan Ignazio Hualde, Lourdes Oñederra, Rosa Miren Pagola eta Xarles Videgain. Ikusiko da zer gomendio mota eginen duten.

Urte oso bat iraganen du Euskaltzaindiak jardunaldiak antolatz, ikerketak eginez, urte oso bat, 1993.eko urriaren 1ean hasiko dena eta 1994.eko 7an bururatuko dena Kongresu haundi batean. Hain zuzen Kongresu hori eginen da Leioan, Euskal Herriko Unibertsitateko gela nagusian 1994.eko urriaren 3tik 7ra astelehenetik ortziralerla arrats arte.

Biltzar edo Kongresu hori irekia izanen da euskaltzain, urgazle guzientzat eta euskara baliatzen duten taldeen ordezkarientzat: argitaletxek, unibertsitateko irakasleak, hezkuntzako irakasleak, komunikabideak, idazleak, itzultzaleak, administrazioan daudenak... e.a. Dei zabala eginen du Euskaltzaindiak, Erakunde Publikoa izanez bertzeen iritziaz nahi baititu jakin, euskarak batasunerako bideak gehiengoaren onesprena behar baitu.

Biltzarrean proposamenak entzunen eta eztabaidatuko dira, baina proposamen horiek Euskaltzaindiak berak, gauzatuko ditu, erabakiak hartuz dagokion unean, biltzarra bururatu ondoren, Arantzazun eta Bergaran egin zuen bezala.

Badago lan urte osoko lana, urritik urrira, gororatuz lehenbiziko lau euskaltzainak izendatuak izan zirela 1918ko irailean lehenbiziko euskal estudioen Kongresuan eta Euskaltzaindia bere osotasunean bildu zela lehen aldikotz Donostiako Foru Aldundian 1919.eko urriaren 7an, kontuan hartuz ere Arantzazuko Kongresua bildu zela 1968.eko urriaren 3tik Sera.

75. urtemuga, 25. urtemuga, hau Euskaltzaindiarenurrezko ezteien karietara. Orduan eman zen lehenbiziko urratsa. 25 urteren buruan euskara baturantzeko bidean urrats bat gehiago.

EUSKALTZAINDIAREN HIRUROGEITA HAMABOSGARREN URTEMUGAKO OSPAKIZUMEN HASIERAN

Oñati, 1993.10.01

*Eli Galdos,
Gipuzkoako foru diputatu nagusia*

Lehendakari jauna,
Nafarroako Gobernuko lehendakari jauna,
Euskaltzainburu eta euskaltzain jaun-andreak,
euskaltzale guztiok.
Arratsaldeon.

Aste pare bat besterik ez da pasa Oñatin berton Eusko Ikaskuntza-ren diamantezko ezteiak ospatzeko bildu ginenetik. Gaur, ordea, Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabostgarren urtemuga da, historiaz beteriko Unibertsitate honetara bildu gaituen ospakizun pozgarria. Lehengo eguneko ildo bereko ospakizuna, beraz, ildo eta baratz beretik jaio eta hazi baitziren mila bederatziehun hamazortzigarren urtean, gure mende honetan zehar euskara eta euskal kultura landu, zaindu eta iraunarazi dituzten bi erakunde hauek.

Aurrekoan bezalaxe, gizalegeak ezezik gogoak ere agintzen duenari bidea emanez, bihotz-bihotzez zoriondu nahi nuke Euskaltzaindia egun seinalatu honetan. Eta nirearekin batera, ziur nago Arabako eta Bizkaiko diputatu nagusien sentimendu beretsua adierazten dudala (eta niretzat ohorea da gaur hemen hiruron izenean mintzatzea) poz handiz zoriontzen dugula Euskaltzaindia esaten dudanean. Abenturaren partaide sentitzen denaren poz bereziaz, Euskal Herriko foru aldundiak jaiotze-tik izan garelako Euskaltzaindiarentzat sortzaile, bultzatzale eta susper-tzaile.

Gauza aski ezaguna izan arren, ezin aipatu gabe utzi, beraz, Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroako diputazioen babesean sortu zela Euskaltzaindia mila bederatziehun eta hamazortzigarren urtean, Kosme El-gezabal eta Felix Landaburu Bizkaiko diputatu jaunek egindako propo-samenari oniritzia emandakoan.

Eta orain dela hirurogeita hamabost urte Elgezabal eta Landaburuk eskatzen zutena beteaz, demokrazia berrantolatu zenetik ere, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako diputazioak, Eusko Jaurlaritza eta Nafarroako Gobernuarekin batera, baita, duela gutxi, Pirineo Atlantikoetako Kontseilu Orokorra ere, izan dira Akademiak lan egiteko behar zituen dirua, egoitzak eta baliabideak helarazi dizkionenak.

Lan oparoa eta emankorra burutu du Euskaltzaindiak urteotan. Eskegaitza. Eta geroari begira ere, ez da makala eginkizun duena. Baino jakin ongi badaki Euskaltzaindiak euskara landu, zaindu, finkatu eta batzeko ez zaiola faltako euskal erakundeen laguntza sostengua, ez zaiola faltako, gure kasu zehatzean, hiru foru aldundien laguntza eta sostengua.



Oñati, 1993.10.01

Ezkerretatik eskumatara: Tomas Uribeetxebarria, Bizkaiko Kulturako diputatua; Eli Galdos, Gipuzkoako diputatu nagusia; Jean Haritschelhar, euskaltzainburua; Jose Antonio Ardanza, Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Lehendakaria; Juan Cruz Alli, Nafarroako Gobernuburua; Alberto Ansola, Arabako diputatu nagusia; Angel Mari Iturbe, Oñatiako alkatea eta Endrike Knörr, Euskaltzaindiko idazkaria.

Niri ustez, erakunde baten ibilbide luzea baino askoz gehiago ospatzen dugu gaur hemen. Izañ ere, ezin da ahaztu euskararen aurkako erasoak bortitzak eta ugariak izan direla XX. mende honetan. Eraso guztien gainetik eta arazo guztien azpitik aurrera egin du, ordea, gure hizkuntzak, bizirik eta berrindarturik jarraitzeko baliabideekin hornitutik ateria da euskara prozesu honetatik eta momenturik zailenetan erantzun egokia eta zuzena ematen asmatu du Euskaltzaindiak.

Adibide ugari eman nezake esandakoaz, baina guzti horien artean bat azpimarratu nahi nuke bereziki, Oñatin gaudenez, eta diamantezko ezteiekin batera aurten ere Euskaltzaindiaren beste bilera txit garrantzitsu baten zilarreko ezteiak ospakizun baitugu, hots: Arantzatuko bilera-rena hain zuzen ere. Hau da: euskara batuarena.

Eleizaldek berak idatzita utzi zuenez, Euskaltzaindia euskararen batasuna lortzeko jaio zen: “bakarra eta bateratuaren beharrezko moldea” bere hitzetan esanda. Euskalki literariorik gabe, hizkuntza estandarrik gabe, azken hogeitabost urte hauetan eman den bateratze prozesurik gabe, ez zen biziko gure hizkuntza, ez zen gauza izango bizitza modernoak, teknologiak, komunikabideek eta abarrek planteatzen duten erronkari erantzuteko. Arantzazun Euskaltzaindiak datorren mendean euskarak hizkuntza modernoa bezala bizirik iraun dezan ezinbesteko oinarriak jarri zituen eta honek, nire ustez, hirurogeita hamabost urte hauetako balantzea egitean, aipamen eta errekonozimendu berezia ongi merezia du.

Zorionak, beraz, Euskaltzaindiari urtebetetzeagatik eta gure eskerroa Euskal Herriari etengabe eskaintzen ari zaion lan eskergagatik.

Etorkizunari begira, berriz, nahikoa duzue zuen enblemaren goiburuak dioena praktikara eramatzen segitzearekin: *ekin eta jarrai*. Enpresa horretan lankide eta babesle izango gaituzue, dudarik ez egin, lanean, eguneroko lan trinkoan, eta ez beste inon, aurkituko baitu euskarak irauteko eta indartzeko behar duen kemena.

Honela izan dadila!

Mila esker.

CONMEMORACION DEL 75 ANIVERSARIO DE LA FUNDACION DE LA REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA / EUSKALTZAINDIA

Oñate, 1 de octubre de 1993

*D. Juan Cruz Alli Aranguren,
presidente del Gobierno de Navarra/Nafarroako Gobernuburua*

Lehendakari jauna,
Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako diputatu nagusiak,
Jaun-Andreok.

Es un honor poder participar en los actos académicos que Euskaltzaindia/Real Academia de la Lengua Vasca, ha organizado con motivo del 75 aniversario de su fundación.

La tímida andadura que la institución lingüística iniciara en 1918 a la sombra de estos muros, de la mano de Eusko Ikaskuntza/Sociedad de Estudios Vascos, a instancia de las cuatro diputaciones hermanas entre las que figuraba desde el principio la de Navarra, ha ido dejando huella cada vez más fecunda en el camino de la normalización de la lengua vasca para la necesaria adaptación a las exigencias de los nuevos tiempos. Ha sido fiel el mensaje de S.M. Alfonso XIII el primer Congreso de Estudios Vascos (01.09.1918): “cultivad vuestra lengua, el milenario y venerable euskera, joya preciadísima del tesoro de la humanidad, que habéis recibido de vuestros padres y debéis legar, incólume a vuestros hijos”.

Me complace destacar como nota propia y mérito singular de Euskaltzaindia el haber sobrevivido sin solución de continuidad incluso en el trienio difícil de la Guerra Civil (1936-1939), gracias a la presencia permanente de su presidente don Resurrección M.^a de Azkue, monumento incombustible que mantuvo viva la llama de la continuidad en la sede precaria de la calle Ribera.

Navarra ha respondido con eficiencia en todo momento al compromiso contraído con Euskaltzaindia, con el deseo de hacer justicia a los hombres que, con talante abierto, propiciaron el deshielo en el campo de las actividades culturales autóctonas, Navarra creó la Sección de Fo-

mento del Vascuence desde la Institución Príncipe de Viana, impulsando con carácter institucional fiestas vascas, concursos de bertsolaris incluso en el Teatro Gayarre de Pamplona, y, sobre todo, aquella iniciativa simpática de ir pueblo a pueblo premiando con un sencillo diploma y una cantidad simbólica en cartilla de ahorro nominal a cada niño navarro en edad escolar, que acreditara mediante una elemental demostración el conocimiento de la lengua de los navarros. El suplemento euskérico de la Revista *Príncipe de Viana* se distribuía mensualmente a las siete mil familias que previamente figuraban en la relación de conoceedores y simpatizantes de la lengua de los navarros.

La creación, en 1969 de la revista *Fontes Linguae Vasconum*, que con tanto entusiasmo y mimo prohijó Luis Michelena, atrajo pronto la atención de los mejores lingüistas interesados por la lengua vasca a nivel internacional y ha sido la aportación práctica de las autoridades navarras a la difusión de los trabajos de investigación lingüística que, fiel a la línea fundacional, sigue abierta a los estudiosos de la lengua vasca.

Desearía subrayar con esto que la preocupación de los dirigentes navarros por la suerte del euskera, en proceso de recesión galopante durante mucho tiempo, no se limitó al patrocinio de la Academia, sino que tomó la iniciativa de prestigiar en momentos difíciles la imagen deteriorada del idioma, fomentar oficialmente su conocimiento e impulsar su utilización.

La presencia activa de personas de la Comunidad Foral en la historia de los 75 primeros años de la Academia es Campión, presente en los albores de Oñati, hasta los cuatro representantes actuales, son doce los miembros de número designados por la entidad, aunque tres de ellos por distintos motivos a penas tuvieron más protagonismo que el de figurar en la correspondiente acta de la sesión académica. Tres son los académicos honorarios que ha tenido hasta ahora Navarra y es muy nutrida la relación de los miembros correspondientes.

Desde el punto de vista jurídico la Ley Foral del Vascuence, reconoce oficialmente a Euskaltzaindia el título de organismo consultivo del Gobierno de Navarra en materia lingüística. Fruto de ello ha sido la publicación por cargo del Ejecutivo, entre otros trabajos, del *Nomenclator euskérico de Navarra*, que estudia y propone los nombres vascos de las entidades de población que figuran en el listado del Instituto Nacional de Estadística.

Pero esta joya cultural, que nuestro rey Sancho el Sabio llamó *Lingua Navarrorum* y que con la misma denominación figura en otro documento referente a las pertenencias de Zamartze, no es patrimonio exclusivo de los vascos, sino tesoro perteneciente a la cultura de los

pueblos de Europa por tratarse de la lengua más antigua del Viejo Continente, como lo puso de manifiesto Don Menéndez Pidal:

“Tenéis la fortuna de que vuestro pueblo sea depositario de la reliquia más venerable de la antigüedad hispana. Otras tendrán más valor artístico, serán más admiradas y codiciadas universalmente, pero no hay otra que tenga la importancia de esta lengua, sin cuyo estudio profundo jamás podrán ser revelados del todo los fundamentos y los primitivos derroteros de la civilización peninsular, ni podrá ésta ser esencialmente comprendida”.

Nos hemos de congratular por los logros de Euskaltzaindia en esta primera etapa de su historia, animándole a trabajar con ahínco —*Ekin eta Jarrai (Insistir y Continuar)*, como reza su lema— para dotar a la lengua vasca de los requisitos indispensables a fin de que pueda responder con eficacia al reto que plantean los tiempos modernos.

De este modo la lengua histórica de Europa sería también idioma del futuro para sus afortunados depositarios.

Si todos asumimos la realidad plurinacional, pluricultural y lingüística, el euskera se valorará como patrimonio cultural y seña de identidad de un pueblo, que tiene su lugar en la sociedad, por el convencimiento de que la cultura enriquece, no por la dominación, sino por el respeto a la diferencia.

EUSKALTZAINDIAREN HIRUROGEITA HAMABOSGARREN URTEURRENA

Oñati, 1993.10.01

*Jose Antonio Ardanza Garro,
Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Lehendakaria*

Agur jaunak,
Agur andereak.
Agur t'erdi.

Euskaltzaindiaren egun haunditan, zuekin, euskaltzain, euskalari eta euskaltzaleokin hizketatzeko aukera eta zoria izan dut. Hementxe, Oñatin, burutu zen herri-agintarien eta Euskaltzaindiaren arteko hitzarmena. Geroztik Bilbon elkartu ginen denok, Euskaltzaindiari bere Egoitza Nagusia eskaintzerakoan. Elkarren berri eta harreman gehiago ere izan dugu, jakina, urteotan. Azkenengoa, joan den uztailaren 30ean, Paben, Frantziako Hezkuntzaren arduradun nagusi eta Pirineo Atlantiarretako Kontseilu Orokorreko Presidentea, ongi-etorri eta harrera beroa eskaini zizun egun gogoangarri eta sinbolismoz betetako hartan. Eta gaur, Euskaltzaindiaren diamantezko ezteiak ospatzen hasteko elkartu gara bere sorterrian, Oñatin sortu baitzen Euskaltzaindia orain 75 urte.

Sortu ere sortu, herriaren altxorrik, ezaugarririk eta bizi-zentzurik preziatuena zaintzeko, jasotzeko, berpizteko, eta batzeko sortu zen. Eta iraun ere eginkizun horrekiko maitasunak eutsirik iraun du, erauntsi eta ekaitz zakar eta luzeen artean. Urte zailetan irauten jakin zuelako, ordea, fruitu umotuak ematen dituen landare bihurtu da aldeko giroa suertatu zaion orduko.

Egitekoak ere, jakina, lehen baino haundiagoak eta presakakoagoak ditu gaurregun. Besteak beste, irakaskuntzarako, komunikabideetarako eta administraziorako batu eta egokitutako behar da euskara. Horretarako, Euskaltzaindiareneng ipini dute uste osoa Herri honek eta Herri hone-tako agintari eta erakunde desberdinek. Orain 75 urte hemen zeuden Hegoaletako lau diputazioak eta gaur ere hementxe gaude denok. Izan ere, hizkera desberdinak egiten baditugu ere guzton euskara bakarra

baita funtsean, han eta hemen. Eta erakunde politiko desberdinetan bizi arren, Euskaltzaindia dugu denok gidari, irakaskuntzan, komunikabideetan eta administrazioan erabiltzen den euskara gero eta berdinagoa izan dezagun. Axularrek salatzen zuen bezala ez baitugu euskara gero eta desberdinagoa eta elkarrentzat ulerkaitzagoa izaterik nahi, “zeren eresumak baitituze different”. Antolamendu politiko desberdinetan bantua izan arren, euskara bakarra nahi dugu. Eta horretarako aholkulari eta gidari bera onartu dugulako gaude gaur hemen Euskaltzaindiarekin bat eginik.

Ez da gutxi. Euskara batzeko asmo eta bideetan harrotu ziren hau-tsak ikusirik, besterik ere gerta baitzitekeen. Baino honetan bederen euskaldunok izan dugu burubiderik, malgutasunik eta ezaguerarik, zorionez. Eta Euskaltzaindiak bere lana askatasun eta sosegu osoz egiteko aukera du gaurregun. Erantzukizuna ere, jakina, aukera horren araberakoa da.

Erantzukizun horretan ez da bakarrik utzi, noski. Inoiz baino giza eta diru-balibide hobeak baititu bere esku. Eta orain 75 urte ez bezala laguntzaile baliotsuak sortu zaizkio inguruan: Unibertsitateak, euskal filologia, euskararen irakasle katedradunak, euskal liburugintzan, hiztegi-gintzan, ikerkuntzan, euskal komunikabideetan, administrazioan eta abarrretan dihardutenean taldeak eta elkarreka.

Euskaltzaindiari eta euskararen langile guztiei, nire eta agintari guztiengarri eskerrona agertu nahi nieke ospakizun honetan, gaur jasotzen ari garen uzia beste batzuk urte zailetan, ereindako haziaren fruitua dela gogoratz. Baino eskerronarekin batera, elkarlanerako deia egin nahi di-zuet guztioi. Batez ere, azken urteotan egin dena azter dezagun eta egiteke dagoena burutu.

Euskaltzaindiko jaun-andreok,

zorionak eta eskerrrik asko.

EUSKALTZAINDIAREN AGIRIAK

EUSKALTZAINDIAREN GOMENDIOAK ETA ERABAKIAK

-zio, -zione, -zino

Euskarak latinetik eta latin-hizkuntzetatik harturiko maileguen artean *-tione* atzizkiak axola berezia du, euskal hitzei ere gehi baitakieke, *amorrazio, begitazino* eta kidekoak emanez.

Atzizkiak zenbait aldaera ditu euskalkien arabera. Literatura tradizioan nagusiak hauek dira: *-zino* edo *-ziño* bizkaieraz (*-zino* zenbait idazle lapurtar klasikotan ere agertzen da, eta bizkaierazko zenbait testu zaharretan, baita ere *-zione*); *-zio* gipuzkeraz, goinafarreraz, eta Aezkoa eta Zaraitzuko hizkeretan, eta *-zione* Iparraldeko euskalkietan, Baztanen (baita ere *-zio*, Echeniquek bederen) eta Erronkarin. Azken hogeita bost urteetan euskara batuaren eraginez horietarako bi aldaera dira ia erabat gailendu direnak: *-zio* Hegoaldean eta *-zione* Iparraldean. Beraz, badirudi euskara baturako hautaketa bi aldaera horien artean egitea dela bidezkoena, eta soziolinguistikazko arrazoien kariaz Hegoaldean erabilia dena hobestekoa dela.

Hortaz, Euskaltzaindiak *-zio* aldaera (hots, *amorrazio, begitazio, debizio, instalazio, integrazio, zibilizazio, administrazio, segizio, barkazio*, bezalako formak) hobesten du euskara baturako.

Euskaltzaindiak 1993ko azaroaren 27an onartua

Ordinalen eta banatzaileen idazkera

Ordinalen letra bidezko idazkeran arazoak sortzen dituen bakarra 5.aren ordaina da. Literatur tradizioan erabiltzen diren formak *bostgarren* (edo *bortzgarren*) eta *bosgarren* (edo *borzgarren*) dira. *Boskarren* eta gainerako -k- dunak ez dira autore zaharretan ia agertzen: forma -k- dunak (*boskarren* eta *bostkarren*) soilik erabiltzen dituen bakarra M. Zabala da, eta horrelako formak erabiltzen dituzten beste hirurak -Capanaga, Añibarro eta Iztueta -aldaera -g- dunak ere badarabilzate. Gero XIX. mendearen bukaeraz gero gehiago zabaldu zen *boskarren*, baina Hegoa-dean soilik eta idazle garbizaleen artean bakarrik. Beraz badirudi euskara baturako egokiagoak direla -g- aldaerak, eta horien artean batasunean kontsonante-multzoak murritzeko hartu den erabateko jokabidea (*hitzegi* eta ez *hitzegi* e.a.) kontuan harturik badirudi forma bakuna dela gomendatzeko. Arrazoi bertsuakatik badirudi *bosna* (*borzna*) eta ez *bostna* dela gomendatu behar den forma.

Bestalde 21., 42. eta kidekoei dagokienez, *batgarren* grafia erabatekoa da, eta salbuespen bakarra M. Zabala da, *ogetabatkarren* erabiltzen duena. *Batgarren* gehienbat aurreko osagaitik bereizirik agertzen da tradizioan (*hogeita batgarren*, *zenbatgarren*, e.a.), eta hori da hain zuzen numeralentzat gomendatu zen idazkerari gehien egokitzen zaion aukera.

Hortaz hau da ordinalentzat Euskaltzaindiak euskara baturako gomendatzen duen idazkera:

Bigarren, hirugarren, laugarren, bosgarren (borzgarren), seigarren, zazpiigarren, zortzigarren, bederatzigarren, hamargarren, hamaikagarren..., hamabosgarren (hamaborzgarren)..., hogeigarren, hogeita batgarren, hogeita bigarren ..., hogeita hamargarren..., berrogeita baigarren.., ehungarren, milagarren... Eta galderetan zenbatgarren.

Saileko lehen kideari buruz, erabiltzen diren formek (*lehen*, *aurren* eta *lehenengo*, *lehenbikiko*, *lehendabikiko* e.a.) ez dute ortografi arazorik, eta oraingoz ez du Euskaltzindiak horietako batere hobesten.

Orobak, eta banatzaileei dagokienez, *bana* (eta, beraz, *hogeita bana*), *bosna* (*borzna*), *hamabosna* (*hamaborzna*), *ehuna*, *mila bana*, idazkera proposatzen du Euskaltzaindiak. Halaber, galderetan *zenbana* erabiliko da. Jakina denez, Iparraldeko tradizioan, zenbakia bokalez bukatzen deunan -na gabe -ra erabiltzen da: *bira* (baina *hiruna*, *launa*), *seira*, *zazpira*, *zortzira*, *bederatzira*, e.a. Euskaltzaindiak ez du erabilera hau gaitzesten.

Euskaltzaindiak 1993ko azaroaren 27an onartua

BATZAR-AGIRIAK

Arantzazun, 1993ko irailaren 30an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 San Martin, J.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.

Lizundia, J.L., idazkariordea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea
 Badiola, R., argitalpen eragilea
 Telleria, P., eragile teknikaria

Ondoren, Pello Telleria eragile teknikaria aurkeztu du J. Haritschelharrek, Euskaltzaindiaren izenean ongi etorri eginez.

Erregelak

Erregelen testuaren azterketari ekin diote ondoren bilduek. Azkue Bibliotekari dagokion atala aztertu dute lehenik, Zuzendaritzak eskaini idazketa berrian, J.M. Satrustegik eta J.A. Aranak egindako oharrak kontuan harturik. Lehen eta bigarren artikuluak onartu dira, eztabaiderik gabe. Hirugarren artikuluaz luzaz hitz egin da, baina iritziak bateratu dira: ikerkuntz biblioteka da Euskaltzaindiarena. Laugarrena ere idazketa berrian onartu da, Akademiaren jabegoa den ondarea eta zainpeko etorkinak aipatuz. Bosgarren eta seigarrenean estilo kontuko aldaketak egin dira. Zazpigarren eta zortzigarren zeuden zeudenean onetsi dira, halaber bederatzigarren, maileguetan mugak ezartzen dituena. Hamargarren eta hamai-kagarrenan besterik gabe onartu dira. Hamabigarren artikuluan estilo aldatzea proposatu eta onartu da, nahiz gero batzordeño batek ardura hori hartuko duen, testu osoaz. Hamahirugarrenan oinarri testuan zetorren bezala ontzat eman da.

Arantzazun, gogartetxean, 1993ko irailaren 30ean, arratsaldeko lau t'erditan, bildu da Euskaltzaindia, aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak bertan zirela. Ezin etorrira adierazi dute J.-L. Davantek, X. Diharcek, A. Irigoyenek eta P. Zabaletak.

Agiria

Uztaileko batzar agiria onartu da, bi zuzenketa jaso ondoaren.

Barne gaiak

Gaietan sartu aitzin, Euskaltzainburuak dolumina agertu dio Oyharçabali bere amaren heriotzeagatik.

Ondoren, Pello Telleria era-

Euskaltzainak izeneko atalaren bigarren artikulua ikertu da gero, hautatzeko garaiaren irizpidea adierazten duena. Zuzendaritzaren proposamena honako hau zen: Arabak, 1; bizkaierak, 3; gipuzkerak, 3; nafarrerak, 3; behenafarrerak, 3; lapurterak, 3; zubererak, 1, eta beste zappi euskaltzainak euskalki edota geografi irizpide hau kontuan hartu gabe hautatzea. Mugatzea arriskugarria dela esan du J.M. Satrustegik, eta berdin J. San Martinek. A. Irigoyenen gutuna irakurri da. Lapurdi, Nafarroa Behereko eta Zuberoako aldeak egun duen kopurua murriztea eskatzen du. F. Krutwigek euskaltzainburuari egindako beste gutun bat aipatu du hartzialeak, ildo beretik. I. Sarasolaren ustez, kopuruaren herenean geografia iritzia erabiltzea litzateke egokiena eta, P. Altunaren galderari erantzunez, sorteria ala bizitokia ikusi behar denentz, esan du kideek euskalkiaren berri emango dutela beti, zein-nahi den ere bizitokia. Honako proposamena hau egin du gero J.A. Aranak: Arabak eta zubererak bana izan dezatela; nafarrerak hiru, lapurtera-behenafarrerak hiru, bizkaierak hiru eta gipuzkerak hiru, eta gehienez sail guztiak kopuru bikoitza lortu ahal izatea. P. Salaburuk esan du, zer gerta ere etorkizunean, kontuan hartu behar dela bizkaiera eta gipuzkeraren indarra. Gutxiengoa-ren proposamena guztiak onartzen dute. B. Oyharçabalek eskatu du ezein euskalkik ez dezan laurdenea gaindi. Euskaltzainburuaren iritziz, aulkia izendatu behar dira luza gabe, euskalki-lurraldleen zehazteko.

P. Altunak proposamena ekarri du idatziz ondoren. Euskaltzaineek beren tokia borondatez utzi ahal izatea, adinagatik, eritasunagatik edota ezindurik aurkitzen direlako, eskatzen du. Mahai gainean gelditu da eskaria, eta aurreko gaiak bezala hurrengo batzarreetan erabiliko dira.

Argitalpenei buruzko atala aurkeztu da. Urriaren 20.a baino lehen bidali behar dira oharrak.

Eskuartekoak

Iruñeko Udalak azterketa baterako epaimahaikidea eskatu du. A. Iñigo izendatu du Euskaltzaindiak. Ordezkoia Patxi Salaberri izan daiteke.

Gobernuaren Ordezkaritza Euskal Herrian erakundeko idazkaria den Francisco José Pérez Espinosaren eskea irakurri da. Erakundearen izenaz galdetzen du, eta bereziki *Euskal Herria* ala *Euskadi* den egokiena. Onomastika batzordeak prestaturiko erantzun zirriborroa irakurri du E. Knörrek: 1) Euskaltzaindiaren 1979ko erabakia oroitarazten da (ikus *Euskera XXIV:1*, 1979, 115-117), *Euskal Herria* izena bazter ez zedin eskatuz; 2) Gobernuaren Ordezkaritza *Euskal Herrian* proposatuz; eta 3) *Euskal Herriko* baino hobeki legokeela *Euskal Herriko Autonomia Elkarteo* izena, erakunde horrek ez baitu euskal eremu osoa hartzen. B. Oyharçabalen zuzenketa jasoaz, *Gobernuaren Euskal Herriko Ordezkaritza* onartu da.

ASESCOIN (Asociación Española de Coleccionistas de Naipes) elkartearen eskea irakurri da gero. Kartagintzaren euskal hiztegia ontzea eskatzen du. Euskaltzaindiak oraingoz ezin egin dezakeela erantzungo zaio, gerora aditurek saia-keraren bat, agian, egin badezakete ere.

Frantziak Bilbon duen kontsul anderea egoitzan izana dela berriki aditzerako eman du Euskaltzainburuak.

E. Erkiagaren hutsunerako proposamena ekarri dute, B. Gandiagaren alde, X. Diharcek, L. Villasantek, J.M. Lekuonak eta J. San Martinek. Bi dira, hortaz, hautagaiak: B. Gandiaga eta X. Kintana. Bozketa urriko batzarrean egingo da.

Euskaltzaindiaren 75. urteurrena dela-ta Erregeari ikustaldia egiteko Zuzendaritzaren asmoa azaldu du J. Haritschelharrek. Urriko batzarrean mintzatuko da.

Azkenik, J.L. Lizundiak *euskaldun, abertzale* eta beste zenbait hitzek erdaraz maiz duten okerreko erabilera aipatu du (*paisaje euskaldun, adibidez*). Jagor sailaren ustez, Euskaltzaindiak zerbait esan beharko luke. Geroko uztea erabaki da orobat.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

OHIZ KANPOKO BATZARREA EUSKALTZAINDIAREN 75. URTEURRENEKO BATZARREAK ETA OSPAKIZUNAK PRESTATZEKO

Arantzazun, 1993ko urriaren 1ean

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Charriton, P.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Lizundia, J.L., idazkariodea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea
 Badiola, R., argitalpen eragilea
 Telleria, P., eragile teknikaria

Aduriz, J.A., LEF azpibatzorde idazkaria
 Kintana, X., Euskara Batuko ohargilea
 Kortazar, J., Literatura Ikerketa azpibatzorde
 idazkaria
 Urrutia, A., Jagon saileko idazkaria
 Zalbide, M., Hitzegigintza batzorde idazkaria

irekia izan dadin nahi du Euskaltzaindiak, esan du, idazle, irakasle eta euskaltzaleek parte hartuko dutela. Hitzaldi eta txostenek osatua izango da, hitzaldiak oro aginduak, halaber txostenetarik batzuk.

P. Charritonek soziologi alorra ere ukitu behar dela esan du, irrat-telebiseten, idatzizko prentsan eta irakaskuntzan gertatzen diren arazoak azterteko. Ildo beretik mintzatu da X. Kintana, eta horren gainean bibliografia lana eratzea proposatu du. E. Knörren ustez, urriko Biltzar nagusi horretan, gizarte ikuspegia ez, hizkuntza bera aztertu behar da soilik, ahalik eremu gehienetan. Gainera,

Arantzazun, gogartetxean, 1993ko urriaren lean goizeko hamar t'erditan, bildu da Euskaltzaindia batzorde idazkariekin, Akademiaren 75. urteurreneko batzarreak eta ospakizunak prestatzeko. Aldamenean ageri diren lagunak etorri dira. Ezin etorria adierazi dute M. Azkarate, J.-L. Davant, J.M. Lekuona, P. Salaburu, J. San Martin, I. Sarasola eta P. Zabaleta euskaltzain osoek; P. Goenaga Gramatika batzordeko idazkar eta M. Gorrotxategi Onomastika batzordeko idazkariek.

Hasierako hitzak Euskaltzainburuak egin ditu, 1994ko urrian egingo den Biltzarren egitarauaren lehen zirriborroa azaltzeko, hartako izendatu zen batzordeak aurkezta bezala. Biltzarra guztiz

denbora mugatua dela esan du. Gehiengoaren iritziz, euskara batua, gramatika eta hizkuntzalaritzaren eremuak dira Biltzarrean erabili beharrak, besteak gutietsi gabe.

Jagon Sailaren proposamena irakurri du A. Urrutia idazkaria et M. Zalbidetik argibidea osatu, irakaskuntzari dagokiola, batez ere. Sailaren Jardunaldiak Bilbon, 1994ko otsailaren 25 eta 26an, egingo dira, eta euskara zuzena izango dute ardatz, nahiz jagote eginkizunaren beste alorrik bidenabar aipa daitezkeen. *Euskara zuzena* deitura hoherena den galdegin dute P. Oyharçabalek eta P. Altunak. Oraingoz horrela utziko da.

Lexikologi Jardunaldien azalpena egin du ondoren. J.A. Adurizek. Donostian, urtarrilaren 28ean egingo dira, eta atzikiaiak izango dira mintzagai nagusia.

Gramatika batzordearen asmoa aurkeztu du gero P. Altunak. Sintaxiari buruz eztabaidatzeko izango dira, batez ere, Jardunaldiak, Irufiean, martxoaren 25ean egingo direnak. Erabilera ustez okerrak aztertuko dira, batetik, eta, bestetik, euskara baturako zenbait proposamen (hala nola *arazi-ren* erregimena). Hitzaldi labur batzuk ere eskainiko dira.

Hiztegi Batuko batzordearen azalpena egin du hurrena J.A. Adurizek. Apirilaren 22 eta 23an Gasteizen, egingo ditu Jardunaldiak batzorde honek. Bost mila hitzeko hiztegia lantzea da helburu nagusia.

J.L. Lizundiak ahoskeraz eratu nahi den batzordeñoaren lana azaldu du ondoren. Maiatzean bilduko da, 27 eta 28an. Fonologi batzordeñoa izendatzea ikusi dute bilduek egokien.

Onomastika batzordearen xedeak agertu dituzte gero E. Knörrek eta J.L. Lizundiak. Exonomastiak erabateko lehentasuna emango zaio, azken lauzpabost hilabeteetan bezala. Ponte-izenen, pertsonaia historikoen izenen eta munduko leku-izenen euskarako formak arautzea izango da helburua. Jardunaldiak Miarrizten egingo dira, ekainaren 23, 24 eta 25ean. P. Altunak Hiribarrenen *Escaldunak* poeman ageri diren izen propioak aipatu ditu. Batzordea ahalik informazio gehiean lortzen saiatzen dela esan du E. Knörrek eta eskaintza eta iradokin guztiak eskertzen dituela.

Literatura batzordeari datxekola, J.M. Lekuonak agertu du haren asmo nagusia. Euskal metrikaren eskuliburua lantzen ari da aspaldisko eta Donostian, uztailaren 23, 24 eta 25ean, egingo diren Jardunaldietan, burutu nahi da.

J.L. Lizundiak esan du egutegi honetan aldaketak gerta litekeela, baina lehenbailehen guztiz finkatzea komeni dela.

Azkenik, Biltzarrari dagokion numerazioaz hitz egin du J.A. Aranak. Gerra aurreko bi biltzarrak (*Euskal egunak*) kontuan harturik orain arteko numerazioa aldatu beharko litzateke. Nahasgarri izan litekeela-ta, ordea, gauzak bertan uztea erabaki da. XIII. Biltzarra izango da, hortaz, urriko hori.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
eusklatzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

OHIZ KANPOKO BATZARREA EUSKALTZAINDIAREN 75. URTEURRENEKO OSPAKIZUNEN HASIERA

Oñatin, 1993ko urriaren 1ean

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Salaburu, P.
 San Martin, J.
 Sarasola, P.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Zabaleta, P.
 Aduriz, J.A.
 Atxaga, M.
 Aurrekoetxea, G.
 Badiola, R.
 Barandiaran, G.
 Garmendia Arruabarrena, J.
 Goenaga, P.
 Goikoetxea, J.L.
 Kintana, X.
 Kortazar, J.
 Laspiur, I.
 Lizundia, J.L.
 Martin, P.
 Mujika, L.M.
 Muniategi, A.
 Oleaga, J.
 Pagola, R.M.
 Ruiz Urrestarazu, M.M.

Oñatin, unibertsitateko Max Weber aretoan, urriaren 1ean, arratsaldeko bostetan, egin du Euskaltzaindiak ohiz kanpoko batzarrea, Akademiaren 75. urteurreneko ospakizunen hasiera eta urtean barrena egingo diren Jardunaldien eta Biltzarren egitaraua aurkezteko. Aldamenean ageri diren lagunak etorri dira. Ezin etorría adierazi dute P. Charriton eta J.-L. Davant euskaltzain osoek.

Oñatiko udal txistulariek agurtu dituzte, beheko ate nagusian, etorriak. Mahaian jarri dira, Euskaltzainburua eta Idazkariaz gainera, J.A. Ardanza Euskal Herriko Autonomi Elkarteko lehendakaria; J.C. Alli Nafarroako gobernuburua; Eli Galdos Gipuzkoako diputatu nagusia eta Angel M. Iturbe Oñatiko alkatea. Aretoan ziren bestelako agintari asko, bai eta kultur erakunde eta elkarte batzuen ordezkariek, hala nola Eusko Ikaskuntzako burua den Gregorio Montreal Zia, halaber euskaltzale eta entzule anitz. Euskaltzaindaren langile gehienak ere etorri dira.

Uribarren, P.
Urkijo, I.
Urrutia, A.
Zalbide, M.
Zearreta, J.J.
sortu zirela gogoratu.

Lehendabizi, Oñatiko alkateek egin ditu ongi etorri hitzak. Ekitaldi hau Oñatiarentzat ohore handia dela esan du, eta herrian Eusko Ikaskuntza eta Euskaltzaindia

Ondoren, Euskaltzainburuak bere hitzaldia, "Urritik urrira... urrats bat gehiago" zeritzana, irakurri du. Bertan Akademiaren lanen berri eman du, azken urteotako fruituak bereziki aipatuz, eta aginte publikoen lagunza eskertu.

Hurrena, E. Knörrrek Jardunaldien eta Biltzarraren egitaraua, goizeko bilkuaran onartua, azaldu du banan-banan.

Ondoren, E. Galdosek hitz egin du, Euskaltzaindiari dagokion gidaritzaz, euskara batuari dagokiola.

Gero, J.A. Allik Nafarroak Euskaltzaindiaren sortzetik beretik nola lagundu duen aditzera eman du.

Azkenik, J.A. Ardanazk euskararen geroan Euskaltzaindiak duen toki gaarrantzitsua agertu du bere hitzetan eta bizi luze emankorra opa dio Akademiari.

Ekitaldia bukatutik, ahamen bat eskaini da guztientzat unibertsitateko kalostrean.

Jean Haritschelhar,
eusklatzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Bilbon, 1993ko urriaren 29an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charriton, P.
 Davant, J.-L.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Salaburu, P.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Lizundia, J.L., idazkariordea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea
 Badiola, R., argitalpen eragilea
 jakinarazi du. P. Charritonek egingo du hurrengo batzarreren batean zenduari buruzko txostena.

Bilbon, Plaza Barriko egoitzan, 1993ko urriaren 29an, goizeko hamarrak eta erditan, bildu da Euskaltzaindia, aldañeneko lerrokanan aipatzen diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria adierazi dute A.M. Labaienek, Tx. Peillenek, J. San Martinek, P. Zabaletak eta A. Zavalak.

Agiriak

Iraileko bi agiriak onartu dira, zuzenketa batzuk egin ondoren.

Barne gaiak

Euskaltzainburuak Paul Gulsou apaiz eta euskaltzain ur-gazlea Parisen hil berri dela

Erregelak

Euskaltzaindiaren Erregelen azterketari ekin diote ondoren bilduek, aurreko batzarreetan bezala, hain zuzen ere *Euskaltzainak* deritzan ataleko bigarren artikuluaz. Kideen kopurutik zein behar diren hautatu, batetik, euskalki eta probintzien arabera, eta, bestetik, zein irizpide horretatik landa izan da gaia. Azken honi dagokiola, guztia agertu dira herenaren alde. Zailago irudi du hautagaiak euskalki eta probintzieta egozteak, eta areago egungo egunean. Batzuen ustez, hobe da hori ez zehaztea. Beste batzuek, berriz, guztiz komenigarria dela esan dute. Lurralte bakoitzari zenbat kide legozkioreen mintzatu dira gero euskaltzainak. J.M. Satrustegik Nafarroako kopurua hirutatik murritz ez dadin eskatu du. Hiztunen zentsua kontuan hartzea proposatu du E. Knörrek. Euskaltzainburuak honako proposamen hau egin du, oraingo kideak euskalki eta probintzieta atxiki-tzeari buruz:

Bizkaiera: J.A. Arana, A. Irigoyen, L. Villasante.

Gipuzkera: P. Altuna, A.M. Labaien, I. Sarasola.

Goinafarrera: P. Ondarra, J.M. Satrustegi, P. Zabaleta.

Nafar-lapurtera: P. Charritton, X. Diharce, E. Larre.

Zuberera: J.-L. Davant.

Araba: E. Knörr.

Sail lokabea beste hau litzateke: Tx. Peillen, J. Haritschelhar, B. Oyharçabal, M. Azkarate, A. Zavala, J.M. Lekuona, P. Salaburu, F. Krutwig, J. San Martin.

I. Sarasolak esan du agian gehiengoaren irizpidea kendu behar dela. J.M. Satrustegiren iritziz, hobe da administrazio mugak aipatzea. Euskalki edo probintzi irizpideetan koska gutxien duena euskalkiena da, E. Knörren ustez, egungo egunen haurrak maiz gurasoen etxetik urrunsko sortzen baitira, besteak beste. B. Oyharçabalek esan du gizartea bizkor aldatzten ari dela eta bakoitzak esan behar duela nongotzat duen bere burua, eta P. Altunak aldian-aldian behar dela erabaki. Azkenean, euskalki eta probintzietara egotziriko hamalauak finkatzea, goian apatu bezala, eta gainerakoa hurrengorako uztea erabaki da.

Argitalpenak deritzan atalaz mintzatu dira hurrena batzartuak. Hirugarren artikuluun gainean P. Ondarrak idatziz adierazi duena kontuan hartuaz, “diru finantzabiadeari buruzko segurtamen irizpen” ezarriko da. Artikulu beraz Euskaltzaindiaren batzorde parekideko langileen proposamena irakurri da. Argitalpen eragilearen betebeharra sartzea eskatu dute. Horrela onartu da. *In voce* proposamen bat egin da eta lehen parrofaoren azken aldea horrela erabaki da: ...“baina xehetasunak Argitalpen eragilearen esku geldituko da, Euskaltzainburua, egilea edo bildumako arduradunarekin batera”. Bosgarren artikuluan “Euskaltzaindiak bere izenean argitaratzen dituen lan guztien jabego osoa” izango da testua. Gainerako artikuluak Zuzendaritzak aurkeztu bezala onetsi dira, idazkera konturen bat izan ezik.

Ahoskera batzordea

Eratu behar zen ahoskera batzordeari datxekola, Euskaltzainburuak Zuzendaritzaren proposamena irakurri du. Zenbait izen gehitu ondoren, honela erabaki da: P. Altuna (buru), I. Gaminde (idazkari), J.L. Alvarez Enparantza, P. Esnal, J. Manuel Etxebarria, P. Etxeberria, J.I. Hualde, L. Oñederra, R.M. Pagola eta X. Videgain.

Eskuartekoak

Euskaltzaindiak Bilbao Bizkaia Kutxaren laguntzaz urteoro antolatzen duen Literatur Sariketarako epaimahaiak onartu dira. Hona zein izango diren kideak sail bakoitzean:

Txomin Agirre eleberri sarian: Felipe Juaristi, Ana Toledo eta A. Urretavizcaya.

Toribio Alzaga antzerki sarian: E. Arozena, D. Landart eta P. Urkizu.

Mikel Zarate saiakera sarian: B. Gandiaga, M. Lasa eta J.M. Lekuona.

J.-L. Davantek aurkeztu ditu Nekazaritza Hiztegian sortu diren zalantzak. Hurrengo batzarrean ikertuko dira. Oharrak azaroaren 20a baino lehen igorriko dira egoitzara zein ordezkaritzetara.

J.A. Aranak Azkue Bibliotekan urrian sartu diren argitalpenen katalogoa banatu du.

Eusebio Erkiaga zenaren hutsunea hornitzeko bozketa

Ondoren, Eusebio Erkiaga euskaltzainak utzi hutsunea betetzeko bozketa egin da. Prokurazio botoak hauek izan dira: A.M. Labaien eta J. San Martinena L. Villasantek; P. Zabaletarena J.A. Aranak; Tx. Peillenena P. Charritonek, eta A. Zavalarena J.M. Lekuonak. Bi ziren hautagaiak: B. Gandiaga eta X. Kintana, epe barruan eta Arautegiak agindu gisa aurkeztuak.

Lehenbiziko bozketak honako emaitza hau izan du:

X. Kintanak	11	boto
B. Gaudiagak	10	boto
Zuri	1	

Bigarren bozketak, berriz, honako hau:

X. Kintanak	11	boto
B. Gaudiagak	11	boto

Beharrezkoa zen hirugarren bozketa egin baino lehenago, Euskaltzainburuak galdu du inork deus adierazi nahi zuen. E. Knörrek, B. Gaudiaga anitz estimatzen duela eta euskaltzain ohorezkorako proposatu beharko litzatekeela esan ondoren X. Kintanaren alde mintzatu da, Euskaltzaindiak egun dituen betekizunak kontuan harturik hori baita, haren ustez, hautagataietan egokiena. J.M. Satrustegiren iritziz, bozketa geroko uztea hobe da, erabakitzea zaila izango denez eta aurkezleetarik bat falta delarik. A. Irigoyenek X. Kintanaren alde ere hitz egin du, euskara batuaren suztatzaile dituen aspaldidaniko merezimenduengatik, beraziki.

Bozketa egin da, emaitza honekin:

X. Kintanak	12	boto
B. Gaudiaga	10	boto

X. Kintana jauna izan da hautatua, hortaz. Arautegiak agindu bezala, aditzeratza emango zaio.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

**Bilbon, 1993ko urriaren 29an
Ageriko batzarrea**

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charriton, P.
 Davant, J.-L.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Salaburu, P.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Aurrekoetxea, G.
 Badiola, R.
 Barrenengoa, F.
 Eguzkitza, A.
 Etxebarria, J.M.
 Gandiaga, B.
 Gereño, X.
 Lizundia, J.L.
 Muniategi, A.
 Rotaetxe, K.
 Ruiz Urrestarazu, M.M.
 Uribarren, P.
 Urkijo, I.
 Zearreta, J.J.

lehen zerrendaren gainean zalantzak sortu direla esan du. Azkenik, E. Erkiaga zenaren hutsunea betetzeko egin den hautaketaren emaitza jakinarazi du eta X. Kintana jauna euskaltzain berria dela jendartean adierazi.

E. Erkiaga euskaltzain zenaz txostena

Ondoren, Akademiaren ohitura jarraiki, ekainean zenduriko E. Erkiaga bizkaitar euskaltzainaren bizitza eta lanak gogorazi ditu L. Villasantek. Erkiaga jau-

Bilbon, egoitzaren beheko aretoan, 1993ko urriaren 29an, eguerdiko ordubatean, egin du Euskaltzaindiak ageriko batzarrea, alboko lerrokadan aipatzen diren lagunak bertan zirela. A.M. Labaienek, Tx. Peillenek, J. San Martinek, P. Zabaletak eta A. Zavalak ezin etorria adierazi dute. Euskaltzain oso eta urgazleez gain, jende asko zen aretoan. Toki berezia eman zaio P. Broussain euskaltzainaren iloba den Maider de Courson andereari.

Lehendabizi, goizeko bilkuaren berri eman du Idazkariak. Erregelen berriztapenaz mintzatu ondoren, eta bereziki euskaltzainak euskalkiarren edo bizitokiaren arabera hautatzeari buruz aurrerantzean izango diren irizpideez, ahoskera batzordearen eraketa aipatu du. Gero, Euskaltzaindiak Bilbao Bizkaia Kutxaren laguntzaz urteoro antolatzen duen literatur saraketarako epaimahaikideak zein izango diren azaldu du.

Orobat, Nekazal Hiztegiaren

naren zintzotasuna eta literatura alderako jaidura nabarmendu ditu oroz gain hizlariak bere txostenean.

P. Broussainen ondarea

Egun sartu da Euskaltzaindian P. Broussain zenaren ondarea, familiak emana. Hori dela-ta, P. Charrittonek egin du hitzaldia, Broussain jaunaren bizitza eta lanaz halaber. Haren garaia, karguak eta euskara eta euskal kulturari buruzko asmoak eta ahaleginak aipatu ditu lehendabizi. Euskara bateratu beharra kezka handia zitzaiola esan du eta Euskaltzaindiak hari eta A. Campioni aginduriko txostenean Broussainek parte handiena izan zuela azaldu. Azken hitzak esker onezkoak izan dira Broussainen familiarenganako, berak tesia egin zueneko aroan eta gero ere bidea errazteagatik eta Euskaltzaindiari ondarea emateagatik.

J.A. Arana bibliotekaria mintzatu da ondoren. Paper hauen kondaira egin du eta esker ona agertu dio berebat Broussain familiari, bereziki aretoan zen Maider de Courson andereari.

Gero, J. Haritschelhar euskaltzainburuak, euskaraz eta frantsesez, esan du egun ederra zela egungoa. P. Broussainek bere mundualdian izan zituen ohoreak aipatu ditu (alkatea, kontseilaria orokorra, euskaltzaina, etab.) eta orain paper baliotsu horiek ikerleen eskumenean izango direla azpimarratu. Hark ere Maider de Courson anderearekiko esker ona agertu ondoren, Euskaltzaindiaren brontzezko domina eman dio. Dominan data eta zioa daude zizelatuak.

Azkenik, mintzaldi llabur batean, de Courson andereak eskerrak eman ditu eta pozik agertu da haren aitonak hain maite zuen Euskaltzaindiari ondarea eman ahal izanagatik.

Jean Haritschelhar,
eusklatzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Donostian, 1993ko azaroaren 26an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charriton, P.
 Davant, J.-L.
 Diharce, X.
 Irigoyen, A.
 Kintana, X.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.

Lizundia, J.L., idazkariodea
 Zearreta, J.J., ekonomi eragilea

Donostian, Gipuzkoako Diputazioaren jauregian, 1993ko azaroaren 26an, bildu da Euskaltzaindia, goizeko hamarretan, aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria adierazi du E. Knörr idazkariak. J.L. Lizundia idazkarioordeak bete du haren lana.

Agiria

Urriko bi agiriak onartu dira, bi zuzenketa egin ondoren.

Gai aurrekoak

Euskaltzainburuak Xabier Kintana euskaltzain oso berria, urriko batzarrean hautatua, agurtu du eta langintza emankorra opa dio. X. Kintanak bere esker ona agertu du eta langintzarako prest eta gogatsu dagoela esan. Barne erregelek agindu bezala, Idazkaritzak izendapenaren berri eman zion idatziz, osoko batzarrearen ondoan, eta berak orobat erantzun, onartzen zuela adierazteko. Sarrera hitzaldia noiz egingo den erabakizun dago.

Andoni Urrestarazu, "Umandi", arabar euskaltzalearen hil berria eman du J. Haritschelharrek. *Gramática vasca-ren* (1955) egilea, Araian, 1902an, jaoia, Gas-zeiteen hil zen azaroaren 21an. Senideei dolumina igorriko zaie.

Erregelak

Euskaltzainen herenaren kopurua finkatzea eta euskalki eta probintzietara egoztea, aurreko batzarrean erabilitako gaia, izan da lehen puntu. Hona nola erabaki den erabat:

Bizkaiera: J.A. Arana Martija, A. Irigoyen, X. Kintana, F. Krutwig, J. San Martin eta L. Villasante.

Gipuzkera: P. Altuna, M. Azkarate, A.M. Labaien, J.M. Lekuona, I. Sarasola eta A. Zavala.

Goinafarrera: P. Ondarra, P. Salaburu, J.M. Satrustegi eta P. Zabaleta.

Nafar-lapurtera: P. Charritton, X. Diharce, E. Larre, J. Haritschelhar, B. Oyharçabal eta Tx. Peillen.

Zuberera: J.-L. Davant.

Araba: E. Knörr.

Aurrerantzean, euskalkieie edo probintziei atxikitzea gutxieneko kopuru honen arabera egingo da: bizkaierak 3; gipuzkerak 3, goinafarrerak 3, nafar-lapurterak 3, zubererak 1 eta Arabak 1.

Euskaltzainetan hutsarte bat gertatzen denean, euskaltzain izateko proposamenduaaz batera, hautagaia zein euskalkiri edo herrialderi atxikitzen zaion berak adierazi beharko du lehenago. Herrialde bati horrela atxikiiek ezingo dute gainditu euskaltzainen kopuru osoaren herena.

Ondoren, P. Altunak Arantzazun, iraileko osoko batzarrean, J. Haritschelharri egin gutunean proposatu zuena, aztertu da. Hona gutunak zer zioen:

“Euskaltzainburu jauna!

Euskaltzain osoak, halako adin batera iristean, euskaltzain oso izatea *nahitaez* bertan behera utzi behar dutela ez dut uste.

Daukat halere euskaltzain osoak, hala *nahi* balu, euskaltzain oso izatea *bere oldez eta gogoz* uzteko eskua izan behar lukeela.

Hori proposatzen dut eta eskatzen, ondotik datozkigun gazteei leku egitearen”.

Proposatzaileaz gainera beste zenbait euskaltzainek hartu dute parte eztabaidan. Gaia abenduko batzarrean erabakiko da.

Euskara Batuko batzordearen erabaki proposamena

Hurrena, urriko batzarrean banaturako puntuen gainean aritu dira euskaltzainak: *-zio*, *-zione*, *-zino* eta antzeko bukaerez; *bostgarren*, *bosgarren*, *boskarren* ordinalaren idazkeraz, eta *bosna*, *bostna* banatzailarenenaz. Euskara Batuko batzordeak, aurreko egunetan eskuratu dituen oharrak kontuan harturik, erabaki proposamena aurkeztu du. Eztabaidatu ondoren, hauxe izan da onartu den go-mendioa:

— *-zio* aldaera, aho batez.

— *bosgarren* idazkeraren alde 13 boto; *bostgarren* idazkeraren alde 4 boto (A. Irigoyen, X. Kintana, F. Krutwig eta P. Ondarrarena).

— *bosna* aldaera, aho batez halaber.

Nekazaritza hiztegia

Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntz Politikarako Idazkaritza Nagusiaren eraginez zenbait erakunde Nekazaritza hiztegia aztertzen ari da. Euskaltzaindiaren ordezkarria den J.-L. Davantek urriko osoko batzarrean aurkezturiko zalantzak izan dira

mintzagai. Hona zer gomendatuko duen Euskaltzaindiak: izen sintagman *nekazal*ala *nekazaritza* auziari dagokiola, *nekazaritza* hobestea; *nekazal-en* antzezoak her-tsiki mugatzea, bereziki berriak direnean; *mahai-mahats* eta *mahai mahats*, biak zilegi jotzea; *apikultura* eta gisako hitzez denez bezain batean, euskal ondareko hitzak erabiltzea, hots, *erlazaintza*, e.a.

Eskuartekoak

J.A. Aranak Antonio Tovar zenaren gutundegia sailkatu dela aditzera eman du. Sailkatze lana idazleka egin da eta 881 gutunak 10 artxibo kutxatan sartu. Euskaltzaindiarentzat interesgarriak diren gutunak kopiatu dira eta original guztiak abenduaren lean itzuliko zaizkio C. Larrucea alargunari. Bestalde, Azkue Bibliotekan azaroan sartu diren argitalpenen katalogoa banatu du bibliotekariak. Guztira 118 liburu dira. Gainera, esan du *Absys* informatika sistema, Azkue Bibliotekak darabilena, Euskal Autonomi Elkarteko liburutegi publiko guztietan ezartzea erabaki duela Eusko Jaurlaritzak, dituen abantailengatik.

A. Eguzkitza eta X. Videgain urgazleak Onomastika batzordearen Exonomastika lantaldekide izendatu dira, bigarrena B. Oyharçabalen ordez.

Azken ordukoak

A. Irigoyenek azken asteetako egunkarietan agerturiko auziaz, hiztegi entziklopedikoak direla-ta, bi argitaletxeen artean, eta Euskaltzaindiak haren ustez harlezakeen kalteaz gutuna irakurri du. Akademiak arazo honetan zerikusirik ez duela adieraztea eskatu du Irigoyen jaunak. Idazkariordeak Euskaltzaindiak 1990ko maiatzean hartu zuen erabakia, egungo batzar papererian sartua, gogorazi du, hots, Euskaltzaindiak ez duela inongo entziklopediaren parte hartuko, nahiz euskaltzaineik, gizabanakoak diren aldetik, hori egin ahal duten. Euskaltzainburuak esan du Lur hiztegi entziklopediaren aurkezpenera joan zen bezalaxe atzo Elhuyar hiztegi entziklopedikoarennean izan zela, bietan hizlari izaki. P. Salaburuk aditzera eman du prentsako artikulua E. Knörr, B. Oyharçabal, I. Sarasola eta berak egin zutela, Josu Zabaletarekin batera, horretarako eskubidea dutelarik. Miren Azkaratek esan du artikulu horretako zenbait puntu osoko batzarrean eztabaidatu beharko ziretekeela lehenik. J.M. Satrustegik azaldu du Lur argitaletxearen saltzaileak hiztegi entziklopediko hura Euskaltzaindiarena zela esan ziotela. Haren eta bilduriko guztien iritziz, argitaletxeari agertu behar zaio gertakari hori. Horrela egingo da, lehenago antzeko beste kasu bazuetan egin den gisa. J.A. Aranak bi hiztegietan aurkitu dituen zenbait huts aipatu ditu.

Eta beste gairik ez zela bukatu da batzarrea.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

Bilbon, 1993ko abenduaren 17an

Haritschelhar, J., euskaltzainburua
 Lekuona, J.M., euskaltzainburuordea
 Knörr, E., idazkaria
 Arana, J.A., diruzaina
 Altuna, P.
 Azkarate, M.
 Charritton, P.
 Davant, J.-L.
 Diharce, X.
 Irigoyen, A.
 Krutwig, F.
 Larre, E.
 Ondarra, P.
 Oyharçabal, B.
 Peillen, Tx.
 Salaburu, P.
 San Martin, J.
 Sarasola, I.
 Satrustegi, J.M.
 Villasante, L.
 Lizundia, J.L., idazkariordea

Akademi gaietan:

Gereñio, Xabier
 Videgain, Xarles

Bilbon, Plaza Barriko egoitzan, 1993ko abenduaren 17an, goizeko hamarrak eta erditan, bildu da Euskaltzaindia, aldameneko lerrokadan ageri diren lagunak bertan zirela. Ezin etorria X. Kintanak adierazi du.

Agiria

Azaroko batzar agiria onartu da, P. Altunaren proposamendi zegokion partea ezik, bere testua hitzez hitz sartzea eskatu baitu. Hala erabaki da.

Barne gaiak

A. Irigoyenen eskariz, Tx. Peilleni zorion beroa eman zaio Baionako katedra eskuratu duelako.

J.A. Arana diruzainak aurkezturik, batzarreak onartu du aho batez Euskadiko Kutanx mailegua eskatzea, Euskaltzaindiak ordainkizun dituen kopuruak ordaindu ahal izateko. Ondoren, P. Altunak ordainketetan gertatzen diren atzerapenen berri eman ez izanagatik Gramatika batzordearen kexa azaldu du. P. Charritonek ere adierazi du egile eskubideei dagokiela atzerapenak izaten direla. A. Irigoyenek batzordeetan irakurtzen diren txostenen ordainketaz galdezu du. Tx. Peillenek esan du Dialektologi batzordeak aurkeztu proiektuaren gainean ez duela erantzunik jaso.

J.A. Aranak Euskaltzaindiaren diru larritasuna azaldu du eta aurrerantzean argibide gehiago ematea agindu. J. Haritschelharrek erakundeak diru-sarreretan dituen arazoak aipatu ditu eta Diruzaintzarengan duen uste ona eta haren lanarekiko atxikimendu osoa agertu. Bestalde, esan du Dialektologi batzordeak ez duela inolako eragozpenik biltzeko, nahiz proiektu hark aurrekonturik ez izan.

Paul Guilsou

Hurrena, P. Charritonek Paul Guilsou (1920-1993) hil berriaz bere txostena irakurri du. Euskaltzalearen eta Euskaltzaindiko urgazlearen bizitza eta lanak

azaldu ditu —sorketa literatura, itzulpenak eta erran zaharren bilketa— xehekiro. Bukatzean, J.A. Aranak esan du Azkue Bibliotekan diren egile izenik gabeko eskuizkribuak erkatu behar direla, batzuk Guilsourenak izan baitaitezke. Ildo berezik, J. San Martinek Guilsouren eskuizkribuen katalogoa eratzea eskatu du.

Erregelak

Ondoren, abenduko gaiari jarraiki, P. Altunaren proposamena aztertu da, hots, euskaltzain osoek beren tokia utzi ahal izatea. J.-L. Davantek horretarako epea finkatzea eskatu du. B. Oyharçabalek Euskaltzaindiaren onarpenak nahitaezkoia izan beharko lukeela esan du eta azken erabakia Euskaltzaindiaren esku gelditzea eskatu. J. San Martinek euskaltzain-tokiaren uztearen arrazoia eman behar dela esan du. A. Irigoyenek esan du Erregelen oraingo testuan (39. art.) ageri den *ezindurik* zehaztu behar dela. I. Sarasolaren iritziz, halakoek emerituen gisako mailara pasa beharko lukete eta boto-ahala atxiki, bestelako ohorezkoen berdinak izan gabe. J. Haritschelharrek esan du boto-ahala galdu beharko luketela, baina zerrendan *euskaltzain ohia* ager litekeela izenaren ondoan. M. Azkarateren ustez, euskaltzain oso izatea utziz gero, boto-ahala eta osoko batzarrean izateko es-kubidea galtzea hobe, baina horretarako baldintza hauek bete beharko lirateke: uztea bere oldez beharko du egin euskaltzainak; beti ere bakarka eskatzea; hiru hilabeteko epea Euskaltzaindiak onartzeko, eta baimen hau nahitaezkoa izatea.

Proposamenak urtarriko batzarrean bozkatuko dira.

Eskuartekoak

Jose Luis Lizundia idazkarioordeak 1994ko batzar egutegiaren proposamena aurkezu du. Honela erabaki da, nahiz uztailari dagokiola aldaketaren bat gerta litekeen oporrentagik edo beste arrazoi batengatik:

- Urtarrilaren 27, 28 eta 29an, Bilbon: I. Jagon Jardunaldiak (euskarra zuzenaren gainean).
- Otsailaren 25ean, Donostian: Lexikologi Jardunaldiak (eratorpenari buruzko gomendioak).
- Martxoaren 25 eta 26an, Bilbon edo Iruñean: Gramatika Jardunaldiak (juntagailuak).
- Apirilaren 29 eta 30ean, Iruñean edo Gasteizen: Hiztegi Batuko Jardunaldiak (hiztegia osatzeko irizpideak, zenbait puntu orokor eta lehen hitz zerrrenda, 7.000 hitzekoa).
- Maiatzaren 27 eta 28an, Bilbon: Ahoskeria Jardunaldiak (ahoskerari buruzko gomendioak).
- Ekainaren 23, 24 eta 25ean, Miarritzen: V. Onomastika Jardunaldiak (exonomastika).
- Uztailaren 21, 22 eta 23a, Donostian: Literatura Jardunaldiak (metrika hiztegia).

- Irailaren 2lean, Donostian: Euskaltzaindiaren osakeraren 75. urteurrenaren ospakizuna eta euskal komunikabideekin jarduna.
- Urriaren 3tik 7ra, Leioan: Euskaltzaindiaren Biltzar Nagusia.
- Azaroaren 25ean, Bilbon: batzarre arrunta.
- Abenduaren 28, 29 eta 30ean, Oiartzunen: Manuel Lekuonaren omenez, haren sortzearen mendeurrenean, III. Herri-Literatura Jardunaldiak.

Azken ordukoak

Urtarrilean, Bilbon egingo diren Jagon Jardunaldien egitaraua aurkeztu da. Gai bakarra izango dute: euskararen zuzentasuna. Akademien arteko ekitaldia ere egun horietan egingo da. Euskaltzaindiaren 75. urteurrenari, duela 25 urte Iruñean egin zen bezala.

J. San Martinek esan du tarte bat eskaini beharko litzaiokeela erdaraz mintzatzean euskal izenen erabilera okerrari, komunikabideetan, batez ere. J.L. Lizundiak azaldu du erdaraz eta euskaraz hutsak ez direla desagertzen, nahiz ahoz eta izkribuz aditzera ematen den, eta *Basurto* aipatu du (euskarra zuzenean *Basurtu*).

Kultur Ministerioan erabakitako dirulaguntzen berri, literatur sorketaren alopean, eman du E. Knörrek, Euskaltzaindiaren izenean epaimahaikide izan denak. Euskarari datxekola, bi izan dira diruz hornituriko proiektua (800.000na pezeta): A. Lertxundiren *Hilean, bizian bezala* eleberria eta G. Gomez Zubiak egindako Perrault-en ipuinen itzulpena.

M. Azkarateren galderari erantzunez, Idazkariak esan du *Lur hiztegi entziklopedikoa*-ren zuzendaria den J. Zabaletari gutuna egin diola Euskaltzainburuak, liburuak saltzean Euskaltzaindiaren izena aurrerantzean erabil ez dadin. J.M. Sastruegi argitaletxe horren zabalkunde paperetako argazkia aipatu du, zeinetan lau euskaltzain ageri dira, entziklopediaren aurkezpen batean. J. Haritschelharrek esan du euskaltzainek eskubide hori badutela eta bera berriki beste entziklopedia batzen aurkezpenean mahaian izan zela, I. Sarasolarekin batera, prentsan agertu bezala. E. Knörrek adierazi du Akademiak ezin duela denbora galdu komunikabideetan esaten dena zuzenduz, guztiz axola handiko gauza ez bada. Bestalde, esan du jende arruntak badakiela bi eremuak bereizten, eta *El libro de estilo de ABC* liburua aipatu du, zeinen hitzaurrea Espainiako Erret Akademiaren Zuzendaria idatzia da.

P. Altunak *Gramatika laburra*-ren bigarren argitaraldiaren hitzaurrea ez dela berak idatzia esan du, eta kexu agertu da Gramatika batzordearen gainetik hartzen diren erabakiengatik. P. Salaburuk, liburuaren arduradunak, aditzera eman du hitzaurre hori egitea osoko batzarrean erabaki zela, lehen argitaraldian ohar-gileen izenak agertu ez zirela-ta.

Hitanoa

X. Gereñó eta X. Videgain aretoan sartu ondoren, Euskara Batuko batzordeak prestaturiko hitanozko paradigmen lehen emaitza aurkeztu du P. Altunak.

Lehendabizi, ordea, honako honek bide berezirik eskatzen duenentz eztabaидatu da. X. Kintanak hitanorako proposamenak egingo dituen batzordearen kidea iza-tea eskatu du gutunet, abenduaren 13an. P. Charritonek eta A. Irigoienek Aditz batzordeak gaia aztertzea eskatu dute. Aditz batzordea suntsitua denez, eta honetarako batzorde bat espreski eratzea komenigarria jotzen ez delarik, beste edo-zein gai bezala ikertuko da hitanoa eta ohargile guztiei proposamenak igorriko, osoko batzarreak erabakitzeko.

P. Altunak antzinatasunaren eta hedaduraren artean hautatu beharaz hitz egin du. Forma ugaritasunaren gainetik, Euskaltzaindia ereduaren bila dabilela esan du, idatzirako, oroz egin, baina ohozko erabilerako ere, M. Azkaratek esan bezala. P. Salaburen iritziz, paradigmaz erabaki ez ezik, erabileraz zerbait esan beharko luke Euskaltzaindiak (menpeko perpausetan hitanorik ez, adibidez). B. Oyharçabalen uste, eztabaidea ongi mugarriztatu behar da. J.A. Aranak berorika ere aztertzea eskatu du. I. Sarasolak esan du berorika ez dela euskararazko eremu guztiarena. Urtarrilaren 20ko epea eman da oharrak bidaltzeko.

Ondoren, hitzaldi aretoan, Bilbao Bizkaia Kutxako ordezkariak bertan zirela, orobat urgazle, euskaltzale, kazetalari eta bestelako entzule asko, Euskaltzaindiaren 1993ko literatur sarien epaia iragarri da. Lehendabizi, J. Haritschelhar euskal-tzainburua esker ona agertu dio Bilbao Bizkaia Kutxari, urte askoz gero literatur sari hauek hornitzen baititu, halaber lan hauek epaitu dituztenei eta irabazleei. Literaturak hizkuntzaren biziarentzat duen garrantzia azpimarratu ondoren, bere kezka agertu du Haritschelhar jaunak, antzerki lan bakarra aurkeztu izanagatik eta saiakera alorrean benetako saiakerarik ez baita hartu. Gero, Idazkariak iraku-ri ditu epaimahaien agiriak. Hona epaiak:

- Txomin Agirre eleberri saria: *Pedrotxo* lanari, Martin Ugalderena.
- Toribio Altzaga antzerki saria: hutsik.
- Felipe Arrese Beitia olerki saria: *Garraren eta karroiaren margoak* bildu-mari, Juan Carlos Lopez Mugartzarena.
- Mikel Zarate saiakera saria: hutsik.

Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua

Endrike Knörr,
idazkaria

BATZAR-TXOSTENAK

1994. URTERAKO EUSKALTZAINDIAREN EGUTEGIA (*)

*Jose Luis Lizundia,
idazkariordea*

Urtea ia amaitzean dago eta ohi bezala Zuzendaritzatik pasa eta gaur onartu ondoren, Euskaltzaindiaren batzarrera dakart egutegiaren egitasmoa. Abiapuntu bezala, gaineratu behar dut kontutan izan ditudala berreki datoren urtean, 75. urteurrenaren ospakizunak. Gainera, honetak, erabaki batzuk hartuak ditu jadanik Euskaltzaindiak. Bestalde, ohi bezala, bibliografia zenbait arakatu ditut: *Euskera agerkaria*, Luis Villasante, Santi Onaindia, Nikolas Alzola Gerediaga, Jon Bilbaoren *Eusko Bibliographia* eta abar.

Ondorioz, hara hor, aurkezten dizkizuedan egutegirako ildo nagusiak, hots:

1. Euskaltzaindiaren sorrerako 75. urteurrena. Esan behar da honen egitaraua urteurreneko berbera dela, irailaren 30ean eta urriaren 1ean Arantzazun egindako bilkuretan onartua. Horretarako izendaturiko batzordeak aurretiaz prestaketa egin baitzituen, gero ere garatzen jarraitu duelarik, hain zuzen urriaren 29an egoitzan eta azaroaren 26an Donostian egindako bilkuretan. Beraz, urtarriletik irailera bitartean egingo diren jardunaldi guztienetan zehaztuta eta finkatuta dago. Urriaren 3tik 7ra Euskal Herriko Unibertsitateko Leioako campusean egingo den Euskaltzaindiaren XIII. Biltzarrarena ere. Horregatik bada, hemen ez gara lutzatuko.

2. Euskalari, idazle eta abarretan begirada bat eman eta lehen mailako mendeurren bat bakarrik aurkitu dut: D. Manuel Lekuona euskaltzainburu izan zenaren jaiotzarena. Bigarren mailako mendeurren bi, ordea, bata, Manuel Antonio Antiarena eta bestea, Juan Domingo Unzueta Abaunzarena.

D. Manuel Lekuona Etxabeguren 1894.eko otsailaren 9an. Oiartzungo "Etxetxiki" baserrian jaio zen. Ez naiz hemen bere bizitzaz arituko, *Euskera* 1987, 2an argitaratutako irakur baitaiteke. Hori dela eta, kontuan izanik 75. urteurrena tartean dagoela, abendurako atzeratzea deliberatu

(*) 1993.XII.6an, Durangon egindako bileran Zuzendaritzak onartua

du Zuzendaritzak eta hil horren 28, 29 eta 30ean, Oiartzunen egingo dira bere omenez III. Herri Literatura Jardunaldiak Ahoskotasuna izango delarik gaia. Azken egunean, hileroko batzarren ondoren, egingo zaio Manuel Lekuonari omenaldia. (Gainera honetaz Oiartzungo alkate den Iñarra jaunarekin mintzatzeko aukera izan dugu eta prest dago behar diren laguntzak eta azpiegitura emateko).

* * *

Bigarrenekoetan, lehendabizikoa Manuel Antonio Antia Aranburu da 1894.eko Urte Berri egunean hil zena Beterriko Urnietan. Berea 1830.eko apirilaren 26an, Goierriko Urretxun jaio zen Filosofia eta Letrak Oñatiako Unibertsitatean ikasi zituen eta Teologia Iruñeko Apaizgategiak. 1854ean apaiztu eta Leitzako organista izan zen eta 1853tik hil arte Urnietako erretore. *Zeruko bide zuzena eta segurua, karmeldar debotarentzat ikasbidea. San Joseren zazpi igandeetako jayera argitaratu zuen 1867an, P. Claret-ena itzuliz. Aita Mendiburu's izeneko olerkiarekin saria irabazi zuen Oiartzunen 1882an.* 1882ko Lore Jokoetarako, berriz, *Jesu-sen laguntalden sartzeako San Luis Gonzagaren Zeruko deia*, hiru ekitaldi-tako antzerkiarekin ohorezko aipamena irabazi zuen. *Kristau izan*, 1878an argitaratu zuen. *Jesusen biotz sagraduko deboziozco liburuchoa*, berriz, 1887an. Urnietako Lore Jokoak, 1886an antolatu zituen Abbadie eta abarrekin. Tolosako artxibategian Antonio Antiaren eskuskribu bat aurkitu zen *Asisko Franzisko Santuaren bizitza* izenekoa, Leopold Charance francesaren liburutik itzulia.

* * *

3. Fray Juan Domingo Unzueta Abaunza Durangaldeko Abadiñon jaio zen 1794.eko uztailaren 7an eta Durangoko hirian hil 1870.eko apirilaren 9an. 1885ean frantziskotarra baitzen bere probintziala zen A. Estartak aita Unzueta eta aita Garteiz izendatu zituen Uriartek egindako San Alfonso Maria de Ligorioren "Visitas al Santísimo"-ren itzulpenerako. Bere eskuan egon zen baita denbora batez, Juan Antonio Mogele *Peru Abarka* liburua ere, gero, atera zena Zarauzko komentutik Durango 1881ean argitaratzeko. Juan Ruiz de Larrinagak dioenez, aita Unzueta prestatu zuen Arzadunen *Cristinaubaren doctrinaren explicasinua*. *Doandigoco berbaldiac* izeneko santuen paregiriko batzuk ere idatzi zituen. Bi liburukiok argitalpen bina izan zituzten Tolosan 1894ean eta Durango 1900ean. Idazle honek, Gerediaga Elkartearen proposamenez, Abadiñoko Matiena auzo berrian kale bat du eta bertako ikastolaren izeña ere eraman zuen.

Bi idazle hauek direla eta Zuzendaritzak proposamen hau onarten du: Manuel Antonio Antiari zerbait egiten badio Urnietako Udalak, Euskaltzaindiak parte hartuko luke, ez hileroko bilkura batekin, agian,

batzorderen bat bertan bilduz baizik, Urnieta toki ona baita Donostiatik hurbil. Badirudi, bestalde, zerbait egiteko asmotan dabiltzala, hain zuzen urtarriaren lein, urteberri egunean, J. M. Lekuona buruordeak hitzaldi bat emango du.

Fray Juan Domingo Unzueta buruz ordea, agian, zerbait egiteko asmoa hartuko du Gerediaga Kultur Elkarteak. Euskaltzaindiak ezingo luke hileroko bilkurarik antolatu, zeren eta urtea oso hartua baitu. Agian, Abadiño oso ongi komunikatua dagoenez gero —hain zuzen Untzueta baserria, seguru asko, bere jaiotetxea, Bilbo-Behobia autoestrataren ondo-ondoan dago— batzorderen bat edo ordezkaritzaren bat joango litzateke.

* * *

1994.urterako egitasmo hau izango litzateke:

- Urtarriletik urriarteko bilkurak.
- Azoroaren 25ean, hileroko batzarra Bilbon, eta,
- Abenduaren 28, 29 eta 30ean, III. Literatura Jardunaldiak, hileroko eta omenaldiko bilkurak D. Manuel Lekuonaren omenez, Oiartzunen.

* * *

75. URTEURRENA

Jardunaldien egutegia

— Urtarrialaren 27, 28 eta 29an, Bilbon, egoitzan egiteko I. Jagon Jardunaldien. Izenburu hau eramango du: Hizkuntzaren erabilpen zuzena jagotea: Euskal Herrialdeetakoak, Katalan Herrialdetakoak, Galizia-koak eta agian Herbereetakoak (Holanda eta Flandria).

— Otsailaren 25ean, Donostian egiteko Lexikologi Jardunaldiak: Eratorpenari buruzko gomendioak.

— Martxoaren 24 eta 25ean, Iruñean egiteko Gramatika Jardunaldie-n: 1. Juntagailuen lanaren inguruko eztabaida. 2. Biltzarrean aurkeztuko diren gai zerrendaren proposamena.

— Apirilaren 29 eta 30ean, Gasteizen egiteko Hiztegi Batuko Jardunaldien gaia: Hiztegi Batua osatzeko irizpideak, zenbait punto orokor eta lehen hitz zerrendaren aurkezpena (7.000 hitz).

– Maiatzaren 27 eta 28an, Bilboko egoitzan egiteko Ahoskeria Jardunaldiak: agian gaur zehaztuko dute, une honetan bilduta baitago batzordea. Izenburu hau eramango du: “Euskal Ahoskerari buruzko zenbait gomendio”.

– Ekainaren 23, 24 eta 25 ean, Miarrizten egiteko diren V. Onomasatika Jardunaldiak: Exonomastika: kanpoko jatorriko izenak, hots, exotoponimoak eta exoantropónimia historikoak.

– Uztailaren 21, 22 eta 23an, egingo diren Literatura Jardunaldiak: Metrikaren kontzeptu nagusiak euskal ikuspegitik begiratuta: bertsio, letrroa, puntuak, modulu metrikoak. Euskal metrikako izendegi batua.

– Irailaren 21ean, Donostian, Gipuzkoako Foru Diputazioan egingo denean: Euskaltzaindiaren osakerako 75. urtearen ospakizuna eta euskal komunikabideekin jarduna.

* * *

XIII. BILTZARRA

– Urriaren 3tik 7ra 75.urteurrenenaren ospakizun-amaiera Euskal Herriko Unibertsitateko Leioako Campusean, urtean zehar egindako Jardunaldiak erabilitako gaien eztabaidea eta ondorioztatzea.

EL EUSKERA EN EL VALLE DE CIGOITIA (ALAVA)

1993.XI.29

Jose Garmendia Arruebarrena

Quizá el título que encabeza estas líneas no responda a su contenido más que al final. Vaya esta advertencia como aviso premonitorio al lector. Pero antes nos vemos obligados a enmarcar el cuadro sobre expresiones vascas que hemos hallado en el Archivo General de Indias (Sevilla) y que se refieren al valle alavés mencionado. Archivo éste, como más de una vez nos decía su Director durante muchos años, amigo y venerado maestro, vallisoletano, D. José M.^a de la Peña y Cámara, “venero documental que dista muchísimo de haberse agotado y en el que los investigadores tienen aún campos prácticamente ilimitados”. Por tanto, inabarcable e inagotable.

Conocida es la enorme masa documental que alberga dicho archivo. Se calcula en unos seis millones de documentos en más de 42.000 legajos, distribuidos en unas 18 secciones. Secciones que abarcan desde 295 legajos como *Patronato Real* (años 1480-1790), pasando por la de *Consulados* con 2.588 legajos (años 1543-1857) como de la sección de *Gobierno* con 18.422 (años 1492-1854). Puede suponer el lector que en esos millares de legajos saltan temas sobre el País Vasco, y de la más diversa índole, que ni son conocidos ni han sido abordados, bien en el aspecto individual de personajes que llegaron a destacar en muy diversas instituciones, bien en aspectos colectivos. ¡Cuántos vascos aún sin estudiar y cuyas biografías permanecen ocultas en abundantísimas fuentes! ¡Cuántos otros de aspecto colectivo, aunque algunos son conocidos como la guerra entre vicuñas y vascongados, la Compañía de Caracas, encargo de armas a las fábricas de Vizcaya, embarco de tropas en San Sebastián, encargo de fabricación de navíos, etc., etc.

Hace mucho que, en busca de diversos temas y personajes vascos, nos ha acompañado ese soterrado y constante afán de dar con escritos en euskera. Los hallamos en latín, francés, inglés, etc. Ahora bien, no hemos tenido la fortuna que tuvo el profesor Enrique Otte, quien dio con una carta en vascuence del primer obispo y arzobispo de México,

Fray Juan de Zumárraga. Se trata de una copia (sección de Justicia, leg. 1.011, n.^o 2 R2). Está escrita el 15 de febrero de 1537, ocho años antes de la publicación en Burdeos en 1545 del primer libro impreso en vascuence, de Bernart Etxepare y publicado en esta misma revista (1).

Decíamos que hasta ahora no hemos tenido esa suerte, ni en los legajos de correspondencia con los Jueces de Arribadas de San Sebastián (2) (aunque quizá habría que revisar más a fondo de lo que hicimos) ni en todos —y no son pocos— tratan de la Real Compañía Guipuzcoana de Caracas, como en otros de otras secciones. Hay secciones que pueden ofrecer sorpresas por lo variado de temas que abarcan, como es la de *Indiferente General*, en uno de cuyos legajos dimos con muchos folios sobre méritos y servicios del Lzd.^o Andrés de Poza. Son muchísimos los legajos que habría que ver en esa sección (3), así como en la de *Ultramar*, 880 legajos desde los años 1605-1870, por desgracia sección dividida entre Sevilla y Madrid.

Por su mayor presencia de vascos en Chile, México, Buenos Aires (Argentina), en legajos referentes a estas naciones, podría saltar la liebre. En una correspondencia en la Audiencia de Buenos Aires dimos con algunas expresiones, por indicación del gran historiador Mari Luz Urquijo.

La sección que más hemos manejado nosotros es la de *Consulados*, muy rica en cuanto al número y actividades comerciales de los vascos. Aún sin editar, confeccionamos *Guía de los vascos en el Archivo General de Indias* (Sevilla), dividido en dos partes. En el primero, van los inventarios con su explicación de cada sección, años, número de legajos, etc.; el segundo, es un índice unificado de los vascos que aparecen en los inventarios de las diversas secciones. Son en total, en este segundo volumen, unos 6.000 vascos con indicación de año, sección y número de legajos, lo que mucho puede servir un día a los investigadores, ya que no hay índices impresos, y sí solamente cuadernos escritos a mano y muchas veces borrados por el continuo uso.

Bien. La sección de *Consulados* es rica en cuanto a la correspondencia comercial o de amistad. Ya publicamos en su día, en el *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, estudios y noti-

(1) Véase en *Euskera* XXVI (2, aldia, 1981, 1-6 Bilbo, pp. 5-15) titulado “Nuevo y más extenso texto arcaico vasco: de una carta del primer obispo de México, Fray Juan de Zumárraga”.

(2) Legajos 2.406, 2.407 y 2.408, de *Indiferente General*.

(3) Es una de las secciones mayores y más interesantes del Archivo que comprende asuntos de toda índole y carácter, casi siempre de la máxima importancia. Está integrado por los papeles más diversos y procedentes de diversos lugares.

cias de remitentes de cartas en cuanto a la familia mutrikuarra de los Ibarburu y Galdona, la del vizcaíno de Elorrio y maestro de ceremonias de la catedral sevillana (personaje importante Adrián de Elosu) y la del alavés Tomás Ruiz de Apodaca.

Sólo encontramos, en cuanto a los Ibarburu y Galdona, algunas expresiones o palabras. La correspondencia epistolar dirigida a los diversos Ibarburu y Galdona es copiosísima (4). A veces de amigos, y otras muchas, comercial. Son millares de cartas (5). Pues bien, sólo encontramos expresiones o palabras como *alabac*, *laztanes*, *agur*, *goraintzis*, etc. (Cartas de Clara de Mizquía Ibarburu a su hijo Andrés de Ibarburu desde Motrico en fecha 24 de octubre de 1687, legajo 143, sección de *Consulados*).

Lorenzo Ignacio de Ibarburu, en carta a su tío Andrés, maestro-esuela de la iglesia catedral de Sevilla, desde Motrico y en fecha 8 de octubre de 1687, con motivo de su toma de hábito, con cuyo motivo había ido a Motrico, traslada unas líneas en euskera que no llegamos a descifrar bien. Dice así el texto: "El Domingo dançamos Balthasar y yo y andubimos por todas las calles, anoche tambien dançamos en el portal cantadanza y Rubio dansó tambiéñ y cantaba *Bart cure besoan naiçu rai-bere nazan*, y daba unas bueltas, que hacía reir a toda la gente" (leg. 408 de *Consulados*).

También desde Motrico, en 14 de octubre de 1682, Pedro Galdona escribe "Reciba de Goicoechea mil *goraintzis*" (leg. id. 406). Unos años más tarde, el mismo y desde el mismo lugar, fecha 25 de agosto de 1685, escribe "... acabados de venir de unas fiestas donde se ha hecho lo que se ha podido por la vida", envía sus finas memorias al amigo Domingo de Urbizu (caballero de Santiago y con uno de los cargos más importantes en la Casa de la Contratación de Sevilla) que por no ofrecerse cosa particular no le he escrito. A todos los demás amigos mis *goraincis*" (leg. 406, id.).

Tampoco son ni muchas ni variadas las palabras en euskera en la abundante correspondencia a Adrián de Elosu (6). Desde Elorrio, fecha 9 de junio de 1686, Domingo de Gaztañaga le saluda con un *agur jauna* (leg. 406). Desde Sanlúcar de Barrameda, en 19 de mayo de 1688, Juan

(4) Legajos 86 (a Andrés de Ibarburu), 93, 505-511, 1.207 y 1.214, se entiende en la sección de *Consulados*.

(5) Calculamos en unas 10.000 cartas. Ver nuestros estudios en *BAP* "Los Ibarburu y Galdona, de Motrico", cuadernos 1.^º y 2.^º, año 1979, pp. 279-283 y "Correspondencia Ibarburu y Galdona", id. cuadernos 1.^º y 2.^º, 1985, pp. 367-372.

(6) Publicamos nosotros un amplio estudio basado en la correspondencia de Pedro de Elosu en *BAP*.

de Urbizu (hermano del anterior?) le escribe: “Enhorabuena que se haya ido el bendito Arrue. *Agur*” (Arrue era un poderoso comerciante con las Indias) (leg. 406). Juan Bt.^a de Barraicua y Asua, que figura mucho en diversos cargos en la Congregación de los Vizcaynos en Sevilla, desde Cádiz, el 26 de enero de 1690, le escribe *agur jauna* (leg. 406). Desde Guatemala, su hermano Pedro de Elosu, el 4 de junio de 1689 le dice que la *ama* está bien (leg. 406).

Juan de Urbizu, esta vez desde Cádiz y en fecha 9 de diciembre de 1688, envía “para Pedro Galdona, Serria, Ysasi, Sarria, Coloma, Ansoregui y demás amigos muchos *goraincis*, y después de notificarle que el Almirante Gasadevante (natural de Fuenterrabía) le había pedido unos libros, termina la carta con un *agur*”. Lo que sí me cabe es pensar que, dada la solidaridad, el numeroso grupo de vascos en Sevilla, ya desde mediados del siglo XVI y más en los últimos cincuenta años del XVII, hablarían en vascuence en las numerosas reuniones o tertulias que celebraban. Pero lo que han dejado escrito, aunque habría que revisar más a fondo esta aludida correspondencia, no ha sido mucha.

Quizá haya parecido demasiado larga esta introducción. Pero la juzgábamos necesaria para entender de modo debido lo que ahora viene y que comienza a responder al título de este trabajo: “el Euskera en el valle de Cigoitia (Alava)”. Digamos que no se trata de un estudio sobre la situación del euskera allí en otros tiempos aunque alguna alusión haremos.

Demos antes algunas noticias sobre Tomás Ruiz de Apodaca (1702-1767). Nacido en Manurga, en cuya correspondencia hallamos algunas expresiones en euskera. Marchó a Cádiz a sus 14 años, con una buena instrucción en cuanto a escribir y cuentas. Viajó 11 veces a Veracruz. Fue maestre en sus primeros tiempos. Sufrió dos naufragios. Comerció por tanto intensamente. A la muerte de Andrés Martínez de Murguía, sin duda su protector, también de Manurga, y fallecido el año 1732 en Cádiz, de cuyo barco fueron propietarios a medias Julián Martínez, también de Manurga, hasta que por su muerte, quedó Tomás en dueño del navío Ntra. Sr.^a de la Concepción y Santo Domingo, alias llamado el Halcón.

Casó a sus 40 años con M.^a Eusebia de Eliza Lasquetti. Su padre, de San Sebastián, comerciante también, caballero de Santiago, y Prior de la Cofradía vasca del Stmo. Cristo de la Humildad y Paciencia, falleció a sus 45 años. Los Lasquetti, de procedencia italiana, eran también comerciantes con Indias. Tomás Ruiz de Apodaca es un gran alavés, lleno de cualidades y virtudes, que ha sido completamente ignorado, no sólo en su lugar natal, sino en Vitoria/Gasteiz, en donde ninguna publi-

cación, inventario o repertorio apunta su nombre. Ha podido ser rescatado del olvido y del desconocimiento gracias a más de 18 legajos de carácter privado, con unas 2.000 cartas, diarios, cuentas del barco, comerciales llegados, por caminos desconocidos, al Archivo de Indias, en donde se hallan depositados. Falleció en Veracruz en 1767 (año de la ley del extrañamiento de los Jesuitas por Carlos III). Hombre activo, serio, responsable, religioso, etc. fue padre de ilustres hijos: Sebastián, Almirante de la Armada, Juan, conde del Venadito, prácticamente el último Virrey de Nueva España, y de otros hijos que alcanzaron las mayores graduaciones en la marina española.

Ya hemos dicho que nació en Manurga, “lugar” como se suele llamar en estas pequeñas poblaciones de reducidos habitantes. No llegaba en 1700 a más de 250 habitantes, con unas cincuenta casas y una casa palaciega de muy buena factura con una iglesia monumental, que quería ser la catedral de Cigoitia. Se halla ubicado en las faldas del Gorbea, a unos 15 km. de Vitoria/Gasteiz. Desde su cerro, azotado por el viento frío que desciende de las alturas del Gorbea, se puede apreciar un bello panorama del valle con multitud de pueblos.

Por la proximidad con Vizcaya, ya que su término confinaba al norte con Ceánuri. ¿Qué sabemos hoy en día de las redes y comunicaciones que frecuentaban estos pueblos? Por ejemplo, la madre del amigo y copropietario del navío en Cádiz, Julián Martínez, en su testamento del 3.X.1727 encarga seis misas en el convento de Aránzazu, a razón de 3 reales por cada una. Es más que seguro que sus habitantes hablaran el euskera o vascuence. Allí, hace unos cuantos años confirmamos muchos datos sobre el vascuence de sus antepasados, abuelos o bisabuelos.

Según un manuscrito de Prestamero “hablan el idioma vascongado muchos pueblos de la Vicaría de Vitoria..., los de Cigoitia y Zuya” (7).

Entre las zonas de lengua vasca, según el testimonio de Luis Luciano Bonaparte, sobrino de Napoleón I y primo carnal de Napoleón III, se contaba Cigoitia con mayoría euskaldún en Echagüen, Murua, Manurga, Larinea, Gopegui, Ondátegui, Olano, Acosta, Cestafe y Eribe.

Algunas pruebas encontramos en la correspondencia dirigida a Tomás. Desde Cádiz, el 17 de mayo de 1740, Juan Felipe de Ansa se despide de Tomás con un *agur* (8). Su amigo y emparentado Gregorio de Vildosola, gobernador de Sinaloa (Méjico), escribiéndole el año 1742 le da trato de *jauna* (señor), o cuando lo hace a varios, incluyendo entre

(7) *Pueblos de Alava por Vicarías, repartidos sus vecinos en cinco clases.*

(8) Archivo General de Indias (AGI), Consulados 398,

ellos a Tomás, de *jaunak* (señores) (9). Miguel de Apodaca, desde Guanajuato el 26 de mayo de 1747, le da a Tomás el trato de *jauna*, encogiéndose al arcediano, Zubiegui y otros amigos.

Domingo de Buruaga, en fecha 8 de agosto de 1747 desde México, se despide de Apodaca con un *zeure beti herritarra* (su paisano siempre) (10). Desde Manurga, le escribe su sobrino y capellán Pedro Francisco Ruiz de Apodaca: “Paso a participarle cómo acabo de enviar a manos de D. Francisco Antonio de Elejalde que se mantiene en la corte... los papeles necesarios para la presentación del memorial”. En la memoria de sus estudios recuerda haber estudiado con bastantes fundamentos la gramática latina, saber la lengua bascongada y traducir la francesa.

Por cierto fue coadjutor en Bilbao, en la parroquia de Begoña, y dice predicar allí en vascuence, porque el párroco no lo sabía.

El capitán de fragata “su más apasionado seguro servidor y paisano Joseph de Sapiain, a bordo del navío Reina, el 20 de octubre de 1659, comienza de este modo la carta: *Nere D. Tomás maitea*” (11).

Recojamos lo que su sobrino Pedro le escribía desde Begoña el 18 de febrero de 1765: “... tres o cuatro domingos ha que empecé a explicar la Doctrina Cristiana en esta iglesia en el vizcaíno, porque el cura mayor no está ducho en este idioma” (12). Y para terminar con esta gavilla de testimonios, que sin duda se podría multiplicar, citemos el de Fray Miguel Antonio de Urbina el 19 de febrero de 1764: “*Y agur* hasta el valle de Josafat en este de San Buenaventura (convento) de Sevilla” (13).

¿Se concibe que se expresaran de este modo a Tomás Ruiz de Apodaca, sin que conociera o hablara el euskera? Sabiendo el profundo y constante amor de Tomás a Manurga, su sentido de familia y sus recuerdos de la infancia, no es posible concebir que no supiera el euskera (14).

(9) Id. id. 398.

(10) Id. id. 398.

(11) Id. id. 400.

(12) Id. id. 400.

(13) Id. id. 400.

(14) El lector puede consultar nuestra obra *Tomás Ruiz de Apodaca, un comerciante alavés con Indias (1702-1767)*. Editado por la Diputación Foral de Álava, año 1990, p. 399.

ONOMASTIKA

HUARTE/UHARTE

Udal diktamena:

Sr. Alcalde

Mikel Gorrotxategi Nieto secretario de la comisión de Onomástica de Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia,

Certifica:

Que esta comisión, en su sesión de octubre, entre otros temas, ha tomado, entre otras, la siguiente resolución:

“1.1.6. Se procede a la lectura de la petición realizada por el ayuntamiento de Huarte relativa al cambio de nombre por el de Uharte. La comisión encomienda al miembro de la misma y profesor de la Universidad Pública de Navarra, P. Salaberri la realización del dictamen que goza del visto bueno de la comisión.”

Adjunto le envío el dictamen realizado por Patxi Salaberri, en caso de desear alguna aclaración posterior no dude en ponerse en contacto con esta comisión. Atentamente se despide,

Mikel Gorrotxategi Nieto

12.XI.1993

HUARTE / UHARTE DELA ETA

Uarte izena oso arrunta de euskal toponimian, eta bere etimologiak ez du arazorik sortzen: osagaiaiak *ur* “agua, riachuelo, río...” izenaren elkarketako aldaera den *u-* eta *arte* “bitarte” dira, eta jatorrizko adiera “bi uren bitarteko eremua”, hots, “bi erreken edo bi ibairen (edo erreka bat-en eta ibai baten) tarte” da, erdarazko *Ambasaguas*, *Entrambasaguas*, *Entredosaguas*, *Trambasaguas*, *Tramasaguas* eta besteren kide delarik.

Euskaraz *Uarte*, *Ubitarte*, *Errekabitarte*, *U (r)bieta* aurkitzen ditugu, bestek beste.

Uarte-ren ondoan arrunta ohi da *Ugarte* aldaera, *ug-* ere *ur-en* elkarteko aldaera baita, eta adibidez Iruñe ondoko *Uharte*-ri inguruko herrietan oraindik ere *Ugarte* esaten zaio, XI. mendean bezala (1). Kasu honetan *Uharte* izena herria Arga eta Urbi ugaldeen artean egotearen ondorea da. Arakil ibarreko *Uharte* herriak ere izena San Bartolome errekaren eta Arakil ugaldearen artean kokatua izatetik hartzen du, eta honi ere inguruko herri batzuetan oraindik *Ugarte* esaten diote (dokumentazioan ere arrunta da aldaera hau, Rafael Carasatorrek gaztigatu dugunez).

Toponimian ongi ikusten den bezala, jatorriz *ugV* (alegia, *ug-* + bokala) zuten hainbat leku-izenek *ubV* dute orain, beharbada *u* ezpaina-riaren eraginez. Hau oso garbi ikusten da *Ugarte* } *Ubarre*, *Uberte* (bokal-armoniaz), } *Ubaran*, *Uberan* (bokal-armoniaz), } *Ubarka*, *Uberka...* eta irudiko beste hainbat toponimotan (*ubarka* izen arrunta ere bada), eta mintzagai dugun herri-izanaren kasuan ere garbi azaltzen da, inguruko herri batzuetan *Uberte* esaten baitzaio. Tarteko *-b-* hori hiatoa segurtatzeko soinua izan liteke (cf. *suberte* izen arrunta } *suerte*), baina egiantz handiagoa du oraindik bizirik dagoen *-g-* horren ordezketat jotzeak. Hau da, oraingo *Uberte* bizirik ere dagoen *Ugarte*-tik atera izanen da, *ubarka*, *uberka* aurreko *ugarka* batetik atera den era berean (cf., gainera, Arakilen bertan dagoen *Zuhatzu*, *Zuga(t)zu* eta *Zubetzu* inguruko herrietan, *zuhaitz* + *-zu-tik*).

Grafiari dagokionez, esan beharra dago erdaraz idazterakoan anarkia handi samarra edireten dugula dokumentazioan, *h-ak*, eta batez ere hasierakoak, aski kendu-utzizkoak direlarik, alegia, notariak gogoak eman arabera jartzen edo kentzen du *h* letra maiz. Guztiarekin ere, eta *Uarte*-ren kasuan, betelako arrazoia ere bazen hitz hasieran *h-* idazteko: *horrela* egin ezean, *Uarte* (*Varte* ere idatzia seguru asko) *Barte* irakur baitzitekeen, erromantzez ezpainhorzkari ahostunaren galtzea zaharra izaiki (2). Hortaz, eta seguraski, erdarazko *Huarte*-ren hasierako *h-* letraren iturbua *Uarte* [uárte] irakurri behar zela (eta ez *Barte*) adierazi nahian bilatu beharko dugu.

Uharte formari dagokionez, gogoratu beharra dago Euskal Herrian barrena bat baino gehiago direla izen honetako herriak (eta auzoak. Cf. Lekarozko *Uharte*). Nafarroa Beherean bi ditugu: *Amikuze-Uharte* (*Uhart-Mixe* frantsesez, *Uharte*, *Uhartiri* euskaraz), eta *Garazi-Uharte* (*Uhart-Cize*

(1) Ikus *Nafarroako toponimia eta mapagintza-l*, Nafarroako Gobernua, Iruñea, 1992.

(2) Ikus Alarcos Llorach-en *Fonología Española*, Gredos, Madril, 1991, 254, or. eta hurrengoak.

frantsesez) (3). *Kasu hauetan tarteko –h– hori (uh- ur-en elkarketako bes-te aldaera bat da) soinu hasperendua da, hasperenketa bertan oraindik ere bizirik baitago, oso goiz galdu zen Nafarroa Garaian ez bezala.*

Hortaz, garbi ageri da, alde batetik, Nafarroako *Uarte* [uárte] ofizialak (grafiak grafia) *Ugarte* eta *Uberte* aldaerak dituela, eta bestetik, hauek Iparraldeko *Uharte* [uhárte]-ren kide zehatzak direla. Beraz, eta Nafarroa Behereko [h] soinua emateko *h* grafema ibiltzen badugu, aise ulertzen da soinu hasperendu horren kide hurbila den Nafarroa Garaiko [y] edo [ø] horien orden Euskaltzaindiak *h* aukeratu izana.

Gogoan izan behar da Akademiak erabakiak hartzeko oruan *Euskal Herria bere osotasunean hartzentzela aintzat*, eta Arakilgo herriaren kasuan ere horrela egin zuela, Nafarroa Behereko herrien izenetan arrunta den grafema (hotsean oinarritua dagoena, esan bezala) Nafarroa Garaiko herrien izenetan ere sartu zuelarik, hemen aspaldidianik μ nahiz $-g-$ ($-b-$ berriagoa bide da, esan bezala, eta azken honetatik aterea) badugu ere.

Patxi Salaberri,
Onomastika batzordekidea

(3) Ikus Jean-Baptiste Orpustanen *Toponymie Basque*, Presses Universitaires de Bordeaux, Bordele, 1990, 52. eta 123. orr.

EL NOMBRE *IZKI*

José Antonio González Salazar

DICTAMEN DE LA COMISION DE ONOMASTICA SOBRE EL NOMBRE *IZKI*

En nombres de amplio uso, y en particular en el de la Asociación de Agricultura de Montaña, ha comenzado a verse la forma *Izkiz*, terminada en z. Otros proyectos, de mayor o menor inmediatez, emplearán y propagarán el nombre, en que hay que procurar la forma correcta.

La Comisión de Onomástica de Euskaltzaindia desea poner en conocimiento de todos que la única forma correcta es *Izki*.

— Los habitantes de esa comarca así lo denominan (sin z final).

— Así lo nominaban cuando hablaban euskera como nos recuerda el topónimo de Arlucea *Izquibidia*, “camino de Izqui” (1).

— Esto último lo confirma otro topónimo histórico de Arlucea de fines del siglo XVIII: *Izquibidea*. Junto a éste aparecen otros como *Apinibidea*, “El camino de Apellaniz”, y *Markizpidea*, “el camino de Marquinez”, en los que sí ponen la Z como corresponde a los lugares de referencia, mientras que *Izki* va sin Z (2).

— De esta misma forma aparece en la documentación histórica:

• Año 1182: El Rey de Navarra Sancho el Sabio; Carta Puebla de Bernedo... “...San Cristobal de Hizqui...” (3).

• Año 1256: El Rey de Castilla D. Alonso X; Privilegio dado a Sta. Cruz de Campezo: “...ademas de estos terminos le dio a Izqui...” (4).

(1) *Cuadernos de Toponimia*, n.º 2. José Antonio González Salazar. Ed. Diputación Foral de Alava.

(2) Archivo Histórico Provincial de Alava. Protocolo n.º 9389, año 1788. Esn.º de Maestu: Santiago López de Mezquia, fols. 156 y 218.

(3) *800 Aniversario de los Fueros de Población de Bernedo y Antoñana*. Diputación Foral de Alava. Vitoria, 1983.

(4) *Historia de Alava. Ciudad y Villas*. Joaquín José Landazuri. Ed. Diputación Foral de Alava. Vitoria, 1926, p. 232.

- Año 1342: El Tribunal Eclesiástico de Calahorra; Sentencia entre Bernedo y Lagrán sobre S. Pedro: "...Villaverde tierra de Izqui..." (5).

– En la Iglesia de Verarte se guarda el archivo de la comunidad del monte de Izqui de Arriba. Hay documentación desde 1602 hasta nuestro siglo. En ninguna ocasión aparece la Z final en las numerosísimas transcripciones de Izqui. Lo mismo se puede decir de la documentación generada por los escribanos correspondientes a la comunidad de Izqui de Abajo (Apellaniz y Maestu, entre otros).

(5) Archivo Municipal de Bernedo. Legajo n.º 39.

GUTUNDEGIA

ANTONIO TOVAR EUSKALARIAREN OROIPENA ETA HAREN ALARGUNAK EUSKALTZAINDIARI EMANDAKO EUSKAL LIBURUTEGIA

*Jose Antonio Arana Martija,
euskaltzaina - bibliotekaria*

Antonio Tovar Llorente euskalaria Madrilen hil zenean (1985.12.14) “Antonio Tovar oroitzapenetan” izeneko nekrologia idatzi zuen Koldo Mitxelenak eta *Euskera* agerkarian argitaratu zen (1). Hurbiletik eta iker-kuntza munduan ondo ezagutu zuen gure euskaltzain erreenteriarrok, hizkuntzalari eta euskalariaren ikuspegitik aztertu zuen lan horretan Tovar jaunaren jarraia eta nolabaiteko emaitza, hark egiten zuen bezala, maisuki eginaz gainera. Baina Euskaltzaindiarentzat, eta euskararen ikerketetarako, hain zuzen, garrantzitsua izan bazen euskalari honen lana, gizalege aldetik estimatua eta, gehiago esango nuke, maitagarria eta maitakorra izan zela aitorru beharko genuke. Hori da, behintzat, nik daukan dan bere irudia. Jakituriaren gainetik bazeuzkala gizatasunezko balore handiak, eta sarri askotan gertatzen den bezala, hemen datza izan zituen nahigabeen zioa.

Mitxelenak idatzitakoaz gain, Tovar-en biografia idatzi behar zelakoan nengoen, euskaltzain urgazle eta gero ohorezkoa izandakoak horrenbeste merezi baitzuen. Eta ez da ez edonolakoa gizon honen biografia. Kanpokoa izanik, euskararen eremuan murgildu direnetatik puntarengoa izan zela esan dezakegu. Espainiatik gure kulturara hurbil du zitzagun lehenetarikoa izan zela esango nuke. Eta lan baliotsuaren eskaintzaz aparte, hara non datorkigun orain beronen euskal liburutegia Euskaltzaindiko Azkue Bibliotekara. Consuelo Larruzea alargunak, Tovar-ekin bat eginda zegoenak, burtu du azken emaitza honekin bikote honek Euskaltzaindiarekiko zeukan harreman ezin estuagoa.

Antonio Tovar Llorente Valladoliden jaio zen 1911.eko maiatzaren 17an. Notariaren semea zen eta haurrak bi urte edo zituelarik, Elorrioko izendatua izan zen aita, non Antoniok Euskal Herriarekin lehen harremana izan zuen. Herri euskaldun honetako Andra Maria parroquia-

(1) *Euskera*, 1986, I, 249-252.

ren inguruko etxe batean bizi izan zen, baina denbora gutxi egin zuenez aitak notaritza honetan ez zuen euskararik ikasi Antoniok. Hemeretzi urterekin bukatu zuen 1930ean zuzenbideko karrera El Escorial-eko fakultatean. Baino ordurako sortu zitzaiion hizkuntzekiko grina, eta grekoa eta alemana ikasi zituen. Alemanian zegoelarik hasi zen Spainiako gerra 1936an eta handik itzuli zen Humboldt-ek sortu zuen unibertsitatearen eredua bizirik zekarrelarik. Baino Hitler-ekiko mirespenak ere nolabait kutsatu zuen eta Francoren alde agertu zen gerran eta gerra ondoko lehen urteetan, Serrano Suñer-en subsekretarioa izan baitzen 1941.eko maiatzaren 17ra arte. Urte berean, Filologia Klasikoan lizentziaduna zelarik, lortu zuen doktoregoa. Salamancako Unibertsitatean irabazi zuen 1942an Latin katedra eta azken lau urteren zehar emaztegai zuen Consuelo Larruzearekin ezkondu zen urte berean, Tormes ibaiaren hirian hamalau urteko bizitza finkatuz.

Politikaren mundua pixkanaka utziz (2) eta katedraren arduratik aparte, liburuak idazteari ekin zion Tover-ek Salamancako garai hartan. *Vida de Sócrates* izan zen argitara eman zuen lehen liburua (1947) eta latinezko klasikoak aztertuz Virgilioren *Eglogas* olerkien edizio kritikoa paratu zuen. Baino beste hizkuntza zaharrekin ere ardura harturik *Estudio sobre las primitivas lenguas hispánicas* kaleratu zuen Buenos Aires-en (1949). Salamancako Unibertsitatearen errektore izendatu zuten 1951ean, eta Joaquin Ruiz Jimenez, Hezkuntza Ministroarekin batera, Alemaniatrik ekarri zuen unibertsitate humboldtiarraren eredua nahi izan zuen Spainian finkatu. Errektore zela, hizkuntza indoeuropearrak eta bereziki zeltikoak meneratu zituen eta txikitán ikasi ez zuen euskara ikasten hasi zen Orion ematen zituen udaldietan. Ikuisko dugunez, irakasle izateko haina ikasi zuen, baina irakaskuntzako arloan baino gehiago eman zigun gure hizkuntzaren ikerketa eta eragintza munduan. Hor dugu adibide gisa Larramendi katedra sortzea. Baino hizkuntza klasikoen ildotik jarraitzen zuen eta grekoa noraino meneratzen zuen jakiteko hara hor *Un libro sobre Platón* lekuiko (1956). Urte horretako udaberrian errektore karguari uko egin zion, dimisioa aurkeztuz. Francoren jokabide etsipengariarekin nekatuta, oraingoan bai Spainiako politikari etena eman zion.

Atzerrira jo zuen orduan lasaitasunaren bila eta beste konpromezu barik hizkuntzen munduan murgiltzeko asmoz. Tucumaneko Unibertsitatean eman zuen urte osoko ikastaroa (1958-1959) eta Hego Ameriketako hizkuntzak ikertu zituen. Ipar Ameriketako Estatu Batuetara joan zen gero, Illinoisko Urbana Unibertsitatean zazpi urtetan irakasle izanik (1960-1967). Hemen zegoelarik argitaratu zuen *Catálogo de las lenguas de América del Sur* (1961). Consuelo alargunak dioskunez, 2000 hizkun-

(2) Andrés Trapiello: *Las armas y las letras*. Madrid, Ed. Planeta, 1994.

tza edo sailkatu zituen, tartean prekolonbinoak; euskararen ikerketak biztu omen zuen Tovar-engan hizkuntzalaritza gonparatuaren grina. Hizkuntzalaritzaren arlo hau irakastera etorri zen Alemaniara, Tubingen-eko Unibertsitatera hain zuzen, non irakaskuntzan eta ikerketetan ziharduen hamabi urteren zehar (1967-1979). Hizkuntza gonparatuuen katedra hura Ernst Sittig-ek sortu zuen 1925ean eta sortzaile honen ondoko Hans Krahe jubilatu zenean dei egin zioten Tovar jaunari honen hutsunea bete zezan. Estatu Batuetatik Alemaniara zubia egin zuenean izendatu zuten Real Academia Espa olako kide (1967). Tubingenen jubilatu zenean 68 urte zituen eta berak esaten zuenez "jubilaci n germanica" lortu ondoren, 21 urte kanpotik ibilita, Madrilera itzuli zen. Wurtemberg estatuan 1477an sortutako unibertsitateak omenaldia eskaini zion Tovar katedradunari 1979.eko otsailaren 9an, egitasmoan ezaguna dugun Patxi Oroz Arizkuren irakasleak —eta Tovar bezala musikalariak— unibertsitako koralarekin kontzertua eskaini ziolarik (3). Madrilera itzulita Filologia katedran aritu izan zen 1981ean jubilatu arte.

Alemanian egindako lanen eskerronez Goethe saria eman zioten 1981ean. Bainaz zituen eskertze eta omenaldi gehiago ere: Gredos argitaldariak eskaini zion omenaldi liburua 1972an: *Homenaje a Antonio Tovar*. Tubingeneko Unibertsitateak ere *Studia in honorem Antonii Tovar* kaleratu zuen 1984ean. Eta hil ondoren, Koldo Mitxelenak antolatu zuen Bilboko "El Sitio" elkartearren aretoan omenaldia 1986.eko urtarrilaren 20an. Buenos Aires, Munich, Dublin eta Sibiliako unibertsitateek "Doctor honoris causa" izendatu zuten. Ez zuen gutxiago merezi 400 titulu zituen gizon honek, eta 50 hizkuntza ezagutzen zituenak, tartean euskarra, jakina. Honako hauek mintzatzeko eta idazteko gai zen Tovar jauna: gaztelania, frantsesa, ingelesa, alemana, italiera, portugesa, katalana, latina, greko modernoa, eta Hego Ameriketako matakoa.

Baina ez ziren hizkuntzalaritzako irakaskuntzak eta ikerketak Tovaren izaera eta jakituria osotzen zutenek. Principe de Vergara kaleko etxe-bizitzan egon nintzenean, apalategietan zeuden liburuak eta paperak, hormetan dindilizka ikusten ziren diplomak eta egongelan zegoen pianoa ikusi nituenean, humanista baten etxearen nengoela konturatu nintzen. Hizkuntzalaritzatik aparte literaturaren kritika ere egiten zuenez egunkari eta aldizkarietan, hau zen Tovar-ek jorratutako arlo bat eta han zeuden eta daude hainbat autoren idazlan osoak. Egongelako ia erdian oste laburreko pianoak telebistari kentzen zion lehentasuna eta Federico Sope nak idatzi zuenez, zenbat aldiz atera ziren Tovar-en hatzamar eta bihotzetik Chopin, Schumann, Albeniz, Falla eta beste musikagile askoren doinu eta harmoniak. Eta liburuez inguraturik bizi bazen ere, nola

(3) Klaus Niebel: "Homenaje a Don Antonio Tovar", *Euskera*, 1979, I, 397-400.

ez gogoratu eguneroko langelan, estimu bereziaz, eta mahaitik eskura, euskal liburuak zituela.

Garai baten Francoren alde jokatu zuen honek, eta gerraren osteko lehen urteetan, nola izan zuen euskararekiko interesa eta grina ez da erraz ulertzeko. Consuelo Larruzea, orain alargunak, dioenari jarraitzen badiogu, orduan emaztegaia zen familiakoei esker sartu zen Tovar euskararen munduan. Consuelo Larruzea Pelaez Gasteizen jaio zen 1913.eko abenduaren 23an. Antonioren arreben adiskidea zen Valladolideen eta haien bidez ezagutu zuen 1937an gero senarra izatera iritsiko zena. Medina del Campon ezkondu ziren 1942.eko ekainaren 9an. Consueloren aitona, Jose Larruzea, Azkueren adiskidea zen. Abade lekeitiarra Fueroak ezabatzeaz Germikako parrokian egin zuen sermoia, 1895.eko uztailaren 21ean, *Jaungoikua eta Foruak* izeneko liburu batean argitaratu zuen, non agertzen den Consueloren aitonak egindako hitzaldia, Fueroen defentsan noski. Euskararekiko atxekimendua aspaldidanik zetorkion bada Larruzea familiarri eta lur ona aurkitu zuen gero euskalaria izango zen hizkuntzalariak beste ikerketa batuetatik zetorkion interesa ereinteko. Baino Filologia munduan sartu zenetik Menéndez Pidal, Azkue, Urkixo eta beste euskalari “cientifikoen” eskutik euskararen ikerketa sakonak egiteko parada izan zuen.

Tovar-ek euskarari buruz idatzi duen guztia jakin nahi duenak Jon Bilbaoren *Eusko Bibliographiara* jo beharko du. Baino gainbegirada emanda, honako mugarrri eta urratsak azpimarratuko nituzke. Hizkuntzen gonparaketaz ikerketak egiten hasi zelarik, euskara eta hizkuntza zeltikoen arteko loturak eman zizkigun *BRSBAP* aldizkarian 1945ean. Eta euskara ikasteari ekin zion urte haietan; ikusiko dugunez, 1947an, Salamancako Unibertsitatean, hogei ikasleri edo euskara irakasteko gai zen Antonio Tovar. Ondorioz, Euskaltzaindiak euskaltzain urgazle izendatu zuen 1948.eko urtarrilaren 30ean. Urte berean, eta lehen aipatauriko Boletinean argitaratu zuen *Estado actual de los estudios de filología euskérica*. *La lengua vasca* liburua eman zigun 1950ean (2. argitalpena 1954ean), Filadelfian ingelesera itzulia izan zena 1957an. Mitxelena eta Agud hizkuntzalariekin batera *ASJU* aldizkaria sortu zuen 1953an. *El euskera y sus parientes* liburua 1959koa da eta *The ancient languages of Spain and Portugal* 1961ean New York-en argitaratua. Ordurarte egindako lanengatik, eta Mitxelenak aipatzen zituen aholku eta laguntzengatik, ohorezko euskaltzaina izendatua izan zen 1973.eko maiatzaren 25ean, ondo izendatua, alafedea, hogei urte lehenago Larramendi Katedra sortu baitzuen Salamancako Unibertsitatean, euskarak orduan pairatzen zuen erasoari zientzia aldetik aurre eginez. *Euskera* agerkarira bidali zituen lanak, hala nola, “Comparaciones tipológicas del euskera” (1977, 449-476), 1980an Euskaltzaindiak antolatu zituen Euskalarien Jardunaldietaera ekantriko zuen gai berbera, hain zuzen: “Comparación: Léxico-estadística y

Tipología". Euskarak historian zehar izan dituen arerio eta aldekoak eta orain hizkuntza politikaren bidez duen irtenbidea arakatzen du Tovar-ek *Mitología e ideología sobre la lengua vasca* liburu ederrean (1980). Larramendiren lana, politika munduan izan zuen eragina ahaztu gabe, aztertu zuen Tovar-ek Donostia Costa Vasca Hotelean 1984.eko otsailaren 20an eta Bilboko Ercilla Hotelean hurrengo egunean eman zituen hitzaldietan. Urte eta hil bereko 22an Gasteizko Gasteiz Hotelean beste hitzaldi bat eman zuen, azken hau Azkueren lana aztertuz.

Larramendi Katedra aipatu dugu lehentxoago. Bere garaian izan zuen garrantzia kontuan izanik, ez dut uste honetaz behar den beste idatzi denik eta sorkizun hau gure artean aski ezaguna dugunik. Tovar bera da, ene ustez, Katedra honetaz zerbait idatzi duen bakarra (4). Baino euskararen aldeko ekintza honen historia eta emaitzak taiutzeko beste iturri batzuetara jo behar izan dut. Gezurra badirudi ere, gerra osteko garai hartan munduan zegoen euskal katedra bakarra Bordeleko Unibertsitatean Rene Lafon euskaltzainak zuzentzen zuena zen. Haren antzerako bat sortu nahi zuten Joaquin Ruiz Jimenez, Hezkuntzako Ministroak eta Antonio Tovar Salamancako katedradunak. Katedrari izena jarri behar ziotela eta, Manuel Larramendi iruditu zitzaien egokiena. Larramendi, izatez, Salamancako Unibertsitatean Teología ikasle izan zen (1713-1717) eta ikasketa hauek bukatu ondoren Teología eta Filosofía irakasle ere (1717-1720 eta 1724-1728). Baino euskarari dagokionetik, Salamancan argitaratu zituen bi liburu entzutetsuenak: *De la antigüedad y universalidad del bascuense en España* (1728) eta *El imposible vencido* (1729) titulua zeraman gramatika. Ez zegoen egiaz "patroi" hoberik euskarra irakatsi eta hedatu nahi zuen katedrarentzat.

Nik dakidanetik, Katedra honen berri eman zuen lehena "Desperdicios" izenordea zeraman Aureliano Lopez Becerra (1880-1956) kazetari irundarra izan zen 1948an (5). Tovar-en hitz hauek transkribatzen ditu artikuluan:

"A la clase, que es semanal, vienen unas veinte personas. Algunos, profesores de nuestra Facultad de Filosofía y Letras, la mayor parte, estudiantes de la Sección de Filología Románica, en la cual, según el vigente plan de estudios, se puede cursar la lengua vasca, y algunos, estudiantes también de otras Facultades, vascos de nacimiento. Mi mayor satisfacción al dar la clase es la de contar con la asistencia y colaboración de estos vascos, que, naturalmente, saben la lengua mucho mejor que yo y me ayudan para que los ejemplos sean claros y correctos. Leemos y comentamos el famoso libro

(4) "La cátedra Larramendi de la Universidad de Salamanca", *Zumárraga*, 1954, 11-34. "Don José Miguel de Barandiaran inaugura la 'Catedra Manuel de Larramendi' en la Universidad de Salamanca", *BIAEV*, 1954, 53-54.

(5) *La Gaceta del Norte*, 1948.02.08, "Miscelánea" sailean.

de Schuchardt "Primitiae Linguae Vasconum" que traducido por el Dr. Yrigaray, de San Sebastián, fue editado por el Colegio Trilingüe de nuestra Universidad. Hacemos también una exposición general de la gramática, y cuando se nos termine el libro de Schuchardt, explicaré algunas poesías de Dechepare, que como es sabido publicó el primer libro en vascuence".

Schuchardt-en liburu hau 1945 urterako prestatuta zeukan Irigaraia jaunak, eta Julio Urkixoren aitzinsolas gutuna ere urte bereko abenduan idatzia zen. Irigaraik aitortzen duenez, alemanetik itzulpena egitekoan, Tovar-en laguntza izan zuen; horrek adierazten digu Salamancako euskara irakasleak ondo ezagutzen zuela irakaskuntzarako zerabilen testua. Baino Schuchardt-en liburu hori gaztelaniaz 1947an argitaratua izan zen, urte horretan hasi zela Tovar euskara ikasketak ematen ziurtatzen digu. Baino 1951an errektore kargua eta ardura hartu zuenean, zaila egi-ten zitzaion euskarazko klaseekin jarraitzea eta 1952/53 ikasturterako aurkitu zuen nork hutxunea bete, Juan Gorostiaga euskaltzaina hain zu-zen. Honen *Vocabulario del refranero vizcaino de 1596* Salamancako Uni-vertsitateak argitaratu zuen 1953an, lehenago Caro Baroja, Lafon eta Bouda euskalarien lanak argitaratu zituen eran, 1946an hasita.

Tovar errektore berriak, indarra hartzen zihohan katedra ofizialki inauguratu nahi zuen eta horretarako Jose Migel Barandiaran ikusten zuen gizonik aproposena. Ataungo "Sara" izeneko etxea eraikita zegoen 1952ko martxoaren eta herriratua zen Barandiaran, abuztuaren 1ean Tovar-ek Larramendi Katedra inauguratzeko gomita egin zionean. Hurrengo urteko urtarrilaren 6an Errege oparia egin zion Barandiaranek Tovar errektoreari zera esanez: urtarrilaren 19an hasita hamabi hitzaldi emango zituela Larramendi katedra inauguratzeko. Baino gaixotasunak jota, burutu ezinean geratu zen asmoa. Hurrengo ikasturtea hasi orduko errepi-katu zion Tovar-ek eskaria 1953.eko irailaren 13an. Urriaren 19an eman-go zuela lehen hitzaldia erantzun zion Barandiaranek irailaren 24ko gutunean. Baino berriz atzeratu zen inaugurazioa. Azkenean, 1953.eko azaroaren 3an inauguratu zuen Jose Migel Barandiaranek Larramendi Katedra, azaroaren 13ra arte hamar hitzaldi emanez. Gai orokorra honako hau izan zen: *Estado actual de los estudios vascos*, eta inguru ho-rretan eguneroko gaiak, "El problema de los orígenes de la lengua vas-ca", "La cultura material", "Religión y mitología", "Prehistoria" eta abar. Azken egunean desideratum gisa aurkeztu zuen Barandiaranek Euskal Herriko Hizkuntza eta Etnografia Atlasa burutu beharra.

Esana da Antonio Tovar-ek errektore izateari uko egin ziola 1956an eta Tucumanera joan zela 1958an. Umezurtz geratu zen Larramendi Ka-tedra. Baino Koldo Mitxelenak dioskunez (6). Filologia Klasikoaren ikas-

(6) Patxi Altunaren euskaltzain sarrera egunean, erantzun hitzaldian. *Euskera*, 1981, 2, 617 orr. Ikus: Altuna, Patxi: "Euskaldunak Salamanka'n", *Egan* 1957, 1-2, 67-69.

ketak egiten ari zen Patxi Altuna (1953-1957) eta lizentziatura bukatu ondoren, doktoregoa burutzeko Salamancan jarraitu zuen hurrengo 1957-1958 ikasturtean. Larramendi Katedraren ardura Altunak eramana zuela urte horretan dio Mitxelenak, eta data eta datua baiezatzen dizkit Altunak.

Koldo Mitxelenak, gero *Fonética Histórica Vasca* liburua izango zen gaiaz aurkeztu zuen tesia Madrilen 1959.eko urtarilaren 26an. Tovar epaimahaikoa zen eta orduko Europako ikerketa mailetara eraman zuela Mitxelenak euskal fonetikaren azterketa esan zuen. Rodriguez Adrados salamancarrak Madrilen, eta ez bere jaioterrian, hizkuntza indoeuropearren katedra sortu nahi zuen. Bainak katedra hori Mitxelenak irabazi zuen 1968an eta Salamancan kokatu zen. Ordutik, eta Gasteizera 1977an etorri arte, Larramendi katedran hitzaldiak ematen zituen Mitxelenak, Patxi Altunak diostanez. Bainak 1976-1977 ikasturtean tesia prestatzen ari izan zen Altuna Salamancan, eta Mitxelenaren eskaria jarraikiz, euskal aditzaz ikasketak eman zituen Altunak Larramendi Katedran urte horretan. Ez dut geroko berririk, baina gaia interesgarria denez, saiatuko naiz datuak biltzen.



Txosten hau amaitzera noa tituluan jarri dudan azken gaia ukituz. Iazko martxoaren (7) 9ko gutunean Jose Maria Satrustegi euskaltzainak berri on bat eman zidan: Antonio Tovar zenaren alargunak Euskaltzaindiari eman nahi ziola senarraren euskal liburutegia. Hurrengo egunean (niretzat urtebetetze egun zoriontsuan) harremanetan jarri nintzen aspaldidianik ezagutzen nuen Consuelo Larruzea alargunarekin. Erabaki bezala, apirilaren 5ean, Juan Jose Zearreta laguntzaile izanik, Antonio Tovar zenaren etxearen egon ginen eta aipatu alargunarekin erabaki genuen zein izango zen Euskaltzaindiarentzat emaitza. Apirilaren 6an, sei orduko lana izan genuen Azkue Bibliotekako teknikaria den Josune Olabarriak eta biok, Consuelo Larruzea eta Chelo Tovar alabarekin, liburuak eta separatak kutxetan sartzen. Tovar-en gutundegia ere guk sailkatzea

(7) Otsaila dio gutunak datan, baina martxoan izan zen.

nahi zuela eta, denak harturik, Bilboko egoitzan utzi genituen apirilaren 7an. Guztira 537 liburu eta separata izan ziren ekarri genituenak eta maiatzaren 28rako prestatu zen Azkue Bibliotekan emaitza oso honen katalogo informatizatua, Zornotzan egun berean egin zen euskaltzain osoen bileran banatu zena. Ale guztieei jarri zitzaien Tovar jaunak erabilten zuen "Ex-libris"a, ikerlek jakin dezaten, katalogotik aparte, liburu edo separataren jatorria.

Gutunak taiutze lanak denbora gehiago eraman zuen. Milaka ziren jasotakoak, sailkatu ondoren itzultzekoak. Hamar artxibo kutxetan sartu ziren 881 kartazal, bakoitzean idazle baten gutunak sailkatuz. 1993.eko abenduaren 1ean itzuli zizkion bibliotekariak Consuelo Larruzeari beroen Madrileko etxebizitza berrian (Pechuan, 12) gutun baliotsu guzti hauek, Euskaltzaindiaren artxiborako interesgarriak zirenen fotokopiak egin ondoren. Gutun idazleen zerrenda 24 foliotan bildua izan zen. Gerrotik, beste 66 idazleren gutunak ere sailkatu eta zerrendatu dira.

Bihoakio Antonio Tovar jaunaren alargunari Euskaltzaindiaren eskerrik beroena.

KAZETARITZA

AZKUE, KAZETARIA

Javier Díaz Noci,
Euskal Herriko Unibertsitatea:
Informazio Zientzien Fakultatea

Ez dugu hemen euskararen ikerketetan eta euskal kulturaren berpiztean Azkuek izan zuen garrantzia azaldu behar. Hizkuntzalari, kanta, ohitura eta ipuin zaharren biltzaile, musikalari, Euskaltzaindiko lehenengo euskaltzainburua, Bizkaiko Foru Aldundiak eratutako Euskal Katedraren lehenengo irakaslea, Euskal Herriko kulturan interesik duen edonork badaki haren lan eskergak zenbaiterainoko garrantzia duen euskararen garaipenerako. Haren obra eta bizitzaren alderdi nagusiak ondo aztertu dituzte, besteak beste, Jose Antonio Arana Martijak, Antonio Tovar-ek, Koldo Mitxelenak edota Julio Caro Barojak (1). Ez gara gure aldetik asko luzatuko haietan, baina gehixeago arituko gara, ordea, askoz ere gutxiago ezagutzen den Azkueren beste alderdi batez, guri beraziki interesatzen zaiguna eta inork (sakonki behintzat) aztertu ez dueña: kazetaritza lanaz ari gara, noski.

Azkueren lana eta bizitza ezagutzen dituenak badaki Euskaltzaindiko lehen buruak euskara hutsezko bi aldzikariren sorreran parte hartu zuela: *Euskalzale* (1897-1899) eta *Ibaizabal* (1902-1903), Hego Euskal Herriko euskal kazetaritza behar bezala ezagutzeko ezinbestekoak direnak. Haien sorreran parte hartu zuela diogu, eta are gehiago, bien zuzendaria ere bazen. Ondo asko dakigu *Euskalzaleren* kasuan, ez horrenbeste *Ibaizabalean*. Azken honetan hasi zen Evaristo Bustintza —artean *Kirikiño* goitizena erabiltzen ez zuena— bere kazetaritza lanean, Azkuek horretara bultzatuta. Ordurako Euskal Katedran zegoenak Euskal Herrira ekarri zuen Bustintza, eta euskara lantzeko gogoa piztu ere egin zuen, bien arteko gutunetan ikus daitekeenez (2). Gutunen bidez ere badakigu zein zen Azkue eta Tomas de Epalzaren arteko adiskidetasuna. Epalza izan baitzen, hain zuzen ere, *Euskalzaleren* bultzatzaile nagusia. Bi aldzikari eta bi adiskidetasunen historia dugu hauxe.

(1) *D. Resurrección M.^a de Azkue, lexicógrafo, folklorista y gramático*. Publicaciones de la Junta de Cultura de Vizcaya, Bilbao, 1966.

(2) Eskertu nahi diogu Jose Antonio Arana Martijari gutun horiek ezagutaraztea.

Euskalzale: Azkue eta Tomas de Epalza

Resurrección M.^a de Azkue, 1864.eko abuztuak Sean Lekeitio jaioa, Eusebio M.^a de Azkue olerkariaren semea, Miguel de Unamuno eta Sabino Arana Goiriren garaikidea –hainbestetan azpimarratu den bezala– Teologian doktorea, musikan aritua –Köln-eko kontserbatorioan goi mailako ikasketak burutu zituen–, euskal idazlea, aipatutako bere garai-kide haiiek ere lortu nahi zuten Euskal Katedra eskuratu zuen (3). 1891.ean *Euskal Izkinea* euskaraz eta gazteleraez idatzitako euskal gramatika. *Bein da Bético* elaberria 1893.ean agertu zen, eta *Vizcayatik Bizkaiera* opera ere idatzi eta estrenatzeko astia ere bazuen, 1895.ean, *Euskalzale* astekaria kaleratu baino lehenago. Bitartean, *Método práctico para aprender el vascuence guipuzcoano y vizcaíno* eta *Jesus Biotzaren Illa* liburuak, zarzuela batzuk eta bere hiztegi eskerga ere prestatzen hasia zen. Kazetaritzan ere aritua zen, 1888.eko *El Vasco* egunkariaren *Apis literatur* gehigarri eta 1889.eko *La Abeja. Revista mensual científico literaria* aldizkarian. Bietan bazegoen zertxobait euskaraz, halanola lehenengo aldizkarian Felipe de Arrese Beitaren olerkiez gain, 23. alean agertutako *Antonio Rosmini Abadiaren berrogei aipamen, Errroma-co Eginkizun-santuko billera Goyenen-guandic debecaubac, eta 1888-co martiyaren 7an argitaratuac*, Durangoko Garitaonaindia abadeak itzulia “como una prueba más de que no carece [euskarak] de voces científicas y abstractas, como alguien ha supuesto”.

La Abejan ere euskarazko zenbait testu agertu ziren, esate baterako *Peru Matraka ta Pedr'Anton*, “Ezti-Abaua” delako batek sinatura, eta *Eztenak. Jolas aldia (Sección recreativa)*. Batzuren ustez Azkuek berak bi aipatu aldizkariak zuzendu bazituen ere, guk ezin izan dugu datu hori baieztago.

Dena den, Azkuek lanerako izugarrizko kemenia zuen, horren adibide Tomás José de Epalzak 1896 eta 1902 urteen artean bidali zizkion gutunak. Pasarte batzuk ikusiko ditugu hemen. Tomás José de Epalza y Palacio, Banco de Bilbao sortu zuen familiakoa (bere aita Domingo de Epalza y Larraondok, honen lehengusua zen Pablo de Epalza y Lecandak eta Tomás José de Epalza y Zurbaranek eratu zuten), bilbotarra, 1854.ean jaioa, bera ere Bankuko kontseilaria izan zen 1895.etik 1913.erarte. Azkueren proiektuak bideratzeko dirua eman zutenetariko bat, Lekeitioko abadearen ikaslea izan zen, bere obra bat halaxe sinatu baitzuen (1896.ean argitaraturiko *El euskara o el baskuenze en 120 lecciones*) (4), beti diru laguntza eman zion Azkueri, lehenengo aldiz, guk da-

(3) Ikus *Euskera*, XXIII, 2. aldia, eta bereziki Arana Martija, J.A.: “Euskal Katedraren lehiaketa eta eragina”, 361-378. orrialdeak.

(4) Datu guztia La Gran Enciclopedia Vasca-tik aterreak.

kigunez, 1895.ean, bere *Método práctico para aprender vascuence guipuzcoano y vizcaíno* argitaratu nahi zuenean:

“He sabido que V. piensa publicar una gramática vascongada práctica”, dio Epalzak Azkueri idatzitako gutunean, “y si por acaso fuese su idea hacer una tirada popular y económica, tendría mucho gusto en contribuir a ella para que V. pudiera venderla á dos reales ejemplar. Mi deseo de que V. pueda hacer una buena tirada y de que no se pierda el idioma de nuestros mayores, es lo que me mueve á ponerme á su disposición (...)” (5).

Dirudienez, Azkuek bazuen 1896.ean astekari bat kaleratzeko asmoa, inprimatzeko makina bat erosteko ahaleginak egiten baitzituen. Horretarako, Epalzaren laguntza behar omen zuen, eta bilbotarrak aholku hau eman zion:

“(...) No haga V. el desatino de comprometerse con la máquina de imprimir (...). Dentro de un año ó año y medio, por la mitad de dinero de lo que cuesta una máquina Escudet, podrá V. comprar una pequeña maquineta eléctrica cuyo gasto de sostenimiento no será la mitad. Ya comprenderá V. que todas las actuales imprentas están llamadas a desaparecer ó transformarse” (6).

Azkueren izakera gogorrak ezin zuen jasan bere obrak euskaraz ez zekitenek inprimatzeagatik akatsez josita agertzea, 1889.ean gertatu ziizaion bezala (7), beraz bere inprimigailua edukitza deliberatu omen zuen. Bertan egingo zen *Euskalzale*. astekaria (*Astean asteango albistaria*, jartzen zuen izenaren azpian). 1897.eko urtarrilaren 3an agertu zen lehen aldiz, Bilboko Jardines kaleko egoitzatik. Bertan *moldagintza* eta *liburutegia* zeuden, urtebete lehenago Azkueren beste eginkizun bat, euskal eskola, ireki zuen leku berean, han non antzoki txiki bat zegoen (8). Azkuek berak zuzentzen zituen eskola eta aldizkaria. *Euskalzale* kaleratu baino lehenago, Azkuek –euskal prentsan maiz gertatuko zen bezala– propagandazko orri bat eman zuen argitara, Epalzak ordaindu zuena:

“Amigo Don Resurrección:

Adjunto le envío las cincuenta pesetas que le prometí para gastos de propaganda del *Euskalzale*, y deseo que los ejemplares que remite de mues-

(5) 1895.eko irailak 10eko gutuna, Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekan gordetzen dena, aipatuko ditugun beste guztiak bezala. Eskerrik beroenak eman nahi dizkiogu Jose Antonio Arana Martijari gutun hauek ezagutarazteagatik, lan hau burutzeko ezin baliotsuagoak.

(6) 1896.eko irailaren 25eko gutuna.

(7) Urte hartako abenduak 19an Bizkaiko Foru Aldundiko agintariei gutun batean esan zien “que por aversión de sus funcionarios al euskera no ha conseguido imprimir en la imprenta provincial los opúsculos de Gramática” (J.A. Arana Martija, op. cit., 374. orrialdean aipatua).

(8) Arrien, G.: *La generación del exilio. Génesis de las escuelas vascas y las colonias escolares 1932-1940*, Editorial Onura, Bilbo, 1983, 46. orrialdea.

tra le proporcionen cuando menos un suscriptor [sic] nuevo por cada amar-geiak (...)" (9).

Orritxo hartan agertzen ziren Azkuek bere aldizkarirako nahi zituen zutabeak:

"(...) Elizgizonak izango dira paper onetan iratsi edo eskribiduko dabent geienak, R.M. Azkuetar artezkari dala (...). Erderazko gauzarik ezta ezer agertuko, guztia izango da euskeraz egina. Onetarako alik garbien da errazen agertuko dira euskerazko berbaak. *Bentanea, sillea, pareta, confesinoia, primerako billetea, ferrocarrileko estazinoia, habitazinoiak, fondak, jardinak* eta euron antzeko berba guztiak oraindixek pilotuton axiko dira; ta iru urte barru, lenagao ezpada, euron ordezko berba garbi ederrak zabaldu daiza-nean, su emongo iako erderakada-pilo orri" (10).

Azkuek, euskara kontuetan jakintsutzat hartzten hasia, bere teoriak azaltzeako baliabide bat behar zuen, huraxe *Euskalzale* izan zen. Hasiera hasieratik azaltzen du Azkuek lexikoari buruzko bere jarrera, hitz bitan esanda, erdarazko hitzik erabili beharrean euskararen altxorretikoak nahigo zituelarik, nahiz eta alderdi geografiko oso murritzean erabiliak izan. Ortografia ere (gogora dezagun artean ez zegoela finkatuta) berezia zen. Guzti horretaz ere Epalzak aholkuak ematen dizkio:

"Ya siento que, salvando los principios, no hubiera V. empezado por escribir Bizkaya, ogiya, chakurra, etc., pues el Vulgo (que somos la inmensa mayoría de los hombres) hubiera facilitado mucho la lectura del Euskalzale; ahora ya es tarde (...)" (11).

Zenbait neologismori buruz ere iritzia ematen dio:

"A mi juicio no hallo tan lógico el que V. haya adoptado en Euskera los nombres de 'pájaro grande' y 'pájaro chico' aun cuando algunos los llamen así sin más lógica ni razón que 'por que sí'. Creo que sería más Euskaldun, propio y lógico ampliar á este caso las tan usuales y castizas voces de *amarreko* y *bosteko* (...)" (12).

Horrelako gauzetasaz arituko da Azkue *Euskalzalen Vascofilok Euskalzaleri* izena duen atal batean, astero agertuko zena. Baliteke gaur egun txantxetako gauza iruditu eta "z" edo "c"z, "tx" edo "ch"z idazteak inolako garrantzirik ez izatea, baina garai hartan ortografia bata ala bestearren aldekoen artean izugarrizko eztabajadak eta arazo konpongaitzak sortu ziren. Mende bat lehenago Juan Antonio de Mogulek —XX. mendeko euskaltzale askorengan, Aranarengan berarengan ere bai, hizkuntza kontuetan ezezik ideologikoki ere izugarrizko eragina izango zue-

(9) 1897.eko urtarrilaren 16ko gutuna.

(10) *Euskalzale*, 1897.eko urtarrilaren 3a, 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(11) 1897.eko urtarrilaren 19ko gutuna.

(12) 1897.eko urtarrilaren 16ko gutuna.

na— bere *Peru Abarca* idazterakoan, “los bascongados franceses llenan de esta letra *h* todas sus obras (...). Se valen también mucho de la letra *k*, y es mucho embarazo para los demás bascongados que no la usamos en voz alguna” dio. *Euskalzale* agertzen zen garaian, euskaraz irakurtzen zekitenak oso gutxi ziren, Azkuek berak zeraman Katedra sortu arte nork ia bere modura irakurtzen ikasten baitzuen. Ortografien sakabanaketak ez zuen askorik laguntzen euskara hedatzeko orduan. Azkuek eta Arana Goirik, nork bere liburu eta aldizkarietan, ortografia bana —baina antzezoa— proposatzen zuten.

Euskaldunen analfabetismo haundia —euskaraz, noski, ez erdaraz— kontuan harturik, nora jo zuen Azkuek? Batez ere apaizengana, haiek baitziren hizkuntza idatzia aspaldidanik hobeto zaintzen zutenak:

“(...) Batez bere abatetxeetan (euskeria maiteen dabenak, elizgizonak irutarik bitan izaten direalako) ateak zabal zabal eginaz abegi ona egingo dautsela gure anaiak *Euskalzaleri* (...)” (13).

1897.eko martxoaren 25ko alean berriro aztertzen ditu Azkuek gaia *Elizgizonak eta euskerea* izeneko testuan, apaizei hitzaldiak euskaraz egitea gomendatzen dielarik:

“(...) ¡Euskeraz, erderaz baizen ondo, ezin leikezala gauzak azaldu? Euskereak erderak beste esakera ta geiako daukaz. Euskereak daukana da: irakurle gitxi ta sasi-iakitun asko” (14).

Are gehiago, hurrengo alean proposatzen du:

“(...) Esan daiela sarri-sarri iardulariak *perfeziñoe, konfesiñoe, komuniñoe, dolore, plazo, soltero* (...) ta burua erdi-galduta daukan zaaren batek esango dauz aurrerantzean *osotasun edo ornidutasun, autortute, Iaun-artute, garbae, damu, epe, eskontzaga* (...)” (15).

Hau dena zeren eta Azkueren ustez “elizgizonak dira gaur-egunean errí geien geienetan dagozan irakasle bakarrak” (16). Esan bezala, *Euskalzale*, beste gauza batzuren artean, Azkueren hizkuntzari eta batez ere neologismoei buruzko ideien igorle bihurtzen da. Zer esanik ez, Bizkaiako Foru Aldundiko Euskara katedraren lehen irakasleak erdaratik hartutako hitz guztiak euskararen altxorrekoen truke aldatzea proposatzen zuen, nahiz eta azken hauek oso leku gutxitan erabiliak izan. 17. alean batez ere elizgizonei zera eskatzen die:

(13) *Euskalzale*, 1897.eko urtarrilaren 1, 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(14) 1897.IV.01, 14. zenbakia, 1. orrialdea.

(15) 1897.IV.01, 14. zenbakia, 1. orrialdea.

(16) Ibidem.

“Bialdu daiezala *Euskalzale* agertuko direan berben ordezkoak. Onetarako ezdago gauza obarik, bakotsak beren errialdekoai dakiela edo dakiensua ataratea baiño” (17).

Honekin batera Azkuek bere konfidantza guztia irakaskuntzan jarzen du:

“Egunik txarrenak ikusita daukaz gure berbeta eder onek. Aurrerantzean beren egunak eztira izango gaur-artekoak baizen odaitsuak eta illunak. Sortuko dira or da emen umeentzako ikastetxeak, Bitoriako Abade-Ikastetxean (bearren dan tokian) euskerea oparo ta gogoz ikasiko dabe gazteak, gero eurak izan daitezan erritan euskera garbi garbia irakatsi daienak; eta azkenean zelanbait, nimbait, nortzukbait eta noizbait sortuko dabe Ikasola edo *Akademia* on on bat” (18).

Aldi berean, Azkue kezkati agertzen zen erdal eskoletan euskarak nozitzten zuen atzerapenarengatik. Hala adierazi zuen, esate baterako, 1898.eko uztailaren 14ko *Euskalzalean* “euskerea galtzen deuskuela” dioenean.

Epalza eta beste lagun batzuri ezker, *Euskalzale* bigarren urteran alegatzen da. Epalzak, zehazki, hala ziotson Azkuieri 1897.eko urriaren 8ko gutun batean:

“Amigo Don Resurrección: Adjunto un anteproyecto de portada, para que V. lo redacte como mejor le parezca.

Está puesto con la idea de interesar á los que poseen el baskuenze y hacer desaparecer el temor de que *Euskalzale* está próximo á morir. No conviene por lo tanto que nadie imagine de donde salen las 75 pesetas para los premios, sino mas bien que piensen que son parte de las ganancias de la Revista (...”).

Hala eta guztiz ere, Azkuek kementsu jarraitzen zuen lanean. Egitasmo askorekin, gainera. 1898.eko lehenengo hilabeteetan, Azkuek, *Euskalzale* kaleratzeaz gain, eta Euskal Katedraz arduratu ezezik, beste gauza batzutan ere sartuta zegoelarik, aldizkarian gauza berriak martxan jarri nahi omen zituen. Bere ekintza nekaezinaren berri ematen digu berriro ere Tomás José de Epalzak 1898.eko apirilaren 29ko gutunean. Banco de Bilbao-ko kontseilaria aholku ekonomikoak ematen zizkion Azkuieri. Azken finean, dirua Epalzarena zen. Luzetxo bada ere, merezi du gutun hura ia osorik aipatzeak:

“Amigo Don Resurrección. He pensado en la sección especial de Música Euskera de que me habló V. ayer, y como le dije me parece *en principio*

(17) 1897.IV.22, 17. zenbakia.

(18) Ibidem. Azkuek ideia aipatzen du Akademia sortu baino bi hamarkada lehenago. Bera izango zen lehen euskaltzainburua.

pio una idea muy laudable, pero los peros que yo le puse los hallo de muchísima trascendencia (...). No se trata de que dé V. esa idea al olvido, solo de que la aplace para mejor ocasión. Está V. hoy muy atareado, pues además de su Ministerio, de la clase de Euskera y de la redacción de la Revisa, tiene V. una porción de cuitas muy importantes (...).

El número extraordinario de Navidad no admite espera (...). Además tiene V la impresión del *Peru-Abarka* (...). Además el Diccionario *Manual*, que me temo que en vez de manual va a resultar Monumental (...). Además tiene V pendientes la impresión de la Historia Sagrada, de la Geografía, y no faltará alguna otra cosita más; y quien mucho abarca poco aprieta.

Además que en la parte económica tiene V unos cuantos déficits y no debe V exponerse a sumarlos con otro más, aunque éste sea pequeño. No le quepa a V la menor duda de que la impresión de la sección musical le dará déficit, por lo menos el primer año; y esto contando con que algunos buenos amigos (entre cuyo número me cuento) al fin propuesto hagamos algún sacrificio en su obsequio y por amor al país (...).

¿Y cómo va la cuestión de la subvención de la Diputación? Debe V procurar que no se escape otro semestre como el anterior (...)".

Ikusten dugunez, Azkue ez omen zen oso ona diru kontuetan. Hala ere, denborak arrazoia eman zion: Hiztegia, *Peru Abarkaren* edizioa eta *Euskalzaleren* musika atala (partiturak eta guzti) argitara eman zituen. Epalzaren laguntza ez zen falta:

"Amigo Don Resurrección" —zioen 1898.eko azaroaren 10ko gutunean—, "he encargado que hagan una tirada de dos mil *Peru-Abarca* y les pongan el precio de 2 pesetas, para que dén más importancia al regalo y pueda Euskalzale sacar algo con los números que se vendan (si se venden) (...)".

Saldu ala ez saldu, *Euskalzale* hiru urtetan kaleratu zen, eta argitaratzeari utzi ziotenean ere, Bizkaiko Gobernadore zibilaren aginteak euskaraz eta erdaraz idazteria behartzen zuelako zen: Azkuek ez zuen agindu hori onartu nahi izan.

Hiru urte haietan, Azkuek Hego Euskal Herriko euskaraz egindako lehenengo aldizkari modernoa ateratzea lortu zuen: aurrekoak kulturalak ziren, batipat, baina Azkuerena bestelakoa zen. Kulturala ere bai, noski, ehundaka testu zahar, olerki, ipuin, partitura, kanta argitaratu baitzituen. Baina informatizailea ere bazen. Iritziak —linguistikoak, batez ere—, irudi eta argazkiak ere *Euskalzalen* nonahi aurki daitezke, garai hartako eta geroagoko euskarazko aldizkari askotan ez bezala. Komiki bat —edo behintzat komikien aitzindarien antzerako istoriotxo bat— ere azaldu zen *Euskalzaleren* orrialdeetan, 1898.eko irailaren 22ko alearen azken orrialdean agertzen dena, testua B. Mokoroak eta marrazkiak Xandaro delako

batek egin zituztelarik (19). Azkueren genio unibertsalak hala lortu zuen, idazle askoren laguntzarekin, noski: hor dugu Karmelo eta Bonifacio Etxegarairen testua, Urruzuno, Unamunzaga, Campión, Zamarripa, Iturrioz, J. Artola, Azkunaga, Madinabeitia, Dodgson, B. Mokoroa eta beste abar luze batenak, garaikideen artean. Ezin falta Emeterio eta Felipe Arreseren olerkiak, Eusebio Maria Azkuerenak, eta Domingo Agirreren euskal elaberri sortzailearen nobelak. Idazle zahar eta urte haietako askorentzako ezezagunen artean hor ditugu Iztueta, Cardaberaz, Larramendi, Iturriaga, Mendiburu, J. B. Elissambururen testuak, besteak beste, eta ezin ahaztu Azkueren aldizkarian agertu zela lehen aldiz Pedro Ignacio Barrutiaren *Acto para la Nochebuena*, euskaraz ezagutzen dugun lehehengo antzerti testua, Azkuek 1897.eko Gabonetan argitaratzerakoan *Gabon gaberako ikuskizuna* deitu zuena, erderakadak zuzendu gabe —nahiz eta bere iritzia normalean guztiz bestelako izan. Honetan, beste gauza askotan bezala, Resurrección M.^a de Azkue aitzindaria izan zen.

1899.eko irailaren 27tik (aurreko 37 zenbakiek euskara hutsezkoak ziren), Bizkaiko Gobernadoreak agindu bide zuen *Euskalzale* euskaraz eta gazteleraez ager zedila. Hala egin zuen Azkuek: aldizkaria bi zutabean banaturik zegoelarik, ezkerrekoan euskarazko testua eta eskubikoan erdarazkoa jarri zuen. Urrian Gobernadore Zibilak ehun pezetatako diruzigorra ezarri zion aldizkariari, *Euskalzaleen* lagunek ordaindu zutena. 1900.ean ez zen Azkueren aldizkaria agertu, baina horrek ez du esan nahi Euskaltzaindiko lehen burua izango zenaren kazetaritza ekintzak hor bukatu zirenik. Diruzigorra ordaindu zutenetariko baten laguntzaz beste aldizkari bat kaleratu zuen 1902 eta 1903.ean: *Ibaizabal..* Gizon hura —*Euskalzalen* ere zenbait testu argitaratu zuena— Ebaristo Bustinta zen.

Ibaizabal: Azkue eta Bustinta

Azkue eta Bustintzaren arteko harremanak 1896.ean hasi ziren, J.A. Arana Martijak dioenez (20). Urte hartan Bustinta Almansan zegoen maisu. Euskaldun zaharra bazen ere, Ebaristo Bustintzak ez omen zuen euskara kontuetan bere buruarengan konfidantza haundirik:

“(...) Nik, beste askok leguez, umettatik ikasi neuan euskara entzutez bakarrik”, aitortzen zion Ebaristo Bustintzak Azkueri egindako ezagutzen

(19) *Txakur saltalaria* zuen izena historieta hark. Garai hartako komiki modukoetan bezalaxe, balloonen ordez didaskaliak (marrazkien azpikaldean ipintzen ziren testuak) aigerteren ziren.

(20) Arana Martija, J.A., op. cit., 376. orrialdea. Arana Martijak berak ezagutarazi dizkigu Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako Artxibategian gordetzen diren R.M. Azkue eta Ebaristo Bustintzaren arteko gutunak.

dugun lehen gutunean (21). “Beti euki daut guraria ondo neure iaio-itzkera iakiteko”.

Bere euskara hobetzeko, Bustintzak, hamabi urte zituenetik Euskal Herritik kanpo bizi zena, Azkueren “izkindea” erabili zuen. Horrek piztu zion euskararenganako maitasuna:

“Zerbait izkinde onetan irakurri neuanian asmoa artu neuan, iztegui bat, biurgaiak eta beste libururen batzuk erosteko (...). Esan eistazu, bada, [eskatzen zion Azkueri] ze liburu neugandu biar daudan, euskara ondo ikasteko daukatan guraria betetako” (22).

Lehenengo gutun hartin Bustintzak Azkueri galdetzen zion ona izango ote zen “or Bilbon ‘Euskalzale’ deritson *periodico* bat” irakurtzea. Esan bezala, Ebaristo Bustintzak zenbait testu bidali zuen *Euskalzalera* 1899.ean, *Maiñari* izengoitziaz sinatuak. Laguntzaile izateaz gain, Azkueren aldizkariaren irakurle ezin hobea zen. 1900.eko otsailaren 3an bidalitako gutunean, Mañarikoak falta zitzakion aleak eskatzen dizkio Azkueri. Hori ez da, ordea, garrantzitsuena gutun hartin, Bizkaiko Gobernu Zibilaren presioak zirela eta aldizkaria ixteko erabakiarekin bat zetorrela beste proiektu batzutarako prest zegoela esaten baitio Azkueri. Luzeegia ez denez, uste dugu Bustintzaren lerroak hona ekartzeak merezi duela, Azkuek —gero ikusiko dugun bezala— oso kontuan hartu baitzituen:

“Recibí el volante en que se anunciaba la desaparición de *Euskalzale*. No tengo necesidad de expresar lo que lo he sentido, pero ya que se veían en la necesidad de publicar la revista en la forma impuesta por el Gobierno, han hecho perfectamente en suprimirla y les felicito por ello (...).

Sólo digo (pero de veras) que V. para empresas como la de *Euskalzale* (...) que tiendan a emancipar á nuestra raza de la injusta opresión en que se halla, me tiene y me tendrá siempre é incondicionalmente a su disposición, dispuesto a todo con los cuatro ochavos que haya en mis bolsillos, con mis brazos y con mi pobre inteligencia (...”).

Jose Antonio Arana Martijaren hitzetan, “hainbat arazotan sartuta zegoen Azkue eta ‘hiztegia ere burutzen ari zen. Laguntzaile bat behar zuen bai katedrarako eta bere lanetan ardura pixka bat beste baten eskuetan uzteko” (23). Azkue berehala interesatu zen artean Siguenzan zegoen gazte hartaz. Goian aipatutako gutuna jaso eta egun batzuetara, 1900.eko otsailaren 9an, Azkuek datu gehiago eskatu omen zizkion. Hona hemen Bustintzaren erantzuna:

“Soy hijo de un maestro cantero de Mañaria; á los doce años de edad fui a Almansa á casa de un tío mío natural de Abadiano, é hice allí los

(21) 1896.eko abuztuaren 25koa.

(22) Ibidem.

(23) Op. cit.

estudios del bachillerato; más tarde estudié en Madrid la carrera de ciencias físico-matemáticas, licenciándose en el año 1895; entonces vine á este Colegio-Seminario encargado de la enseñanza de Ciencias, y aquí estoy” (24).

Osaba eta anai-arrebekin bizi zen lehen, gero, osaba hil zenean, aita eta ama ere Almansara joan ziren. Etxean guztiekin euskaraz hitzegin zuen, “y solo con esto comprenderá usted que no hay nada de particular en que yo haya resultado, á pesar de tan larga ausencia de esa tierra, en bizcaínazo tan auténtico y tan castizo como el pastor que con más garbo zarandee las abarcas por entre los peñascales de Mañaria”. Gutun hartan Bustintzak eskertzen dio Azkueri “por su ofrecimiento de trabajar por mi repatriación, en el caso de que me viniera bien”, katedra bat lortzeko aukerarik zuenik ez baitzuen uste Mañarikoak, eta horregatik “estoy decidido á dedicarme á cualquier profesión adaptable á mis alcances y á mi instrucción, siempre que me proporcione de una manera estable ó permanente lo necesario para vivir modestamente como yo acostumbro”. Ebaristo Bustintzak 33 urte zituen, frantsesa eta inglesa piska bat bazekeiten, eta berdin zitzaison “la índole del trabajo con tal que yo pueda realizarlo”. Ziur aski, gero *Kirikiño* izango zenak ez zuen ezta pentsatu ere lanbide hori kazetariarena izango zenik.

Baina Azkuek bai. Artea bazuen beste aldizkari bat argitaratzeko asmoa, eta halaxe esan zion Bustintzari 1900.eko apirilaren 6ko gutun batean. Azkuek gauza batzuk galdu zizkion: nolako euskara erabili beharko zuten, aldizkariaren izena, eta, garrantzitsuena, ea zuzendaria izan nahi zuen:

“Pero no puedo aceptar por la sencilla razón de que no he sido nunca periodista, ni de cerca ni de lejos, ni sé con qué se guisa eso” (25).

Baina Resurrección M.^a de Azkue ez zen aise errenditzen direneta-rikoa, eta insistiu egin zuen, Bustintzaren ezetzak errepikatu baziren ere (26). Azkueri Bustintza Euskal Herriratzea interesatzen zitzaiola garbi zegoen; aldizkariarena ezezik, beste gauza batzuk ere proposatu zizkion: Sotaren semeen irakasle moduko bat izatea, estate baterako, Bustintzak onartu ez zuena zeren eta “umezaiña zan irakaslea baiño geiago” (27), edota Azkuek prestatzen zuen hiztegi eskergarako laguntzaile izatea. Hasieran ezetz esan bazion ere (“usted cree que yo domino

(24) 1900.eko apirilaren 3ko gutuna.

(25) 1900.eko maiatzaren 13ko gutuna, Sigüenzatik bidalia.

(26) “No puede Vd. figurarse lo que siento haber perturbado su proyecto de la creación del periódico con negarme a dirigirlo. ¡Si yo tuviese un barniz siquiera de periodista, con qué gusto me pondría a su disposición!”, erantzun zion Bustintzak Azkueri 1900.eko ekainaren 27ko gutunean.

(27) 1900.eko urriaren 21ko gutuna.

el idioma y no hay tales carneros” (28), dio artean Siguenzan bizi zenak), gero hiztegian (eta aldizkarian) parte hartza onartu zuen. 1901.ean Bilbora joateko prestakuntzak hasiak ziren, eta urte hartako gutunetan behin eta berriro aipatzen da aldizkariaren asmoa. Kazetak badu izena: *Eguna*, Bustintzak proposatu zituen beste guztiak alde batera utzita (29): *Ze barri?*, *Barrizale*, *Barridun*, *Or emen*, *Azaldari*, *Batzaille*, *Agerkari*, *Euskalzale* eta *Geutarra*, garai hartan modan zeuden erdarazko izenak itzultzea, “como la Voz de tal, ó el Eco de cual” ez baitzuen batere gogoko.

Arazo batzuek atzeratu zuten Azkueren aldizkari berriaren agerpena: lehena Bustintzak zango batean nozitu zuen istripua izan zen. Argi dago, ordea, benetako zuzendaria Azkue bera zela. Ikus dezagun zer diotson Bustintzak Azkueri 1901.eko urtarrilaren 6ko gutunean:

“(...) Escribi a V. el [1900.eko abenduak] 27 dándole noticia de lo que sucedía, y le encomendaba que me enviase el periódico, dirigiéndolo a mi hermano Paulino, el cual ha de ser suscriptor; no lo hemos recibido, y esto unido a que en el Noticiero Bilbaíno no he visto la noticia de su publicación, me hace temer si a última hora habrá habido alguna dificultad por parte de la autoridad que haya hecho fracasar el proyecto”.

Hurrengo gutun batean, Azkuek baiezttatzen dio agintariekin oztopoak jartzentzela aldizkariaren bidean. “Era de temer”, dio Bustintzak 1901.eko urtarrilaren 29ko gutunean, “sabiendo cómo las gastan en esta tierra en achaques de libertad”. Osasun arazoak behin konponduta, 1901.eko uztailaren 26an Bustintzak ezagutarazten dio Azkueri Bilbora doala. *Eguna* agertzeear zegoen, nahiz eta arazo politikoak egon: Azkuek kaleratu nahi omen zuen urte hartako martxoaren 6rako.

Ez zen egun hartan agertu, ez eta urte hartan ere. Azkueren euskarazko bigarren aldizkariaren lehen zenbakia 1902.ean argitaratu zen, urtarrilaren 5an. Handik bi urtetara igandero agertu zen, “bizkaitarrez eta guipuzkoarrez eguiña”, *Bloak* (Bustintza Lasuen Olaso Aguirreren akrostikoa) zuzendua, izenez behintzat. *Ibaizabal* kaleratu ahal izateko, Azkuek berriro Tomás José de Epalzaren laguntza izan zuen, 1902.eko urriaren 30ko gutunean ikus daitekeenez.

Ibaizabalek Euskalzaleren bideari jarraitzen zion, eta Azkueren asmoa euskarari aldizkari bat ematea zen (30). Beste gauza batzuk bezala, Azkuek argi eta garbi ikusten zuen komunikabideek hizkuntzei bultzada haundia egiten zietela munduko bazterrik izkutuenean ere:

“Gaur Boerrak eta Inguesak eztaba idan darabilen errialdeko guizon baltzak be, euren izkuntzetan periodikuak daukez (...)” (31).

(28) 1900.eko ekainaren 27ko gutuna.

(29) 1900.eko maiatzaren 13ko gutuna.

(30) Iku 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(31) Ibidem.

Hala ere, bazegoen *Ibaizabal* eta *Euskalzaleren* arteko ezberdintasunik: idazkera horietako bat zen. Azkuek Bustintzaren aholkua kontuan hartu zuen: *Bloak*, kazetaritzan berria izan arren, ederki susmatzen zuen ahalik eta irakurlego haundienera ailegatzeko, hizkuntzak ere ahalik eta errazena izan behar zuela. Ikus dezagun zer esaten zion Azkueri lekeitiarrak bere aldizkari berriaren zuzendaria izatea proposatu zionean:

“Sobre la ortografía creo que será mejor no chocar con el pueblo, y escribir de modo que la mayoría pudiese leer de corrido o sin esfuerzo, porque habrá muchos, sin duda, que desmayarán si les cuesta trabajo entenderse de lo que leen” (32).

Bustintzak, aldi berean, gogoratzen dio Azkueri *Euskalzale* irakurtzen zuten askok esaten zutela Azkuek erabilitako hizkera zela “vascuence (...) *sui generis*, no el que hablábamos todos, sino uno inventado para su uso particular por los que tenían afición a estudios filológicos” (33). Bustintzak tarteko idazkera bat proposatzen zuen, “zezena” eta ez “cecena”, adibidez, edo “katua” “catua”ren ordez, baina “guizon”, eta ez “gizon”; “rr” bikoitzak ere mantendu behar zirelakoan zegoen. Hala egitea deliberatu zuten “Hendaya-ko Batzarrak berari jagokazan frutuak emon arte” (34).

Ortografia edo idazkera ez zen *Ibaizabalen* berrikuntza bakarra. Bizkaierak eta gipuzkerak elkarrekin bizi behar izango zuten. Orduan ez zuen Azkuek bere gipuzkera osotua proposatu, eta bizkaieraz idazten zuen gehienbat. Mamia ere, nolabait, berria zen. Edukin literarioak, mantentzen baziren ere neurri haundi batetan, beren lekua uzten zihoa-zzen edukin informatiboei. Hala definitzen zuten Bustintzak eta Azkuek beren aldizkaria:

“Abegui on bat euki bear leukela IBAIZBAL-ek uste izan leike, da-roazan kondeziño edo baldintasunakaz: erreza irakurtea, erreza adituten, al-bisteduna (gaur albiste edo barriari gora andia emoten iake), euskalerrrian gaur entzute guien dauken izkirralari edo eskritoreen bertso ta irakurkizunakaz, eta ganera ondo merkea (...)" (35).

Lau zutabetan banaturik, *Euskalzalek* ez bezala irudirik ez zeukan (36). Nolabait esateko, *Ibaizabalek* garaiko egunkarien antza zeukan, bai kanpoko ezaugarriei, bai edukinei dagokienez. Atal egonkor batzuk bazituen, hala nola lehen orrialdean ezkerreko bi edo hiru zutabetan si-nadurarik gabeko artikuluak (ezizen batzuk agertzen ziren: *Bloa* —*Eba-*

(32) 1900.eko maiatzaren 13ko gutuna, Sigüenzatik bidalia.

(33) Ibidem.

(34) *Ibaizabal*, 1902.eko urtarriaren 5, 1. zenbakia, 1. orrialdea.

(35) Ibidem.

(36) *Ibaizabalek* ez zeukan inprimategi propiorik, eta La Editorial Vizcaínaren moldiz-tegian egiten zen.

risto Bustintzarena—, *Eketa eta Akordagoitia*, batez ere), ziur aski Bustinta edota Azkuerenak. Olerki edo ipuinaren batek betetzen zuen lehen orrialdearen gainontzekoa.

Bigarren orrialdean astero agertzen zen “Baserritarrentzat” izeneko atala, nekazal gaietako noski, Zumelaga delako batek idatzia. *Ibaizabalen*, hurrengo euskal aldizkarietan bezala, baserritarra ondo zaintzen zuten. Horrelako nekazal atalak ia euskal aldizkari guztietan agertuko ziren. Nekazarientzako eskolak, apaizek gidatuak, proposatzen zituzten, haiek “izan litezke gauz ontan maisuak”, eta Madrileko *La Industria pecuaria* eta *El progreso agrícola y pecuario* eta Pariseko *Journal d'Agriculture Practique* irakurtzea gomendatzen zuten (37). Ez da batere harritzeko, beraz, *Gipuzkoako Nekazaritza* aldizkaria sortu zenean harrera ezin hobea izatea *Ibaizabalen* aldetik (38).

“Adiskide bi autuan”, “Euskaldun erdalzalea” edo beste atalen batetik osatzen zuen bigarren orrialdea. “Asteko berriak” (Bizkaia eta Gipuzkoakoak, batez ere), oso motzak, “Izkirimiriak”, “Igarkizunak” aurki zitezkeen hirugarren eta laugarren orrialdeetan, folletoiarekin batera.

Idazleen artean, Ebaristo Bustintza eta R.M. de Azkue izan ezik, beste izen ospetsu batzuk ere aurki ditzakegu: *Ibaizabalen* beren olerkiak argitaratu zituzten, esate baterako, Emeterio Arresek, Felipe Arrese Beitiak, Ramon Guelbenzuk, Victoriano Iraolak, Enrique Elizecheak, Eugenio Urrozek, Jose Artolak eta Pedro Enbeitak. Poesia asko agertu ziren *Ibaizabalen*, 1902.eko otsailean “Bertso-batzaldi” bat antolatu baitzuten, “Tabernaren bizimodu” gaia zelarik. Saria Eusebio M.^a Azkueren *Parnasorako bidearen* ale bat zen. Paulo Zamarripak, F. Arriolak, Basilio Joannateguyk, Jenaro Elizondok eta K. Amonarrizek beren artikuluak argitaratu zituzten. Ezin ahaztu, bestalde, geroagoko euskal kazetaritzan oso garrantzi haundia izango zuen Gregorio Mujika.

Ibaizabalen folletoiak ere agertu ziren, gero La Editorial Vizcaínak (aldizkaria bere argitaratzen zuen argitaldariak) liburu moduan kaleratu zituenak: Moguelen *Berbaldiak: Eguren Santu. Arratsalderakoa* eta B. Mokoroa tolosarraren *¡Aitortu eguin bear!! edo guraso baten eztuamenak. Eguintza bakarreko jostirudi edo komedia* 1902.ean agertu ziren. *Pachiko Cherren* eta Jose Artolaren *Bissente. Jostirudia bi eguintzetan* 1903.ean agertu ziren.

Idazleak aztertuta, irakurlegoaz ere zerbait esan beharko genuke. Ezin esan zehatz-zehazki nortzuk irakurtzen zuten *Ibaizabal*, baina jakin badakigu aldizkariaren egileek norengan jartzen zuten beren konfiantza:

(37) *Ibaizabal*, 1902.III.29, 13. zenbakia, 1. orrialdea.

(38) 1903.XII.6, 100. zenbakia.

apaizengan, hain zuzen ere, nekazariengana heltzeko baliabide bezala. Horregatik, ez da apaizei eta Euskal Herriko goiko gizataldeei gaitzespenik falta:

“Gure ustez, euskeraren barrengo gaitza, euskerazkoa da, guk guerok sortua. Euskalerriak gaur bere izkera gauza guchitzat daduka. Ona zeiñ dan onen gaitza izugarria. Apaizak, aundikiak, ezpañetan bizarreta eskuetan makilla darabilten guizonik gueien gueienak erderaz ari dira elkarren artean. Au badakite nekazariak; eta guero uste dute euskera, mendiko belarrak kaletako arritartean bizi ezin diran bezela, uri aundietan jende-artean ezin bizi litekela (...).

Gafiera, elizarako liburu bat edo beste izan ezik, beste liburu ta paper guztiak erderazkoak dirala ikusten da (...)" (39).

Ez da kausalitateko gauzarik Azkueren aldizkariak Bilbon agertzea. Bizkaiko hiriburuko kaleetan entzuten zen euskara ez zen bilbotarrena, inguruko herrietako nekazariena baizik. Euskara galdua zeukan hiri hartan, heziketa ekonomiko eta industrial izugarriarekin, Sabino Arana Goiriaren abertzalesuna sortzen ari zen. *Ibaizabal* ere sartuko zen abertzalesun hartan, Bustintzaren eraginez. Euskarari dagokionez, hona hemen nola deskribatzen zuten *Ibaizabalgoek* Bilboko egoera:

“Bilboko kaleetan entzuten dan euskera guztia edo gueiena nekezale antzekoak, baserritarak umezaiñak, iñudeak, arrain-saltzalleak eta onetari-koak eguiten dabe; Jaun usañik daukenen artean guichi edo bapez (...). Ze-gaitik da, bada, onek euskeraz ez bera eguitea? (...). Askoren artean, oitura dagozalako gazte gaztetatik emen gogamenak arguitara erderaz ateraten, batetze bere abade, leguegizon, osaguille, ta ikaskuntzetan luzero ibilli direan guztiak (...)" (40).

Euskaldunak ez zeuden batere ohituta euskaraz idatzitako libururik eta, are gutxiago, aldizkaririk ikusten. Egoera hori leuntzera etorri zen *Ibaizabal*, ironiaz beteriko elkarrizketa imajinario honetan bere egileak azpimarratzen zuenez:

—¡Ene! ¡Euskeraz bere eguiten dira *periodikuak*?
 —Bai, guizon; euskeraz berba eguiten dogun leguez, bardiñ... edo *obeto*.
 —¡Euskeraz eguin leiz ba?
 —¡Zergaitik ez? —Erderaz baño eziñ eguiñ leikezala uste izan dot (...)" (41).

Gehitxo badirudi ere, egia da. Ia mende erdi bat geroago, 1945. aldera, Spainiako Gerra Zibilaren ondoren BBC Londresetik euskarazko irratsaioren bat emititzeari ekin zionean, Bizkaiko kostaldean jasotzen ziren programa haien. Hango euskaldunek —batzuk lerro hauek idazteko

(39) 1902.I.26, 4. zenbakia.

(40) 1902.I.12, 2. zenbakia.

(41) 1902.VIII.21, 31. zenbakia.

momentuan zaharrak ez direnek— harrituta geratu ziren, euskara irratiz edo telefonoz hitzegiteko gai ez zela uste baitzuten (42). Bainatxoa itzul gaitzen 1902. urteran, Azkue eta Bustintzarekin batera.

Urte hartan, Sabino Arana Goiriren heriotzea gertu zegoelarik, ez zen batere erraza politikatik at egotea. *Ibaizabalgoek* hala agindu zuten:

“Ez, guizonak, eztago ta ezta egongo IBAIZBAL partidu onen edo bestearen alde, ta gaur arte, alde batzuetatik eta besteetatik, berba onak eta zorion opaketak baiño eztoguz artu, kontuz ibilli garealako politikaz urrun-dik bizi izateko (...). Orisse da ta izango da gure azalkaria, *iGora Euskeria!* ez besterik” (43).

Euskararen defentsa hartan, politiko batzuren alde eta beste batzuk kontra jarri behar izan zuten. Romanones gorrotatuena zen, zeren eta ministro zenean “agindu eban ez irakasteko euskeraz kristinuaren dotriñea eskolaumeai” (44). Aldi berean, Jose Mari Urkijo diputatua gorai-patzen zuten Madrileko Kongresuan botatako hitzengatik, Romanonesen aginduen kontra zihoalako hain zuzen. Sozialistak (“sosolistoak” deitua) ere ez zituzten oso begiko.

Garrantzitsuena, gure ustez, Bustintzaren jarrera zen. Arana Goiriren abertzalesunetik gero eta hurbilago zegoen (45). Geroago, dakigunez, Aranaren euskarari buruzko tesien defendatzale sutsuenetariko bat izan zen, eta Akademiaren kontrakoa (Euzko Alderdi Jeltzaletik gertu zegoen Euzkeltzale Bazkunakoak eta 30. urteetan *Euzkerea* aldizkaria urrunago ailegatu ziren gatazka hartan). Azkue, bere aldetik, Aranaren ideia politikoaren alde egon bazen ere, hizkuntzari dagokionez nahiko urrun zegoela, esan daiteke. Bustintzari dagokionez, ikus dezagun nola defendatu zuen 1902.ean gartzeleratu zuten Arana Goiri:

“Euskerea maite eban guztia adiskidetzat ezagutuko ebala esan ebanez IBAIZBAL-ek bere lenengo gueian, da Sabino Arana jauna euskerazalea dala edonok dakienez; euskerazalea dan aldetik, guk be atsekabe dogu bere katigutasuna, ta ainbat lasterren zabalduko al deutsez ateak, bai berari ta bai Damaso Arana-ri be” (46).

Euskararenganako maitasunak eraman zuen abertzalesunera. Berriro azpimarratu behar dugu Bilboko egoera berezia, gero eta industria-

(42) 1991.ean Ander Manterolak kontatutako pasadizua.

(43) *Ibaizabal*, 1902.eko ekainaren 1, 22. zenbakia.

(44) 1903.V.24, 73. zenbakia.

(45) Hona hemen Sabin Arana Goiri hil zeneko *Ibaizabalen* argitaraturiko oharra: “Aziak emon dau landarea, ta landara onek bota dauz sustarr sendoak Bilbon, da emendik zabaldu dira ia Bizkaiko ta Guipuzkoako erri askotara, ta gaurko gazteria guizondu daiteanean ikusiko dau bizi izanga danak zelango sendotasuna ta indarrra artuko daben landara onek (...). Bustintzaren hitzak dira, 1903.eko azaroaren 29an, 99. zenbakian agertuak.

(46) *Ibaizabal*, 1902.eko ekainaren 22, 25. zenbakia.

lizatuagoa zen hiri hark Euskal Herritik kanpo jaiotako pertsona pila jasotzen zuen hiri hartako euskaldunak egoera berriak euskararen aurka jokatuko zuelakoan baitzeuden:

“Zeiniek sinistu bear zuen emen onenbeste euskerazko paper saltzen zi- rala ikusirik kale guziak gallegoz, neparrez, andaluzez, frantzezez, eta itz bat- tean bukatzezo, euskalerritik kanpoko jendez beteak, emengo fabriketan eta burnibidetan lana eguitera etorriak?” (47).

Jarrerarik gogorrena Bustintzarena berarena zen:

“Herbestekoak, guciagoko barik eta herbestekoak dalako bakarrik, iñok eztau charto artu bear; bada ezin izan daike guizon guztiak bizi izatea jaio garean tokietan, bizimoduaren billa joan bear izaten dogu herbestera sarri- tan goseak illgo ezpagaitu. Orregaitik, gure lurrera kanpotar asko datozkigu leguez, euskaldun asko dago zabalduta ogua irabazten herbestean (...). ¿Euskaldunak herbestean eguiten dabeena eguiten al dabe emen maketoak? Banaka banaka bat alde batera kendu ezkero, beste guztiak urrik emon bere ez. Euskereari gorroto andia deutse (...). Bertako semeari goitiik begiratutene deutse, uste izanik eurak baño askozaz guichiago dala; gaztelako erdera ondo berba eguiten eztabelako, basati edo *salvaje-tzat* dauke (...). Emengo baserritarra dala esaten dabe animalien artean guizonen antzik andiena dau- kana. Au ezta neuk asmaua, au neuk irakurri dot Bilbon maketoak maite edo estimau dauken albistari batek (...). Emengo Lege-zar edo Foruen kon- trakoak dira (...). IBAIZABAL-ek eztau gaur besterik eguiñ jazoera onen sustarrak aguirian ipiñi baño. Bere aldetik, eztauko maketoen gorrotorik; deskuilla gueiago dauko euskaldun charrakaitik, bada guek ondo maite ba- guenduz gueure Euskerea ta gueure gauzak, ezkendukez galduko, munduan direan belarrimotz guztiak baletorkiguz bere” (48).

Konponbide bakarra erdaldunek euskara ikastea zen (49). Esan be- zala, denboraren poderioz Ebaristo Bustintza eta R.M. Azkue euskarari buruzko bi ideologiaren buru bihurtu ziren.

Ibaizabal Euskalzale baino informatzaileagoa zen. Honek ez du ino- laz ere esan nahi edukin literarioak alde batera utzi zitzutenik, baina poesiak, ipuinak eta bestelako literatur testuak edukitzeaz gain, bazeu- kan oso informatzailea zen beste atal bat, “Asteko berriak”. Ez zen oso ideia berria, lehenagoko beste euskarazko aldizkariren batean egon baze- zegoelako horrelako atal bat, hala nola Pariseko *Gure Izarra* harten. Hego Euskal Herrian, ordea, *Ibaizabalek* hasiera ematen dio geroagoko euskal aldizkari ia guztietan errepikatuko den informazio mota oso garrantzitsu bati, herrietako informazioari, tokian tokiko informazioari. Atal hori osatzeko, Azkue eta Bustintzaren aldizkariak bazeukan berriemale sare bat,

(47) Enrike Elizeche: “Beti euskaldun”, *Ibaizabal*, 1903.eko martxoaren 8, 62. zenbakia.

(48) *Ibaizabal*, 1903.eko abuztuaren 18, 85. zenbakia, 1. orrialdea.

(49) 11903.V.17, 72. zenbakia.

22 pertsonek osatua. Gehienak gipuzkoarrak ziren, hamabost zehazki. Besteak (zazpi) Bizkaikoak. Uste izatekoa da, beraz, *Ibaizabal*, Bilbo alde batera utzita, Gipuzkoan Bizkaian baino gehiago saldu eta irakurtzen zela, aldizkaria egiten zutenek ere uste zuten bezala:

“Eta ziur eztakit, baiña neure buruko ule zuri guztiak bere jokatuko neukez, Guipuzkoan Bizkaian baiño euslari edo suskritore, ta irakurlari gueiago daukazala. iOker egongo al naz onetan!” (50),

zioen A.L. Aranbeazkoak, eta *Ibaizabalgoek* baietz erantzun: “Ez jauna, zuzen zagoz”. Aranbeazkoaren beraren ustez, Bizkaian ez zen behar aina irakurtzen” politika madarikatutik, (...) euskera utsean dagoalako, *bizkaitarrista-tzat* artutea. Ausse beifiipeiñ esaten eben *Euskalzale*-gaitik nik da-zautazan bizkaitar batzuk”. Hori zela eta, hizkera zela eta edo Gipuzkoa eta Bizkaiko egitura soziolinguistikoen arteko ezberdintasunak zirela eta, Gipuzkoan gehiago saltzen zen: Bilbon ezezik, Bizkaiko zazpi herriotan ere banatzen zen (Bermeon, Lekeitio, Lemoan, Plentzian, Mungian, Markinan eta Durangon), eta Gipuzkoan hamabitan (Donostian, Azpeitia, Bergaran, Tolosan —Baleriano Mokoroa arduraduna zen—, Irunen, Deban —banatzalea ostatuko jabea zen, Esteban Egaña, abertzale sutsua, *Arabarria* aldizkarian argitaratu zituen iragarkietan ikus daitekeenez—, Zumaian, Zarautzen, Oñatin, Arrasaten, Eibarren eta Errenterian). Errente-rian asko saltzen omen zen, Bustintzak berak aitortzen zuenez:

“IBAIZBAL-ek Errenterian aïña irakurle daukan uririk eztago ez Bizkaian ez Gipuzkoan, Bilbo alde batera kendu ezkero; eun da berroguedamarretik eun da irurogueira lagunek artzen dabe Errenterian euskerazko albistaria, euskerazkoa dalako (...)” (51).

Hona hemen euskal aldizkarien gaitza, beren sortzaileek nahi adinako irakurle ez izatea. Ezinezkoa da *Ibaizabalek* zenbat erosle izan zituen jakitea; ziur aski, bi mila baino gutxiago. Dena den, ez aldizkariak sortzen zituen zorrak ordaintzeko behar zituzten beste:

“Aitorru bear dogu igaz IBAIZBAL-ek ezebala irabazi bera bizi iza-teko laiñ, ez gichiago bere; asko galdu eban, ta aurten beste ainbeste guertatzeko bidean goaz. Argui dago bide ori eriotzakoa dala” (52).

Oker ez zeuden. 1904.ean ez zen *Ibaizabal* agertu. Azken zenbakia 1903.eko abenduaren 27ko da. Resurreccion M.^a de Azkuek eta Ebaristo Bustintzak 103 ale kaleratu zituzten. *Ibaizabalek* eredu bati hasiera ematen dio, gero, 20. eta 30.eko hamarkadetan *Argiak*, adibidez, gauza askotan jarraituko duena.

(50) Aranbeazkoa, A.L.: “Euskaldun motelak”, *Ibaizabal*, 1902.eko uztailaren 6, 27. zenbakia.

(51) *Ibaizabal*, 1903.eko otsailaren 22, 60. zenbakia.

(52) 1903.III.1, 61. zenbakia.

HIZTEGIGINTZA

COMMENTAIRE CRITIQUE DES “MATERIALES PARA UN DICCIONARIO ETIMOLOGICO DE LA LENGUA VASCA” (Suite). ASJU XXIII-1-1989, pp. 133-203 ARDUN-ASTALMENDA

Michel Morvan

P. 134

Areaitzinago L. ‘en adelante’. El 2.^o elemento es *ai(n)tzin*, en R. *areantxina*.

L’explication de ce terme composé est incomplète, puisqu’il n’y a aucune mention du premier élément *are*, ni tentative d’en rechercher l’origine, ce qui peut paraître surprenant. Il convient de penser ici à plusieurs solutions possibles: la première consisterait à voir dans *are* une forme contractée de *aurre* “avant, devant”, mais d’une part il y dans *aurre* une vibrante forte et d’autre part cela créerait un pléonasme, puisque *aintzin* veut dire la même chose. La seconde solution, consiste à rapprocher *are* de *aro* “temps”, ou mieux encore du gascon/béarnais *are*, *aro* qui, avec le sens de “temps” est utilisé dans l’expression *d’are en aban* dont on voit bien que le basque est un calque parfait. La même formation se retrouve dans le français *dorénavant*.

P. 135

Aren V.(arc.) ‘tercio’. No parece aceptable una especie de alternancia vocálica con *irur*, como han propuesto algunos (de *iru*). La etimol. es oscura.(v. también *(h)eren*)...

Le moins que l’on puisse dire, c'est justement que l'étymologie de *aren* “troisième” n'a rien d'obscur! Ce n'est pas avec *irur* qu'il faut poser une alternance, en effet bien improbable, mais précisément avec *(h)eren*, dont l'alternance avec *aren* est tout à fait normale, car on a régulièrement *a* dans les dialectes occidentaux (ici le biscayen) pour *e* dans les dialectes orientaux du basque (cf. occ. *barri*/or. *berri* “nouveau”; occ. *amen*/or. *(h)emen* “ici”, etc.).

P. 139

Argizagi ‘luna’, ‘cera’, *argizal* V, G (contrac. *arzagī* BN) ‘cera’, ‘luna’, *argizari* ‘luna’, AN “cera”.

Les explications données sont valables. Il aurait fallu toutefois réserver une entrée à *argizaiola* “cire de deuil” (planchette autour de laquelle on enroule le cierge) que l’on trouyera sous l’entrée *argizol* pourtant beaucoup moins répandue.

P. 139

Argi-zeiñu S ‘campana del alba’. De *argi*. El segundo elemento es occit. ant. *senh* (cat. *seny*) ‘campana’ (< lat. *signum*).

L'emprunt en question a été fait au latin, directement, et non à l'occitan. C'est bien pourquoi on a *zeiñu* avec conservation de la voyelle -u que l'occitan a perdue bien évidemment. Les auteurs donnent bien le latin comme origine première, mais la formulation de la glose est très maladroite.

P. 140

Il manque une entrée pour *Argorri* (Hirib.) “cochenille”, de *ar* “ver” et *gorri* “rouge”.

P. 142

Ariel V. ‘sisas, arbitrio’. Corominas sugiere una alteración del cast. *arancel* ‘lista o tarifa de derechos que se pagan por algo’ (caso *arenzela/lenzel* pudo combinar en **arerel* en vasco y luego disimilación? Cf. Corominas 1,245).

Cette solution, si elle n'est pas impossible, me paraît peu économique en l'occurrence. L'expérience que j'ai des emprunts que le basque a fait aux langues voisines me montre que les déformations des mots sont statistiquement beaucoup moins importante qu'on pourrait le croire.

P. 146

Arkarakatz "rose sauvage". J. Braun "Euskaro-caucasica", *Iker* 1,217 relaciona con v. georg. *kirkati, kurkantel-a* "majuelo".

Le rapprochement proposé par Braun demeure douteux. Il faut en tout cas souligner le caractère expressif probable de ces termes.

P. 147

Arkhin L, BN, S Cagarruta de oveja. De *ardi* 'oveja'. La segunda parte para *EWBS* es *-khin* 'hedor' (!).

Evidemment non! Laissons Löpelmann à ses fantaisies. La seconde partie du composé est constituée de *-kin* "faire", "qui fait". Ou mieux encore "qui est fait" par la brebis. On dit "faire ses besoins" en français.

P. 148

Arku BN, S "arco". Prestamo evidente; esp. *arco*, fr. arc, mejor que lat. *arcum*.

On aimeraient bien savoir en l'occurrence pourquoi l'emprunt au roman est meilleur que l'emprunt au latin (?).

P. 148

Arkume 'cordero'. De *ardi* "oveja". El segundo elemento es (*k)ume* "cría" (Cf. S *häme*), cuya *k-* no se sabe si es originaria (Hubschmid, *Thes. Praerom.*, 2,47).

Il est vraisemblable que le *k-* de *kume* soit secondaire puisque le basque répugne a priori aux sourdes initiales. Cp. *keta* < *-eta*; *kide* < *k-ide* < *-ide*, etc., par lexicalisation.

P. 148

Arkux? 'excavación en la roca'. De *arri* probablemente.

La seconde partie du terme n'est pas expliquée. Il faut y voir tres vraisemblablement (*h)uts* "vide".

P. 153

Arnegari L (Ax) ‘blasfemo’, ‘apóstata, renegado’; *arnegu* V, G, AN, L, BN, S ‘blasfemia’, ‘apostasía’ ‘reniego’; *arnéga(t)* S ‘renunciar, renegar’, *arnegatu* G, AN *ernegatu* ‘blasfemar’, ‘renegado’ (ya en Dech. y Leiç., Mt. 26,74), *ernegu* (Supl. A²) G (según Uhl. *Vgl.L.*, 5). Se trata de formas románicas. Azkue *arnegari* del lat. *renegare*.

On notera que la syncope constitue une exception ici à la règle qui veut que les termes romans empruntés par le basque commençant par une vibrante *r*- donnent *arr-/err-* (en gascon également).

P. 153

*Arnes*²S ‘instrumento de trabajo’. Se trata de una forma románica, esp., prov. *arnés*, fr. *harnais* (de origen germ. **hernest* en ant. nord., y extendida desde el fr.: cf. *FEW* 16,205) que tiene también la acepción de ‘instrumento de trabajo’ (Lh., Littré, *Dict. Hist.*), o en vasco ‘vestido de modo despreciable’ (Larrasquet 65).

L’étymologie “romane” donnée est certes exacte, mais il convient d’être plus précis. Un emprunt direct au gascon *arnés* suffit largement. Le provençal n’a que faire ici!

P. 154

(*h*)*aro*¹ ‘tempero, temperie, temperatura: época, sazón’, *hau* (< *aro* Mich. *FHV* 328) ‘tiempo atmosférico’ Uhl. *RIEV* 3,11 lo recoge como suf., pues se usa como tal: *erearo* L ‘junio, tiempo de la siembra’, *azaro* ‘noviembre: época de la simiente’, etc.

Suivent des comparaisons avec *ero*, *oro* “tout” (*goizaro* ‘todas las mañanas’, avec *-ro*, avec *zaro*, avec le latin *hora*, gr. ωρα, etc. L’alternance *aro/zaro* est en effet indéniable. Elle est de même nature que celle de *apo/zapo* “crapeau”. Mais le *z*- est-il étymologique? Il manque dans la comparaison l’importante forme gasconne *are*, *aro* (S. Palay, *Dict. du Béarnais et du Gascon Modernes*) que l’on retrouve dans le basque *areaintzin*, calque du gascon *d'are en aban*, (fr. *dorénavant*, anc. fr. *d'or en avan*). Dans toutes ces formes on a affaire à des confusions possibles entre lat. *hora* > anc. fr. *ore*, *eure* “heure, division du temps, temps, instant, moment” et lat. *aura* “vent, brise” > anc. fr. *ore* “vent, brise, temps qu’il fait”. Notons aussi l’étrange *Olenzaro*, *Olenzero*, personnage de la

mythologie basque, dont l'étymologie demeure obscure. L'époque concernée (*zaro, aro?*) est la fin de l'année.

P. 155

*Arotz*¹ V, G, L *agotz* ‘carpintero’ (propriamente ‘ebanista’ según Azkue) G, AN, BN, R, S *harotz* BN, *harotx* L ‘herrero’, AN, BN, R, S ‘herrador’, G ‘martillador, oficial de ferreñas grandes’. Bouda, *EJ*, 4,334 relaciona estas formas con AN *erazle* ‘herrero’, y con los verbos *erazi* ‘hacer, ejecutar’, *arazi* “hacer, obligar” (q. u. (?)).

Les auteurs citent ensuite une série d'hypothèses à rejeter (bsq. *ari* ‘piedra’, lat. *faber*, etc., mais aucune solution n'est proposée. Il serait peut-être judicieux de rattacher *arotz* “charpentier, forgeron” à *ari* “être en train de faire quelque chose, être en activité”.

P. 157

Artaare V ‘rastra, cierto instrumento de labranza’; *artara/e* V, G ‘rastra de maizales’. De *are, ara*.

Seule la seconde partie du terme est analysée. La première partie est *arto* “maïs”.

P. 159

*Artazi*³, *artasi* R ‘bellota de encina’; *arthazi* S ‘simiente del maíz’ Sin duda de *arte*¹. El segundo elemento pudiera ser *-azi* ‘semilla’. Sin embargo, Mich., *FHV* 415 aduce el S y R *zī* ‘bellota’ < *zin-.

Il ya visiblement une confusion ici entre *arte* “chêne vert” et *arto* “maïs”. Le terme souletin ne peut pas venir de *arte* “chêne vert” étant donné son sens parfaitement clair “semence de maïs”.

P. 166

Artz V, G, HN, BN, R, *hartz* L, BN, S ‘oso’ (s. XVI en *RS*, y en Isasti, en refranes).

Après la discussion classique quant au fait de savoir si ce terme est emprunté au celtique ou directement à l'indo-européen les auteurs citent d'autres comparaisons; "Van Eys se refiere a lat. *ursa*, Lahovary, *EJ* 5,230 al alb. *ari*, Wölfel 137 al bereb. *urzel* (?) 'lince, oso, hiena'; Campión *EE* 39,418 acude a formas ide. como kurdo *harc*, oset. *ars*, arm. *arj*, bret. *ors*, etc."

Le breton *ors* n'existe pas. L'ours se dit *arz* dans cette langue, et on se demande bien où Campión a été chercher cette forme!

P. 166

Artzai G, HN, *artzaï* R, *artzain* V, L, BN, S, *artzaiñ* V, *artzáñ* S 'pastor de ovejas', R nombre de la Osa Mayor...

L'entrée *artzai* est-elle justifiée? Même si *arçai* est attesté en Navarre au XIII^e siècle (Mich., *TAV* 33), la forme *artzain* est de loin la plus répandue. C'est elle qui devrait figurer en entrée ou alors on a affaire à un recensement des formes anciennes et non à un prétendu "dictionnaire étymologique".

P. 169

*Arra*⁶ 'oruga, polilla'. Los cita Rohlf, *Gascon* 45 y 102. Compara en el primer sentido con gasc. *arràco*, que supone cruce de un nombre indígena (remite al vasco citado) y el lat. *eruca* 'oruga'. El segundo sentido relaciona con *arno*, *arde*, *arlo* del Sur de Francia, *arna* cat. 'polilla'.

Toutes ces hypothèses sont-elles bien utiles? Ne serait-il pas plus simple d'envisager ici *ar* "ver, animalcule" avec maintien de l'article défini lexicalisé. Je note que le gascon *arràco* est inconnu de S. Palay. La forme *arna* y figure en revanche et supposerait une évolution *arna* > *arra*, emprunt bien hypothétique.

P. 170

Arrabol BN, S 'rodillo de madera que usan los pasteleros y chocolateros' *EWBS* acude, sin razones, al port. *rebolo* 'piedra de afilar'. Quizá en relación con *arrabota*.

Le terme n'a certainement aucun rapport avec *arrabota* "rabet"! Il s'agit tout simplement d'un emprunt au gascon *arrebole* "rouleau de bois pour araser une mesure de grain ou pour aplatis la pâte"

P. 170

*Arrada*² BN salac. 'estar bien llena, sin colmo, una medida', *adarra* S 'rasero'. Charencey, *RLPhC* 24,85 compara con un prov. *arrande* 'raro' Sin duda es románico: cf. prov ant. *arasar*, prov. *arrasa* (Palay: bearn. *arràs* 'colmado, lleno hasta el borde'). Las formas esp. *rasar*, rasadura están acreditadas en Nebrija (Corominas 3,974s.). En el fondo está el lat. *radere*. Vid. *arras*. Cf. *adarratu* L, S, *arradatu* BN 'rasar una medida colmada', 'desmochar las hierbas altas de un campo'; *adarraki/arradaki* 'rasero', 'instrumento con que alisan los zuecos' (cf. esp; *raedera*?).

Tous ces détours sont-ils bien nécessaires? Le provençal, encore une fois, n'a rien à faire ici, n'apporte rien. Il suffisait de citer le gascon *arradà* "passer le rouleau sur une mesure de grain afin d'en faire tomber l'excédent, araser".

P. 170

Arrafanda, sega-arrafanda S 'sierra grande de los aserradores'. Según Lh., del fr. *fendre*. Para EWBS, del fr. *refendre* 'hender, rajar'.

Une fois de plus le gascon/béarnais, pourtant si proche du souletin géographiquement, est oublié. Cf. gasc. *arrefénda* "scie à débiter"!

P. 177

Arrasega S 'sierra grande' Cf. gasc. *sega*. Esta relación con el gasc. la señala Lh. y Larrasquet 66 aduce también bearn. *arresegà* 'serrar' 'importunar', al que añade Corominas *arressec* (< lat. *resecare*).

Point n'est besoin ici de mentionner des à peu près ou des sens figurés "importuner", "ennuyer". L'emprunt au gascon *arreségà* "scie" est évident!

P. 180

Arrauka V, G ‘hez de la leche buena’, G ‘depósito de mineral en la ferrerías’, L ‘caña pequeña’, V ‘humillo o resabio que toma la leche, arroz u otras cosas quando se requeman’; en esta última significación tambien *arrauko* V.(v. *arroka*⁴). En la sign. de ‘pequeña caña’ la deriva *EWBS* del prov. *raus* ‘caña’ (del germ., got. *raus* ‘id.’).

S'il s'agit de mots différents et non de variantes sémantiques d'un même mot (quel rapport entre le “petit roseau” et “la lie, le dépôt ou l'arrière-gout??) il fallait introduire plusieurs entrées: *arrauka*¹, *arrauka*² comme les auteurs l'ont fait pour bien d'autres formes. Sinon il faut montrer le lien entre les différents sens du mot.

P. 182

Arresortu (Duv. ms) ‘renacer’. Acaso del fr. *ressortir*, que ya en el s. XII significa ‘brotar, surgir’ (o también ‘retirarse’) (Gamillscheg 809).

On ne comprend vraiment pas comment les auteurs ont pu laisser passer une pareille erreur. Il est évident qu'il s'agit du basque *sourtu* “naître”, précédé du préfixe itératif roman *re-*, donc *arre-* en basque, exactement comme dans *arrerosi* “racheter”, *arririkurri* (BN, S) “relire”, etc. Le français n'a rien à voir là-dedans!

P. 188

Arroitu AN, R, salac. ‘ruido grande’ v. *erroidu*. Del esp. *ruido*, ant. y dial. *roido*.

La formulation est maladroite. L'emprunt ne s'est pas fait a l'espagnol *ruido* (del esp. *ruido*), mais précisément au vieux castillan ou à l'espagnol dialectal *roido* mentionné en second lieu par les auteurs.

P. 188

*Arroka*³ R, *erroka* HN, salac. ‘rueca’ (Cf. *arrenka* y v. *erroka*¹). Está geográficamente bien explicada, pues el germ. *rökk/*rukka se halla extendido no sólo en cast. y arag. *rueca*, port. *roca*, sino en bearn *arròco*,

o *ròco* (el 1º con vocal protética), ital. *rocca* (cf. Rohlfis, *Gascon*, 75; G. Diego, *Dial.* 203 y *FEW* 16,742).

Il convenait d’indiquer ici directement: “du latin vulgaire ou du roman *roca*”. Pour le béarnais, *arroca* “quenouille” existe, notamment en Vallée d’Ossau.

P. 188

Arront AN, L, salac. ‘común, ordinario, familiar’, ‘campechano, franco’ *arrontatu* ‘dejar raso’, ‘arrebañar, juntar y recoger alguna cosa sin dejar nada’, ‘hacer uso diario de un vestido u otro objeto antes reservando a ciertos días’, ‘segar el trigo’ (Ax.) ; *arrunt* AN, L, BN, S ‘ordinario, de inferior calidad’, L, BN, S ‘totalmente’. Sch. *ZRPh* 30,4 y Lh. han defendido un origen lat., de *rotundus*. Cf gasc. *arraunt* y bear. *arroun* ‘de nuevo, después’. Sería como *ad-rotundus* en formas fr. Para *EWBS* del fr. *rond* “redondo”.

Voici encore bien des détours inutiles pour dire simplement et directement: emprunt au roman *arront*, *arrunt*. L’adjectif gascon *arruntè* “ordinaire, commun” en prouve la pertinence.

P. 188

Arrosategi ‘cañaveral’ Uhl. *RIEV* 3,417 registra esta voz con tal acepción; probablemente en relación con fr. *roseau*.

Que signifie cette approximation? *Arrosa* n'est certainement pas emprunté au français moderne *roseau*!

P. 188

Arrosela/arrosaila v. *errosela* ‘pez de cabeza roja’. Para *EWBS* del fr. *rousseau*, *roussette* ‘pez con marcas rojas’.

Non! Il s’agit bien du même poisson et du même nom, mais l’emprunt est, au moins, fait à l’ancien français méridional ou à l’occitan *roussel*, *rossel* et certainement pas au français moderne *rousseau*! Cf. le gascon *roussèu*, *arroussèu* (S. Palay) < **roussèl*, *arroussèl*.

P. 189

Arroztegi(a) ‘hospital’. Bullet, *Mémoires de langue celtique* (BAP 23, 141s.) analiza arroz ‘debilidad, enfermedad’(!).

Evidemment pas! Mais curieusement les auteurs n'indiquent pas la bonne étymologie qui est *arrotz* “étranger, hôte” + *tegi* “maison”. Avant d'être “hôpital” au sens moderne, l'hospital était l'endroit où l'on accueille les hôtes de passage.

P. 190

Arrunt L, BN, S ‘totalmente’. Tovar lo supone del lat. *ad-rotundus*.

On a déjà vu ce cas plus haut. L'origine latine est exacte, mais c'est une étymologie au second degré. L'emprunt a été fait plus tard, au roman *arront*, *arrunt*.

P. 192

Hasbeherapen L, BN ‘suspiro de tristeza’, BN ‘jadeo’ (cf. *asperapen*). De *has*. *Asbera* G ‘suspiro’. De *hats-bera* ‘aliento blando, suave’.

La seconde partie du composé n'est pas *bera* “mou, faible, doux”, mais bien *behera* “bas”. Les auteurs se sont encore pris les pieds dans leur tendance “sudiste”! Il est normal que le *-h-* de *behera* disparaîsse dans le G. *asbera*. La même erreur est répétée p. 201 sous l'entrée *asperapen*: De (*h*)*ats* y el adj. *bera* ‘blando’ como ya señaló V. Eys. Il faut comprendre “souffle bas, profond”, ce qui correspond bien à un soupir de tristesse.

DIALEKTOLOGIA: ATLASGINTZA

EUSKAL HERRIKO HIZKUNTZ ATLASA

GALDESORTA CUESTIONARIO QUESTIONNAIRE

*Gotzon Aurrekoetxea
Xarles Videgain*

A) AITZINSOLASA

1. Sarrera

Hemen aurkezten dugun galdesorta *Euskal Herriko Hizkuntz Atlasak* (EHHA) azken urteotan baliatu duena da.

Atlas horren tresna bat baizik ez da, baina monografia egin nahi lukeenak balia lezake, atalka, osorik edo osaturik, nolanahiz ere, abiapuntu gisa.

Beraz, lehenik atlasaren metodologian epe garrantzitsu baten berri ematen du, eta bestalde lan zenbaiten lagungarri izan daiteke.

Atlasaren historia laburzki aipatu ondoan, galdesortaren antolaketaz astiroago mintzatuko gara.

Euskal Herriko Hizkuntz Atlasak proiektu berankorra da hizkuntz-geografian eta dialektologian, horrelako proiektu baten ontzeko behar diren baldintzak ez baitira orain arte erdietsiak izan. Auzoko hizkuntzetan bigarren belaunaldiko atlasek argia ikusten duten bitartean, Europako hizkuntzen atlasa egiten ari den unean, euskararen ikertzeko ez dago atlas handirik egina.

Azkenean, euskalariek aspaldidanik gutiziatsen zuten asmo hau, gorpuztuz joan da Euskaltzaindiak serioski bere gain hartu zuenean, 1981tik aurrera egin ziren biltzarre, kontsulta eta jardunaldiak abiapuntu harturik.

Aldaketa zenbaiten ondotik, honela gelditu zen proiektuaren organigrama: batzordeburu eta arduradun akademikoa J. Haritschelhar da; zuzendaritza teknikoa daramatenak G. Aurrekoetxea eta X. Videgain dira. Hauetaz gain, inkestagileen taldea osatzen dute I. Atutxa, I. Etxebeste, K. Segurolak denbora osoz, A. M. Etxaide eta J. M. Etxebarriak aldizka; E. Oleak alderdi informatikoa zainkatzen du EJIEren partetik. Proiektua Euskaltzaindiak bere gain harturik, laguntza

ekartzen dio J.B. Orpustanek zuzentzen duen CNRS-ko URA 1055 ikerketa-taldeak.

Lantaldea 1986. urtean gorpuztu ostean 1987. urtean hasi zen lanean eta inkesta gehienak 1992. urtean bukatu zituen.

Inkestak bukatu arau, datuen informatizazioari ekin zion lantaldeak eta atlasesaren argitarapena azkartzeko asmoz atalka egitea erabaki zen. 1994.eko apirilean amaitu zen lehen atalari dagozkion datuen sartzea.

Kronologia hori eman ondoren, EHHAREN metodologiaz eta ezaugarriez mintzatu gabe, galdesortaren antolaketaz hitz eginen dugu(1).

2. Galdesorta

Europako dialektologiak hartu duen bidetik urrun ez da ibiltzen EHHA, nahiz berrikuntza zenbait bere gain hartu duen; hasteko, eta neurri handi batez berderen, biltzen dituen datuak beste atlasek bildu materialarekin erkagarriak izan daitezen kontuan harturik egina izan da galdesorta hau.

Lau atal dauzka galdesortak. Lehena, luzeena, lexikoaz ari da; bigarrena izen eta aditz-morfologiaz; hirugarrena joskeraz; azkena fonetikaz.

Denetara 3000 galdera eskas aurkituko ditu irakurleak. Baino kontuz! leku-koari egindako galderen kopurua askoz handiagoa izan daiteke lehenbizikoan egin galderak ez baitu beti ekartzen nahikatua den erantzuna. Hori gertatzen da bereziki morfologian; bainan lexikoan ere izenen absolutiboko forma mugagabea erdietsi nahiak galdera gehienek biderkarazten ditu. Ondorioz galdesortak 3000 galdera badaukala esaten delarik, askotan 10000 estimuli eragin behar du inkestagileak lekukoarengan.

Lexikoak, jadanik erran den bezala, galdera-kopuru handiena hartzen du. Sailkapen ideologikoaren arabera antolatua izan da, erran nahi baita orden alfabetikoa baztertua dela, honek ez baitu traba besterik ekartzen inkestagintzan; Jud eta Jaberg-en ondotik, hemen ere lexikoa alorka agertzen da. Horretan eragina izan du R. Hallig eta V. Wartburg-en lanak berek aurkeztu logikari atlasetan jarraiki zaiolarik gutigorabehera(2). Lan horri zor dioguna aipaturik, beste atlas zenbait izendatu behar ditugu, galderen inguruan eskaintzen duten informazioa izan baita gure galdesortaren aberasgarri: *Atlas Linguistique du Lyonnais*, *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*, eta bereziki J. Séguy-k maisuki zuzendu duen *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. Bestalde frantzes hitzari doakion gaztelerazko kidearen hautatzeko, oso baliagarriak izan zaiztuen.

(1) EHHAREN berri gehiago jakin nahi duenak jo beza ondoko lanetara: G. Aurrekoetxea / X. Videgain, "L'atlas linguistique du Pays Basque: Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa", numéro exceptionnel du Bulletin du Musée Basque, *Hommage au Musée Basque*, 1989, 495-510; G. Aurrekoetxea, "Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren informatizapena", in *Iker 7*, Euskal Kultzaia, 1992, Bilbo; X. Videgain, "Lexiaren inguruan Euskal Herriko atlas linguistikoaren inkestagintzan", in Lakarra / Ruiz Arzalluz (arg.), *Memoriae L. Mitxelena magistri sacrum*, ASJU gehigarriak, XIV, 1991, 1059-1091.

(2) R. Hallig / V. Wartburg, *Begriffsistem als Grundlage für die lexicographie. Versuch eines Ordnungsschemas*, Berlin Akademien Verlag, XXXV, 1952, 140.orr.

kigu xehetasun handia ematen duen M. Alvar-en *Atlas lingüístico de Aragón, Navarra y Rioja* eta M. A. Luzón-ek prestatutako *Índices léxicos de los atlas lingüísticos españoles* (Español actual 47/1987). Irakurri dugu ere frangotan Azkue, Barandiaran eta beste lan etnografikorik ohizko euskal komunitatearen ezauigarriak hobeki ezagutzen, horrek inkestagintzaren zaitasuna arintzen due-lakotz, gauzak aski ongi ezagutu gabe ez baita errex hitzen biltzea.

Logika aipatzen dugularik, hitz horrek zientifikoki daukan adieran ez da ulertu behar, baizik eta zentzu komunak kontzeptuen elkartzeko duen dohainaren aldetik, izan dadin gai batetik bestera edo gai baten barruan ere. Lexikoa 85 gaitan emana da: lehenbiziko gaietan izadia da gehien tratatzen dena, azken gaietan gizadia delarik nagusi. Erdian gizakiak izadiarekin duen harremana agertzen da gizarte tradizionalean kanpoko lanetan nolako lexikoa baliatzen den jaso asmoz. Logika diogunean beraz, ohizko gizartean lekuko batek hitz batetik bestera lotura egiteko hartzen duen bidea adierazi nahi dugu.

Hori da behintzat galderen segidaren antolatzeko gidatu gaituen irizpidea. Kasuan kasu, galdera bat dagoen gaitik beste gai batera eramatea hobets daiteke, praktikotasunaren aldetik. Eta gure multzoketa ez zaio zeharo jarraikitzen zientzi zehatzen sailkapenari; ez harri, beraz, “araña/araignée” galdera “insectos/insectes” gaian sarturik baldinbada Linnéren irakaspenen kontra!

Bestalde, inuesta egiten delarik, elkarritzeta malguki moldatzea ez du guti laguntzen galderak gaika antolaturik izateak. Gai bakoitzta edo gai-multzo bakoitza ardaztat hartuz, inkestegileak bilatzen dituen lexemak lekuoak errexago ate-ratzen ditu, hitz batek berez ondoko erantzuna emateko gogoa pitzarazten baldinbadjo. Horrela 27. gaian urde-hiltzeaz, 41-41, gaietan belarketaz, 50-51. gaietan ogiaz, 73. gaian heriotzeaz eta abar galderen segida igartzen bezala du lekuoak. Aldiz, badira nahitaez galderaz galdera ereman behar diren gaiak, hala nola taxonoman, izan dadin arrainen izenak 02. gaian edo botanikan 19-20-21-22-23. gaietan.

Atlasen axioma bat badago zein hitz galdetu behar litekeen mugatzen omen duena. Axiomak dio galdera bakoitzari zein erantzun doakion badakiela bere herriko hizkuntza ongi ezagutzen duen edozein lekuok. Badakiela edo jakin behar lukeela. Aitorrtu behar dugu ez dela beti horrela gertatzen. Lexiko teknikoaren ertzean diren galdera zenbaiti erantzunik gabe gelditzea gerta lekiobe bere herriaren ondo ordezkatzen duen lekuo onari ere.

Gainera, badira “espezifikoak” deitzen diren galderak, eta hizkuntzalaritzaz kanpoko arrazoinak direla medio, EHHAko inkestapuntu guzietan eskatzen ez direnak. Adibidez 02100-02630 galderak, 05490-055630 galderak, 18100-18310 galderak, 81 eta 82. gai osoak portuetan eta arrantzaleekin baizik ez dira baliatzen. 80750-80820 galderak burdingintza bizirik den lekuetan erabiltzen dira. Halere, lexiko teknikoei buruzko galdesortatik parte ttipi bat baizik ez dugu hartu EHHA-n sartzeko.

Galdera berezi bat gai konkretu batean kokaturik egoteak ondorio implizi-toak ditu, eta hemen argitu behar dira gaingiroki. Eskatzen diren kontzeptuak elkarren auzoak dira gai baten barruan baina bildu nahi den erantzuna ahalaz ez da hiperonimoa izaten baizik eta gai eta alor horretan hiponimo dena. Adibidez,

46070 galderak “podar/tailler” dioelarik, ez da garrantzirik gabekoa galdera 46. gaian egotea, beraz “viña/vigne” gaian. Mahastian lan hori egitea nola deitzen den galdegiten da eta ez beste aplikazio-alor batean (zuhaitza...) erabil daitekeen errannaherriko bertsuko hitza. Erran gabe doa ez dela debekatua beste hiponimoak eta hiperonimoa biltzea baina galderaren lehen helburua zoin den ahantzi gabe. “Aro” erdal hitza agertzen da 38, 41, eta 47. gaian eta erreferentea zein duen adierazten du gaiak berak. Ber maneran, kontzeptu bera bi alor desberdinatan kokatuko da galdesortan, adibidez erregistro-mailan diferentziarik ager daitekeela pentsatu baitugu: hala nola “abortar/avorter” 24310 galderan (kabalaz) eta “abortion/avortement” 65130 galderan (emaztekiaz).

Laster ohartuko da irakurlea galdesortak dituen hutsez eta hutsuneez, lan horrek ez baitu helburu Oihenartek deitzen zuen “betheginzarre” hartara heltzea. Lexikoak, hain zuzen, beti zerbait falta, ments eta eskas du. Agertzen ez diren galdera arrunten zerrenda etengabea liteke: “pez/poisson”, “luna/lune” eta “despertarse/se réveiller” bezalakoak ez dira sartuak izan. Hitzez gain, badira ere azaletik baizik hunkituak ez diren gaiak, hala nola izpirituario buruzkoak, konkretuak ez diren erreferenteak: “sensación/sensation”, “idea/idée”, “intención/intention”, “decidir/décider” bezalakoak. Lekuko soilak eta bereziki baserriko jende arruntak horrelakorik ez duela ezagutzen dioenik bada dialektologoen artean eta Nauton baten aipamenak ekar daitezke horren frogako. Guk ez dugu uste gauzak horrela direnik eta oso enpirikoa izan da horrelako galderen kopurua murrizteria bultzatu gaituen eragina. Adieraziak zedarritzeko zail izanik, oso luzea da hortaz inkestigintza egitea modu homogeneo batez. Eta atlausintzan egun orotako ogia delarik denboraren kontra borrokan aritza, galderok sortatik kanpo gelditu dira, beharezkoak diren monografien aiduru. Presaren presaz ibiltzearen kontu ere eman daiteke beste hainbat hutsune.

Hitz bat galderen erdal sarreraz. Askotan, berba desberdinak aukeran izan direlarik, orainarteko atlausetan eman diren erdal hitzak hautatu ditugu, atlausen arteko ibilpidea errextruko duelakotz indizea egingo delarik. Horrek ez du erran nahi agertzen den forma zabalduena denik erdaraz, are gutiago Euskal Herrian eguneroz baliatzen diren erdaretan.

Taxonomiazko kasu anitzetan, latinezko forma ematen dugu, zehaztasun gehiago ekartzen duelakoan. Bestalde kontzeptu bera frantsesetan eta gazteleraez ematean, itzulpengintzan agertzen den “adiskide faltsu”en tranpan ez erortzen saiatu gara.

Lexikoaz at, 86-93 gaietan eta aditz morfologiaz dihardute. Erran gabe doa atal honetarako ez dugula eredurik aurkitu beste atlausetan. Gainera, morfologiarri maparik eskaintzen ez dioten atlasak asko daude. Zernahi gisaz, ez dago puntu horretan exhaustibo izaterik eta gure ustez garrantzia duen gauza zenbait baizik ez dugu lerrokatu.

Izen-morfologiaz den bezanbat, antolaketa ulerterrexa da. Lehenik izen arrunten eta izen berezien deklinabidea aztertzen da (86 eta 87. gai osoak): *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* bokalez, *-ai* edo *-ei* diptongoaz, edo kontsonante batez bukatzen diren izenen formak bilatzen dira (*-ü* batez bukatu hitzen kasua espezifikotzat jozen da). Deklinabide-kasu guziak ez dira sartuak izan, *-o* hizkiz bukatutako izen arrunta delarik, hortaz, galdera gehien eskeintzen duena(3).

(3) Kasuen izendatzeari dagokionez deklinagaiaren azken hizkia eta deklinabide ka-

88. eta 89. gaietan, ordea, determinatzaileak lantzen dira, orohar: toki berezian ematen zaie zenbatzaileei 88210-86610 galderetan, erakusleei 89010-89390 galderetan. Zehaztugabeak bilatzen dira 89600-89970. galderetan. Hauen tartean bareaikuntzak atzematen dira, halere, izenordain eta aditzondo bakar batzuk ere.

Izen-morfologiaren ondotik dator aditz-morfologia 90-91-92-93. gaietan: 93. gaia alokutiboari eman zaio osorik eta beste aurreko hirurak tratamendu neutroari. Lehenik aditz-lagunzaileak ikertzen dira 90 eta 91. gaietan, 92. gaia aditz-trinakoaz ari delarik bakarrik. Aditz-lagunzaileak azaltzen dira ohizko ibilbidek: IZAN (nor) 90010-902200, *EDIN (nor) 90310-90390, IZAN (nor-nori) 90410-90610, *EDIN (nor-nori) 90620, *EDUN (nor-nork) 90700-90990, *EZAN (nor-nork) 91010-91150, *EDUN (nor-nori-nork) 91210-91490 eta *EZAN (nor-nori-nork) 91510-91540(4).

Aipatu bezala, 92. gaian, aditz trinkoak aztertzen dira. Proposatzen direnak hauek dira: JOAN (92010-92070), EGON (92110-92180), ETORRI (92210-92280), IBILI (92310-92360), EDUKI (92410-92480), EKARRI (92510-92570), ERAMAN (92610-92670) eta JAKIN (92710-92780). Espezifikotzat hartu behar da *IRO aditz-lagunzaileaz egiten diren galderen multzoa (92810-92850).

93. gaian, agertzen diren alokutiboari buruzko erantzunak gizonezko tokako formari bilatzen dira, nahiz nokako, zukako eta xukako formen berri agertzen den ere. Tratamendu neutroan jarraiki den ordena erabiltzen da hemen ere baina galderen kopurua ttipitu da.

94. gaia beste atlas anitzetan ez da tratatzen. Hemen joskeraren aldetik zenbait datu baizik ez dugu lerrokatu, hala nola menpeko perpaus batzuen multzoa.

95. gaian fonetika sintaktikozko ezaugarrien arteko hautua baizik ez da kontuan hartzen. Nabardura baten egiteko beharrean gaude hemen: fonetikari eta fonologiari ekarpenik handien emanen diena lexikoaz eta morfologiaz bildu matrarialetik idokitakoa izango da.

Aspaldiko kontua da fonetikazko datuak lexikotik ateratzea(5). Hemen ere zenbakiek kontuz ibili behar da, ez baita pentsatu behar 37 fonetikazko fenomeno baizik ez lezakeela iker EHHAk(6). Eta aldiz, Mitxelenaren artikulu batean, berak fonetikazko galde sorta osatzeko asmoz, 498 item lerrokatzen dituelarik, ikertu nahi dituen fenomenoen kopurua ez da 498koa baizik eta 96koa, fenomeno baten ikertzeko galdera lexikal bat baino gehiago ematen baitu, haie-

suaren morfema jarri dira: “-a + a”, adibidez; hau da, “a” hizkiaz amaitzen den deklinagaia gehi absolutiboa singularreko atzizkia. Deklinabide kasuak, bestalde, ohizko hurrenkeraz agertzen dira: absolutiboa, ergatiboa, datiboa... eta kasu bakoitzean singular eta plurala elkarren segidan (“o” hizkiaz amaitutakoetan mugagabea ere agertzen delarik).

(4) Aditzari dagokion atalean Euskaltzaindiak argitaratu duen *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus Bakuna* liburuan agertzen den sistema erabili da. Sistema honen arabera *dezan* aditzkia *ezan [+orain, hark-hura] moduan azalduko da. Aipatu behar da [±ahal] tasuna [+ahal] denean bakarrik agertzen dela.

(5) Iku adibidez, J. Séguy, “Les Atlas linguistiques de la France par régions”. *Langue Française* 18 (1973), 65-90.

(6) Gertakarion irudikatzeko hitzaren amaiera eta hurrengoaren hasiera agertzen dira, tartean “+” zeinua dutelarik.

tarik bat bederen emankorra eta esankorra izanen delakoan(7). EHHAK berdintsu jokatuko du. Mitxelenak, adibidez, u/i alternantzari buruz 20 galdera aurkezten dituelarik, “nadando, pelo, clavo” etabarreko hitzen pean, EHHAK jadanik 20etarik 16 bat bere galde sortan badauzka; eta gehituko zaizkie beste erantzunetik aterako diren gertaketak. Beraz zenbakien dantza bere konpasean eman behar da.

Irakurlea ohartzen den bezala, hemengo zerrendako sarrera bakoitzean ematen dena helburua da; hots, biltzen den fenomeno linguistikoaren izendapena. Ez da zehazten fenomenoaren agertaraztea zelan lortuko den. Lexikoaz aparte, beste gaiak itzulpenaren bitartez aztertzen dira eta luzeegi liteke *ad hoc* asmatutako esaldi guzien lerrokatzea. Gogoan har bezá inkestegileak bilatutakoa ez dela beti lehen aldián lortzen, hurrundik ere.

Ororen buru, gauza bera erran daiteke lexikoaz. Agertzen diren galderen erdiesteko laguntza ematen du EHHArako prestatu galdera-fitxak. Baina fitxa horiek ere ez ditugu orain argitaratzen. Halere, gure iduriko, fitxarik hoherena baita norberak osatzen duena, fitxaren ezaugarriak baizik ez ditugu aipatuko, inkestagintzaren teknikan sartu gabe.

Fitxan, lehenik galdera nolaz pausatzeko den zehazten da:

a) Errealiaren bitartez: erreality deitzen dugu hitzen bitartez izendatutako objektuak idurikatzen dituzten ikonoak (marrazki, argazki, eskemak...). Horretarako ikonografia nahiko handia bildu da erreferenteak zein diren erakusteko. Deiktikoak baliatzea, hala nola 58 eta 59. gaietan, sistema horren aldakia besterik ez da.

b) Perifrasiareni bitartez: perifrasi horren formula ere badakar galdera-fitxak. Adierazlea laster eta zuzen agertarazten duen testua ez da berehala asmatzen. Gainera, eman beharko zaio euskalkiareni araberako azaleko egoki-ukaldia.

c) Ahalaz itzulpena bantzertzen da galdera egitekotan, lexikoan behintzat.

Bestalde, informazio berezirik bildu nahi baldinbada funzionamendu linguistikoaz edo jakitate entziklopedikoaz, oharra egiten dira fitxan ere.

Beste zerrenda garrantzitsu bat osatua da fitxan, proposamenen zerrenda deitzen dena. Altxor aberatsa eskeintzen da EHHAn sistematikoki erabilia izan den metodologia horren bidez lortua. Jakina den bezala, semasiologiaren sokoaria baliatzen da onomasiologiaren osagarri gisa (8).

Beraz, irakurleak kontuan har bezá hemen galdera huts hutsik agertzen zaio-la eta inuesta egitera joan aitzin haien jantzi eta egokitu-beharra sendi dituzkeela.

(7) K. Mitxelena, “De dialectología vasca”, *FLV* 58 (1991), 179-203.

(8) Sistema honetaz xehetasun gehiago ikusi nahi duenak jo bezá lan hauetara: Van Gennep, A., “Contribution à la méthodologie du folklore”, *Lares* V-1, 20-34, 1934; X. Ravier, “Le traitement des données négatives dans l’Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne”, *Revue de Linguistique Roman* XXIX, 1965; edo hurbilago, G. Aurrekoetxea, “Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa (EHHA): inuesta metodologia eta evezko datuak”, *Euskera* XXXI 1986-2, 413-424.

B) GALDESORTA/CUESTIONARIO/QUESTIONNAIRE**00. Nombre de la localidad / nom de la localité**

- 00010 localidad / localité
 00020 gentilicio / nom des habitants

01. Los insectos / les insectes

- 01010 babosa / limace (*Limax maximus*)
 01020 caracol / escargot
 01030 lombriz / ver de terre (*Lumbricus terrestris*)
 01040 araña / araignée
 01050 telaraña / toile d'araignée
 01060 ciempiés / mille-pattes (*Lithobius forficatus*)
 01070 libélula / libellule (*Aeschna cyanea*)
 01080 tijereta / perce-oreille (*Forficula auricularia*)
 01090 cucaracha / blatte (cafard) (*Blatta orientalis*)
 01100 grillo / grillon (*Gryllus campestris*)
 01110 saltamontes / sauterelle (*Tettix subulata*)
 01120 chinche / punaise (des lits) (*Cimex lectularius*)
 01130 ciervo volante / lucane, cerf-volant (*Lucanus cervus*)
 01140 escarabajo / scarabée (*Geotrupes stercorarius*)
 01150 escarabajo sanjuanero / hanneton commun (*Melolontha melolontha*)
 01160 luciérnaga / ver luisant (*Lampyris nocticula*)
 01170 mariquita / coccinelle (*Coccinella (Septempunctata)*)
 01180 hormiga / fourmi
 01190 avejón / frelon (*Vespa crabo*)
 01200 avispa / guêpe (vulgaire) (*Paravespula vulgaris*)
 01210 aguijón / dard
 01220 picar / piquer
 01230 polilla / mite
 01240 oruga / chenille
 01250 mariposa / papillon
 01260 tábano / taon des boeufs (*Tabanus bovinus*)
 01270 mosca / mouche domestique
 01280 zumbar (los insectos) / bourdonner
 01290 mosquito / moucheron
 01300 pulga / puce (*Pulex irritans*)
 01310 piojo / pou (*Pediculus*)
 01320 gusano de la fruta / ver (de fruit)

02. Los animales marinos / les animaux marins

- 02010 calamar / calmar (*Loligo vulgaris*)
 02020 cangrejo de mar / crabe
 02030 mejillón / moule (*Mytilus edulis*)
 02040 arenque / hareng (*Clupea harengus*)

- 02050 sardina / sardine (*Arengus minor*)
 02060 boquerón / anchois (*Engraulis encrasicholus*)
 02070 bacalao / morue (*Gadus morrhua*)
 02080 merluza / merlu (*Merluccius merluccius*)
 02090 caballa / maquereau (*Scomber scombrus*)
 02100 gamba / bouquet
 02110 pulpo / pieuvre, poulpe (*Octopus vulgaris*)
 02120 ostra / huître (*Ostrea edulis edulis*)
 02130 lapa / patelle (*Patella vulgaris*)
 02140 bígaro / bigorneau noir (*Littorina litorea*)
 02150 cañadilla / murex (*Trunculariopsis trunculus*)
 02160 concha de peregrino / coquille Saint-Jacques (*Pecten Jacobaeus*)
 02170 zamburiña / pétoncle (*Chlamys varia*)
 02180 almeja / clovisse (*Tapes decussatus*)
 02190 berberecho / coque (*Cerastoderma edule*)
 02200 almejón de sangre / palourde (*Callista chione*)
 02210 escupiña (grabada) / praire (*Venus verrucosa*)
 02220 ermitaño / Bernard-l'hermite (*Eupagurus baernhardus*)
 02230 quisquilla / bouquet (*Palaeomon serratus*)
 02240 bogavante / homard (*Homarus gammarus vulgaris*)
 02250 langosta / langouste (*Palinurus elephas*)
 02260 cigala / petite cigale de mer (*Nephrops norvegicus*)
 02270 nécora / étrille ou crabe nageur ((*Liocarcinus*)(*portunus*) *puber*)
 02280 centollo / araignée de mer (*Maia squinado*)
 02290 buey marino / tourteau (*Cancer pagurus*)
 02300 percebe / pouce-pied (*Pollicipes cornucopia*)
 02310 erizo de mar / oursin (*Echinus esculentus*)
 02320 medusa / méduse
 02330 alga / algue
 02340 fuco, hierba de mar / varech
 02350 ballena / baleine
 02360 delfín / dauphin
 02370 marsopa / marsouin (*Phocaena phocaena*)
 02380 lamprea / lamproie (*Petromyson marinus*)
 02390 tiburón / requin (*Somniosus microcephalus*)
 02400 cazón / milandre (*Galeorhinus galeus*)
 02410 raya / raie (*Hypotremata*)
 02420 esturión / esturgeon (*Acipenser sturio*)
 02430 sábalo / alose vraie (*Alosa alosa*)
 02440 congrio / congre (*Conger conger*)
 02450 jurel (chicharro) / saurel (*Trachurus trachurus*)
 02460 merlán / merlan (*Merlangius merlangus merl*)
 02470 abadejo / colin, lieu jaune (*Pollachius pollachius*)
 02480 lubina / bar, loup (*Dicentrarchus labrax*)
 02490 salmonete / rouget de roche (*Mullus surmuletus*)
 02500 besugo / dorade (*Pagellus centrodontus*)
 02510 dorada / daurade (*Sparus aurata*)
 02520 lanzón / lançon (*Hyperoplus lanceolatus*)

- 02530 corcón / mullet (*Mugil chelo*)
 02540 atún rojo (cimarrón) / thon rouge (*Thynnus vulgaris*)
 02550 atún blanco / germon (*Thunnus alalunga / germo*)
 02560 listado / bonite vraie (*Euthynnus pelamis*)
 02570 bonito / bonite à dos rayé (*Sarda sarda*)
 02580 cabracho / chabot de mer (*Enophrys bubalis*)
 02590 rodaballo / turbot (*Scophthalmus maximus*)
 02600 limanda / limande (*Limanda limanda*)
 02610 solla / plie, carrelet (*Pleuronectes platessa*)
 02620 lenguado / sole (*Solea solea*)
 02630 rape / baudroie (*Lophius piscatorius*)

03. Los peces de río / les poissons de rivière

- 03010 anguila / anguille (*Anguila anguila*)
 03020 angula / civelle
 03030 salmón / saumon (*Salmo salar*)
 03040 trucha / truite de rivière (*Salmo trutta fario*)
 03050 bermejuela / vairon (*Phoxinus phoxinus*)
 03060 cachuelo / chevesne (*Leuciscus cephalus*)
 03070 boga / goujon (*Gobio gobio*)
 03080 barbo / barbeau (*Barbus barbus*)
 03090 locha / loche (*Noemacheilus barbatulus*)
 03100 cangrejo de río / écrevisse (*Astacus astacus*)
 03110 aparatos de pesca (en río) / instruments de pêche (en rivière)
 03111 butrón / nasse
 03112 caña (de pescar) - anzuelo / canne (à pêche) - hameçon
 03113 trasmallo / trémial
 03114 cordel / cordeau
 03115 esparavel / épervier
 03116 red / filet
 03117 retel / balance

04. Los reptiles y anfibios / les reptiles et amphibiens

- 04010 serpiente / serpent
 04020 salamandra / salamandre tachetée (*Salamandra salamandra*)
 04030 sapo / crapaud (*Bufo bufo*)
 04040 rana / grenouille rieuse (*Rana ridibunda*)
 04050 renacuajo / têtard
 04060 lagartija / lézard gris (*Lacerta vivipara*)
 04070 lagarto / lézard vert (*Lacerta viridis*)
 04080 lución / orvet (*Anguis fragilis*)
 04090 culebra / couleuvre
 04100 víbora / vipère
 04110 sanguijuela / sangsue (*Hirudo*)

05. Las aves y los pájaros / les oiseaux

- 05010 pájaro, ave / oiseau
 05020 nido / nid
 05030 volar / voler
 05040 garza / héron cendré (*Ardea cinerea*)
 05050 buitre / vautour fauve (*Gyps fulvus*)
 05060 águila / aigle royal (*Aquila chrysaetus*)
 05070 gavilán / épervier d'Europe (*Accipiter nisus*)
 05080 milano / milan royal (*Milvus milvus*)
 05090 halcón / faucon pèlerin (*Falco*)
 05100 urogallo / grand tétras (*Tetrao urogallus*)
 05110 perdiz / perdrix rouge (*Perdix*)
 05120 faisán / faisán de chasse (*Phasianus colchicus*)
 05130 codorniz / caille (*Coturnix coturnix*)
 05140 avefría / vanneau huppé (*Vanellus vanellus*)
 05150becada / bécasse des bois (*Scolopax rusticola*)
 05160 zarapito / courlis corlieu (*Numenius phaeopus*)
 05170 gaviota / mouette rieuse (*Larus ridibundus*)
 05180 paloma torcaz / pigeon ramier (*Columba palumbus*)
 05190 tórtola / tourterelle des bois (*Streptopelia turtur*)
 05200 lechuza / effraie (*Tyto alba*)
 05210 mochuelo / chevêche (*Athene noctua*)
 05220 búho chico / moyen-duc (*Asio otus*)
 05230 cuclillo / coucou (*Cuculus canorus*)
 05240 abubilla / huppe fasciée (*Upupa epops*)
 05250 martín pescador / martin-pêcheur (*Alcedo atthis*)
 05260 picamaderos / pic-vert (*Picus viridis*)
 05270 alondra / alouette (*Alauda arvensis*)
 05280 golondrina / hirondelle de cheminée (*Hirundo rustica*)
 05290 vencejo / martinet noir (*Apus apus*)
 05300 aguzanieves / bergeronnette (*Motacilla alba*)
 05310 chochín / troglodyte (*Troglodytes troglodytes*)
 05320 zarcero icterino / hypolaïs ictérine (*Hippolais icterina*)
 05330 curruca zarcera / fauvette grisette (*Sylvia communis*)
 05340 reyezuelo / roitelet huppé (*Regulus regulus*)
 05350 petirrojo / rouge-gorge (*Erithacus rubecula*)
 05360 ruiseñor / rossignol philomèle (*Luscinia megarhynchos*)
 05370 zorzal (malviz) / grive musicienne (*Turdus philomelos*)
 05380 mirlo / merle noir (*Turdus merula*)
 05390 carbonero / mésange charbonnière (*Parus major*)
 05400 pinzón / pinson des arbres (*Fringilla coelebs*)
 05410 jilguero / chardonneret (*Carduelis carduelis*)
 05420 camachuelo / bouvreuil pivoine (*Pyrrhula pyrrhula*)
 05430 gorrión / moineau domestique (*Passer domesticus*)
 05440 estornino / étourneau sansonnet (*Sturnus vulgaris*)
 05450 arrendajo / geai (*Garrulus glandarius*)
 05460 urraca / pie (*Pica pica*)
 05470 cuervo / corbeau (*Corvus corax*)

- 05480 espantapájaros / épouvantail
 05490 frailecillo / macareux (*Fratercula artica*)
 05500 arao común / guillemot de Troïl (*Uria aalge*)
 05510 alcatraz común / fou de Bassan (*Sula banana*)
 05520 cormorán grande / cormoran (*Phalacrocorax carbo*)
 05530 alca común / pingouin (*Alca torda*)

06. Los mamíferos salvajes / les mammifères sauvages

- 06010 erizo / hérisson (*Erinaceus europaeus*)
 06020 topo / taupe (d'Europe) (*Talpa europaea*)
 06030 murciélagos / chauve-souris (*Pipistrellus pipistrellus*)
 06040 comadreja / belette (*Mustela nivalis*)
 06050 tejón / blaireau (*Meles meles*)
 06060 garduña / fouine (*Martes foina*)
 06070 oso / ours (*Ursus arctos*)
 06080 gineta / genette (*Genetta genetta*)
 06090 lobo / loup (*Canis lupus*)
 06100 zorro / renard (*Vulpes vulpes*)
 06110 ardilla / écureuil (*Sciurus vulgaris*)
 06120 ratón / souris (*Mus musculus*)
 06130 rata / rat (*Ratus norvegicus*)
 06140 lirón / loir (*Glis glis*)
 06150 liebre / lièvre (*Lepus europaeus*)
 06160 jabalí / sanglier (*Sus scrofa*)
 06170 ciervo / cerf (rouge) (*Cervus elaphus*)
 06180 rebeco / isard (*Rupicapra rupicapra*)
 06190 hurón / furet (*Mustela putorius furo*)
 06200 carroña / charogne
 06210 ingenios para cazar / pièges
 06211 trampa para cazar pájaros / assommoir
 06212 cepo para cazar topos / piège à taupe
 06213 ratonera / piège à souris
 06214 lazo para cazar pájaros / tenderie
 06215 cepo para cazar pájaros / piège à ressort (à oiseaux)
 06216 cepo para cazar ratas... / boîte à fauves
 06217 cepo para cazar zorras y lobos / piège à palette (à loups)
 06220 caza / chasse
 06230 cazador / chasseur
 06240 perro de caza / chien de chasse
 06250 eco / écho

07. El cielo y el sol / le ciel et le soleil

- 07010 estrella / étoile
 07020 Vía Láctea / Voie Lactée
 07030 lucero del alba / étoile du berger
 07040 Orión, las Pléyades / Orion, les Pléiades

- 07050 osa mayor / grande ourse
 07060 luna llena / pleine lune
 07070 cuarto menguante / dernier quartier
 07080 luna nueva / nouvelle lune
 07090 cuarto creciente / premier quartier
 07100 sol / soleil
 07110 brillar, deslumbrar (el sol) / briller, éblouir
 07120 calor / chaud
 07130 tiempo bochornoso / il fait lourd
 07140 sombra / ombre

08. El tiempo atmosférico / le temps atmosphérique

- 08010 tiempo atmosférico / temps atmosphérique
 08020 viento / vent
 08030 viento del Norte / vent du nord
 08040 viento del Sur / vent du sud
 08050 viento del Este / vent d'est
 08060 viento del Oeste / vent d'ouest
 08070 remolino (de viento) / tourbillon (d'air)
 08080 abrigo del viento (al) / abri (à l'abri du vent)
 08090 abrigo de la lluvia (al) / abri (à l'abri de la pluie)
 08100 nube / nuage
 08110 niebla / brouillard
 08120 bruma matinal / brume matinale
 08130 oscurecerse el tiempo / obscurcir (s')
 08140 lluvia / pluie
 08150 llover / pleuvoir
 08160 tempestad / tempête
 08170 borrasca / bourrasque
 08180 chaparrón / averse
 08190 chubasco / giboulée
 08200 llovizna / bruine
 08210 trueno / tonnerre
 08220 relámpago / éclair
 08230 rayo / foudre
 08240 tormenta / orage
 08250 arco iris / arc-en-ciel
 08260 charco / flaue
 08270 chapotear / patauger
 08280 mojarse / mouiller
 08290 desprendimiento de tierra / éboulement
 08300 escampada / éclaircie
 08310 sequía / sécheresse
 08320 agotarse, secarse / tarir

09. La nieve, el frío / la neige, le froid

- 09010 pedrisco / grêle
 09020 granizo / grésil
 09030 devastar / ravager, abîmer
 09040 rocío / rosée
 09050 frío / froid
 09060 friolero / frileux
 09070 helada / gelée blanche
 09071 helada fuerte / gelée noire
 09080 nieve / neige
 09090 copo de nieve / flocon
 09100 alud / avalanche
 09110 carámbano / glaçons
 09120 fundirse / fondre
 09130 resbalar / glisser (perdre l'équilibre)
 09131 deslizarse / glisser (volontairement)

10. La partición del tiempo / la division du temps

- 10010 día / jour
 10020 lunes / lundi
 10030 martes / mardi
 10040 miércoles / mercredi
 10050 jueves / jeudi
 10060 viernes / vendredi
 10070 sábado / samedi
 10080 domingo / dimanche
 10090 semana / semaine
 10100 verano / été
 10110 otoño / automne
 10120 invierno / hiver
 10130 primavera / printemps
 10140 mes / mois
 10150 enero / janvier
 10160 febrero / février
 10170 marzo / mars
 10180 abril / avril
 10190 mayo / mai
 10200 junio / juin
 10210 julio / juillet
 10220 agosto / août
 10230 septiembre / septembre
 10240 octubre / octobre
 10250 noviembre / novembre
 10260 diciembre / décembre
 10270 año / année
 10280 año pasado (el) / l'année dernière
 10290 hoguero / cette année

10300 próximo año (el) / l'année prochaine
 10310 fin de semana / fin de semaine

11. El día / la journée

- 11010 hoy / aujourd'hui
 11020 ayer / hier
 11030 antes de ayer / avant-hier
 11040 mañana / demain
 11050 pasado mañana / après-demain
 11060 pasado mañana al otro / après-après-demain
 11070 víspera / veille
 11080 día siguiente / lendemain
 11090 noche / hier soir
 11100 alba / aube
 11110 madrugada / grand matin
 11120 mañana / matinée
 11130 mediodía / midi
 11140 tarde / après-midi
 11150 atardecer / soir
 11160 noche / nuit
 11170 medianoche / minuit
 11180 fórmula de saludo (8 h.) / formule de salut (8 h.)
 11181 fórmula de saludo (12 h.) / formule de salut (12 h.)
 11182 fórmula de saludo (14 h.) / formule de salut (14 h.)
 11183 fórmula de saludo (16 h.) / formule de salut (16 h.)
 11184 fórmula de saludo (20 h.) / formule de salut (20 h.)
 11185 fórmula de saludo (22 h.) / formule de salut (22 h.)
 11190 pronto / tôt
 11191 temprano / en avance
 11200 tarde / tard
 11201 retraso (con) / en retard
 11210 antiguamente / autrefois
 11220 ahora / maintenant
 11230 siempre / toujours
 11240 inmediatamente / tout de suite
 11250 ya / déjà
 11260 todavía / encore
 11270 poco a poco / peu à peu
 11280 lentamente / lentement
 11290 darse prisa / dépêcher (se)
 11300 ocio / temps (avoir du)
 11310 entonces / alors
 11320 antes / avant
 11330 después / après
 11340 momento / moment
 11350 enseguida / tout à l'heure
 11360 rápido / vite

11370 hora / heure (l')

12. Las fiestas del año / les fêtes de l'année

- 12010 año nuevo / jour de l'an
- 12020 Epifanía / Epiphanie
- 12030 cabañuelas / Cycle des douze jours
- 12040 Candelaria / Chandeleur
- 12050 Santa Águeda / Sainte Agathe
- 12060 carnaval / carnaval
- 12070 jueves gordo / jeudi gras
- 12080 Miércoles de ceniza / Mercredi des cendres
- 12090 Cuaresma / Carême
- 12100 domingo de Ramos / Rameaux
- 12110 Pascua de Resurrección / Pâques
- 12120 Corpus Christi / Fête-Dieu
- 12130 témporas / Quatre-temps
- 12140 noche de San Juan / Feu de la Saint-Jean
- 12150 Asunción de la Virgen / Assomption
- 12160 Todos los Santos / Toussaint
- 12170 Navidad / Noël
- 12180 Día de inocentes / Premier avril
- 12190 fiesta patronal / fête patronale
- 12200 repetición de fiesta / refête
- 12210 fiestas de ermitas / fête des ermitages

13. El relieve / le relief

- 13010 pendiente / pente
- 13020 montaña / montagne
- 13030 cresta / crête
- 13040 sima / gouffre
- 13050 ladera / versant
- 13060 solana / adret
- 13070 umbría / ubac
- 13080 subir / monter
- 13090 bajar / descendre
- 13100 llanura / plaine
- 13110 precipicio / précipice
- 13120 barranco / ravin
- 13130 despeñarse / déraper
- 13140 puerto de montaña / col
- 13150 piedra / pierre
- 13160 peña / rocher
- 13170 guijarro / caillou
- 13180 gruta / grotte
- 13190 cueva / caverne
- 13200 tropezar / trébucher

14. El río / la rivière

- 14010 río / rivière
 14020 valle / vallée
 14030 arroyo / ruisseau
 14040 puente / pont
 14050 arco de puente / arche
 14060 vado / gué
 14070 nadar / nager
 14080 ahogarse / noyer (se)
 14090 desbordar / déborder
 14100 inundación / inondation
 14110 agua clara / eau claire
 14120 agua turbia / eau trouble
 14130 lago / lac
 14140 ciénaga / marécage
 14150 agua corriente / eau courante
 14160 encenagarse / embourber (s')
 14170 cascada / cascade

15. La tierra / la terre

- 15010 tierra / terre
 15020 húmedo / humide
 15030 seco / sec
 15040 agujero / trou
 15050 terreno indiviso / terrain indivis
 15060 arcilla / argile
 15070 cantera / carrière
 15080 pastizal / pacage
 15090 majadal / parcours
 15100 prohibición de apacentar / défens
 15110 terreno comunal / terrains communaux
 15120 limo / limon
 15130 barbecho / friche
 15140 erial / terre inculte

16. Los setos, las vallas / les clôtures

- 16010 linde / bord d'un champ
 16020 mojón / borne
 16030 testigos / témoins
 16040 cercas / clôture
 16050 alambre / fil de fer
 16060 cerca de madera y alambre / clôture-palissade (bois, fil de fer)
 16070 herrumbre / rouille
 16080 seto vivo / haie vive
 16090 pretil / muret
 16100 talud / bord du fossé (de clôture)

- 16110 paso de seto (tipos) / échaliere-1
 16111 escalera de seto / échaliere-2
 16112 escalera de muro (de piedra) / échaliere-3
 16113 paso de seto / échaliere-4

17. El camino / le chemin

- 17010 camino / chemin
 17020 cuesta / raidillon
 17030 carretera / route
 17040 sendero / sentier
 17050 atajo / raccourci
 17060 rodada / ornières
 17070 bache / fondrières
 17080 camino carretil / chemin de char
 17090 camino encajonado / chemin creux
 17100 traqueteo / cahots
 17110 revuelta del camino / tournant
 17120 bifurcación / bifurcation
 17121 cruce de caminos / carrefour
 17130 calle / rue
 17140 viaje / voyage
 17150 cerca / proche
 17160 lejos / loin
 17170 "a los quintos infiernos" / diable vauvert (au)
 17180 peón caminero / cantonnier
 17190 trabajos de vías públicas / services de voirie (en commun)

18. El mar / la mer

- 18010 mar / mer
 18020 acantilado / falaise
 18030 ola / vague
 18040 espuma / écume
 18050 costa / côte
 18060 playa / plage
 18070 arena / sable
 18080 puerto / port
 18090 pescar / pêcher
 18100 cabo / cap
 18110 arrecife / récif
 18120 marea alta, ascendente / marée montante
 18130 marea baja, descendiente / jusant
 18140 bajamar / marée basse
 18150 pleamar / pleine mer
 18160 marea viva / grande marée
 18170 marea muerta / la morte-eau
 18180 remolino / remous

- 18190 corriente (de agua) / courant
 18200 roción / embrun
 18210 bahía / baie, crique
 18220 golfo / golfe
 18230 guijarro de agua / galet
 18240 muelle / quai
 18250 bita / bitte d'amarrage
 18260 presa / digue
 18270 dársena / bassin, darse
 18280 banco de arena / banc de sable
 18290 fondo del mar / bas-fond
 18300 isla / île
 18310 barra de arena / barre

19. La vegetación: los árboles / la végétation: les arbres

- 19010 árbol / arbre
 19020 raíz / racine
 19030 tronco / tronc
 19040 rama / branche
 19050 follaje, hojarasca / feuillage
 19060 brote / bourgeon
 19070 vara / verge
 19080 flexible / flexible
 19090 retoño / rejet
 19100 bosque / forêt
 19110 arbolado / bois
 19120 jaral / taillis
 19130 fresno / frêne (*Fraxinus excelsior*)
 19140 haya / hêtre (*Fagus sylvatica*)
 19141 fruto del haya / faîne
 19150 roble / chêne rouvre (*Quercus robur*)
 19160 quejigo / chêne tauzin (*Quercus pyrenaica*)
 19170 encina / chêne (*Quercus ilex*)
 19180 bellota / gland
 19190 álamo temblón / tremble (*Populus tremula*)
 19200 chopo / peuplier (*Populus nigra*)
 19210 abedul / bouleau (*Betula celtiberica*)
 19220 arce / érable (*Acer campestre*)
 19230 acacia / acacia (*Robinia pseudoacacia*)
 19240 tilo / tilleul (*Tilia cordata*)
 19250 aliso / aulne (*Alnus glutinosa*)
 19260 sauce / saule (*Salix alba*)
 19270 olmo / orme (*Ulmus campestris*)
 19280 mimbrera / osier (*Salix viminalis*)
 19290 cornejo / cornouiller (*Cornus mas*)
 19300 abeto / sapin (*Abies alba*)
 19310 alerce / mélèze (*Larix decidua*)

- 19320 tejo / if (*Taxus baccata*)
 19330 pino / pin (*Pinus pinaster*)
 19340 leñador / bûcheron
 19350 talar / abattre
 19360 muesca / entaille
 19370 hacha / hache
 19380 sierra / scie passe-partout
 19390 tronzador / scie à bras
 19400 serrucho / égoïne
 19410 tocón / souche
 19420 maderable / bille
 19430 apea / partie haute du fût
 19440 corteza / écorce
 19450 leña / bois de chauffage
 19460 madera / bois de construction
 19470 cuña / coin
 19480 cabrilla / chevalet
 19490 picador / billot
 19500 nudo de los árboles / noeud
 19510 tabla / planche
 19520 tablón / planche de parquet
 19530 cabrio / madrier
 19540 listón / baguette, lîteau
 19550 costero / dosse
 19560 serrín / sciure
 19570 haz / fagot
 19580 carbón / charbon de bois
 19590 horno de carbón / meule
 19600 carbonero / charbonnier
 19610 calabozo / croissant
 19611 podadera / serpe
 19620 guarda forestal / garde forestier

20. Los arbustos y frutos / les arbustes et fruits

- 20010 matorral / buisson
 20020 zarzamora / mûre (*Rubus fructicosus*)
 20030 zarza / ronce
 20040 espina de una planta / épine
 20050 arándano / airelle (*Vaccinium myrtillus*)
 20060 escaramujo / églantier (*Rosa canina*)
 20070 espino albar / aubépine (*Crataegus laevigata*)
 20080 saúco / sureau (*Sambucus nigra*)
 20090 acebo / houx (*Ilex aquifolium*)
 20100 enebro / genévrier (*Juniperus communis*)
 20110 boj / buis (*Buxus sempervirens*)
 20120 laurel / laurier (*Laurus nobilis*)
 20130 brezo / bruyère (*Erica*)

- 20140 tojo, árgoma / genêt (*Ulex europaeus*)
 20150 higuera / figuier (*Ficus carica*)
 20151 higo / figue
 20160 cerezo / cerisier (*Prunus avium*)
 20161 cereza / cerise
 20170 peral / poirier (*Pyrus communis*)
 20171 pera / poire
 20172 pera pequeña / petite poire
 20180 manzano / pommier (*Pyrus malus*)
 20181 manzana / pomme
 20190 muérdago / gui (*Viscum album*)
 20200 ciruelo / prunier (*Prunus domestica*)
 20201 ciruela / prune
 20210 endrino / prunellier (*Prunus spinosa*)
 20211 endrina / prunelle
 20220 melocotón / pêche (*Prunus persica*)
 20230 níspero / néflier (*Mespilus germanica*)
 20231 níspola / nèfle
 20240 fruta / fruit
 20250 membrillo (fruta) / coing (*Cydonia oblonga*)
 20260 mermelada / confiture
 20270 avellano / noisetier (*Corylus avellana*)
 20271 avellana / noisette
 20280 nogal / noyer (*Juglans regia*)
 20281 nuez / noix
 20290 cáscara de la nuez / coquille
 20300 corteza de la nuez / écale
 20310 castaño / châtaignier (*Castanea sativa*)
 20311 castaña / châtaigne
 20320 erizo (de la castaña) / bogue
 20330 corte de castaña para asar / entaille faite à la châtaigne à griller
 20340 huerto de frutales / verger

21. Las hortalizas / les produits du jardin

- 21010 alubia / haricot (*Phaseolus vulgaris*)
 21020 judía verde / haricot vert
 21030 guisante / petit pois (*Pisum sativum*)
 21040 desvainar / écosser
 21050 vaina de las legumbres / cosse
 21060 haba / fève (*Vicia faba*)
 21070 perejil / persil (*Petroselinum crispum*)
 21080 cebolla / oignon (*Allium cepa*)
 21090 puerro / poireau
 21091 planta de puerro / plant de poireau
 21100 ajo / ail (*Allium sativum*)
 21110 cabeza de ajo / tête d'ail
 21120 zanahoria / carotte (*Daucus carota*)

- 21130 pimiento / piment (*Capsicum annuum*)
 21140 lechuga / laitue (*Lactica sativa*)
 21150 col, berza / chou (*Brassica oleracea*)
 21160 tallo de planta / tige
 21170 fresa / fraise (*Fragaria vesca*)
 21180 huerto / jardin potager
 21190 hortaliza / produits du jardin
 21200 bancal / planche de légumes
 21210 almáciga / semis
 21220 calabaza / citrouille
 21230 nabo / navet

22. Las plantas silvestres / les plantes sauvages

- 22010 flor / fleur
 22020 menta, hierbabuena / menthe (*Mentha spicata*)
 22030 salvia / sauge (*Salvia officinalis*)
 22040 manzanilla / camomille (*Matricaria chamomilla*)
 22050 campanilla de invierno / perce-neige (*Galanthus nivalis*)
 22060 helecho / fougère (*Pteridium aquilinum*)
 22070 junco común / junc commun (*Scirpus holoschoenus*)
 22080 diente de león / pissenlit (*Taraxacum officinale*)
 22090 centaura, aciano / bleuet (*Centaurea cyanus*)
 22100 amapola / coquelicot (*Papaver rhoeas*)
 22110 cardencha / chardon (*Dipsacus fullonum*)
 22120 trébol / trèfle (*Trifolium pratense*)
 22130 grama / chiendent (*Cynodon dactylon*)
 22140 cizaña / ivraie (*Lolium temulentum*)
 22150 clavel / oeillet (*Dianthus caryophyllus*)
 22160 llantén / plantain (*Plantago major*)
 22170 ortiga / ortie (*Urtica dioica*)
 22180 azucena / lys (*Lilium candidum*)
 22190 bardana / bardane (*Arctium minus*)
 22200 violeta / violette (*Viola odorata*)
 22210 correhuella / liseron (*Convulvulus arvensis*)
 22220 hiedra / lierre (*Hedera helix*)
 22230 musgo / mousse
 22240 caña / roseau (*Arundo donax*)
 22250 cola de caballo / prêle (*Equisetum arvense*)
 22260 seta de primavera / mousseron de printemps (*Tricholoma georgii*)
 22270 champiñón / mousseron (*Agaricus campestris*)
 22280 boleto / bolet (*Boletus edulis*)
 22290 clavaría ramaria / clavaire (*Clavaria flava*)
 22300 rúsula verde / russule (*Russula virescens*)
 22310 mízcalo / lactaire (*Lactarius deliciosus*)
 22320 seta amarilla / chanterelle (*Cantharellus cibarius*)
 22330 oronja / oronge (*Amanita caesarea*)
 22340 rúsula / russule (*Russula cyanoxantha*)

22350 seta / champignon

22360 yesca / amadou

23. La patata / la pomme de terre

23010 patata / pomme de terre

23020 brote / germe

23030 planta de la patata / fane

23040 escardar / sarcler

23050 arrancar / arracher

23060 mondar patatas / peler

24. El ganado bovino / l'élevage: les bovins

24010 vaca / vache

24020 morro, hocico / mufle

24030 baba / bave

24040 papada, marmella de buey / fanon

24050 corva / jarret

24060 rabo / queue

24070 pezuña / sabot

24080 cuerno / corne

24090 (res) corniveleta / bête avec cornes à insertion horizontale

24100 (res) cornigacha / bête avec cornes rabattues

24110 (res) corniabierta / bête avec cornes vers l'extérieur

24120 ubre / mamelle

24130 pezón de animal / trayon

24140 toro / taureau

24150 castrar / châtrer

24160 castrador, capador / châtreur, hongreur

24170 monorquídeo / monorchide

24180 buey / boeuf

24190 eral / bouvillon

24200 ternero / jeune veau

24210 novillo / taurillon

24220 buey joven / jeune boeuf

24230 ternera / génisse

24240 becerra, novilla / génisse (1 an)

24250 vaca engordada para matadero / vache engrangée pour boucherie

24260 ganado vacuno / cheptel

24270 vaca torionda / rut (vache)

24280 torear / saillir

24290 verga / verge

24300 preñar (la vaca) / prégante (vache)

24310 malparir / avorter

24320 vulva / vulve

24330 vagina / vagin

24340 cordón umbilical / cordon ómbilical

- 24350 placenta / délivrance
 24360 calostro / colostrum
 24370 (vaca) horra / vache nymphomane
 24380 machorra / stérile (vache)
 24390 establo / étable
 24400 pesebre / râtelier/crèche
 24410 pesebre / râtelier/crèche
 24420 cadena de la vaca / chaîne de la vache-1
 24421 amarre de madera / attache de la vache-2
 24430 abrevar / abreuveur
 24440 abrevadero natural / abreuvoir
 24450 abrevadero artificial / augé
 24460 gobernar el ganado / nourrir les bêtes
 24470 pacer / paître
 24480 mugir / mugir
 24490 rumiar / ruminer
 24500 cama de paja / litière
 24510 estiércol / fumure
 24520 montón de estiércol / petit tas de fumier dans le champ
 24530 extender (el estiércol) / épandre le fumier dans le champ
 24540 topar (las vacas) / cosser (vaches)
 24550 ganado travesío / bêtes qui s'échappent continuellement
 24560 trabas / entrave
 24570 traba colgante / longe et billot
 24580 traba de arrastre / entrave: types-3
 24590 traba de cuerda / longe de contention
 24600 traba de cadena / entravon
 24610 dislocar / luxer
 24620 meteorismo / météorisation
 24630 fiebre aftosa / fièvre aphteuse
 24640 carbunco / charbon
 24650 rezno / varron
 24660 vacuna / vaccin
 24670 adelante! / en avant!
 24680 atrás! / en arrière!
 24690 a la derecha! / à droite!
 24700 a la izquierda! / à gauche!
 24710 quietos, iooo...! / halte!
 24720 modo de llamar al ganado vacuno / cri pour appeler les bovins
 24730 tratante / maquignon
 24740 carnicero / boucher-charcutier
 24750 tabla del carnicero / billot (du boucher)
 24760 palo / bâton

25. El ganado equino / l'élevage: équidés

- 25010 caballo / cheval hongre
 25020 caballo semental / étalon

- 25030 yegua / jument
 25040 yegua en celo / rut (jument)
 25050 potro / poulain
 25060 potra, potranca / pouliche
 25070 burro / âne
 25071 garañón / âne (mâle)
 25080 burra / ânesse
 25090 pollino / ânon
 25100 mulo / mullet
 25110 ganado equino / espèce chevaline
 25120 pecho de caballo / poitrail
 25130 crin / crinière
 25140 herradura / fer à cheval
 25150 potro / travail (du maréchal)
 25160 riendas / rênes
 25170 a pelo / à cru
 25180 trotar / trotter
 25190 galopar / galoper
 25200 dar concorbos / rouler (se)
 25210 cocear / ruer
 25220 relinchar / hennir
 25230 rebuznar / braire
 25240 adelante! / en avant!
 25250 atrás! / en arrière!
 25260 iso! quieto! / halte!
 25270 nombres propios de vacas / onomastique animale: bovins
 25280 nombres propios de caballos / onomastique animale: chevaux
 25290 nombres propios de burros / onomastique animale: ânes

26. La oveja y la cabra / l'élevage: ovins, caprins

- 26010 oveja / brebis
 26020 morionda / rut (brebis)
 26030 morueco / bêlier
 26040 carnero / mouton/
 26050 cordero recental / agneau de lait
 26060 cordero de un año / antenais
 26070 borrega / brebis qui n'a pas encore porté
 26080 oveja con su cordero / brebis suittée
 26090 oveja estéril / brebis stérile
 26100 oveja de deshecho / brebis de réforme
 26110 rebaño de ovejas / troupeau d'ovins
 26120 ganado ovino / espèce ovine
 26130 perro de pastor / chien de berger
 26140 sebo / suif
 26150 tijeras de esquilar / forces
 26160 esquileo / tonte
 26170 cencerros (tipos) / sonnailles (types)

- 26180 cencerros para vacas / sonnailles pour les vaches
 26190 cencerros para caballos / sonnailles pour les chevaux
 26200 cencerros para las ovejas / sonnailles pour les brebis
 26210 cencerros para las cabras / sonnailles pour les chèvres
 26220 badajo / battant
 26230 asiento para ordeñar / siège pour traire
 26240 vasija para la leche / récipient
 26250 teticiega / brebis tarie d'un trayon
 26260 destetar / sevrer
 26270 aprisco / bergerie
 26280 cabaña de montaña / habitation en montagne
 26290 corral / parc à bétail
 26300 unidad de rebaño / unité de troupeau
 26310 hacer las paces / passeries, faceries
 26320 derechos de pasto / droits de pacage
 26330 pignorar / carnaler, pignorer
 26340 queso / fromage
 26350 cuajo / présure
 26360 cuajada / caillé
 26370 suero / petit-lait
 26380 aguja para evacuar / aiguille à évacuer petit-lait
 26390 bastón para disgregar la cuajada / bâton pour désagréger le caillé
 26400 bandeja de madera / plateau de bois
 26410 encella (molde: tipos) / faisselle
 26420 requesón / breuil
 26430 despeadura / piétin
 26440 modorra / tournis
 26450 garrapata / tique
 26460 sarna de los animales / gale
 26470 modo de llamar a las ovejas / cri pour appeler les moutons
 26480 balar / bêler
 26490 macho de la cabra / bouc
 26500 cabra / chèvre
 26510 botionda / rut (chèvre)
 26520 cabrito / chevreau
 26530 mamellas / appendices charnus sous le cou des chèvres

27. El cerdo / l'élevage: porcins

- 27010 cerdo / porc
 27020 marrana, cerda / truie
 27030 verraco / verrat
 27040 verrionda / rut (truie)
 27050 cochinillo / porcelet
 27060 camada (de los animales) / portée
 27070 cerdo más pequeño de la camada / culot
 27080 pocilga / porcherie
 27090 hozar / fouir

- 27100 erisipela porcina / rouget
27110 tenia / ladre
27120 gruñir / grogner
27130 modo de llamar al cerdo / cri pour appeler les porcs
27140 modo de expulsar los cerdos / cri pour chasser les porcs
27150 matanza / jour où l'on tue le cochon
27160 cuchillo para matar el cerdo / couteau
27170 gancho de la matanza / crochet
27180 quemar las cerdas del puerco / brûler les soies
27190 raspar la piel del cerdo / râcler
27200 espinazo / échine
27210 costillas / côtes
27220 omóplato / omoplate
27230 lomo / filet
27240 solomillo / filet mignon
27250 hueso de la cadera / os de la hanche
27260 pata / pied
27270 jamón / jambon
27280 piel (de cerdo) / couenne
27290 zancarrón / os du jambon
27300 pulmón / poumon
27310 asaduras / fressure
27320 traquearteria / trachée-artère
27330 diafragma / diaphragme
27340 estómago / estomac
27350 esófago / oesophage
27360 vejiga / vessie
27370 riñón / rognon
27380 tripas, entrañas / boyaux
27390 intestino / intestin
27400 tripa delgada / duodénum
27410 recto / rectum
27420 intestino ciego / caecum
27430 peritoneo / péritoine
27440 morcilla / boudin
27450 morcillón / jésus
27460 longaniza / saucisse
27470 especie de chorizo / andouille
27480 paté / pâté
27490 chicharrones / graisserons
27500 callos / gras double
27510 trozo de carne conservada en grasa / confit
27520 grasa, manteca (en general) / graisse
27530 pringue / saindoux
27540 pella / panne
27550 tocino / lard frais
27560 tocino de la panza / ventrèche

28. Las aves del corral / la basse-cour

- 28010 gallina / poule
28020 gallo / coq
28030 pico / bec
28040 aia / aile
28050 cresta / crête (du coq)
28060 espolón / ergot
28070 molleja / gésier
28080 papo (buche) / jabot
28090 hiel o vesícula / fiel ou vésicule
28100 rabadilla (de las aves) / croupion
28110 huevo / oeuf
28120 poner huevos / pondre
28130 cacarear / caqueter
28140 yema / jaune d'oeuf
28150 clara / blanc d'oeuf
28160 cáscara / coquille
28170 polluelo / poussin
28180 gallo joven / jeune coq
28190 pollo / poulet
28200 polla / poulette
28210 capón / chapon
28220 gallina llueca / mère-poule
28230 sacar del nido la gallina llueca / découvrir la couveuse maniaque
28240 empollar / couver
28250 pollada o nidada / couvée
28260 salir del huevo / éclore
28270piar / piauler, pépier
28280 erizarse, encresparse / hérisser (se)
28290 picotear / picorer
28300 gallinero / poulailler
28310 aseladero / perchoir
28320 corral / basse-cour
28330 jaula / mue, cage
28340 moquillo / pépие
28350 modo de llamar a las gallinas / cri d'appel (poules)
28360 modo de espantar las gallinas / cri pour chasser les poules
28370 oca / oie
28380 ganso / jars
28390 pollo de ocas / oison
28400 pato / canard
28410 pata / cane
28420 patito / caneton
28430 enfermedad de los patitos / maladie des canetons
28440 chillar / siffler (jars)
28450 cebar / gaver
28460 hígado / foie gras
28470 modo de llamar a las ocas / cri pour appeler les oies

28480 modo de espantar las ocas / cri pour chasser les oies

28490 paloma / pigeon

28500 pintada / pintade

28510 pava / dinde

28520 pavo real / paon

28530 conejo / lapin

28540 ave de corral / volaille

29. El perro y el gato / le chien et le chat

29010 perro / chien

29020 cachonda / rut (chienne)

29030 ladrar-aullar / aboyer

29040 morder / mordre

29050 olfatear / flairer

29060 rabia / rage

29070 modo de alejar al perro / cri pour chasser le chien

29080 modo de llamar al perro / cri pour faire venir le chien

29090 azuzar / exciter

29100 gato / chat

29110 celo (gata) / rut (chatte)

29120 maullar / miauler

29130 modo llamar al gato / cri d'appel (chat)

29140 modo de ahuyentar el gato / cri pour chasser le chat

30. La abeja / l'abeille

30010 abeja / abeille

30020 abeja reina / reine

30030 colmena / ruche

30040 enjambre / essaim

30050 miel / miel

30060 panal / rayon

30070 cera / cire

30080 macho / mâle

30090 hembra / femelle

31. El caserío / la ferme

31010 pueblo / village

31020 conjunto de casas junto a la iglesia / fermes auprès de l'église

31030 aldea / hameau

31040 caserío / ferme

31050 finca / propriété agricole

31060 castillo / château

31070 propietario / propriétaire

31080 rentero / locataire, fermier

31090 aparcero / métayer

31100 arrendar / donner une terre à bail

32. La casa / la maison

- 32010 pared / mur
- 32020 fachada / façade
- 32030 parte trasera (de una casa) / derrière (de la maison)
- 32040 hastial / pignon
- 32050 puntal / étai
- 32060 derrumbarse / écrouler (s')
- 32070 derribar / démolir
- 32080 construir / bâtir
- 32090 cimiento / fondation
- 32100 mortero / mortier
- 32110 cemento / ciment
- 32120 piedra angular / pierre de blocage
- 32130 armazón / colombages
- 32140 grieta de la pared / lézarde
- 32150 cal / chaux
- 32160 calera / four à chaux
- 32170 blanquear / blanchir à la chaux
- 32180 fuera / dehors
- 32190 dentro / dedans

33. El tejado y el maderamen / le toit et la charpente

- 33010 tejado / toit
- 33020 teja / tuile
- 33030 tableta (como teja) / bardeau
- 33040 pizarra (como teja) / ardoise
- 33050 teja de cobijo / faîtière
- 33060 canal / chéneau
- 33070 gotera (interior) / gouttière (intérieur)
- 33071 gotera (exterior) / gouttière (extérieur)
- 33080 tragaluz / lucarne
- 33090 alero / corbeau
- 33210 balcón / balcon, galerie-balcon
- 33220 cobertizo / appentis
- 33230 viga cimera cumbreña / panne faîtière
- 33240 solera / sablière
- 33250 tirante / entrat
- 33260 pie derecho / poinçon
- 33270 alfarda / arbalétrier
- 33280 correas / panne intermédiaire
- 33290 contrapar / chevron
- 33300 chilla / volige
- 33310 tramo / travée
- 33320 techo, cielo raso / plafond

- 33330 carrera / solive
 33340 estribo / sommier
 33350 viga / poutre
 33360 maderamen / charpente
 33370 suelo / plancher, sol
 33371 entarimado / plancher, parquet
 33380 puerta / porte
 33390 arco / voûtre, cintre
 33400 clave (del arco) / clef (de voûte)

34. Las partes de la casa: la puerta / les ouvertures

- 34010 cerrar / fermer
 34020 abrir / ouvrir
 34030 esperar / attendre
 34040 umbral / seuil
 34050 portal (parte exterior) / entrée (extérieur)
 34060 portal (parte interior) / entrée (intérieur)
 34070 dintel / linteau
 34080 hoja de la puerta / vantail
 34081 hoja de la puerta / battant
 34090 quicio; gozne / penture; gond
 34100 llave / clé
 34110 cerradura / serrure
 34120 cerrojo; picaporte / loquet; verrou
 34130 tranca / bâcle
 34140 ventana / fenêtre
 34150 cristal / vitre
 34160 contraventana / volet
 34170 escalera de mano / échelle
 34180 peldaño / échelon

35. Interior: los muebles, la luz / le mobilier, le feu

- 35010 casa / maison
 35020 escalera / escalier
 35030 dormitorio / chambre
 35040 desván / galettes
 35050 sótano / cave
 35210 mesa / table
 35220 artesa / pétrin, maie
 35230 cajón / tiroir
 35240 silla / chaise
 35250 banco / banc
 35260 aparador / buffet
 35270 armario / armoire
 35280 arca o baúl para vestidos / coffre à habits
 35290 reloj / horloge

- 35300 fresquera / garde-manger
 35310 mobiliario, mueble / mobilier, meuble
 35410 cama / lit
 35420 colchón (jergón) / matelas
 35430 sábana / drap de lit
 35440 manta / couverture
 35450 almohada / traversin, oreiller
 35460 calentador (para cama) / bassinoire, moine
 35470 orinal / pot de chambre
 35610 luz / lumière
 35620 lámpara (de aceite, de petróleo...) / petite lampe (à huile, à pétrole...)
 35810 fuego / feu
 35820 encender / allumer
 35830 apagar / éteindre
 35840 hornija / petit bois d'allumage
 35850 cerilla / allumette
 35860 chispa / étincelle
 35870 llama / flamme
 35880 fuelle / soufflet
 35890 hurgón / pique-feu, tisonnier
 35900 tenazas / pincettes
 35910 tizón / tison
 35920 humo / fumée

36. El hogar: utensilios de cocina / le foyer, les ustensiles de la cuisine

- 36010 hogar / âtre
 36020 chimenea / cheminée
 36030 hollín / suie
 36040 morillo / chenet, landier
 36050 llar / crêmaillère
 36060 mozo / servante
 36070 asador de castañas / brasero (à châtaignes)
 36080 trébede / trépied
 36210 sartén / poêle
 36220 caldero / chaudron
 36230 olla, puchero / marmite
 36240 asa / anse, poignée
 36250 coladero / passoire
 36410 embudo / entonnoir
 36420 tapón (de botella) / bouchon
 36430 agua / eau
 36440 gota de agua / goutte d'eau
 36450 pozos (sistemas) / puits (systèmes)
 36460 manivela / manivelle
 36470 manantial / source
 36480 fuente / fontaine
 36490 cántaro / cruche

- 36610 cazo / casserole
 36620 tinaja / pot
 36630 taza / bol
 36640 plato / assiette
 36650 fuente / plat
 36660 cuchara / cuiller
 36670 cuchillo / couteau
 36680 tenedor / fourchette
 36690 cucharón (cazo) / louche
 36700 espumadera / écumeoire
 36710 vajilla / vaisselle
 36720 fregadero / évier
 36730 colocar / ranger

37. El yugo / le joug

- 37010 yugo / joug
 37020 coyunda / courroies
 37030 clavijas del yugo / chevilles du joug
 37040 barzón / anneau du joug
 37050 mediana (formas) / attache de l'anneau
 37060 cabezal, cabezada / têtes
 37070 frontil / frontaux
 37080 mosquero (red) / émouchettes
 37210 lanza, pértiga / timon
 37220 clavija delantera / atteloire
 37230 clavija trasera / reculement
 37240 enganchar (uncir) / atteler
 37250 duplicar la yunta / doubler l'attelage
 37260 limonera del carro / limon
 37270 arnés / harnais
 37280 estribo / étrier
 37290 albarda / bât
 37300 collera / chevêtre
 37310 ataharre / avaloire
 37320 balancín / palonnier
 37330 agujada / aiguillon
 37340 látigo / fouet

38. Los medios de transporte / les moyens de transport

- 38010 carreta / charrette
 38020 puente del carro / longerons
 38030 travesaño / traverse
 38040 escalera del carro / lit de la charrette
 38050 adral lateral / ridelle
 38060 punteros de madera / rancher
 38070 clavija / anneau

- 38080 guardabarros / parements
 38090 cabezal delantero / échelettes, pieux
 38100 caja del carro / caisse du char
 38110 torno / tour
 38120 carro / char
 38130 telera / armon
 38140 guía / flèche
 38150 clavija maestra / cheville ouvrière
 38160 rueda (ciega) / roue pleine
 38170 rueda (de radios) / roue à rais
 38180 eje / essieu
 38190 radio / rayon
 38200 calce / bandage
 38210 aro / jante
 38220 cubo (de la rueda) / moyeu
 38230 freno / frein
 38240 zapata (del freno) / sabot
 38250 volquete / tombereau
 38260 volcar el volquete / basculer
 38270 carretilla / brouette
 38280 angarilla / civière, bayart
 38290 narria / traîneau
 38300 alforja / besace

39. El arado / l'araire, la charrue

- 39010 arado / araire
 39020 reja (del arado) / soc
 39030 dental de arado / sep
 39040 orejeras del arado / oreilles
 39050 cama / age
 39060 esteva / mancheron
 39070 vilorta del arado / étançon
 39080 cuña del arado / coin de l'araire
 39090 telera / régulateur
 39100 cuchilla (de arado) / coutre
 39110 brabán / charrue
 39120 vertedera / versoir

40. Arar / le labour

- 40010 labrar / labourer
 40020 labrar a través, en diagonal / labourer en travers
 40030 caballón / sillon
 40040 surco / raie
 40050 punta de la besana / chaintre
 40060 modos de labrar / billon, planche
 40070 gleba / motte de terre

- 40080 zanja / raie-goutière
 40090 roturar / défricher
 40100 roza / écobuage
 40110 rotación de cultivos / assolement
 40210 gradas (tipos) / herse à dents fixes
 40220 gradas (tipos) / canadienne
 40230 gradas (tipos) / herse-3
 40240 narria / rouleau émotteur
 40250 laya / "laia"
 40260 pala / pelle
 40270 azada / pioche
 40280 azadón / pioche
 40290 zapapico / pic de terrassier
 40300 azadilla / sarclette
 40310 mazo / masse

41. El prado / le pré

- 41010 hierba / herbe
 41020 prado / pré
 41030 cercado / parc, enclos
 41210 guadaña / faux
 41220 segador / faucheur
 41230 mango / manche
 41240 hoja de la guadaña / lame de la faux
 41250 abrazadera de la hoja / anneau/douille
 41260 embotar (la guadaña) / émousser
 41270 afilar (la guadaña) / aiguiser
 41280 aliara / coffin
 41290 piedra de afilar / pierre à aiguiser
 41300 filo (de la guadaña) / fil
 41310 guadaña mellada con dientes / ébréchée
 41320 yunque de la guadaña / enclumette
 41330 golpear la guadaña (martillo) / battre la faux

42. El heno / la fenaison

- 42010 tranco / andain
 42020 heno / foin
 42030 rastrillo / râteau
 42040 montón de heno / tas de foin
 42050 dar vuelta al heno / tourner le foin
 42060 horca / fourche
 42070 almiar de heno / meule de foin
 42080 varal / perche
 42090 cuerda / corde
 42100 modos de transportar / moyens de transport
 42110 apisonar / tasser le foin

- 42120 henil / fenil, fenière
 42130 henificar / faner
 42140 renadío / regain
 42150 fermentar (el heno) / fermenter (le foin)

43. Los cereales / les céréales

- 43010 trigo / blé
 43020 avena / avoine
 43030 cebada / orge
 43040 maíz / maïs
 43050 punta del maíz / sommet du maïs
 43060 sembrar / semer
 43070 semilla / semence
 43080 campo cultivado / emblavure
 43090 abonar con cal / chauler
 43100 sementero / semoir
 43110 amelga / fiche de marquage
 43120 germinar / germer
 43130 en cierne (el trigo está) / blé en herbe
 43140 retoñar (el trigo) / taller
 43150 estar desparramado (el trigo) / clairsemé
 43160 estar tumbado (el trigo) / verser
 43170 grano / grain
 43180 espiga / épis
 43190 estar carbonizado (el trigo) / charbon
 43200 madurar / mûrir
 43210 enfermedades del cereal / ergot

44. La cosecha / la moisson

- 44010 cosecha / moisson
 44020 hoz / faufile
 44030 gavilla / javelle
 44040 vencejo para atar el haz / lien
 44050 espigador / glaneur
 44060 rastrojo del trigo / chaume
 44070 mayal, trillo / fléau

45. La era / le battage

- 45010 era / aire
 45020 paja / paille
 45030 carga de paja / botte de paille
 45031 fardo / botte de paille
 45040 almiar de paja / meule de paille
 45050 criba / crible
 45060 paño de cribado / drap de vannage

- 45070 cribar / vanner
 45080 aventadora / tarare
 45090 cascarilla del trigo / balle
 45100 arcón para grano / coffre à grains
 45110 gorgojo del trigo / charançon du blé
 45120 saco / sac
 45130 granero (hórreo) / grenier

46. La viña / la vigne

- 46010 uva / raisin
 46020 viña / vigne
 46030 cepa / cep
 46040 esqueje / bouture
 46050 planta con raíces / plant raciné
 46060 mugrón (acodo) / marcotte
 46070 podar / tailler
 46080 instrumentos de poda / instruments à tailler
 46090 sarmiento / sarment
 46100 atar la viña / “attacher” la vigne
 46110 desyemar / ébourgeonner
 46120 sulfatar la viña / “traiter” la vigne
 46130 racimo / grappe
 46140 grano / grain
 46150 pepita de uva / pépin de raisin
 46160 vendimiar / vendanger
 46170 banasta / panier
 46180 cesta / benne
 46190 granilla / conscrits
 46200 estaca / piquet

47. El vino / le vin

- 47010 cuba / cuve
 47020 prensar la cuba / fouler
 47030 lagar / pressoir
 47040 mosto / moût
 47050 vino / vin
 47060 aguapié / piquette
 47070 tonel / tonneau
 47080 empapar de agua los toneles / étuver (les tonneaux)
 47090 duela / douve
 47100 aro (de los toneles) / cercle
 47110 desaguadero, vaciadero / bonde
 47120 heces del vino / lie
 47130 orujo / marc
 47140 aguardiente / eau-de-vie

48. La sidra / le cidre

- 48010 sidra / cidre
 48020 copa / rasade (d'alcool)
 48030 aplastar las manzanas / écraser les pommes
 48040 torno de machacar / tour à piler
 48050 pala de cortar el orujo / pelle pour trancher le marc
 48060 rueda o muela / meule
 48070 tablas encima de la pulpa / planches placées sur le marc
 48080 tablones del lagar / autres planches
 48090 maderos del lagar / planches placées au-dessus
 48100 cargadero del lagar / poutre qui fait poids ou brebis
 48110 agujero o canalillo / trou ou gouttière
 48120 dejar reposar la sidra / laisser le cidre se reposer
 48130 polvo blanco / poudre blanche

49. La leche y la mantequilla / le lait et le beurre

- 49010 ordeñar / traire
 49020 leche / lait
 49030 espuma (de la leche) / mousse
 49040 derramar (la leche) / couler
 49050 nata / crème
 49060 mantequilla / beurre
 49070 mantequilla rancia / rance (beurre)

50. El pan / le pain

- 50010 pan / pain
 50020 horno / four
 50030 grumo / grumeau
 50040 harina / farine
 50050 levadura / levain
 50060 heñir / pétrir le pain
 50070 barredero del horno / écouvillon
 50080 pala del horno / pelle à four
 50090 fermentar / lever
 50100 quemarse / brûler

51. El pan y el bizcocho / le pain, les friandises

- 51010 pedazo de pan / chateau
 51020 rebanada (de pan) / tranche
 51030 mendrugo / croûton
 51040 corteza (de pan) / croûte
 51050 migas / mie
 51060 migajas / miette
 51070 pan endurecido / rassis (pain)
 51080 pan enmohecido / moisi

- 51090 hogaza redonda / tourte
 51100 pan de comuña / pain de méteil
 51110 pastel / gâteau
 51120 buñuelo / beignet
 51130 torta de maíz / galette
 51140 gachas / bouillie
 51150 tortita, hojuela / crêpe

52. La cocina / la cuisine

- 52010 cocinera / cuisinière
 52020 aceite / huile
 52030 vinagre / vinaigre
 52040 sal / sel
 52050 pimienta / poivre
 52060 mezclar / mélanger
 52070 condimentar / assaisonner
 52080 azúcar / sucre
 52090 soso / fade
 52100 remover (la salsa) / remuer (la sauce)
 52210 caldo / bouillon
 52220 cocido / soupe aux légumes
 52230 crudo / cru
 52240 cocer / cuire
 52250 carne / viande
 52260 picadillo de carne / hachis
 52270 asado de carne / rôti
 52280 tierno / tendre
 52290 carne dura, correosa / coriace
 52300 entibiar / tiédir
 52310 tortilla / omelette
 52320 arroz / riz
 52330 goloso / gourmand
 52340 atragantarse / avaler de travers
 52350 desayuno / petit déjeuner
 52360 almuerzo / casse-croûte
 52370 comida / déjeuner
 52380 merienda / goûter
 52390 cena / dîner
 52400 restos de una comida / restes, reliefs de repas
 52410 estropajo / lavette
 52420 agua de los platos / eau de vaisselle

53. La limpieza / le ménage

- 53010 manchar (un vestido) / tacher (un vêtement)
 53020 suciedad / saleté
 53030 poner a remojo / mettre à tremper

- 53040 jabón / savon
 53050 lavar / laver
 53060 frotar / frotter
 53070 aclarar / rincer
 53080 quitar una mancha / ôter (une tache)

54. La colada / la lessive

- 54010 tina de colada / cuvier à lessive
 54020 ceniza / cendre
 54030 colada / lessive
 54040 lavandera / lavandière
 54050 plancha para lavar / planche à laver
 54060 lavadero / laver
 54070 escurrir (la ropa) / tordre
 54080 extender (la ropa) / étendre
 54090 doblar (una tela) / plier
 54100 encoger (la ropa) / rétrécir
 54110 limpio / propre
 54120 escoba / balai
 54130 polvo / poussière
 54140 limpiar / nettoyer

55. Coser / la couture

- 55010 hacer punto / tricoter
 55020 punto / point
 55030 aguja de punto / aiguille à tricoter
 55040 enredar / embrouiller
 55050 coser / coudre
 55060 costurera / couturière
 55070 dedal de coser / dé à coudre
 55080 hilvanar / faufiler
 55090 aguja / aiguille
 55100 ojo de la aguja / chas
 55110 alfiler / épingle
 55120 tijeras / ciseaux
 55130 cara (de un tejido) / endroit (d'une étoffe)
 55140 revés (de un tejido) / envers (d'une étoffe)
 55150 dobladillo / ourlet
 55160 orillo (borde de un vestido) / lisière
 55170 fruncir (un vestido) / froncer (une robe)

56. Remiendos / raccommodage

- 56010 zurcir / repriser
 56020 remiendo / rapiéçage
 56030 trapo (de cocina) / chiffon

- 56040 desgarrar / déchirer
 56050 fleco / frange
 56060 harapo, andrajo / haillon, guenille
 56070 planchar / repasser
 56080 plancha / fer à repasser

57. La lana y el lino / le filage

- 57010 lana / laine
 57020 lino / lin
 57030 mugre de la lana / suint
 57040 cardar / carder
 57050 rueca / quenouille
 57060 huso / fuseau
 57070 molinillo para hilo / bobine
 57080 torno para hilar / rouet
 57090 hilar / filer
 57100 hilo / fil
 57110 hilo gordo / gros fil
 57120 hilo fino / fil fin
 57130 madeja / écheveau
 57140 devanadera / dévidoir
 57150 telar / métier à tisser
 57160 tejedor / tisserand
 57170 tejido de lana / tissu
 57180 tejido de lino / tissu

58. El cuerpo humano: la cabeza / le corps humain: la tête

- 58010 cabeza / tête
 58020 cara / visage
 58030 cabello / cheveu
 58040 moreno / brun
 58050 rubio / blond
 58060 pelirrojo / roux
 58070 rizado / frisé
 58080 vello / poil
 58090 calvo / chauve
 58100 sién / tempe
 58110 frente / front
 58120 sesos / cervelle
 58130 oreja / oreille
 58140 oír / entendre
 58150 escuchar / écouter
 58160 ojo / oeil
 58170 niña del ojo / prunelle
 58180 ceja / sourcil
 58190 pestaña / cil

- 58200 párpados / paupière
58210 legaña / chassie
58220 lágrima / larme
58230 ciego / aveugle
58240 tuerto / borgne
58250 bizco / louchon
58260 miope / myope
58270 ver / voir
58280 mirar / regarder
58290 nariz / nez
58300 fosa nasal / narines
58310 moco / morve
58320 oler / sentir
58330 estornudar / éternuer
58340 gesticular / faire des grimaces
58350 boca / bouche
58360 labio / lèvre
58370 grieta, cortadura / gerçure
58380 mandíbula / mâchoire
58390 pómulo / pommette
58400 mejillas / joue
58410 lengua / langue
58420 saliva / salive
58430 escupir / cracher
58440 paladar / palais
58450 encía / gencive
58460 diente / dent
58461 dientes incisivos / incisive
58470 colmillo / canine
58480 muela / molaire
58490 chupar el dedo / sucer le doigt
58500 sorber / aspirer
58510 lamer / lécher
58520 hablar / parler
58530 mascullar, refunfuñar / marmotter, maugréer
58540 gritar / crier
58550 barbilla / menton
58560 barba / barbe
58570 respirar / respirer
58580 llamar / appeler
58590 cuchichear / chuchoter
58600 cuello / cou
58610 nuez de la garganta / pomme d'Adam
58620 garganta / gorge
58630 campanilla (úvula) / luette
58640 nuca / nuque, occiput
58650 hipo / hoquet
58660 tráquea / trachée-artère

59. El tronco, las extremidades / le tronc et les membres

- 59010 tronco / tronc
 59020 cuerpo / corps
 59030 hombro / épaule
 59040 axila, sobaco / aisselle
 59050 espalda / dos
 59060 columna vertebral / colonne vertébrale
 59070 pecho / poitrine
 59080 senos / sein
 59090 pezón / mamelon
 59100 costilla / côte
 59110 ombligo / nombril
 59120 vientre / ventre
 59130 cintura, talle / ceinture, taille
 59140 regazo / giron
 59150 ingle / aine
 59160 cadera / hanche
 59170 pulmón / poumon
 59180 corazón / coeur
 59190 sangre / sang
 59200 intestino(s) / intestin(s)
 59210 estómago / estomac
 59220 bazo / rate
 59230 hígado / foie
 59240 riñón / rein
 59250 vejiga / vessie
 59260 sudor / sueur
 59270 orinar / uriner
 59280 hacer de vientre / déféquer
 59290 culo / cul, postérieur
 59300 ano / anus
 59310 pedo / vesse
 59320 vena / veine
 59330 hueso / os
 59340 médula / moelle
 59350 carne / chair
 59360 músculo / muscle
 59370 muslo / cuisse
 59380 nalga / fesse
 59390 rodilla / genou
 59400 pierna / jambe
 59410 pantorrilla / mollet
 59420 bola (subir la) / crampe
 59430 pie / pied
 59440 tobillo / cheville
 59450 dedo del pie / orteil
 59460 planta del pie / plante du pied
 59470 dislocar / luxer

- 59480 brazo / bras
 59490 codo / coude
 59500 puño / poing
 59510 muñeca / poignet
 59520 mano / main
 59530 mano derecha / main droite
 59540 mano izquierda / main gauche
 59550 zurdo / gaucher
 59560 palma (de la mano) / paume
 59570 dedo / doigt
 59580 pulgar / pouce
 59590 índice / index
 59600 dedo medio o corazón / majeur
 59610 anular / annulaire
 59620 meñique / auriculaire
 59630 rígido, tieso / raide
 59640 callo / cal
 59650 palmo / empan
 59660 uña / ongle
 59670 rascarse / gratter
 59680 arañar / griffer
 59690 nervio / nerf
 59700 puñetazo / coup de poing
 59710 patada / coup de pied
 59720 sentarse / s'asseoir
 59730 ponerse de pie / lever (se)
 59740 tumbarse / coucher
 59750 agacharse / baisser (se)
 59760 acurrucarse / recroqueviller (se)
 59770 correr / courir
 59780 caerse / tomber
 59790 saltar / sauter
 59800 impulso, arranque / élan
 59810 arrastrarse, reptar / ramper
 59820 estirar(se) / tendre
 59830 lanzar / lancer
 59840 alzar, levantar / soulever
 59850 empujar / pousser
 59860 apoyarse / appuyer (s')

60. La alimentación / boire et manger

- 60010 hambriento / affamé
 60020 comer / manger
 60030 masticar / mastiquer
 60040 tragiar / avaler
 60050 ser un triquimiquis / mange-peu
 60060 glotón / goulu

- 60070 saciarse / rassasier
 60080 repugnar / dégoûter
 60090 estar sediento / avoir soif
 60100 beber / boire
 60110 borracho / ivrogne
 60120 borracho como... / ivre comme...
 60130 bota (de vino) / outre

61. Vestirse / s'habiller

- 61010 vestido / habits
 61020 sastre / tailleur,
 61030 vestirse / habiller (s')
 61040 desvestirse / déshabiller (se)
 61050 desnudo / nu
 61060 vestido usado / habit usé
 61070 arrugarse / froisser

62. Los vestidos / les vêtements

- 62010 camisa de hombre / chemise d'homme
 62020 camisa de mujer / chemise de femme
 62030 remangarse / retrousser les manches
 62040 calcetín / caleçon
 62050 medias / bas (une paire de)
 62060 liga, jarretera / jarretières
 62070 calcetines / chaussettes
 62080 pantalón / pantalon
 62090 cinturón / ceinture
 62100 pañuelo (de bolsillo) / mouchoir (de poche)
 62110 chaqueta / veste
 62120 abrigo / manteau
 62130 delantal de mujer / tablier des femmes
 62140 blusa / blouse
 62150 corbata / cravate
 62160 mantilla / capulet
 62170 capa de luto / cape de deuil
 62180 corsé / corset
 62190 justillo (cuerpo de vestido) / corsage
 62200 falda / jupe
 62210 vestido (de mujer) / robe
 62220 chal, mantón / châle
 62230 botón / bouton
 62240 nudo / noeud
 62250 anudar / nouer

63. El peinado / la coiffure

- 63010 sombrero / chapeau
 63020 boina / béret

- 63030 bufanda / écharpe
 63040 rodeté (moño) / tortillon
 63050 tocado / coiffe
 63060 peinarse / coiffer (se)
 63070 trenza / tresse
 63080 moño / chignon
 63090 pendientes / boucle d'oreille
 63100 anillo / bague
 63110 joya / bijoux

64. El calzado / les chaussure

- 64010 abarcas / brogue
 64020 zapato / soulier
 64030 cuerda de los zapatos / lacet
 64040 zueco / sabot
 64050 alpargata / sandale
 64060 suela / semelle
 64070 clavo / clou
 64080 polaina / guêtre
 64090 descalzo / nu-pieds

65. La sexualidad, reproducción / la sexualité, reproduction

- 65010 pene / pénis
 65020 testículos / testicules
 65030 vulva / vulve
 65040 acariciar / caresser
 65050 virgen (mujer) / pucelle, vierge
 65060 virgen (hombre) / puceau,vierge
 65070 estar encinta / enceinte
 65080 regla / règles
 65090 dar a luz / mettre au monde
 65100 niño / enfant
 65110 comadrona / sage-femme
 65120 prematuro / prématué
 65130 aborto / avortement
 65140 hijo nacido tardíamente / enfant inattendu
 65150 amamantar / allaiter
 65160 nodriza / nourrice
 65170 destetar / sevrer
 65180 hacer el amor / faire l'amour
 65190 estéril / stérile

66. La niñez / l'enfance

- 66010 nacer / naître
 66020 bautismo / baptême

- 66030 padrino / parrain
 66040 madrina / marraine
 66050 ahijado,-a / filleul,-e
 66060 cuna / berceau
 66070 pañal / couche, lange
 66080 mamar / têter
 66090 eructo / rot
 66100 beso / baiser
 66110 andaderas de los niños / objet servant à faire premiers pas
 66120 hacer cosquillas / chatouiller
 66130 reir / rire
 66140 llorar / pleurer
 66150 miedoso / peureux
 66160 travieso / espiègle
 66170 imitar a los otros / singer, imiter
 66180 reprender / réprimander
 66190 tímido / timide
 66200 pellizco / pinçon
 66210 bofetada / gifle
 66220 chico que tiene gustos de chicas / garcon qui a des goûts de fille
 66230 chica que juega como chico / fille qui joue comme un garçon

67. Los juegos / les divertissements

- 67010 divertirse / amuser (s')
 67020 ruido / bruit
 67030 juego / jeu
 67040 jugar a las canicas (bolas) / jouer aux billes
 67050 peón (trompa) / toupie
 67060 jugar a los bolos / jouer aux quilles
 67070 diestro / adroit
 67080 torpe / maladroit
 67090 jugar al escondite / cache-cache
 67100 ganar / gagner
 67110 perder / perdre
 67120 prenda / gage
 67130 momento de tregua en el juego / "pouce", répit pour le jeu
 67140 cara o cruz / pile ou face
 67150 gallinita ciega (a la) / colin-maillard
 67160 juego de la taba / osselets
 67170 tres en raya / marelle-1
 67180 tejuelo, rayuela / marelle-2
 67190 pata coja (a la) / cloche-pied (à)
 67200 columpio / escarpolette
 67210 jugar a salto de carnero / sauté-mouton-1
 67220 pídola / saute-mouton-2
 67230 muñeca / poupee
 67240 honda / fronde-1

67250 tiragomas / fronde-2

67260 silbido / sifflet

68. Los deportes / les sports, jeux

68010 pelota / pelote

68020 pelota a mano / main nue (à)

68030 bote / rebond

68040 volea (de), al aire / volée (de)

68050 tanto / point

68060 quedar en cero / ne faire aucun point

68070 pruebas de bueyes / compétition de boeufs

68080 unidad de distancia / unité de distance

68090 luchas de carneros / combats de béliers

68100 juego de vaquillas-1 / jeux de vachettes-1

68110 juego de vaquillas-2 / jeux de vachettes-2

68120 barra / barre

68130 llevar pesos / porter de poids

68140 juegos de cartas (clases) / jeux de cartes (types)

68150 triunfo / atout

68160 danzarín / danseur

68170 paso de baile / pas (de danse)

68180 bersolari / improvisateur

68190 reuniones para desgranar maíz / veillées pour dépouiller le maïs

68200 acordeón / accordéon

68210 tamboril / tambourin

68220 chistu / chistu

68230 rebote / rebot

69. Las cualidades y vicios / les qualités et défauts

69010 costumbre / habitude

69020 amor / amour

69030 valentía / courage

69040 esperanza / espérance

69050 compasión / pitié

69060 deseo / envie

69070 envidia / jalouse

69080 holgazán / fainéant

69090 desgraciado / malheureux

69100 fuerte / fort

69110 recto / droit

69120 carácter / caractère

69130 tonto / idiot

69140 blasfemia / juron

69150 ajar / jeter un sort

70. Los defectos físicos / les infirmités

- 70010 sordo / sourd
 70020 mudo / muet
 70030 tartamudo / bégue
 70040 manco / manchot
 70050 jorobado / bossu
 70060 bocio / goitre
 70070 cojo / boiteux
 70080 muleta / béquille
 70090 inválido / invalide

71. Las enfermedades de la piel / Les affections de la peau

- 71010 piel / peau
 71020 arruga / ride
 71030 ántrax / furoncle
 71040 orzuelo / orgelet
 71050 callo en el pie / cor
 71060 sabañón / engelure
 71070 ampolla / ampoule
 71080 verruga / verrue
 71090 pus / pus
 71100 lunar / grain de beauté
 71110 herida / blessure
 71120 infectarse / envenimer (s')
 71130 cardenal (equimosis) / ecchymose, "bleu"
 71140 cicatriz / cicatrice
 71150 hemorroides, almorrrana / hémorroïde
 71160 picor / démangeaison

72. Las enfermedades / les maladies

- 72010 enfermo / malade
 72020 fiebre / fièvre
 72030 resfriado / rhume
 72040 tos / toux
 72050 ronco / enrroué
 72060 diarrea / diarrhée
 72070 náuseas / nausées
 72080 vomitar / vomir
 72090 sarampión / rougeole
 72100 varicela / varicelle
 72110 paperas (inflamación) / oreillons
 72120 tosferina / coqueluche
 72130 difteria / diphtérie-croup
 72140 epidemia / épidémie
 72150 ictericia / jaunisse
 72160 angina / angine

- 72170 pulmonía / pneumonie
 72180 tuberculosis / tuberculose
 72190 tétano / tétonos
 72200 cáncer / cancer
 72210 sífilis / syphilis, petite vérole
 72220 asma / asthme
 72230 hernia / hernie
 72240 dolor / douleur
 72250 dolor de cintura / tour de rein
 72260 gemido / gémissement
 72270 médico / médecin
 72280 medicamento / remède
 72290 curar / guérir
 72300 salud / santé
 72310 desvanecerse / évanouir (s')
 72320 fatiga / fatigue
 72330 suspiro / soupir
 72340 cuidar / soigner
 72350 empeorar / empirer
 72360 delirio / délire

73. La muerte / la mort

- 73010 agonía / agonie
 73020 muerte / mort
 73030 morir (eufemismo) / mourir (euphémisme)
 73040 suicidarse / suicider (se)
 73050 cadáver / cadavre
 73060 ataúd / cercueil
 73070 porteador del féretro / porteur
 73080 camino de los muertos / chemin des morts
 73090 funeral / enterrement, obsèques
 73100 cementerio / cimetière
 73110 luto (de) / deuil (en)
 73120 comida de funerales / repas des funérailles
 73130 novena / neuvaine
 73140 difunto / feu, défunt
 73150 almas errantes / âmes errantes

74. El matrimonio / le mariage

- 74010 casarse / marier (se)
 74020 novio / fiancé
 74030 novia / fiancée
 74040 recién casados / mariés
 74050 esposo / époux
 74060 esposa / épouse
 74070 padrino, madrina de boda / garçon, demoiselle d'honneur

- 74080 *ajuar de la novia / trousseau de la mariée*
 74090 *cortejo de la novia / cortège de la mariée*
 74100 *dote / dot*
 74110 *obstáculo de matrimonio / barrière de mariage*
 74120 *músico / musicien*
 74130 *viudo / veuf*
 74140 *viuda / veuve*
 74150 *separado / séparé, -(e)*
 74160 *solterón / célibataire (homme)*
 74170 *solterona / célibataire (femme)*
 74180 *cencerrada / charivari*

75. La vida social / la vie sociale

- 75010 *madre / mère*
 75020 *padre / père*
 75030 *madre soltera / fille-mère*
 75040 *hijo / fils*
 75050 *hija / fille*
 75060 *parecerse, semejarse / ressembler (se)*
 75070 *chico / garçon*
 75080 *chica / fille*
 75090 *muchacho / jeune homme*
 75100 *muchacha / jeune fille*
 75110 *juventud / jeunesse*
 75120 *joven / jeunes*
 75130 *hombre / homme*
 75140 *mujer / femme*
 75150 *anciano / vieillard*
 75160 *anciana / vieille femme*

76. El parentesco / la parenté

- 76010 *hermano de hermano / frère de frère*
 76020 *hermana de hermano / soeur de frère*
 76030 *hermano de hermana / frère de soeur*
 76040 *hermana de hermana / soeur de soeur*
 76050 *tío / oncle*
 76060 *tía / tante*
 76070 *sobrino / neveu, nièce*
 76080 *primo hermano / cousin germain*
 76090 *prima hermana / cousine germaine*
 76100 *abuelo / grand-père*
 76110 *abuela / grand-mère*
 76120 *nieto / petit-fils*
 76130 *nieta / petite-fille*
 76140 *cuñado / beau-frère*
 76150 *cuñada / belle-soeur*

- 76160 yerno / gendre
 76170 nuera / bru
 76180 suegro / beau-père
 76190 suegra / belle-mère
 76200 padrastro / parâtre
 76210 madrastra / marâtre
 76220 hermanastro / demi-frère
 76230 hermanastra / demi-soeur
 76240 parentesco / parenté

77. La religión / la religion

- 77010 iglesia / église
 77020 pórtico (de la iglesia) / porche
 77030 vela, candela / chandelle
 77040 pila bautismal / fonts baptismaux
 77050 agua benitera / bénitier
 77060 altar / autel
 77070 parroquia / paroisse
 77080 cura / prêtre
 77090 párroco / curé
 77100 obispo / évêque
 77110 catecismo / catéchisme
 77120 sermón / sermon
 77130 peregrinación / pélerinage
 77140 monaguillo / servant de messe
 77150 serora / béate
 77160 rogativa / rogation

78. Creencias / croyances

- 78010 rezar / prier
 78020 Virgen (la) / La Vierge
 78030 Dios / Dieu
 78040 evangelio / évangile
 78050 infierno / enfer
 78060 purgatorio / purgatoire
 78070 santiguarse / signer (se)
 78080 ángel / ange
 78090 diablo, demonio / diable
 78100 bruja / sorcier, sorcière
 78110 hada / fée
 78120 duende / lutin

79. El trabajo, los trabajadores / le travail, les travailleurs

- 79010 trabajar / travailler
 79020 mano de obra / main d'oeuvre

- 79030 oficio / métier
 79040 dueño / patron
 79050 campesino / paysan
 79060 criado / domestique
 79070 criada / servante
 79080 boyero / bouvier
 79090 pastor / berger
 79100 vaquero / vacher
 79110 jornalero / journalier
 79120 temporero / saisonnier
 79130 romper el contrato / dédire (se)

80. Oficios / les métiers et les outils

- 80010 molino / moulin
 80020 molinero / meunier
 80030 embalse / barrage
 80040 caz / bief
 80050 depósito / réservoir
 80060 compuerta / vanne
 80070 saetín / conduit
 80080 volandera / meule
 80090 tolva / trémie
 80100 cítola / claquet
 80110 moler / moudre
 80120 cedazo / blutoir
 80130 salvado (de cereales) / son
 80210 carpintero / charpentier
 80220 banco de carpintero / établi
 80230 torno / étau
 80240 cepillo de carpintero / rabot
 80250 garlopa / varlope
 80260 lima / lime
 80270 viruta / copeau
 80280 cincel / ciseau à bois
 80290 escuadra / équerre
 80300 plana de carpintero / plane
 80310 taladro / tarière
 80320 berbiquí / villebrequin
 80330 tenazas / tenailles
 80340 martillo / marteau
 80350 palanca / levier
 80360 accionar una palanca / actionner un levier
 80410 cantero / maçon
 80420 albañil / plâtrier
 80430 llana / spatule
 80440 palustre / truelle
 80450 yeso / plâtre

- 80460 revocar / crêpir
 80610 mina / mine
 80620 hierro / fer
 80630 acero / acier
 80640 herrero / forgeron
 80650 fuele de forja / soufflet de forge
 80660 yunque / enclume
 80670 delantal del herrero / tablier de forgeron
 80680 calderero / chaudronnier
 80690 cobre / cuivre
 80700 estaño / étain
 80710 oro / or
 80720 plata / argent
 80730 plomo / plomb
 80740 mineral de hierro / mineraï de fer
 80750 goa / matte
 80760 crisol / creuset
 80770 fundición / fonderie
 80780 horno de calcinación del mineral / four de calcination du mineraï
 80790 pared del horno / parois du foyer
 80800 placa del fondo del horno / plaque du fond du foyer
 80810 masa de hierro medio fundido mezclada con escorias/ masse de fer à demi-fondu mêlé de scories
 80820 obreros según su trabajo / ouvriers (classes)
 80830 caolín / kaolin

81. El barco y el equipaje / le bateau et l'équipage

- 81010 barco / bateau
 81020 obra muerta / oeuvre morte
 81030 obra viva / oeuvre vive, carène
 81040 vela / voile
 81050 mástil / mât
 81060 puente / pont
 81070 cubierta / tillac
 81080 cala, bodega / cale
 81090 máquina / machines
 81100 estrave, roda / étrave
 81110 codaste / étambot
 81120 timón / gouvernail
 81130 caña de timón / barre
 81140 hélice / hélice
 81150 áncora / ancre
 81160 rezón / grappin
 81170 polea, motón / poulie
 81180 aparejo / gréement
 81190 cabestrante / cabestan
 81200 lastre / lest

- 81210 calado de un barco / tirant d'eau
 81220 babor / babord
 81230 estribor / tribord
 81240 borda / bordage
 81250 proa / proue
 81260 popa / poupe
 81270 remolcador / remorqueur
 81280 chalupa / chaloupe
 81290 trainera / pinasse
 81300 chalana / chaland
 81310 cofre para el material / coffre à matériel
 81320 achicador de agua / écope
 81330 banco de boga / banc de nage
 81340 escáalamo, tolete / tolet, chandelier
 81350 timonel / barreur
 81360 calafatear / calfater
 81370 listo / paré
 81380 marca / amer
 81390 tomar rumbo / mettre le cap
 81400 cambiar de rumbo 180 / éviter
 81410 balanceo (de barco) / roulis
 81420 cabeceo / tangage
 81430 encallar / échouer
 81440 naufragar / naufrager
 81450 boyo / bouée
 81460 nudo / noeud
 81470 milla / mille
 81480 brújula / compas
 81490 pirata / pirate
 81500 armador / armateur
 81510 propietario del barco / propriétaire (du bateau)
 81520 tripulación / équipage
 81530 capitán / capitaine
 81540 grumete / mousse
 81550 marinero / marin de commerce
 81560 patrón / patron

82. La pesca marina / la pêche en mer

- 82010 pescador / marin de pêche
 82020 impermeable, marinera / ciré, vareuse
 82030 aparejos / ligne
 82040 red / filet
 82050 red barredera, traina / chalut
 82060 fondo de red barredera / cul de chalut
 82070 malla / maille
 82080 remendar la red / réparer le filet
 82090 remendador de redes / ramandeur

- 82100 nasa para crustáceos / casier à crustacés
 82110 cebo / appât
 82120 palo / tangon
 82130 huevo de bacalao salado de cebo / rogue
 82140 banco de peces / banc de poissons
 82150 peces sedentarios / poissons sédentaires
 82160 peces de paso / poissons de passage
 82170 picar (en el anzuelo) / ferrer, piquer
 82180 freza, desove / frai
 82190 ano del pez / anus de poisson
 82200 entrañas del pescado / entrailles de poisson
 82210 vejiga natatoria / vessie natatoire
 82220 espina / arête
 82230 escama / écaille
 82240 moco / mucus
 82250 aleta / nageoire
 82260 vivero de peces / parc
 82270 bichero / gaffe
 82280 volver vacíos de pescar / rentrer bredouille
 82290 sistema de reparto de pesca / à la part
 82300 puja, subasta / enchères
 82310 granel (a) / vrac (en)
 82320 intermediario / mareyeur
 82330 pescadería / poissonnerie
 82340 fiesta de los pescadores / fête des pêcheurs
 82350 cofradía de los marinos / confrérie des marins

83. Otras profesiones / autres métiers

- 83010 zapatero / cordonnier
 83020 lezna / alène
 83030 pez (la) / poix
 83040 barbero / coiffeur
 83050 panadero / boulanger
 83060 tendero / épicier
 83070 quincallero / colporteur
 83080 cestero / vannier
 83090 escuela / école
 83100 maestro / instituteur
 83110 maestra / institutrice
 83120 castigar / punir
 83130 castigo por hablar en vasco / punition pour l'écolier parlant en basque
 83140 hacer novillos (en la escuela) / école buissonnière
 83150 farmacéutico / pharmacien
 83160 arreglo entre familias / arrangement des familles
 83170 juez / juge

84. Vida civil / Vie civile

- 84010 gitano / gitan
 84020 agote / cagot
 84030 idioma / langue, idiome
 84040 lengua vasca / langue basque
 84050 por favor / s'il vous plaît
 84060 gracias / merci
 84070 nombre / prénom
 84071 apellido / nom
 84080 no vascófono / non baskophone
 84090 el que no es del pueblo / qui n'est pas du village
 84100 el que no es del País Vasco / qui n'est pas du Pays Basque
 84110 francés / français
 84120 español / espagnol
 84130 "americano" / "américain"
 84210 ayuntamiento / mairie
 84220 alcalde / maire
 84230 concejal / conseiller municipal
 84240 elección / élection
 84250 bandera / drapeau
 84251 bandera de Euskal Herria / drapeau du Pays Basque
 84260 guardia civil / gendarme
 84270 soldado / soldat
 84271 soldado vasco / soldat du Pays Basque
 84410 mercado / marché
 84420 feria / foire
 84430 regatear / marchander
 84440 caro / cher
 84450 barato / bon marché
 84460 prestar (hacer un préstamo) / emprunter
 84470 deuda / dette
 84480 mendigo / mendiant
 84490 limosna / aumône
 84500 posada / auberge

85. Los pesos, las medidas, el dinero / les poids et mesures

- 85010 balanza / balance
 85020 libra / livre
 85030 docena / douzaine
 85040 medidas de superficie / mesures de surface
 85050 medidas de granos / mesures de grains
 85060 medidas de capacidad / mesures de capacité
 85070 medidas de peso / mesures de poids
 85080 medidas de distancia / mesures de distance
 85090 dinero / argent
 85100 tener cambios / monnaie (avoir de la)
 85110 perra chica / sou

- 85120 perra gorda / centime
 85130 escudo / écu
 85140 franco / franc
 85150 real / real
 85160 peseta / peseta
 85170 duro / duro
 85180 medidas de heno / mesures de foin
 85190 medidas de leña / mesures de bois
 85200 colores / couleurs
 85201 blanco / blanc
 85202 negro / noir
 85203 rojo / rouge
 85204 verde / vert
 85205 amarillo / jaune
 85206 azul / bleu

86. Morfología nominal: declinación de los nombres comunes / Morphologie nominale: déclinaison des noms communs

- 86010 -a +a
 86020 -a +ak
 86030 -a +ak
 86040 -a +ek
 86050 -a +ari
 86060 -a +ei
 86070 -a +ren
 86080 -a +aren
 86090 -a +en
 86100 -a +tan
 86110 -a +an
 86120 -a +etan
 86130 -a + arengan
 86140 -e +a
 86150 -e +ak
 86160 -e +ak
 86170 -e +ek
 86180 -e +ari
 86190 -e +ei
 86200 -e +ren
 86210 -e +aren
 86220 -e +en
 86230 -e +tan
 86240 -e +an
 86250 -e +etan
 86260 -e +arengan
 86270 -i +a
 86280 -i +ak

86290 -i +ak
86300 -i +ek
86310 -i +ari
86320 -i +ei
86330 -i +ren
86340 -i +aren
86350 -i +en
86360 -i +tzat
86370 -i +tan
86380 -i +an
86390 -i +etan
86400 -i +arengan
86410 -o +a
86420 -o +ak
86430 -o +k
86440 -o +ak
86450 -o +ek
86460 -o +ri
86470 -o +ari
86480 -o +ei
86490 -o +rik
86500 -o +ren
86510 -o +aren
86520 -o +en
86530 -o +rekin
86540 -o +arekin
86550 -o +eakin
86560 -o +rengatik
86570 -o +arengatik
86580 -o +engatik
86590 -o +rentzat
86600 -o +arentzat
86610 -o +entzat
86620 -o +(ta)z
86630 -o +az
86640 -o +ez
86650 -o +tzat
86660 -o +tan
86670 -o +an
86680 -o +etan
86690 -o +tako
86700 -o +ko
86710 -o +etako
86720 -o +tatik
86730 -o +tik
86740 -o +etatik
86750 -o +tara
86760 -o +ra

86770 -o +etara
 86780 -o +rantz
 86790 -o +raino
 86800 -o +rengan
 86810 -o +arengan
 86820 -o +engan
 86830 -o +rengandik
 86840 -o +arengandik
 86850 -o +engandik
 86860 -o +rengana
 86870 -o +arengana
 86880 -o +engana
 86890 -o +arenganantz
 86900 -o +arenganaino

87. Morfología nominal: declinación de nombres comunes / Morphologie nominale: déclinaison des noms communs

87010 -u +a
 87020 -u +ak
 87030 -u +ak
 87040 -u +ek
 87050 -u +ari
 87060 -u +ei
 87070 -u +ren
 87080 -u +aren
 87090 -u +en
 87100 -u +tan
 87110 -u +an
 87120 -u +etan
 87130 -u +arengan
 87140 -ai +a
 87150 -ai +ak
 87160 -ai +ak
 87170 -ai +ek
 87180 -ai +ari
 87190 -ai +ei
 87200 -ai +ren
 87210 -ai +aren
 87220 -ai +en
 87230 -ai +tan
 87240 -ai +an
 87250 -ai +etan
 87260 -ai +arengan
 87270 -konts +a
 87280 -konts +ak
 87290 -konts +k

- 87300 -knts +ak
87310 -knts +ek
87320 -knts +ri
87330 -knts +ari
87340 -knts +ei
87350 -knts +rik
87360 -knts +ren
87370 -knts +aren
87380 -knts +en
87390 -knts +rekin
87400 -knts +arekin
87410 -knts +ekin
87420 -knts +rentzat
87430 -knts +arentzat
87440 -knts +entzat
87450 -knts +(ta)z
87460 -knts +az
87470 -knts +ez
87480 -knts +tzat
87490 -knts +tan
87500 -knts +an
87510 -knts +etan
87520 -knts +ra
87530 -knts +rantz
87540 -knts +raino
87550 -knts +arengan
87560 -knts +arengana
87570 -knts +arenganantz
87580 -u+knts +a
87590 -u+knts +ak
87600 -u+knts +ak
87610 -u+knts +ek
87620 -u+knts +ari
87630 -u+knts +aren
87640 -u+knts +arekin
87650 -u+knts +arentzat
87660 -u+knts +tzat
87670 -u+knts +arengan
87680 -u+knts +arengana
87690 -u+knts +arenganantz
87700 -bok +ok
87710 -bok +ok
87720 -bok +oi
87730 -bok +on
87740 -bok +otan
87750 -bok +ongan
87760 nombres propios / noms propres: -bok +ren
87770 nombres propios / noms propres: -bok +tara

- 87780 nombres propios / noms propres: -bok +rengan
 87790 nombres propios / noms propres: -bok +rengana
 87800 nombres propios / noms propres: -knts +k
 87810 nombres propios / noms propres: -knts +ri
 87820 nombres propios / noms propres: -knts +ren
 87830 -ü + a
 87840 -ü + ak
 87850 -ü + k
 87860 -ü + ak
 87870 -ü + ek
 87880 -ü + ri
 87890 -ü + ari
 87900 -ü + ei
 87910 -ü + ren
 87920 -ü + aren
 87930 -ü + en
 87940 -ü + tan
 87950 -ü + an
 87960 -ü + etan
 87970 -ü + ko

88. Morfología nominal: el adjetivo / morphologie nominale: l'adjectif

- 88010 tan...como / aussi...que
 88020 tanto...como / autant...que
 88030 más (adj.) que / plus (adj.) que
 88040 menos (adj.) que / moins (adj.) que
 88050 más (sust.) que / plus (subst.) que
 88060 menos (sust.) que / moins (subst.) que
 88070 mejor (adb.) / mieux (adv.)
 88080 mejor (adj.) / meilleur (adj.)
 88090 demasiado + adj. / trop + adj.
 88100 demasiado + sust. / trop + subst.
 88110 el más / le plus
 88120 el menos / le moins
 88130 lo que más / le plus (relative subst.)
 88140 lo que menos / le moins (relative subst.)
 88150 lo mejor / le meilleur, le mieux
 88160 marca del atributo / marque de l'attribut
 88170 marca del atributo / marque de l'attribut
 88210 uno / un
 88220 dos / deux
 88230 tres / trois
 88240 cuatro / quatre
 88250 cinco / cinq
 88260 seis / six
 88270 siete / sept

- 88280 ocho / huit
 88290 nueve / neuf
 88300 diez / dix
 88310 once / onze
 88320 doce / douze
 88330 trece / treize
 88340 catorce / quatorze
 88350 quince / quinze
 88360 dieciseis / seize
 88370 diecisiete / dix-sept
 88380 dieciocho / dix-huit
 88390 diecinueve / dix-neuf
 88400 veinte / vingt
 88410 treinta / trente
 88420 sesenta / soixante
 88430 ochenta / quatre-vingts
 88440 cien / cent
 88450 doscientos / deux-cent
 88460 veintiseis mil seiscientos veintisiete/vingt-six mille six cent vingt-sept
 88470 uno (pronombre numeral) / un (pronom numéral)
 88480 dos (pronombre numeral) / deux (pronom numéral)
 88490 primer(o) / premier
 88500 segundo / deuxième
 88510 tercero / troisième
 88520 medio / demi
 88530 tercio / tiers
 88540 cuarto / quart
 88550 uno a cada / un à chacun
 88560 3.000 a cada / 3.000 à chacun
 88570 tú y yo / tous les deux
 88580 dos veces / deux fois
 88590 las 13.00 horas / il est une heure
 88600 las 4,30 / il est 4h 30
 88610 las 4,45 / il est 4h 45

89. Morfología nominal: demostrativos... / démonstratifs...

- 89010 aquí / ici
 89020 de aquí/ d'ici
 89030 a aquí /vers ici
 89040 este (absolutivo sing.) / ce (abs. sing.)
 89050 estos (absolutivo pl.) / ces (abs. pl.)
 89060 este (ergativo sing.) / ce (erg. sing.)
 89070 estos (ergativo pl.) / ces (erg. pl.)
 89100 de este / de ce
 89110 de estos / de ces
 89120 ahí / là
 89130 de ahí / de là

- 89140 a ahí / vers là
89150 ese (absolutivo sing.) / ce-là 2ème degré (abs. sing.)
89160 esos (absolutivo pl.) / ces-là (abs.pl.)
89170 ese (ergativo sing.) / ce-là (erg.sing.)
89180 esos (ergativo pl.) / ces-là (erg. pl.)
89190 a ese / à ce-là
89200 a esos / à ces-là
89210 de ese / de ce-là
89220 de esos / de ces-là
89230 allí / là-bas
89240 de allí / de là-bas
89250 a allí / vers là-bas
89260 aquel (absolutivo sing.) / ce-là 3ème degré (abs. sing.)
89270 aquellos (absolutivo pl.) / ces-là (abs. pl.)
89280 aquel (ergativo sing.) / ce-là (erg. sing.)
89290 aquellos (ergativo pl.) / ces-là (erg. pl.)
89300 a aquel / à ce-là
89310 a aquellos / à ces-là
89320 de aquel / de ce-là
89330 de aquellos / de ces-là
89340 tan (1.º grado) / tellement, tant que (1er degré)
89350 tan (2.º grado) / tellement, tant que (2ème degré)
89360 tan (3.º grado) / tellement, tant que (3ème degré)
89370 tanto (1.º grado) / (au)tant (1ème degré)
89380 tanto (2.º grado) / (au)tant (2ème degré)
89390 tanto (3.º grado) / (au)tant (3ème degré)
89400 yo / je
89410 a mí / à moi
89420 tú / vous
89430 vosotros / vous
89440 yo mismo / moi-même
89450 tú mismo / toi-même
89460 vosotros mismos / vous-mêmes
89470 este mismo / celui-ci même
89480 ese misno / celui-là même
89490 él mismo / lui-même
89500 ellos mismos / eux-mêmes
89510 de él mismo / son
89520 de ellos mismos / leur
89600 algunos (absolutivo) / quelques (abs.)
89610 algún (ergativo sing.) / un (erg. sing.)
89620 algunos (ergativo pl.) / quelques (erg.)
89630 a algún / à quelques
89640 de algún / d'un
89650 de algunos / de quelques
89660 en algún / en un
89670 todo/a(s) / tout-tous
89680 todo/a(s) / tout-tous

- 89690 mucho/a(s) / beaucoup
 89700 bastante / assez
 89710 ¿quién(es)? / qui?
 89720 ¿qué? / quoi?
 89730 ¿cuál(es)? / quel? lequel?
 89740 ¿cómo? / comment?
 89750 ¿cuánto(s)? / combien?
 89760 ¿dónde? / où?
 89770 ¿cuándo? / quand?
 89780 ¿desde cuándo? / depuis quand ?
 89790 cualquier cosa / quelconque, n'importe quoi
 89800 cualquiera / n'importe qui, n'importe lequel
 89810 en cualquier lugar / n'importe où
 89820 de cualquier manera / n'importe comment
 89830 alguien (+afirm.) / quelqu'un (+affirm.)
 89840 alguien (-afirm.) / quelqu'un (-affirm.)
 89850 algo (+afirm.) / quelque chose
 89860 algo (-afirm.) / quelque chose
 89870 alguno/a(s) (+afirm.) / quelque(s) (+affirm.)
 89880 en algún sitio (+afirm.) / quelque part (+affirm.)
 89890 en algún sitio (-afirm.) / quelque part (-affirm.)
 89900 alguna vez (+afirm.) / quelquefois (+affirm.)
 89910 alguna vez (-afirm.) / quelquefois (-affirm.)
 89920 de alguna manera (+afirm.) / de quelque manière (+affirm.)
 89930 de alguna manera (-afirm.) / de quelque manière (-affirm.)
 89940 nada / rien
 89950 nadie / personne
 89960 ningun(o) / aucun
 89970 de ninguna manera / en aucune manière

90. Morfología verbal / morphologie verbale Auxiliares / auxiliaires: izan, *edin, *edun

- 90010 IZAN [+orain, ni]
 90020 IZAN [+orain, hi (9)]
 90030 IZAN [+orain, hura]
 90040 IZAN [+orain, gu]
 90050 IZAN [+orain, zu]
 90060 IZAN [+orain, zuek]
 90070 IZAN [+orain, haiak]
 90080 IZAN [+iragan, ni]
 90090 IZAN [+iragan, hi]
 90100 IZAN [+iragan, hura]
 90110 IZAN [+iragan, gu]
 90120 IZAN [+iragan, zuek]

(9) Masculino y femenino / masculin et féminin.

- 90130 IZAN [+iragan, haiek]
90140 IZAN [-orain -iragan, ni]
90150 IZAN [-orain -iragan, hi]
90160 IZAN [-orain -iragan, huran]
90170 IZAN [-orain -iragan, gu]
90180 IZAN [-orain -iragan, zuek]
90190 IZAN [-orain -iragan, haiek]
90200 IZAN [+ahal, +orain, huran]
90210 IZAN [+ahal, +iragan, huran]
90220 IZAN [+ahal, -orain -iragan, huran]
90310 *EDIN [+orain, huran]
90320 *EDIN [+orain, haiek]
90330 *EDIN [+iragan, huran]
90340 *EDIN [+iragan, haiek]
90350 *EDIN [-orain -iragan, huran]
90360 *EDIN [+ahal, +orain, huran]
90370 *EDIN [+ahal, +iragan, huran]
90380 *EDIN [+ahal, -orain -iragan, huran]
90390 *EDIN [+agint, hi]
90410 IZAN [+orain, huran-niri]
90420 IZAN [+orain, huran-hiri(andr.)]
90430 IZAN [+orain, huran-hiri(giz.)]
90440 IZAN [+orain, huran-hari]
90450 IZAN [+orain, huran-guri]
90460 IZAN [+orain, huran-zuei]
90470 IZAN [+orain, huran-haien]
90480 IZAN [+orain, haiek-hari]
90490 IZAN [+orain, haiek-haien]
90500 IZAN [+orain, ni-hari]
90510 IZAN [+orain, zu-hari]
90520 IZAN [+iragan, huran-niri]
90530 IZAN [+iragan, huran-hiri (andr.)]
90540 IZAN [+iragan, huran-hiri (giz.)]
90550 IZAN [+iragan, huran-hari]
90560 IZAN [+iragan, huran-guri]
90570 IZAN [+iragan, huran-zuei]
90580 IZAN [+iragan, huran-haien]
90590 IZAN [+iragan, haiek-hari]
90600 IZAN [+iragan, ni-hari]
90610 IZAN [-orain -iragan, huran-hari]
90620 *EDUN [+orain, huran-hari]
90700 *EDUN [+orain, nik-hura]
90710 *EDUN [+orain, hik(andr.)-hura]
90720 *EDUN [+orain, hik(giz.)-hura]
90730 *EDUN [+orain, hark-hura]
90740 *EDUN [+orain, guk-hura]
90750 *EDUN [+orain, zuek-hura]
90760 *EDUN [+orain, haiek-hura]

- 90770 *EDUN [+orain, hark-haiek]
 90780 *EDUN [+orain, haiiek-haiek]
 90790 *EDUN [+orain, hark-ni]
 90800 *EDUN [+orain, zuk-ni]
 90810 *EDUN [+orain, haiiek-ni]
 90820 *EDUN [+orain, hark-gu]
 90830 *EDUN [+iragan, nik-hura]
 90840 *EDUN [+iragan, hik-hura]
 90850 *EDUN [+iragan, hark-hura]
 90860 *EDUN [+iragan, guk-hura]
 90870 *EDUN [+iragan, zuek-hura]
 90880 *EDUN [+iragan, haiiek-hura]
 90890 *EDUN [+iragan, hark-haiek]
 90900 *EDUN [+iragan, hark-ni]
 90910 *EDUN [+iragan, zuk-ni]
 90920 *EDUN [+iragan, haiiek-ni]
 90930 *EDUN [+iragan, hark-gu]
 90940 *EDUN [-orain -iragan, hark-hura]
 90950 *EDUN [-orain -iragan, haiiek-hura]
 90960 *EDUN [-orain -iragan, hark-haiek]
 90970 *EDUN [+ahal, +orain, hark-hura]
 90980 *EDUN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 90990 *EDUN [+ahal, -orain -iragan, hark-haiek]

91. Morfología verbal /morphologie verbale Auxiliares / auxiliaires: *ezan, *edun

- 91010 *EZAN [+orain, nik-hura]
 91020 *EZAN [+orain, hik(giz.)-hura]
 91030 *EZAN [+orain, hark-hura]
 91040 *EZAN [+orain, hark-haiek]
 91050 *EZAN [+orain, hark-ni]
 91060 *EZAN [+iragan, nik-hura]
 91070 *EZAN [+iragan, hark-hura]
 91080 *EZAN [+iragan, hark-haiek]
 91090 *EZAN [+iragan, hark-ni]
 91100 *EZAN [-orain -iragan, hark-hura]
 91110 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura]
 91120 *EZAN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 91130 *EZAN [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 91140 *EZAN [+agint, zuk-hura]
 91150 *EZAN [+agint, zuk-haiek]
 91210 *EDUN [+orain, nik-hura-hari]
 91220 *EDUN [+orain, hik(andr.)-hura-hari]
 91230 *EDUN [+orain, hik(giz.)-hura-hari]
 91240 *EDUN [+orain, hark-hura-hari]
 91250 *EDUN [+orain, hark-haiek-hari]

- 91260 *EDUN [+orain, guk-hura-hari]
 91270 *EDUN [+orain, zuk-hura-hari]
 91280 *EDUN [+orain, haiek-hura-hari]
 91290 *EDUN [+orain, hark-hura-hiri(andr.)]
 91300 *EDUN [+orain, hark-hura-hiri(giz.)]
 91310 *EDUN [+orain, hark-hura-zuri]
 91320 *EDUN [+orain, zuk-hura-niri]
 91330 *EDUN [+orain, nik-hura-hiri(giz.)]
 91340 *EDUN [+orain, hark-hura-haiei]
 91350 *EDUN [+orain, haiek-hura-haiei]
 91360 *EDUN [+iragan, nik-hura-hari]
 91370 *EDUN [+iragan, hik-hura-hari]
 91380 *EDUN [+iragan, hark-hura-hari]
 91390 *EDUN [+iragan, hark-haiek-hari]
 91400 *EDUN [+iragan, guk-hura-hari]
 91410 *EDUN [+iragan, zuk-hura-hari]
 91420 *EDUN [+iragan, haiek-hura-hari]
 91430 *EDUN [+iragan, haiek-haiek-hari]
 91440 *EDUN [+iragan, hark-hura-hiri(giz.)]
 91450 *EDUN [+iragan, hark-hura-zuri]
 91460 *EDUN [+iragan, hik-hura-niri]
 91470 *EDUN [+iragan, hark-hura-haiei]
 91480 *EDUN [+iragan, haiek-hura-haiei]
 91490 *EDUN [-orain -iragan, hark-hura-hari]
 91510 *EZAN [+orain, hark-hura-hari]
 91520 *EZAN [+orain, hark-hura-niri]
 91530 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura-hari]
 91540 *EZAN [+agint, zuk-hura-niri]

92. Morfología verbal /morphologie verbale formas simples / verbes synthétiques

- 92010 JOAN [+orain, hora]
 92020 JOAN [+orain, zuek]
 92030 JOAN [+orain, haiek]
 92040 JOAN [+iragan, ni]
 92050 JOAN [+iragan, hora]
 92060 JOAN [+agint, zu]
 92070 JOAN [+orain, hora-hari]
 92110 EGON [+orain, hora]
 92120 EGON [+orain, zuek]
 92130 EGON [+orain, haiek]
 92140 EGON [+iragan, ni]
 92150 EGON [+iragan, hora]
 92160 EGON [-orain, -iragan, hora]
 92170 EGON [+agint, zu]
 92180 EGON [+orain, hora-hari]

- 92210 ETORRI [+orain, hura]
92220 ETORRI [+orain, zuek]
92230 ETORRI [+orain, haiek]
92240 ETORRI [+iragan, ni]
92250 ETORRI [+iragan, hura]
92260 ETORRI [+agint, zu]
92270 ETORRI [+agint, zuek]
92280 ETORRI [+orain, hura-hari]
92310 IBILI [+orain, hura]
92320 IBILI [+orain, zuek]
92330 IBILI [+orain, haiek]
92340 IBILI [+iragan, ni]
92350 IBILI [+iragan, hura]
92360 IBILI [+agint, zu]
92410 EDUKI [+orain, nik-hura]
92420 EDUKI [+orain, hark-hura]
92430 EDUKI [+orain, guk-hura]
92440 EDUKI [+orain, zuek-hura]
92450 EDUKI [+orain, haiek-hura]
92460 EDUKI [+orain, hark-haiiek]
92470 EDUKI [+iragan, nik-hura]
92480 EDUKI [+iragan, hark-hura]
92510 EKARRI [+orain, hark-hura]
92520 EKARRI [+orain, zuek-hura]
92530 EKARRI [+orain, haiek-hura]
92540 EKARRI [+orain, hark-haiiek]
92550 EKARRI [+iragan, nik-hura]
92560 EKARRI [+iragan, hark-hura]
92570 EKARRI [+iragan, hark-ni]
92610 ERAMAN [+orain, nik-hura]
92620 ERAMAN [+orain, hark-hura]
92630 ERAMAN [+orain, zuek-hura]
92640 ERAMAN [+orain, haiek-hura]
92650 ERAMAN [+orain, hark-haiiek]
92660 ERAMAN [+iragan, nik-hura]
92670 ERAMAN [+iragan, hark-hura]
92710 JAKIN [+orain, nik-hura]
92720 JAKIN [+orain, hark-hura]
92730 JAKIN [+orain, zuek-hura]
92740 JAKIN [+orain, haiek-hura]
92750 JAKIN [+orain, hark-haiiek]
92760 JAKIN [+iragan, nik-hura]
92770 JAKIN [+iragan, hark-hura]
92780 JAKIN [-orain -iragan, hark-hura]
92810 -IRO [+ahal, +orain, nik-hura]
92820 -IRO [+ahal, +orain, hark-hura]
92830 -IRO [+ahal, +orain, hark-haiiek]
92840 -IRO [+ahal, +iragan, hark-hura]

92850 -IRO [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]

**93. Morfología verbal /morphologie verbal
el alocutivo (hika) / l'allocutif (tutoyé)**

- 93010 IZAN [+orain, hora]
 93020 IZAN [+iragan, hora]
 93030 IZAN [-orain -iragan, hora]
 93040 IZAN [+ahal, -orain -iragan, hora]
 93050 *EDIN [+ahal, -orain -iragan, hora]
 93110 IZAN [+orain, hora-niri]
 93120 IZAN [+orain, hora-hari]
 93130 IZAN [+orain, ni-hari]
 93140 IZAN [+iragan, hora-hari]
 93150 IZAN [+iragan, hora-niri]
 93210 *EDUN [+orain, nik-hura]
 93220 *EDUN [+orain, hark-hura]
 93230 *EDUN [+orain, guk-hura]
 93240 *EDUN [+orain, haiek-hura]
 93250 *EDUN [+orain, hark-haiek]
 93260 *EDUN [+iragan, nik-hura]
 93270 *EDUN [+iragan, hark-hura]
 93280 *EDUN [+iragan, guk-hura]
 93290 *EDUN [+iragan, haiek-hura]
 93300 *EDUN [+iragan, hark-haiek]
 93310 *EDUN [-orain, -iragan, hark-hura]
 93320 *EDUN [+ahal, orain, hark-hura]
 93330 *EDUN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 93340 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura]
 93350 *EZAN [+ahal, +iragan, hark-hura]
 93360 *EZAN [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 93410 *EDUN [+orain, nik-hura-hari]
 93420 *EDUN [+orain, hark-hura-hari]
 93430 *EDUN [+orain, hark-haiek-hari]
 93440 *EDUN [+orain, guk-hura-hari]
 93450 *EDUN [+orain, haiek-hura-hari]
 93460 *EDUN [+orain, hark-hura-haiet]
 93470 *EDUN [+orain, haiek-hura-haiet]
 93480 *EDUN [+iragan, nik-hura-hari]
 93490 *EDUN [+iragan, hark-hura-hari]
 93500 *EDUN [+iragan, guk-hura-hari]
 93510 *EDUN [+iragan, haiek-hura-hari]
 93520 *EDUN [-orain -iragan, hark-hura-hari]
 93530 *EZAN [+ahal, +orain, hark-hura-hari]
 93610 JOAN [+orain, hora]
 93620 JOAN [+iragan, hora]
 93630 EGON [+orain, hora]

- 93640 EGON [+iragan, hura]
 93650 ETORRI [+orain, hura]
 93660 ETORRI [+iragan, hura]
 93670 IBILI [+orain, hura]
 93680 IBILI [+iragan, hura]
 93710 EDUKI [+orain, hark-hura]
 93720 EDUKI [+iragan, hark-hura]
 93730 EKARRI [+orain, hark-hura]
 93740 EKARRI [+iragan, hark-hura]
 93750 ERAMAN [+orain, hark-hura]
 93760 ERAMAN [+iragan, hark-hura]
 93770 JAKIN [+orain, nik-hura]
 93780 JAKIN [+orain, hark-hura]
 93790 JAKIN [+iragan, hark-hura]
 93800 -IRO [+ahal, +orain, nik-hura]
 93810 -IRO [+ahal, +orain, hark-hura]
 93820 -IRO [+ahal,+iragan, hark-hura]
 93830 -IRO [+ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 93840 -IRO [+ahal, +ahal, -orain -iragan, hark-hura]
 93850 *EZAN [+ahal, +orain, nik-hura]
 93860 *EZAN [+ahal, +iragan, nik-hura]
 93870 *EZAN [+ahal, -orain -iragan, nik-hura]
 93880 *-IO- [+orain, zuk-hura]

94. Sintaxis/syntaxe

- 94010 concordancia del verbo con cuantificadores / concordance du verbe avec quantificateurs
 94020 concordancia del verbo con numerales / concordance du verbe avec numéraux
 94030 el verbo ‘utzi’ (dejar) más caso adlativo / verbe ‘utzi’ (laisser) et cas adlatif
 94040 complemento del nombre verbal / complément du nom verbal
 94050 régimen del verbo ‘acordarse’ / régime du verbe ‘oroitu’ ‘se souvenir’
 94060 estructura de la negativa / structure de la négative
 94070 la restricción / restriction
 94080 marca de interrogación / marques interrogatives
 94090 verbo ‘jakin’ (saber) más nominalización / verbe ‘jakin’ (savoir) plus nominalisation
 94100 tener-haber / avoir auxiliaire / verbe
 94110 ser-estar / être auxiliaire / verbe
 94120 imperfectivo inmediato / imperfectif inmédiat
 94130 imperfectivo inmediato / imperfectif inmédiat
 94140 régimen de ‘lagundu’ / régime de ‘lagundu’
 94150 régimen de ‘afaldu’ / régime de ‘afaldu’
 94160 régimen de ‘jarraiki-segitu’ / régime de ‘jarraiki-segitu’
 94170 régimen de ‘deitu’ / régime de ‘deitu’

- 94180 régimen de ‘ikusi’ (cosas) / régime de ‘ikusi’ (choses)
94190 régimen de ‘ikusi’ (personas) / régime de ‘ikusi’ (personnes)
94200 régimen de ‘mintzatu’ / régime de ‘mintzatu’
94210 régimen de ‘urten-irten’ / régime de ‘urten’
94220 régimen de ‘iraun’ / régime de ‘iraun’
94230 régimen de ‘irakin’ / régime de ‘irakin’
94240 régimen de ‘baliatu’ / régime de ‘baliatu’
94250 verbo regido por ‘berdin’ / verbe régi par ‘berdin’
94260 concordancia de dativo / concordance de datif-1
94270 régimen de ‘ behar’ (necesidad) / régime de ‘ behar’ (nécessité)
94280 régimen de ‘ nahi’ (voluntad) / régime de ‘ nahi’ (volonté)
94290 régimen de ‘ ahal’ (posibilidad) / régime de ‘ ahal’ (possibilité)
94300 régimen de ‘ezin’ (imposibilidad) / régime de ‘ezin’ (impossibilité)
94310 concordancia de datibo / concordance de datif-2
94320 factitivo / factif
94330 iteractivo en -ki / itératif en -ki
94340 elemento inquirido (nombre) / focus (subst.)
94350 elemento inquirido (verbo comp.) / focus (verbe comp.)
94360 elemento inquirido (verbo simple) / focus (verbe simple)
94370 reciprocidad / réciprocité
94380 gerundio / géronditif
94390 marca del participio / participe
94400 antipasivo / antipassif
94410 alocutivo en interrogativas / allocutif dans les interrogatives
94420 alocutivo en subordinadas / allocutif dans les subordonnées
94430 igual / même (idem)
94440 el mismo / même (ipse)
94450 más de / plus de
94460 su (de él) / son
94470 negativa más completiva / négative plus complétive
94480 oraciones causales / causale
94490 oraciones causales / causale
94500 oraciones concesivas / concessives
94510 oraciones temporales / temporelles
94520 oraciones condicionales / conditionnelles
94530 oraciones condicionales / conditionnelles
94540 oraciones temporales / temporelles
94550 ‘jakin’ (saber) más completiva / ‘jakin’ (savoir) plus complétive
94560 ‘uste izan’ (creer) más completiva / ‘uste izan’ (croire, penser) plus complétive
94570 oraciones finales / subordonnées de but
94580 oraciones exclamativas / exclamatrices
94590 interrogativas indirectas / interrogatives indirectes
94600 interrogativas indirectas / interrogatives indirectes
94610 morfema de futuro / morphème de futur
94620 oraciones temporales / temporelles

95. Fonética sintáctica / phonétique combinatoire

95010 -i(c) + bat
95020 -i(c) + da
95030 -i(c) + bat
95040 -u(c) + bat
95050 -u(c) + da
95060 -u(c) + bat
95070 -t + b-
95080 -t + d-
95090 -t + g-
95100 -k + b-
95110 -k + d-
95120 -k + g-
95130 -t + p-
95140 -t + k-
95150 -k + p-
95160 -k + t-
95170 -k + k-
95180 -ts + b-
95190 -ts + d-
95200 -ts + g-
95210 -tz + b-
95220 -tz + d-
95230 -tz + g-
95240 -t + l-
95250 -t + n-
95260 -t + z-
95270 -k + z-
95280 ez + l-
95290 ez + n-
95300 ez + z-
95310 ez + b-
95320 ez + d-
95330 ez + g-
95340 ez + h-
95350 -l + z-
95360 -n + z-
95370 -r + z-

C) AURKIBIDE ALFABETIKOA: ESPAINERAZ

- a la derecha! 24690
 a la izquierda! 24700
 “a los quintos infiernos” 17170
 a pelo 25170
 abadejo 02470
 abarca 64010
 abedul 19210
 abeja 30010
 abeja reina 30020
 abeto 19300
 abonar con cal 43090
 aborto 65130
 abrazadera de la hoja 41250
 abrevadero artificial 24450
 abrevadero natural 24440
 abrevar 24430
 abrigo 62120
 abrigo de la lluvia (al) 08090
 abrigo del viento (al) 08080
 abril 10180
 abrir 34020
 abubilla 05240
 abuela 76110
 abuelo 76100
 acacia 19230
 acantilado 18020
 acariciar 65040
 accionar una palanca 80360
 acebo 20090
 aceite 52020
 acero 80630
 achicador de agua 81320
 acordarse 94050
 acordeón 68200
 acurrucarse 59760
 adelante 24670
 adelante 25240
 adral lateral 38050
 afilar la guadaña 41270
 agacharse 59750
 agonía 73010
 agosto 10220
 agotarse, secarse 08320
 agote 84020
 agua 36430
 agua benitera 77050
 agua clara 14110
 agua corriente 14150
 agua de los platos 52420
 agua turbia 14120
 aguapié 47060
 aguardiente 47140
 agujada 37330
 agujón 01210
 águila real 05060
 aguja 55090
 aguja de punto 55030
 aguja para evacuar 26380
 agujero 15040
 agujero o canalillo 48110
 aguzanieves 05300
 ahijado 66050
 ahogarse 14080
 ahora 11220
 ajo 21100
 ajuar de la novia 74080
 alambre 16050
 álamo temblón 19190
 alas 28040
 alba 11100
 albañil 80420
 albarda 37290
 alca común 05530
 alcalde 84220
 alcatraz común 05510
 aldea 31030
 alerce 19310
 alero 33090
 aleta 82250
 alfarda 33270
 alfiler 55110
 alforja 38300
 alga 02330
 aliara 41280
 aliso 19250
 almáciga 21210
 almas errantes 73150
 almeja 02180
 almejón de sangre 02200
 almiar de heno 42070
 almiar de paja 45040
 almohada 35450

- almuerzo 52360
 alondra 05270
 alpargata 64050
 altar 77060
 alubia 21010
 alud 09100
 alzar, levantar 59840
 amamantar 65150
 amapola 22100
 amarillo 85205
 amarre de madera 24421
 amasar el pan 50060
 amelga 43110
 "americano" 84130
 amor 69020
 ampolla 71070
 anciana 75160
 anciano 75150
 áncora 81150
 andaderas de los niños 66110
 angarilla 38280
 ángel 78080
 angina 72160
 anguila 03010
 angula 03020
 anillo 63100
 año 59300
 año del pez 82190
 anoche 11090
 antes 11320
 antes de ayer 11030
 antiguamente 11210
 ántrax 71030
 anudar 62250
 anular 59610
 año 10270
 año nuevo 12010
 año pasado (el) 10280
 aojar 69150
 apagar 35830
 aparador 35260
 aparatos de pesca (en río) 03110
 aparcero 31090
 aparejo 81180
 aparejos 82030
 apea 19430
 apellido 84071
 apisonar 42110
- aplastar las manzanas 48030
 apoyarse 59860
 aprisco 26270
 arado 39010
 arándano 20050
 araña 01040
 arañar 59680
 arao común 05500
 árbol 19010
 arbolado 19110
 arca o baúl para vestidos 35280
 arce 19220
 arcilla 15060
 arco 33390
 arco de puente 14050
 arco iris 08250
 arcón para grano 45100
 ardilla 06110
 arena 18070
 arenque 02040
 armador 81500
 armario 35270
 armazón 32130
 arnés 37270
 aro 38210
 aro (de los toneles) 47100
 arrancar 23050
 arrastrarse, reptar 59810
 arrecife 18110
 arreglo entre familias 83160
 arrendajo 05450
 arrendar 31100
 arroyo 14030
 arroz 52320
 arruga 71020
 arrugarse 61070
 artesa 35220
 asa 36240
 asado de carne 52270
 asador de castañas 36070
 asaduras 27310
 aseladero 28310
 asiento para ordeñar 26230
 asma 72220
 Asunción de la Virgen 12150
 ataharre 37310
 atajo 17050
 atar la viña 46100

- atardecer 11150
atragantarse 52340
atrás 24680
atrás 25250
atún blanco 02550
atún rojo (cimarrón) 02540
ave de corral 28540
avefría 05140
avejón 01190
avellana 20271
avellano 20270
avena 43020
aventadora 45080
avispa 01200
axila, sobaco 59040
ayer 11020
ayuntamiento 84210
azada 40270
azadilla 40300
azadón 40280
azúcar 52080
azucena 22180
azul 85206
azuzar 29090
baba 24030
babor 81220
babosa 01010
bacalao 02070
bache 17070
badajo 26220
bahía 18210
bajamar 18140
bajar 13090
balanceo (de barco) 81410
balancín 37320
balanza 85010
balar 26480
balcón 33210
ballena 02350
banasta 46170
bancal 21200
banco 35250
banco de arena 18280
banco de boga 81330
banco de carpintero 80220
banco de peces 82140
bandeja de madera 26400
bandera 84250
bandera de Euskal Herria 84251
barato 84450
barba 58560
barbecho 15130
barbero 83040
barbilla 58550
barbo 03080
barco 81010
bardana 22190
barra 68120
barra de arena 18310
barranco 13120
barredero de horno 50070
barzón 37040
bastón para disagregar la cuajada 26390
bautismo 66020
bazo 59220
beber 60100
becada 05150
becerra, novilla 24240
bellota 19180
berberecho 02190
berbiquí 80320
bermejuela 03050
bersolari 68180
beso 66100
besugo 02500
bichero 82270
bifurcación 17120
bígaro 02140
bita 18250
bizco 58250
blanco 85201
blanquear 32170
blasfemia 69140
blusa 62140
boca 58350
bocio 70060
bofetada 66210
boga 03070
bogavante 02240
boina 63020
boj 20110
bola (subir la) 59420
boleto 22280
bonito 02570
boquerón 02060
borda 81240

- borracho 60110
 borracho como... 60120
 borrasca 08170
 borrega 26070
 bosque 19100
 bota (de vino) 60130
 bote 68030
 botionda 26510
 botón 62230
 boyá 81450
 boyero 79080
 brabán 39110
 brazo 59480
 brezo 20130
 brillar, deslumbrar (el sol) 07110
 brote 19060
 brote 23020
 bruja 78100
 brújula 81480
 bruma matinal 08120
 buche 28080
 buey 24180
 buey joven 24220
 buey marino 02290
 bufanda 63030
 búho chico 05220
 buitre 05050
 buñuelo 51120
 burra 25080
 burro 25070
 butrón 03111
 caballa 02090
 caballo 25010
 caballo semental 25020
 caballón 40030
 cabaña de montaña 26280
 cabañuelas 12030
 cabeceo 81420
 cabellos 58030
 cabestrante 81190
 cabeza 58010
 cabeza de ajo 21110
 cabezal delantero 38090
 cabezal, cabezada 37060
 cabo 18100
 cabra 26500
 cabracho 02580
 Cabrilla 19480
 cabrio 19530
 cabrito 26520
 cacarear (la gallinas) 2830
 cachonda 29020
 cachuelo 03060
 cadáver 73050
 cadena de la vaca 24420
 cadera 59160
 caerse 59780
 caja del carro 38100
 cajón 35230
 cal 32150
 cala, bodega 81080
 calabaza 21220
 calabozo 19610
 calado de un barco 81210
 calafatear 81360
 calamar 02010
 calce 38200
 calcetines 62070
 calderero 80680
 caldero 36220
 caldo 52210
 calentador (para cama) 35460
 calera 32160
 calle 17130
 callo 59640
 callo en el pie 71050
 callos 27500
 calor 07120
 calostro 24360
 calvo 58090
 calzón 62040
 cama 35410
 cama 39050
 cama de paja 24500
 camachuelo 05420
 camada (de los animales) 27060
 cambiar de rumbo 180° 81400
 camino 17010
 camino carretil 17080
 camino de los muertos 73080
 camino encajonado 17090
 camisa de hombre 62010
 camisa de mujer 62020
 campanilla (úvula) 58630
 campanilla de invierno 22050
 campesino 79050

- campo cultivado 43080
canal 33060
cáncer 72200
Candelaria 12040
cangrejo de mar 02020
cangrejo de río 03100
cántaro 36490
cantera 15070
cantero 80410
caña 22240
caña de timón 81130
caña/anzuelo 03112
cañadilla 02150
caolín 80830
capa de luto 62170
capitán 81530
capón 28210
cara 58020
cara (de un tejido) 55130
cara o cruz 67140
caracol 01020
carácter 69120
carámbano 09110
carbón 19580
carbonero 05390
carbonero 19600
carbunco 24640
cardar 57040
cardenal (equimosis) 71130
cardencha 22110
carga de paja 45030
cargadero del lagar 48100
carnaval 12060
carne 52250
carne 59350
carne dura, correosa 52290
carnero 26040
carnicero 24740
caro 84440
carpintero 80210
carrera 33330
carreta 38010
carretera 17030
carretilla 38270
carro 38120
carroña 06200
casa 35010
casarse 74010
cascada 14170
cáscara 28160
cáscara de la nuez 20290
cascarilla del trigo 45090
caserío 31040
castaña 20311
castaño 20310
castigar 83120
castigo por hablar en vasco 83130
castillo 31060
castrador, capador 24160
castrar 24150
catecismo 77110
caz 80040
caza (actividad) 06220
cazador 06230
cazo 36610
cazón 02400
cebada 43030
cebar 28450
cebo 82110
cebolla 21080
cedazo 80120
ceja 58180
celo (gata) 29110
cementerio 73100
cemento 32110
cena 52390
cencerrada 74180
cencerros (tipos) 26170
cencerros para caballos 26190
cencerros para las cabras 26210
cencerros para las ovejas 26200
cencerros para vacas 26180
ceniza 54020
centaura, aciano 22090
centollo 02280
cepa 46030
cepillo de carpintero 80240
cepo para cazar pájaros 06215
cepo para cazar ratas... 06216
cepo para cazar topos 06212
cepo para cazar zorras y lobos 06217
cera 30070
cerca 17150
cerca de madera y alambre 16060
cercado 41030
cercas 16040

- cerdo 27010
 cerdo más pequeño de la camada 27070
 cereza 20161
 cerezo 20160
 cerilla 35850
 cerradura 34110
 cerrar 34010
 cerrojo; picaporte 34120
 cesta 46180
 cestero 83080
 chal, mantón 62220
 chalana 81300
 chalupa 81280
 champiñón 22270
 chaparrón 08180
 chapotear 08270
 chaqueta 62110
 charco 08260
 chica 75080
 chica que juega como chico 66230
 chicharrones 27490
 chico 75070
 chico que tiene gustos de las chicas 66220
 chilla 33300
 chillar 28440
 chimenea 36020
 chinche 01120
 chispa 35860
 chistu 68220
 chochín 05310
 chopo 19200
 chorizo (especie de) 27470
 chubasco 08190
 chupar el dedo 58490
 cicatriz 71140
 ciego 58230
 ciempiés 01060
 ciénaga 14140
 ciervo 06170
 ciervo volante 01130
 cigala 02260
 cimiento 32090
 cincel 80280
 cintura, talle 59130
 cinturón 62090
 ciruela 20201
 ciruelo 20200
 citola 80100
 cizaña 22140
 clara 28150
 clavaría ramaria 22290
 clave (del arco) 33400
 clavel 22150
 clavija 38070
 clavija delantera 37220
 clavija maestra 38150
 clavija trasera 37230
 clavijas del yugo 37030
 clavo 64070
 cobertizo 33220
 cobre 80690
 cocear 25210
 cocer 52240
 cochinillo 27050
 cocido 52220
 cocinera 52010
 codaste 81110
 codo 59490
 codorniz 05130
 cofradía de los marinos 82350
 cofre para el material 81310
 cojo 70070
 col, berza 21150
 cola de caballo 22250
 colada 54030
 coladero 36250
 colchón (jergón) 35420
 collar 37300
 colmena 30030
 colmillo 58470
 colocar 36730
 colores 85200
 columna vertebral 59060
 columpio 67200
 comadreja 06040
 comadrona 65110
 comer 60020
 comida 52370
 comida de funerales 73120
 compasión 69050
 compuerta 80060
 concejal 84230
 concha de peregrino 02160
 condimentar 52070

- conejo 28530
congrio 02440
conjunto de casas junto a la iglesia
31020
construir 32080
contrapar 33290
contraventana 34160
copa 48020
copo de nieve 09090
corazón 59180
corbata 62150
corcón 02530
cordel 03114
cordero de un año 26060
cordero recental 26050
cordón umbilical 24340
cormorán grande 05520
cornejo 19290
corniabierta (res) 24110
cornigacha (res) 24100
corniveleta (res) 24090
Corpus Christi 12120
corral 28320
corral 26290
correas 33280
correhuela 22210
correr 59770
corriente de agua 18190
corsé 62180
corte de castaña para asar 20330
cortejo de la novia 74090
corteza 19440
corteza (de pan) 51040
corteza de la nuez 20300
corva 24050
cosecha 44010
coser 55050
costa 18050
costero 19550
costilla 59100
costillas 27210
costumbre 69010
costurera 55060
coyunda 37020
crestá 28050
crestá de una montaña 13030
criada 79070
criado 79060
criba 45050
cribar 45070
crin 25130
crisol 80760
cristal 34150
cruce de caminos 17121
crudo 52230
cuajada 26360
cuajo 26350
Cuaresma 12090
cuarto creciente 07090
cuarto menguante 07070
cuba 47010
cubierta 81070
cubo (de la rueda) 38220
cucaracha 01090
cuchara 36660
cucharón (cazo) 36690
cuchichear 58590
cuchilla (de arado) 39100
cuchillo 36670
cuchillo para matar el cerdo 27160
cucilillo 05230
cuello 58600
cuerda 42090
cuerda de los zapatos 64030
cuerno 24080
cuerpo 59020
cuervo 05470
cuesta 17020
cueva 13190
cuidar 72340
culebra 04090
culo 59290
cuna 66060
cuña 19470
cuña del arado 39080
cuñada 76150
cuñado 76140
cura 77080
curar 72290
curruga zarcera 05330
danzarín 68160
dar a luz 65090
dar concorbos 25200
dar vuelta al heno 42050
darse prisa 11290
dársena 18270

- dedal de coser 55070
 dedo 59570
 dedo del pie 59450
 dedo medio o corazón 59600
 dejar reposar la sidra 48120
 delantal de mujer 62130
 delantal del herrero 80670
 delfín 02360
 delirio 72360
 dental de arado 39030
 dentro 32190
 depósito 80050
 derechos de pasto 26320
 derramar (la leche) 49040
 derribar 32070
 derrumbarse 32060
 desaguadero, vaciadero 47110
 desayuno 52350
 desbordar 14090
 descalzo 64090
 deseo 69060
 desgarrar 56040
 desgraciado 69090
 deslizarse 09131
 desnudo 61050
 despreadura 26430
 despeñarse 13130
 desprendimiento de tierra 08290
 después 11330
 destetar 26260
 destetar 65170
 desvainar 21040
 desván 35040
 desvanecerse 72310
 desvestirse 61040
 desyemar 46110
 deuda 84470
 devanadera 57140
 devastar 09030
 día 10010
 Día de inocentes 12180
 día siguiente 11080
 diablo, demonio 78090
 diafragma 27330
 diarrea 72060
 diciembre 10260
 diente 58460
 diente de león 22080
 dientes incisivos 58461
 diestro 67070
 difteria 72130
 difunto 73140
 dinero 85090
 dintel 34070
 Dios 78030
 dislocar 24610
 dislocar 59470
 divertirse 67010
 dobladillo 55150
 doblar (una tela) 54090
 docena 85030
 dolor 72240
 dolor de cintura 72250
 domingo 10080
 Domingo de Ramos 12100
 dorada 02510
 dormitorio 35030
 dote 74100
 duela 47090
 duende 78120
 dueño 79040
 duplicar la yunta 37250
 duro 85170
 eco 06250
 eje 38180
 el que no es del País Vasco 84100
 el que no es del pueblo 84090
 elección 84240
 embalse 80030
 embotar (la guadaña) 41260
 embudo 36410
 empapar de agua los toneles 47080
 empeorar 72350
 empujar 59850
 en cierne (el trigo está) 43130
 encallar 81430
 encella (molde: tipos) 26410
 encenagarse 14160
 encender 35820
 encía 58450
 encina 19170
 encoger (la ropa) 54100
 endrina 20211
 endrino 20210
 enebro 20100
 enero 10150

enfermedad de los patitos	28430	español	84120
enfermedades del cereal	43210	esparavel	03115
enfermo	72010	esperanza	69040
enganchar	37240	esperar	34030
enjambre de abejas	30040	espiga	43180
enjuagar	53070	espigador	44050
enredar	55040	espina	82220
enseguida	11350	espina de una planta	20040
entarimado	33371	espinazo	27200
entibiar	52300	espino albar	20070
entonces	11310	espolón	28060
entrañas del pescado	82200	esposa	74060
envidia	69070	esposo	74050
epidemia	72140	espuma (de la leche)	49030
Epifanía	12020	espuma	18040
era	45010	espumadera	36700
eral	24190	esqueje	46040
erial	15140	esquileo	26160
erisipela porcina	27100	establo	24390
erizarse, encresparse	28280	estaca	46200
erizo	06010	estaño	80700
erizo (de la castaña)	20320	estar carbonizado (el trigo)	43190
erizo de mar	02310	estar desparramado (el trigo)	43150
ermitaño	02220	estar encinta	65070
eructo	66090	estar sediento	60090
escáalamo, tolete	81340	estar tumbado (el trigo)	43160
escalera	35020	estéril	65190
escalera de mano	34170	esteva	39060
escalera de muro (de piedra)	16112	estiércol	24510
escalera de seto	16111	estirar(se)	59820
escalera del carro	38040	estómago	27340
escama	82230	estómago	59210
escampada	08300	estornino	05440
escarabajo	01140	estornudar	58330
escarabajo sanjuanero	01150	estrave, roda	81100
escaramujo	20060	estrella	07010
escardar	23040	estribo	33340
escoba	54120	estribo	37280
escuadra	80290	estribor	81230
escuchar	58150	estropajo	52410
escudo	85130	esturión	02420
escuela	83090	evangelio	78040
escupiña (grabada)	02210	extender (la ropa)	54080
escupir	58430	extender el estiércol	24530
escurrir (la ropa)	54070	fachada	32020
esófago	27 350	faisán	05120
espalda	59050	falda	62200
espantapájaros	05480	fardo	45031

- farmacéutico 83150
 fatiga 72320
 febrero 10160
 féretro 73060
 feria 84420
 fermentar (el heno) 42150
 fermentar 50090
 fiebre 72020
 fiebre aftosa 24630
 fiesta de los pescadores 82340
 fiesta patronal 12190
 fiestas de ermitas 12210
 filo (de la guadaña) 41300
 fin de semana 10310
 finca 31050
 fleco 56050
 flexible 19080
 flor 22010
 follaje, hojarasca 19050
 fondo de red barredera 82060
 fondo del mar 18290
 fórmula de saludo (08 h.) 11180
 fórmula de saludo (12 h.) 11181
 fórmula de saludo (14 h.) 11182
 fórmula de saludo (16 h.) 11183
 fórmula de saludo (20 h.) 11184
 fórmula de saludo (22 h.) 11185
 fosa nasal 58300
 frailecillo 05490
 francés 84110
 franco 85140
 fregadero 36720
 freno 38230
 frente 58110
 fresa 21170
 fresno 19130
 fresquera 35300
 freza, desove 82180
 frío 09050
 friolero 09060
 frontil 37070
 frotar 53060
 fruncir (un vestido) 55170
 fruta 20240
 fruto del haya 19141
 fuco, hierba de mar 02340
 fuego 35810
 fuelle 35880
 fuelle de forja 80650
 fuente 36480
 fuente 36650
 fuera 32180
 fuerte 69100
 fundición 80770
 fundirse (la nieve) 09120
 funeral 73090
 gallina 28010
 gallina llueca 28220
 gallinero 28300
 gallinita ciega (a la) 67150
 gallo 28020
 gallo joven 28180
 galopar 25190
 gamba 02100
 ganado equino 25110
 ganado ovino 26120
 ganado travesío 24550
 ganado vacuno 24260
 ganar 67100
 gancho de la matanza 27170
 ganso 28380
 garañón 25071
 garduña 06060
 garganta 58620
 garlopa 80250
 garrapata 26450
 garza 05040
 gato 29100
 gavilán 05070
 gavilla 44030
 gaviota 05170
 gemido 72260
 gentilicio 00020
 germinar 43120
 gesticular 58340
 gineta 06080
 gitano 84010
 gleba 40070
 glotón 60060
 goa 80750
 gobernar el ganado 24460
 golfo 18220
 golondrina 05280
 goloso 52330
 golpear la guadaña 41330
 gorgojo del trigo 45110

- gorrión 05430
gota de agua 36440
gotera (exterior) 33071
gotera (interior) 33070
gracias 84060
gradas (tipos) 40210
gradas (tipos) 40220
gradas (tipos) 40230
grama 22130
granel (a) 82310
granero (hórreo) 45130
granilla 46190
granizo 09020
grano 43170
grano 46140
grasa, manteca (en general) 27520
grieta de la pared 32140
grieta, cortadura 58370
grillo 01100
gritar 58540
grumete 81540
grumo 50030
gruñir 27120
gruta 13180
guadaña 41210
guadaña mellada con dientes 41310
guarda forestal 19620
guardabarros 38080
guardia civil 84260
guía 38140
guijarro 13170
guijarro de agua 18230
guisante 21030
gusano de fruta 01320
haba 21060
hablar 58520
hacer cosquillas 66120
hacer de vientre 59280
hacer el amor 65180
hacer las paces 26310
hacer novillos (en la escuela) 83140
hacer punto 55010
hacha 19370
hada 78110
halcón 05090
hambriento 60010
harapo, andrajo 56060
harina 50040
hastial 32040
haya 19140
haz 19570
heces del vino 47120
helada 09070
helada fuerte 09071
helecho 22060
hélice 81140
hembra 30090
hemorroides, almorrrana 71150
henificar 42130
henil 42120
heno 42020
herida 71110
hermana de hermana 76040
hermana de hermano 76020
hermanastra 76230
hermanastro 76220
hermano de hermana 76030
hermano de hermano 76010
hernia 72230
herradura 25140
herrero 80640
herrumbre 16070
hiedra 22220
hiel o vesícula 28090
hierba 41010
hierro 80620
hígado 28460
hígado 59230
higo 20151
higuera 20150
hija 75050
hijo 75040
hijo nacido tardíamente 65140
hilar 57090
hilo 57100
hilo fino 57120
hilo gordo 57110
hilvanar 55080
hipo 58650
hogaño 10290
hogar 36010
hogaza redonda 51090
hoja de la guadaña 41240
hoja de la puerta 34080
hoja de la puerta 34081
holgazán 69080

- hollín 36030
 hombre 75130
 hombro 59030
 honda 67240
 hora 11370
 horca 42060
 hormiga 01180
 hornija 35840
 horno 50020
 horno de calcinación del mineral
 80780
 horno de carbón 19590
 hortalizas 21190
 hoy 11010
 hoz 44020
 hozar 27090
 huerto 21180
 huerto de frutales 20340
 hueso 59330
 hueso de la cadera 27250
 huevo 28110
 huevo de bacalao salado de cebo
 82130
 húmedo 15020
 humo 35920
 hurgón 35890
 hurón 06190
 huso 57060
 ictericia 72150
 idioma 84 030
 iglesia 77010
 imitar a los otros 66170
 impermeable, marinera 82020
 impulso, arranque 59800
 incubar 28240
 índice 59590
 infectarse 71120
 infierno 78050
 ingenios para cazar 06210
 ingle 59150
 inmediatamente 11240
 instrumentos de poda 46080
 intermediario 82320
 intestino 27390
 intestino ciego 27420
 intestino(s) 59200
 inundación 14100
 inválido 70090
 invierno 10120
 isla 18300
 iso! quieto! 25260
 jabalí 06160
 jabón 53040
 jamón 27270
 jaral 19120
 jaula 28330
 jilguero 05410
 jornalero 79110
 jorobado 70050
 joven 75120
 joya 63110
 judía verde 21020
 juego 67030
 juego de la taba 67160
 juegos de cartas (clases) 68140
 juegos de vaquillas-1 68100
 juegos de vaquillas-2 68110
 jueves 10050
 jueves gordo 12070
 juez 83170
 jugar a las canicas (bolas) 67040
 jugar a los bolos 67060
 jugar a salto de carnero 67210
 jugar al escondite 67090
 julio 10210
 junco 22070
 junio 10200
 jurel (chicharro) 02450
 justillo (cuerpo de vestido) 62190
 juventud 75110
 labio 58360
 labrar 40010
 labrar a través, en diagonal 40020
 ladera 13050
 ladrar-aullar 29030
 lagar 47030
 lagartija 04060
 lagarto 04070
 lago 14130
 lágrima 58220
 lamer 58510
 lámpara (de aceite, de petróleo...)
 35620
 lamprea 02380
 lana 57010
 langosta 02250

lanza, pértiga	37210	llave	34100
lanzar	59830	llevar pesos	68130
lanzón	02520	llorar	66140
lapa	02130	llover	08150
lastre	81200	llovizna	08200
látigo	37340	lluvia	08140
laurel	20120	lobo	06090
lavadero	54060	localidad	00010
lavandera	54040	locha	03090
lavar	53050	lombriz	01030
laya	40250	lomo	27230
lazo para cazar pájaros	06214	longaniza	27460
leche	49020	lubina	02480
lechuga	21140	lucero del alba	07030
lechuza	05200	luchas de carneros	68090
legaña	58210	luciérnaga	01160
lejos	17160	lución	04080
lengua	58410	luna llena	07060
lengua vasca	84040	luna nueva	07080
lenguado	02620	lunar	71100
lentamente	11280	lunes	10020
leña	19450	luto (de)	73110
lefñador	19340	luz	35610
levadura	50050	macho	30080
lezna	83020	macho de la cabra	26490
libélula	01070	machorra	24380
libra	85020	madeja	57130
liebre	06150	madera	19460
liga, jarretera	62060	maderable	19420
lima	80260	maderamen	33360
limanda	02600	maderos del lagar	48090
limo	15120	madrastra	76 210
limonera del carro	37260	madre	75010
limosna	84490	madre soltera	75030
limpiar	54140	madrina	66040
limpio	54110	madrugada	11110
linde	16010	madurar	43200
lino	57020	maestra	83110
lirón	06140	maestro	83100
listado	02560	maíz	43040
listo	81370	majadal	15090
listón	19540	malla	82070
llama	35870	malparir	24310
llamar	58580	mamar	66080
llana	80430	mamellas	26530
llantén	22160	manantial	36470
llanura	13100	manchar (un vestido)	53010
llar	36050	manco	70040

- mandíbula 58380
 mango 41230
 manivela 36460
 mano 59520
 mano de obra 79020
 mano derecha 59530
 mano izquierda 59540
 manta 35440
 mantequilla 49060
 mantequilla rancia 49070
 mantilla 62160
 manzana 20181
 manzanilla 22040
 manzano 20180
 mañana 11040
 mañana (la) 11120
 máquina 81090
 mar 18010
 marca 81380
 marea alta, ascendente 18120
 marea baja, descendiente 18130
 marea muerta 18170
 marea viva 18160
 marinero 81550
 mariposa 01250
 mariquita 01170
 marrana, cerda 27020
 marsopa 02370
 martes 10030
 martillo 80340
 martín pescador 05250
 marzo 10170
 masa de hierro medio fundido mezclado con escorias 80810
 muscular, refunfuñar 58530
 masticar 60030
 mástil 81050
 matanza 27150
 matorral 20010
 maullar 29120
 mayal, trillo 44070
 mayo 10190
 mazo 40310
 mediana (formas) 37050
 medianoche 11170
 medias 62050
 medicamento 72280
 médico 72270
 medidas de capacidad 85060
 medidas de distancia 85080
 medidas de granos 85050
 medidas de heno 85180
 medidas de leña 85190
 medidas de peso 85070
 medidas de superficie 85040
 mediodía 11130
 médula 59340
 medusa 02320
 mejilla 58400
 mejillón 02030
 melocotón 20220
 membrillo (fruta) 20250
 mendigo 84480
 mendrugo 51030
 menta, hierbabuena 22020
 meñique 59620
 mercado 84410
 merienda 52380
 merlán 02460
 merluza 02080
 mermelada 20260
 mes 10140
 mesa 35210
 meteorismo 24620
 mezclar 52060
 miedoso 66150
 miel 30050
 miércoles 10040
 Miércoles de ceniza 12080
 migra 51050
 migajas 51060
 milano 05080
 milla 81470
 mimbrera 19280
 mina 80610
 mineral de hierro 80740
 miope 58260
 mirar 58280
 mirlo 05380
 mizcalo 22310
 mobiliario, mueble 35310
 mochuelo 05210
 moco 58310
 moco 82240
 modo de ahuyentar el gato 29140
 modo de alejar al perro 29070

- modo de espantar las gallinas 28360
 modo de espantar las ocas 28480
 modo de expulsar los cerdos 27140
 modo de llamar a las gallinas 28350
 modo de llamar a las ocas 28470
 modo de llamar a las ovejas 26470
 modo de llamar al cerdo 27130
 modo de llamar al ganado vacuno
 24720
 modo de llamar al gato 29130
 modo de llamar al perro 29080
 modorra 26440
 modos de labrar 40060
 modos de transportar 42100
 mojarse 08280
 mojón 16020
 moler 80110
 molinero 80020
 molinillo para hilo 57070
 molino 80010
 molleja 28070
 momento 11340
 momento de tregua en el juego 67130
 monaguillo 77140
 mondar patatas 23060
 monorquídeo 24170
 montaña 13020
 montón de heno 42040
 montón de estiércol 24520
 moño 63080
 moquillo 28340
 morcilla 27440
 morcillón 27450
 morder 29040
 moreno 58040
 morillo 36040
 morionda 26020
 morir (eufemismo) 73030
 morro, hocico 24020
 mortero 32100
 morueco 26030
 mosca 01270
 mosquero (red) 37080
 mosquito 01290
 mosto 47040
 mozo 36060
 muchacha 75100
 muchacho 75090
 mudo 70020
 muela 58480
 muelle 18240
 muérdago 20190
 muerte 73020
 muesca 19360
 mugir 24480
 mugre de la lana 57030
 mugrón (acodo) 46060
 mujer 75140
 muleta 70080
 mulo 25100
 muñeca 59510
 muñeca 67230
 murciélagos 06030
 músculo 59360
 musgo 22230
 músico 74120
 muslo 59370
 nabo 21230
 nacer 66010
 nadar 14070
 nadie 89950
 nalga 59380
 nariz 58290
 narría 38290
 narría 40240
 nasa para crustáceos 82100
 nata 49050
 naufragar 81440
 náuseas 72070
 Navidad 12170
 nécora 02270
 negro 85202
 nervio 59690
 nido 05020
 niebla 08110
 nieta 76130
 nieto 76120
 nieve 09080
 niña del ojo 58170
 niño 65100
 níspero 20230
 níspola 20231
 no vascófono 84080
 noche 11160
 noche de San Juan 12140
 nodriza 65160

- nogal 20280
 nombre 84070
 nombres propios de burros 25290
 nombres propios de caballos 25280
 nombres propios de vacas 25270
 novena 73130
 novia 74030
 noviembre 10250
 novillo 24210
 novio 74020
 nube 08100
 nuca 58640
 nudo 62240
 nudo 81460
 nudo de los árboles 19500
 nuera 76170
 nuez 20281
 nuez de la garganta 58610
 obispo 77100
 obra muerta 81020
 obra viva 81030
 obreros según su trabajo 80820
 obstáculo de matrimonio 74110
 oca 28370
 ocio 11300
 octubre 10240
 oficio 79030
 oír 58140
 ojo 58160
 ojo de la aguja 55100
 ola 18030
 oler 58320
 olfatear 29050
 olla, puchero 36230
 olmo 19270
 ombligo 59110
 omóplato 27220
 ordeñar 49010
 oreja 58130
 orejeras del arado 39040
 orillo (borde de un vestido) 55160
 orinal 35470
 orinar 59270
 Orión, las Pléyades 07040
 oro 80710
 oronja 22330
 ortiga 22170
 oruga 01240
 orujo 47130
 orzuelo 71040
 Osa Mayor 07050
 oscurecerse el tiempo 08130
 oso 06070
 ostra 02120
 otoño 10110
 oveja 26010
 oveja con su cordero 26080
 oveja de deshecho 26100
 oveja estéril 26090
 pacer 24470
 padrastro 76200
 padre 75020
 padrino 66030
 padrino, madrina de boda 74070
 paja 45020
 pájaro, ave 05010
 pala 40260
 pala de cortar el orujo 48050
 pala del horno 50080
 paladar 58440
 palanca 80350
 palma (de la mano) 59560
 palmo 59650
 palo 24760
 palo 82120
 paloma 28490
 paloma torcاز 05180
 palustre 80440
 pan 50010
 pan de comuña 51100
 pan endurecido 51070
 pan enmohecido 51080
 panadero 83050
 panal de miel 30060
 pantalón 62080
 pantorrilla 59410
 pañal 66070
 paño de cribado 45060
 pañuelo (de bolsillo) 62100
 papada, marmella de buey 24040
 paperas (inflamación) 72110
 papilla 51140
 parecerse, semejarse 75060
 pared 32010
 pared del horno 80790
 parentesco 76240

- párpado 58200
 párroco 77090
 parroquia 77070
 parte trasera (de una casa) 32030
 pasado mañana 11050
 pasado mañana al otro 11060
 Pascua 12110
 paso de baile 68170
 paso de seto 16113
 paso de setos (tipos) 16110
 pastel 51110
 pastizal 15080
 pastor 79090
 pata 27260
 pata 28410
 pata coja (a la) 67190
 patada 59710
 patata 23010
 paté 27480
 patito 28420
 pato 28400
 patrón 81560
 pava 28510
 pavos reales 28520
 peces de paso 82160
 peces sedentarios 82150
 pecho 59070
 pecho de caballo 25120
 pedazo de pan 51010
 pedo 59310
 pedrisco 09010
 peinarse 63060
 peldaño 34180
 pelirrojo 58060
 pella 27540
 pellizco 66200
 pelota 68010
 pelota a mano 68020
 pendiente 13010
 pendiente 63090
 pene 65010
 peña 13160
 peón (trompa) 67050
 peón caminero 17180
 pepita de uva 46150
 pera 20171
 pera pequeña 20173
 peral 20170
 percebe 02300
 perder 67110
 perdiz 05110
 peregrinación 77130
 perejil 21070
 peritoneo 27430
 perra chica 85110
 perra gorda 85120
 perro 29010
 perro de caza 06240
 perro de pastor 26130
 pescadería 82330
 pescador 82010
 pescar 18090
 pesebre 24400
 pesebre 24410
 peseta 85160
 pestaña 58190
 petirrojo 05350
 pez (la) 83030
 pezón 59090
 pezón de animal 24130
 pezuña 24070
 piar 28270
 picadillo de carne 52260
 picador 19490
 picamaderos 05260
 picar (en el anzuelo) 82170
 picar 01220
 pico 28030
 picor 71160
 picotear 28290
 pídola 67220
 pie 59430
 pie derecho 33260
 piedra 13150
 piedra angular 32120
 piedra de afilar 41290
 piel (de cerdo) 27280
 piel 71010
 pierna 59400
 pignorar 26330
 pila bautismal 77040
 pimienta 52050
 pimiento 21130
 pino 19330
 pintada 28500
 pinzón 05400

- piojo 01310
 pirata 81490
 pizarra (como teja) 33040
 placa del fondo del horno 80800
 placenta 24350
 plana de carpintero 80300
 plancha 56080
 plancha para lavar 54050
 planchar 56070
 planta con raíces 46050
 planta de la patata 23030
 planta de puerro 21091
 planta del pie 59460
 plata 80720
 plato 36640
 playa 18060
 pleamar 18150
 plomo 80730
 pocilga 27080
 poco a poco 11270
 podadera 19611
 podar 46070
 polaina 64080
 polea, motón 81170
 polilla 01230
 polla 28200
 pollada o nidada 28250
 pollino 25090
 pollo 28190
 pollo de ocas 28390
 polluelo 28170
 polvo 54130
 polvo blanco 48130
 pómulo 58390
 poner a remojo 53030
 poner huevos 28120
 ponerse de pie 59730
 popa 81260
 por favor 84030
 portal (parte exterior) 34050
 portal (parte interior) 34060
 porteador del féretro 73070
 pórtico (de la iglesia) 77020
 posada 84500
 potra, potranca 25060
 potro 25050
 potro 25150
 pozos (sistemas) 36450
 prado 41020
 precipicio 13110
 prematuro 65120
 prenda 67120
 prensar la cuba 47020
 preñar (la vaca) 24300
 presa 18260
 prestar (hacer un préstamo) 84460
 pretil 16090
 prima hermana 76090
 primavera 10130
 primo hermano 76080
 pringue 27530
 proa 81250
 prohibición de apacentar 15100
 pronto 11190
 propietario 31070
 propietario del barco 81510
 próximo año (el) 10300
 pruebas de bueyes 68070
 pueblo 31010
 puente 14040
 puente 81060
 puente del carro 38020
 puerro 21090
 puerta 33380
 puerto 18080
 puerto de montaña 13140
 puja, subasta 82300
 pulga 01300
 pulgar 59580
 pulmón 27300
 pulmón 59170
 pulmonía 72170
 pulpo 02110
 punta de la besana 40050
 punta del maíz 43050
 puntal 32050
 punteros de madera 38060
 punto 55020
 puñetazo 59700
 puño 59500
 purgatorio 78060
 pus 71090
 quedar en cero 68060
 quejigo 19160
 quemar las cerdas del puerco 27180
 quemarse 50100

- queso 26340
quicio; gozne 34090
quietos, iooo...! 24710
quincallero 83070
quisquilla 02230
quitar una mancha 53080
rabadilla (de las aves) 28100
rabia 29060
rabo 24060
racimo 46130
radio 38190
raíz 19020
rama 19040
rana 04040
rape 02630
rápido 11360
rascarse 59670
raspar la piel del cerdo 27190
rastrillo 42030
rastrojo del trigo 44060
rata 06130
ratón 06120
ratonera 06213
raya 02410
rayo 08230
real 85150
rebanada (de pan) 51020
rebaño de ovejas 26110
rebecho 06180
rebote 68230
rebuznar 25230
recién casados 74040
recipiente 26240
recto 27410
recto 69110
red 03116
red 82040
red barredera, traina 82050
regatear 84430
regazo 59140
regla 65080
reir 66130
reja (del arado) 39020
relámpago 08220
relinchar 25220
reloj 35290
remangarse 62030
remendador de redes 82090
remendar la red 82080
remiendo 56020
remolcador 81270
remolino (de viento) 08070
remolino 18180
remover (la salsa) 52100
renacuajo 04050
renadío 42140
rentero 31080
repetición de fiestas 12200
reprender 66180
repugnar 60080
requesón 26420
resbalar 09130
resfriado 72030
respirar 58570
restos de una comida 52400
retel 03117
retoñar (el trigo) 43140
retoño 19090
retraso (con) 11201
reuniones de desgranar maíz 68190
revés (de un tejido) 55140
revocar 80460
revuelta del camino 17110
reyeza 05340
rezar 78010
rezno 24650
rezón 81160
riendas 25160
rígido, tieso 59630
rifión 27370
rifón 59240
río 14010
rizado 58070
roble 19150
rocío 09040
roción 18200
rodaballo 02590
rodada 17060
rodete (moño) 63040
rodilla 59390
rogativa 77160
rojo 85203
romper el contrato 79130
ronco 72050
rotación de cultivos 40110
roturar 40090

- roza 40100
 rubio 58050
 rueca 57050
 rueda (ciega) 38160
 rueda (de radios) 38170
 rueda o muela 48060
 ruido 67020
 ruiseñor 05360
 rumiar 24490
 rúcula 22340
 rúcula verde 22300
 sábado 10070
 sáballo 02430
 sábana 35430
 sabañón 71060
 sacar del nido la gallina llueca 28230
 saciarse 60070
 saco 45120
 saetín 80070
 sal 52040
 salamandra 04020
 salir del huevo 28260
 saliva 58420
 salmón 03030
 salmonete 02490
 saltamontes 01110
 saltar 59790
 salud 72300
 salvado (de cereales) 80130
 salvia 22030
 sangre 59190
 sanguijuela 04110
 Santa Águeda 12050
 santiguarse 78070
 sapo 04030
 sarrompión 72090
 sardina 02050
 sarmiento 46090
 sarna 26460
 sartén 36210
 sastre 61020
 sauce 19260
 saúco 20080
 sebo 26140
 seco 15030
 segador 41220
 semana 10090
 sembrar 43060
 sementero 43100
 semilla 43070
 sendero 17040
 senos 59080
 sentarse 59720
 separado 74150
 septiembre 10230
 sequía 08310
 ser un triquimiquis 60050
 sermon 77120
 serora 77150
 serpiente 04010
 serrín 19560
 serrucho 19400
 sesos 58120
 seta 22350
 seta amarilla 22320
 seta de primavera 22260
 seto vivo 16080
 sidra 48010
 siempre 11230
 sién 58100
 sierra 19380
 sífilis 72210
 silbido 67260
 sillla 35240
 sima 13040
 sistema de reparto de pesca 82290
 sobrino 76070
 sol 07100
 solana 13060
 soldado 84270
 soldado vasco 84271
 solera 33240
 solla 02610
 solomillo 27240
 solterón 74160
 solterona 74170
 sombra 07140
 sombrero 63010
 sorber 58500
 sordo 70010
 soso 52090
 sótano 35050
 subir 13080
 suciedad 53020
 sudor 59260
 suegra 76190

- suegro 76180
 suela 64060
 suelo 33370
 suero 26370
 suicidarse 73040
 sulfatar la viña 46120
 surco 40040
 suspiro 72330
 tábano 01260
 tabla 19510
 tabla del carnicero 24750
 tablas encima de la pulpa 48070
 tabletta (como teja) 33030
 tablón 19520
 tablones del lagar 48080
 taladro 80310
 talar 19350
 tallo de planta 21160
 talud 16100
 tamboril 68210
 tanto 68050
 tapón (de botella) 36420
 tarde (la) 11140
 tarde 11200
 tartamudo 70030
 taza 36630
 techo, cielo raso 33320
 teja 33020
 teja de cobijo 33050
 tejado 33010
 tejedor 57160
 tejido de lana 57170
 tejido de lino 57180
 tejo 19320
 tejón 06050
 tejuelo, rayuela 67180
 telar 57150
 telaraña 01050
 telera 38130
 telera 39090
 tempestad 08160
 téporas 12130
 temporero 79120
 temprano 11191
 tenazas 35900
 tenazas 80330
 tendero 83060
 tenedor 36680
 tener cambios 85100
 tenia 27110
 ternera 24230
 ternero 24200
 terreno communal 15110
 terreno indiviso 15050
 testículos 65020
 testigos 16030
 tétano 72190
 teticiega 26250
 tía 76060
 tiburón 02390
 tiempo atmosférico 08010
 tiempo bochornoso 07130
 tierno 52280
 tierra 15010
 tijeras 55120
 tijeras de esquilar 26150
 tijereta 01080
 tilo 19240
 tímido 66190
 timón 81120
 timonel 81350
 tina de colada 54010
 tinaja 36620
 tío 76050
 tiragomas 67250
 tirante 33250
 tizón 35910
 tobillo 59440
 tocado 63050
 tocino 27550
 tocino de la panza 27560
 tocón 19410
 todavía 11260
 Todos los Santos 12160
 tojo, árgoma 20140
 tolva 80090
 tomar rumbo 81390
 tonel 47070
 tonto 69130
 topar (las vacas) 24540
 topo 06020
 torear 24280
 torionda (vaca) 24270
 tormenta 08240
 torno 38110
 torno 80230

- torno de machacar 48040
 torno para hilar 57080
 toro 24140
 torpe 67080
 torta de maíz 51130
 tortilla 52310
 tortita, hojuela 51150
 tórtola 05190
 tos 72040
 tosferina 72120
 traba colgante 24570
 traba de arrastre 24580
 traba de cadena 24600
 traba de cuerda 24590
 trabajar 79010
 trabajos de vías públicas 17190
 trabas 24560
 tragaluz 33080
 tragarse 60040
 trainera 81290
 tramo 33310
 trampa para carzar pájaros 06211
 tranca 34130
 tranco 42010
 trapo (de cocina) 56030
 tráquea 58660
 traquearteria 27320
 traqueteo 17100
 trasmallo 03113
 tratante 24730
 travesaño 38030
 travieso 66160
 trébede 36080
 trébol 22120
 trenza 63070
 tres en raya 67170
 trigo 43010
 tripa delgada 27400
 tripas, entrañas 27380
 tripulación 81520
 triunfo 68150
 tronco 19030
 tronco 59010
 tronzador 19390
 tropezar 13200
 trotar 25180
 trozo de carne conservada en grasa
 27510
- trucha 03040
 trueno 08210
 tuberculosis 72180
 tuerto 58240
 tumbarse 59740
 ubre 24120
 umbral 34040
 umbría 13070
 unidad de distancia 68080
 unidad de rebaño 26300
 uña 59660
 urogallo 05100
 urraca 05460
 uva 46010
 vaca 24010
 vaca engordada para matadero 24250
 (vaca) horra 24370
 vacuna 24660
 vado 14060
 vagina 24330
 vaina de las legumbres 21050
 vajilla 36710
 valentía 69030
 valle 14020
 vaquero 79100
 vara 19070
 varal 42080
 varicela 72100
 vejiga 27360
 vejiga 59250
 vejiga natatoria 82210
 vela 81040
 vela, candela 77030
 vello 58080
 vena 59320
 vencejo 05290
 vencejo para atar el haz 44040
 vendimiar 46160
 ventana 34140
 ver 58270
 verano 10100
 verde 85204
 verga 24290
 verraco 27030
 verrionda 27040
 verruga 71080
 vertedera 39120
 vestido (de mujer) 62210

- vestido 61010
vestido usado 61060
vestirse 61030
Vía Láctea 07020
viaje 17140
víbora 04100
viento 08020
viento del Este 08050
viento del Norte 08030
viento del Oeste 08060
viento del Sur 08040
vientre 59120
viernes 10060
viga 33350
viga cimera cumbre 33230
vilorta de arado 39070
vinagre 52030
vino 47050
viña 46020
violeta 22200
virgen (hombre) 65060
Virgen (La) 78020
virgen (mujer) 65050
viruta 80270
víspera 11070
viuda 74140
viudo 74130
vivero de peces 82260
volandera 80080
volar 05030
volcar el volquete 38260
volea (de), al aire 68040
volquete 38250
volver vacíos de pescar 82280
vomitar 72080
vulva 24320
vulva 65030
ya 11250
yegua 25030
yegua en celo 25040
yema 28140
yerno 76160
yesca 22360
yeso 80450
yugo 37010
yunque 80660
yunque de la guadaña 41320
zamburiña 02170
zanahoria 21120
zancarrón 27290
zanja 40080
zapapico 40290
zapata (del freno) 38240
zapatero 83010
zapato 64020
zarapito 05160
zarcero icterino 05320
zarza 20030
zarzamora 20020
zorro 06100
zorزال (malviz) 05370
zueco 64040
zumbar (los insectos) 01280
zurcir 56010
zurdo 59550

AURKIBIDE ALFABETIKOA; FRANTSESEZ

à droite!	24690	ampoule	71070
à gauche!	24700	amuser (s')	67010
abattre	19350	anchois	02060
abeille	30010	ancre	81150
abîmer	09030	andain	42010
aboyer	29030	andouille	27470
abreuver	24430	âne (mâle)	25071
abreuvoir	24440	âne	25070
abri (à l') de la pluie	08090	ânesse	25080
abri (à l') du vent	08080	ange	78080
acacia	19230	angine	72060
accordéon	68200	anguille	03010
acier	80030	anneau	38070
actionner un levier	80360	anneau du joug	37040
adret	13060	anneau, douille	41250
adroit	67070	année (cette)	10290
affamé	60010	année	10270
age	39050	année dernière (l')	10280
agneau de lait	26050	année prochaine (l')	10300
agonie	73010	annulaire	59610
aigle royal	05060	ânon	25090
aiguille	55090	anse, poignée	36240
aiguille à tricoter	55030	anténais	26060
aiguille pour évacuer le petit-lait		anus	59300
26380		anus de poisson	82190
aiguillon	37330	août	10220
aiguiser	41270	appât	82110
ail	21100	appeler	58580
aile	28040	appendices charnus au cou des chèvres	
aine	59150	26530	
aire	45010	appendis	33220
airelle	20050	appuyer (s')	59860
aisselle	59040	après	11330
alène	83020	après après-demain	11060
algue	02030	après-demain	11050
allaiter	65150	après-midi	11140
allumer	35820	araignée	01040
allumette	35850	araignée de mer	02280
alors	11310	araire	39010
aloïse vraie	02430	arbalétrier	33270
alouette	05270	arbre	19010
amadou	22360	arc-en-ciel	08250
amer	81380	arche	14050
"américain" (retour d'exil)	84130	ardoise	33040
âmes errantes	73150	arête	82220
amour	69020	argent	80720

- argent 85090
 argile 15060
 armateur 81500
 armoire 35270
 armon 38130
 arracher 23050
 arrangement des familles 83160
 arrière (en)! 24680
 arrière (en)! 25250
 aspirer 58500
 assaisonner 52070
 asseoir (s') 59720
 assiette 36640
 assolement 40010
 assommoir 06211
 Assomption 12150
 asthme 72220
 atout 68150
 âtre 36010
 attaché de l'anneau du joug 37050
 attacher la vigne 46100
 atteler 37240
 atteloire 37220
 attendre 34030
 aube 11100
 aubépine 20070
 auberge 84500
 auge 24450
 aujourd'hui 11010
 aulne 19250
 aumône 84490
 auriculaire 59620
 autel 77060
 automne 10110
 autrefois 11210
 avalanche 09100
 avaler 60040
 avaler de travers 52340
 avaloire 37310
 avance (en) 11191
 avant (en)! 25240
 avant (en)! 24670
 avant 11320
 avant-hier 11030
 averse 08180
 aveugle 58230
 avoine 43020
 avortement 65130
- avorter 24310
 avril 10180
 babord 81220
 bâcle 34130
 bague 63100
 baguette, liteau 19540
 baie, crique 18210
 baiser 66100
 baisser (se) 59750
 balai 54120
 balance 03117
 balance 85010
 balcon, galerie-balcon 33210
 baleine 02350
 balle 45090
 banc 35250
 banc 85201
 banc de nage 81330
 banc de poissons 82140
 banc de sable 18280
 bandage 38200
 baptême 66020
 bar, loup 02480
 barbe 58560
 barbeau 03080
 bardane 22190
 bardeau 33030
 barrage 80030
 barre 18310
 barre 68120
 barre 81130
 barreur 81350
 barrière de mariage 74110
 bas 62050
 bas-fond 18290
 basculer 38260
 basse-cour 28320
 bassin, darse 18270
 bassinoire, moine 35460
 bât 37290
 bateau 81010
 bâtir 32080
 bâton 24760
 bâton pour désagréger le caillé 26390
 battant (de sonnailles) 26220
 battre (la faux) 41330
 baudroie 02630
 bave 24030

- bayart 38280
 béate 77150
 beau-frère 76140
 beau-père 76180
 bec 28030
 bécasse 05150
 bègue 70030
 beignet 51120
 bêler 26480
 belette 06040
 bêlier 26030
 belle-mère 76190
 belle-soeur 76150
 bénitier 77050
 benne 46180
 béquille 70080
 berceau 66060
 bérét 63020
 berger 79090
 bergerie 26270
 bergeronnette 05300
 bernard-l'hermite 02220
 besace 38300
 bête avec cornes à insertion horizontale 24090
 bête avec cornes rabattues 24100
 bête avec cornes vers l'extérieur 24110
 bêtes qui s'échappent continuellement 24550
 beurre 49060
 brief 80040
 bifurcation 17120
 bigorneau noir 02140
 bijoux 63110
 bille 19420
 billon, planche 40060
 billot 19490
 billot du boucher 24750
 bitte d'amarre 18250
 blaireau 06050
 blanc d'oeuf 28150
 blanchir à la chaux 32170
 blatte, cafard 01090
 blé 4300
 blessure 71110
 bleu 71130
 bleu 85206
- bleuet 22090
 blond 58050
 blouse 62140
 blutoir 80120
 bobine 57070
 boeuf 24180
 bogue 20320
 boire 60100
 bois 19110
 bois de chauffage 19450
 bois de construction 19460
 boiteux 70070
 bol 36630
 bolet 22280
 bon marché 84450
 bonde 47110
 bonite à dos rayé 02570
 bonite vraie 02560
 bord d'un champ 16010
 bord du fossé (de clôture) 16100
 bordage 81240
 borgne 58240
 borne 16020
 bossu 70050
 botte de paille-2 45031
 botte de paille-1 45030
 bouc 26490
 bouche 58350
 boucher-charcutier 24740
 bouchon 36420
 boucle d'oreille 63090
 boudin 27440
 bouée 81450
 bouillie 51140
 bouillon 52210
 boulanger 83050
 bouleau 19210
 bouquet 02100
 bouquet 02230
 bourdonner 01280
 bourgeon 19060
 bourrasque 08170
 bouton 62230
 bouture 46040
 bouvier 79080
 bouvillon 24190
 bouvreuil pivoine 05420
 boyaux 27380

- brûler 50100
brûler les soies du porc 27180
braire 25230
branche 19040
bras 59 480
brasero (à châtaignes) 38070
brebis 26010
brebis de réforme 26100
brebis qui n'a pas encore porté 26070
brebis stérile 26090
brebis suitée 26080
brebis tarie d'un trayon 26250
bredouille 82280
breuil 26420
briller, éblouir 07110
brogue 64010
brouette 38270
brouillard 08110
bru 76170
bruine 08200
bruit 67020
brume matinale 08120
brun 58040
bruyère 20130
bûcheron 19340
buffet 35260
buis 20110
buisson 20010
cabestan 81190
cache-cache 67090
cadavre 73050
caecum 27420
cafard 01900
cage 28330
cagot 84020
cahots 17100
caille 05130
caillé 26360
caillou 13170
caisse du char 38100
cal 59640
cale 81080
caleçons 62040
calfater 81360
calmar 02010
camomille 22040
canard 28400
cancer 72200
cane 28410
caneton 28420
canine 58470
canne à pêche/hameçon 03112
cantonnier 17180
cap 18100
cape de deuil 62170
capitaine 81530
capulet 62160
caqueter 28130
caractère 69120
carder 57040
carême 12090
carène 81030
caresser 65040
carnaler, pignorer 26330
carnaval 12060
carotte 21120
carrefour 17121
carrelet 02610
carrière 15070
cascade 14170
casier à crustacés 82100
casse-croûte 52360
casserole 36610
catéchisme 77110
cave 35050
caverne 13190
ceinture 62090
ceinture, taille 59130
célibataire (femme) 74170
célibataire (homme) 74160
cendre 54020
cep 46030
 cercle 47100
 cercueil 73060
 cerf 06170
 cerf-volant 01130
 cerise 20161
 cerisier 20160
 cervelle 58120
 chabot de mer 02580
 chaîne de la vache-1 24420
 chaîne de la vache-2 24421
 chaintre 40050
 chair 59350
 chaise 35240
 chaland 81300

châle 62220	chemin creux 17090
chaleur lourde 07130	chemin de char 17080
chaloupe 81280	chemin des morts 73080
chalut 82050	cheminée 36020
chambre 35030	chemise d'homme 62010
champignon 22350	chemise de femme 62020
Chandeleur 12040	chêne 19170
chandelier 81340	chêne rouvre 19150
chandelle 77030	chêne tauzin 19160
chanteau 51010	chéneau 33060
chanterelle 22320	chenet, landier 36040
chapeau 63010	chenille 01240
chapon 28210	cheptel 24260
char 38120	cher 84440
charançon du blé 45110	cheval hongre 25010
charbon 24640	chevalet 19480
charbon de bois 19580	chevêche 05210
charbonné 43190	chevesne 03060
charbonnier 19600	chevêtre 37300
chardon 22110	cheveu 58030
chardonnezet 05410	cheville 59440
charivari 74180	cheville ouvrière 38150
charogne 06200	chevilles du joug 37030
charpente 33360	chèvre 26500
charpentier 80210	chevreau 26520
charrette 38010	chevron 33290
charrue 39110	chien 29010
chas 55100	chien de berger (sortes) 26130
chasse (activité) 06220	chien de chasse 06240
chasseur 06230	chiendent 22130
chassie 58210	chiffon 56030
chat 29100	chignon 63080
châtaigne 20311	chistu 68220
châtaignier 20310	chou 21150
château 31060	chuchoter 58590
chatouiller 66120	cicatrice 71140
châtrer 24150	cidre 48010
châtreur, hongre 24160	cil 58190
chaud 07120	ciment 32110
chaudron 36220	cimetière 73100
chaudronnier 80680	cintre 33390
chauler 43090	cire 30070
chaume 44060	ciré, vareuse 82020
chaussette 62070	ciseau à bois 80280
chauve 58090	ciseaux 55120
chauve-souris 06030	ciseaux à tondre, forces 26150
chaux vive 32150	citrouille 21220
chemin 17010	civelle 03020

- civière, bayart 38280
clairsemé 43150
claquet 80100
clavaire 22290
clé 34100
clef (de voûte) 33400
cloche-pied (à) 67090
clôture 16040
clôture-palissade (bois, fil de fer)
 16060
clou 64070
closisse 02180
coccinelle 01170
coeur 59180
coffin 41280
coffre à grains 45100
coffre à habits 35280
coffre à matériel 81310
coiffe 63050
coiffer (se) 63060
coiffeur 83040
coin 1470
coin de l'araire 39080
coing 20250
col 13140
colin, lieu jaune 02470
colin-maillard 67150
colombages 32130
colonne vertébrale 59060
colostrum 24360
colporteur 83070
combats de bœufs 68090
compas 81480
compétition de bœufs 68070
conduit 80070
confit 27510
confiture 20260
confrérie des marins 82350
congre 02440
conscrits 46190
conseiller municipal 84230
copeau 80270
coq 28020
coque 02190
coquelicot 22100
coqueluche 72120
coquille 20290
coquille 28160
coquille Saint-Jacques 02160
cor 71050
corbeau 05470
corbeau 33090
corde 42090
cordeau, ligne de fond 03114
cordon ombilical 24340
cordonnier 83010
coriace 52290
cormoran 05520
corne 24080
cornouiller 19290
corps 59020
corsage 62190
corset 62180
cortège et trousseau de mariage-1
 74080
cortège et trousseau de mariage-2
 74090
cosse 21050
cosser (vaches) 24540
côte 18050
côte 59100
côtes 27210
cou 58600
couche,lange 66070
coucher 59740
coucou 05230
coude 59490
coudre 55050
couenne 27280
couler 49040
couleurs 85200
couleuvre 04090
coup de pied 59710
coup de poing 59700
courage 69030
courant 18190
courir 59770
courlis corlieu 05160
courroie (du joug) 37020
cousin germain 76080
cousine germaine 76090
couteau 27160
couteau 36670
coutre 39100
couturière 55060
couvée 28250

- couver 28240
 couverture 35440
 crabe 02020
 crabe nageur 02270
 cracher 58430
 crampe 59420
 crapaud 04030
 cravate 62150
 crèche 24100
 crémaillère 36050
 crème 49050
 crêpe 51150
 crépir 80460
 crête (du coq) 28050
 crête 13030
 creuset 80760
 cri d'appel (bovins) 24720
 cri d'appel (chat) 29130
 cri d'appel (oies) 28470
 cri d'appel (ovins) 26470
 cri d'appel (porcs) 27130
 cri d'appel (poules) 28350
 cri pour chasser le chat 29140
 cri pour chasser le chien 29070
 cri pour chasser les oies 28480
 cri pour chasser les porcs 27140
 cri pour chasser les poules 28360
 cri pour faire venir le chien 29080
 crible 45050
 crier 58 54 0
 crinière 25130
 crique 18210
 crochet 27170
 croissant 19610
 croupion 28100
 croûte 51040
 croûton 51030
 cru (à) 25170
 cru 52230
 cruche 36490
 cuiller 36660
 cuire 52240
 cuisinière 52010
 cuisse 59370
 cuivre 80690
 cul 59290
 cul de chalut 82060
 culot 27070
 curé 77090
 cuve 47010
 cuvier à lessive 54010
 cycle des douze jours 12030
 danseur 68160
 dard 01210
 darse 18270
 dauphin 02360
 daurade 02510
 dé à coudre 55070
 déborder 14090
 décembre 10260
 déchirer 56040
 découvrir la couveuse maniaque 28230
 dedans 32190
 dédire (se) 79130
 défens 15100
 déféquer 59280
 défricher 40090
 défunt 73140
 dégoûter 60080
 dehors 32180
 déjà 11250
 déjeuner 52370
 délire 72360
 délivrance 24350
 demain 11040
 démangeaison 71160
 demi-frère 76220
 demi-soeur 76230
 démolir 32070
 dent 58460
 dépêcher (se) 1120
 déraper 13130
 derrière (de la maison) 32030
 descendre 13090
 déshabiller (se) 61040
 dette 84470
 deuil (en) 73110
 dévidoir 57140
 diable 78090
 diable vauvert (au) 17170
 diaphragme 27330
 diarrhée 72060
 Dieu 78030
 digue 18260
 dimanche 10080
 dinde 28510

dîner 52390	éclair 08220
diphthérie-croup 72130	éclaircie 08300
doigt 59570	éclore 28260
domestique 79060	écobuage 40100
donner une terre à bail 31100	école 83090
dorade 02500	écope 81320
dos 59050	écorce 19440
dosse 19550	écosser 21040
dot 74100	écouter 58150
doubler l'attelage 37250	écouvillon 50070
douille 41250	écraser les pommes 48030
douleur 72240	écrevisse 03100
douve 47090	écrouter (s') 32060
douzaine 85030	écu 85130
drap de lit 35430	écume 18040
drap de vannage 45060	écumoire 36700
drapeau 84250	écureuil 06110
drapeau du Pays Basque 84251	effraie 05200
droit 69110	églantier 20060
droits de pacage 26320	église 77010
duodénium 27400	égoïne 19400
duro 85170	élan 59800
eau 36430	élection 84240
eau claire 14110	emblavure 43080
eau courante 14150	embourber (s') 14160
eau de vaisselle 52420	embrouiller 55040
eau trouble 14120	embrun 18200
eau-de-vie 47140	émouchettes 37080
éblouir 07110	émousser 41260
éboulement 08290	empan 59650
ébourgeonner 46110	empirer 72350
ébréchée 41310	emprunter 84460
écaillle 82230	enceinte 65070
écale 20300	enchères 82300
ecchymose, bleu 71130	enclos 41030
échalier 16110	enclume 80660
échalier-2 16111	enclumette 41320
échalier-3 16112	encore 11260
échalier-4 16113	endroit d'une étoffe 55130
écharpe 63030	enfant 65100
échelettes, pieux (avant de la charrette) 38090	enfant inattendu 65140
échelle 34170	enfer 78050
échelon 34180	engelure 71060
écheveau 57130	enroué 72050
échine 27200	entaille 19360
écho 06 250	entaille faite à châtaigne à griller 20330
échouer 81430	entendre 58140

- enterrement, obsèques 73090
 entonnoir 36410
 entrailles de poisson 82200
 entrait 33250
 entrave: types-1 24560
 entrave: types-2 (longe et billot) 24570
 entrave: types-3 24580
 entrave: types-4 (longe de contention)
 24590
 entrave: types-5 (entravon) 24600
 entrée (partie extérieure) 34050
 entrée (partie intérieure) 34060
 envenimer (s') 71120
 envers d'une étoffe 55140
 envie 69060
 épandre (le fumier) 24530
 épaule 59030
 épervier 03115
 épervier d'Europe 05070
 épi 43180
 épicier 83060
 épidémie 72140
 épine 20040
 épingle 55110
 Epiphanie 12020
 épouse 74060
 épouvantail 05480
 époux 74050
 équerre 80290
 équipage 81520
 érable 19220
 ergot 28060
 ergot 43210
 escalier 35020
 escargot 01020
 escarpolette 67200
 espagnol 84120
 espèce chevaline 25110
 espèce ovine 26120
 espérance 69040
 espiègle 66160
 essaim 30040
 essieu 38180
 estomac 27340
 estomac 59210
 esturgeon 02420
 étable 24390
 établi 80220
 étai 32050
 étain 80700
 étalon 25020
 étambot 81110
 étançon 39070
 étau 80230
 été 10100
 éteindre 35830
 étendre 54080
 éternuer 58330
 étincelle 35860
 étoile 07010
 étoile du berger (l') 07030
 étourneau sansonnet 05440
 étrave 81100
 étrier 37280
 étrille, crabe nageur 02270
 étuver les tonneaux 47080
 évangile 78040
 évanouir (s') 72310
 évêque 77100
 évier 36720
 éviter 81400
 exciter le chien 29090
 façade 32020
 faceries 26310
 fade 52090
 fagot 19570
 faîne 19141
 fainéant 69080
 faire des grimaces 58340
 faire l'amour 65180
 faire l'école buissonnière 83140
 faire zéro point 68060
 faisant de chasse 05120
 faisselle 26410
 faîtière 33050
 falaise 18020
 fane 23030
 faner 42130
 fanon 24040
 farine 50040
 fatigue 72320
 faucheur 41220
 faucille 44020
 faucon pèlerin 05090
 faufiler 55080
 fauvette 05330

- faux 41210
 fée 78110
 femelle 30090
 femme 75140
 fenêtre 34140
 fenil, fenièvre 42120
 fer 80620
 fer à cheval 25140
 fer à repasser 56080
 ferme 31040
 fermenter (foin) 42150
 fermer 34010
 fermes auprès de l'église 31020
 fermier 31080
 ferrer, piquer 82170
 fesse 59380
 fête des ermitages 12210
 fête des pêcheurs 82340
 fête patronale 12190
 Fête-Dieu 12120
 feu 35810
 feu de la Saint-Jean 12140
 feu, défunt 73140
 feuillage 19050
 fève 21060
 février 10160
 fiancé 74020
 fiancée 74030
 fiche de marquage 43110
 fiel, vésicule 28090
 fièvre 72020
 fièvre aphétive 24630
 figue 20151
 figuier 20150
 fil (gros) 57110
 fil 41300
 fil 57100
 fil de fer 16050
 fil fin 57120
 filer 57090
 filet 03116
 filet 27230
 filet 82040
 filet mignon 27240
 fille 75050
 fille 75080
 fille qui joue comme un garçon 66230
 fille-mère, mère-célibataire 75030
- filleul,-e 66050
 fils 75040
 fin de semaine 11310
 flairer 29050
 flamme 35870
 flaqué 08260
 fléau 44070
 flèche 38140
 fleur 22010
 flexible 19080
 flocon 09090
 flot descendant, jusant 18130
 flot montant 18120
 foie 59230
 foie gras 28460
 foin 42020
 foire 84420
 fondation 32090
 fonderie 80770
 fondre 09120
 fondrière 17070
 fontaine 36480
 fonts baptismaux 77040
 forces 26150
 forêt 19100
 forgeron 80640
 formule de salut (08 h) 11180
 formule de salut (12 h) 11181
 formule de salut (14 h) 11182
 formule de salut (16 h) 11183
 formule de salut (20 h) 11184
 formule de salut (22 h) 11185
 fort 69100
 fou de Bassan 05510
 foudre 08230
 fouet 37340
 fougère 22060
 fouine 06060
 foulir 27090
 foulir la cuve 47020
 four 50020
 four à chaux 32160
 four de calcination du minerai 80780
 fourche 42060
 fourchette 36680
 fourmi 01180
 friai 82180
 fraise 21170

franc 85140	gencive 58400
français 84110	gendarme 84260
frange 56050	gendre 76160
frein 38230	genêt 20140
frelon 01190	genette 06080
frêne 19130	genévrier 20100
frère de frère 76010	génisse (1 an) 24240
frère de soeur 76030	génisse 24230
fressure 27310	genou 59390
friche 15130	gerçure 58370
frileux 09060	germe 23020
frisé 58070	germer 43120
froid 09050	germon 02550
froisser 61070	gésier 28070
fromage 26340	giboulée 08190
froncer (une robe) 55170	gifle 66210
fronde-1 67240	giron 59140
fronde-2 67250	giton 84010
front 58110	glaçons 09110
frontaux 37070	gland 19180
frotter 53060	glaneur 44050
fruit 20240	glisser 09130
fumée 35920	glisser 09131
fumure 24510	goitre 70060
furet 06190	golfe 18220
furoncle 71030	gond 34090
fuseau 57060	gorge 58620
gaffe 82270	gouffre 13040
gage 67120	goujon 03070
gagner 67100	goulu 60060
gale 26460	gourmand 52330
galerie-balcon 33210	goûter 52380
galet 18230	goutte d'eau 36440
galetas 35040	gouttière (conduite) 33071
galette 51130	gouttière (intérieur) 33070
galoper 25190	gouvernail 81120
garçon 75070	grain 43170
garçon et demoiselle d'honneur 74070	grain 46140
garçon qui a des goûts de fille 66220	grain de beauté 71100
garde forestier 19620	graisse 27520
garde-manger 35300	graisserons, rillettes 27490
gâteau 51110	grand matin 11110
gaucher 59550	grand tétras 05100
gaver 28450	grand-mère 76110
geai 05450	grand-père 76100
gelée blanche 09070	grande marée 18160
gelée noire 09071	grande ourse (la) 07050
gémissement 72260	grappe 46130

- grappin 81160
 gras-double 27500
 gratter 59670
 gréement 81180
 grêle 09010
 grenier 45130
 grenouille rieuse 04040
 grésil 09020
 griffer 59680
 grillon 01100
 grive musicienne 05370
 grogner 27120
 grotte 13180
 grumeau 50030
 gué 14060
 guenille (56060)
 guêpe (vulgaire) 01200
 guérir 72290
 guêtre 64080
 gui 20190
 guillemot de Troïl 05500
 habiller (s') 61030
 habit 61010
 habitation en montagne 26280
 habitude 69010
 hache 19370
 hachis 52260
 haie vive 16080
 haillon, guenille 56060
 halte 24710
 halte 25260
 hameau 31030
 hameçon 03112
 hanche 59160
 hanneton commun 01150
 hareng 02040
 haricot 21010
 haricot vert 21020
 harnais 37270
 hélice 81140
 hémorroïde 71150
 hennir 25220
 herbe (le blé) 43130
 herbe 41010
 hérisser (se) 28280
 hérisson 03010
 hernie 72230
 héron cendré 05040
 herse à dents fixes 40210
 herse canadienne 40220
 herse-3 40230
 hêtre 19140
 heure (l') 11370
 hier 11020
 hier soir 11090
 hirondelle de cheminée 05280
 hiver 10120
 homard 02240
 homme 75130
 hongre 25010
 hongreux 24160
 hoquet 58650
 horloge 35290
 houx 20090
 huile 52020
 huître (plate) 02120
 humide 15020
 huppe fasciée 05240
 hypolaïs ictérine 05320
 idiomé 84030
 idiot 69130
 if 19320
 île 18300
 imiter 66170
 improvisateur 68180
 incisive 58461
 index 59590
 indivis 15050
 inondation 14100
 instituteur 83100
 institutrice 83110
 instruments à tailler la vigne 46080
 instruments de pêche en rivière 03110
 intestin 2390
 intestin(s) 59200
 invalide 70090
 isard 06180
 ivraie 22140
 ivre comme... 60120
 ivrogne 60110
 jabot 28080
 jalouse 69070
 jambe 59400
 jambon 27270
 jante 38210
 janvier 10150

jardin potager	21180	laine	57010
jarret	24050	laisser le cidre se reposer	48120
jarretière	62060	lait	49020
jars	28380	laitue	21140
jaune	85205	lame de la faux	41240
jaune d'oeuf	28140	lampe (à huile, à pétrole)	35620
jaunisse	72150	lamprière	02380
javelle	44030	lancer	59830
jesus	27450	lançon	02520
jeter un sort	69100	landier	36040
jeu	67030	lange	66070
jeudi	10050	langouste	02250
jeudi gras	12070	langue	58410
jeune boeuf	24220	langue basque	84040
jeune coq	28180	langue, idiome	84030
jeune fille	75100	lapin	28530
jeune homme	75090	lard de poitrine	27560
jeune taureau, taurillon	24210	lard frais	27550
jeune veau	24200	larme	58220
jeunes gens	75120	laurier	20120
jeunesse	75110	lavandière	54040
jeux de cartes (types)	68140	laver	53050
jeux de vachettes-1	68100	lavette	52400
jeux de vachettes-2	68110	lavoir	54060
jonc commun	22070	lécher	58510
joue	58400	lendemain	11080
jouer aux billes	67040	lentement	11280
jouer aux quilles	67060	lessive	54030
joug	37010	lest	81200
jour	10010	levain	50050
jour de l'an	12010	lever (se)	59730
jour où l'on tue le porc	27150	lever	50090
journalier	79110	levier	80350
juge	83170	lèvre	58360
juillet	10210	lézard gris	04060
juin	10200	lézard vert	04070
jument	25030	lézarde	32140
jupe	62200	libellule	01070
juron	69140	lie	47120
jusant	18130	lien	44040
kaolin	80830	lierre	22220
labourer	40010	lieu jaune	02470
labourer en travers	40020	lièvre	06150
lac	14130	ligne	82030
lacet	64030	limace	01010
lactaire	22310	limande	02600
ladre	27110	lime	80260
laia	40250	limon	15120

- limon 37260
 lin 57020
 linteau 34070
 liseron 22210
 lisière 55160
 lit 35410
 lit de la charrette 38040
 liteau 19540
 litière 24500
 livre 85020
 locataire, fermier 31080
 loche 03090
 loin 17160
 loir 06140
 longerons 38020
 loquet, verrou 34120
 louche 36690
 touchon 58250
 loup 02480
 loup 06090
 lucane, cerf-volant 01130
 lucarne 33080
 luette 58630
 lumière 35610
 lundi 10020
 lune (nouvelle) 07080
 lune (pleine) 07060
 lutin 78120
 luxer 24610
 luxer 59470
 lys 22180
 macareux 05490
 machines 81090
 mâchoire 58380
 maçon 80410
 madrier 19530
 mai 10190
 maie 35220
 maille 82070
 main 59520
 main d'oeuvre 79 020
 main droite 59530
 main gauche 59540
 main nue (à) 68020
 maintenant 11220
 maire 84220
 mairie 84210
 maïs 43040
 maison 35010
 majeur 59010
 maladie des canetons 28430
 maladroit 67080
 mâle 30080
 malheureux 69090
 mamelle 24120
 mamelon 59090
 manche 41230
 mancheron 39060
 manchot 70040
 mange-peu 60050
 manger 60020
 manivelle 36460
 manteau 62120
 maquereau 02090
 maquignon 24730
 marâtre 76210
 marc 47130
 marchander 84430
 marché 84410
 marcotte 46060
 mardi 10030
 marécage 14140
 marée basse 18140
 marée montante, flot montant 18120
 marelle-1 67170
 marelle-2 67180
 mareyeur 82320
 marier (se) 74010
 mariés 74040
 marin de commerce 81550
 marin de pêche 82010
 marmite 36230
 marmotter, maugréer 58530
 marraine 66040
 mars 10170
 marsouin 02370
 marteanu 80340
 martin-pêcheur 05250
 martinet noir 05290
 masse 40310
 masse de fer à demi-fondu mêlé de
 scories 80810
 mastiquer 60030
 mât 81050
 matelas 35420
 matinée 11120

matte 80750	mille 81470
maugréer 58530	mille-pattes 01060
médecin 72270	mine 80610
méduse 02320	minerai de fer 80740
mélanger 52060	minuit 11170
mélèze 19310	mite 01230
mendiant 84480	mobilier 35310
menthe 22020	moelle 59340
menton 58550	moine 35460
mer 18010	moineau domestique 05430
merci 84060	mois 10140
mercredi 10040	moisi 51080
Mercredi des cendres 12080	moisson 44010
mère 75010	molaire 58480
mère-célibataire 75030	mollet 59410
mère-poule 28220	moment 11340
merlan 02460	monnaie (avoir de la) 85100
merle noir 05380	monorchide 24170
merlu 02080	montagne 13020
mésange charbonnière 05390	monter 13080
mesures de bois 85190	mordre 29040
mesures de capacité 85060	mort 73020
mesures de distance 85080	morte-eau 18170
mesures de foin 85180	mortier 32100
mesures de grain 85050	morue 02070
mesures de poids 85070	morve 58310
mesures de surface 85040	motte de terre 40070
métayer 31090	mouche domestique 01270
météorisation 24620	moucheron 01290
métier 79030	mouchoir (de poche) 62100
métier à tisser 57150	moudre 80110
mettre à tremper 53030	mouette rieuse 05170
mettre au monde 65090	mouiller 08280
mettre le cap 81390	moule 02030
meuble, mobilier 35310	moulin 80010
meule 19590	mourir (euphémisme) 73030
meule 48060	mousse 22230
meule 80080	mousse 49030
meule de foin 42070	mousse 81540
meule de paille 45040	mousseron 22270
meunier 80020	mousseron de printemps 22260
miauler 29120	moût 47040
midi 11130	mouton 26040
mie 51050	moyen-duc 05220
miel 30050	moyens de transport du foin en zone accidentée 42100
miette 51060	moyeu 38220
milan royal 05080	mucus 82240
milandre 02400	

mue, cage	28330	novembre	10250
muet	70020	noyer (se)	14080
mufle	24020	noyer	20280
mugir	24480	nu,	61050
mulet	02530	nu-pieds	64090
mulet	25100	nuage	08100
mur	32010	nuit	11160
mûre	20020	nuque, occiput	58640
muret	16090	objet servant à faire les premiers pas	
murex	02150	66110	
mûrir	43200	obscurcir (s')	08130
muscle	59360	obsèques	73090
musicien	74120	occiput	58640
myope	58260	octobre	10240
nageoire	82250	oeil	58160
nager	14070	oeillet	22150
naître	66010	oesophage	27350
narines	58300	oeuf	28110
nasne	03111	oeuvre morte	81020
naufraiger	81440	oeuvre vive, carène	81030
nausées	72070	oie	28370
navet	21230	oignon	21080
nèfle	20231	oiseau	05010
néflier	20230	oisson	28390
neige	09080	ombre	07140
nerf	59690	omelette	52310
nettoyer	54140	omoplate	27220
neuvaine	73130	oncle	76050
neveu, nièce	76070	ongle	59660
nez	58 290	onomastique animale: ânes	25290
nid	05 020	onomastique animale: chevaux	25280
nièce	76070	onomastique animale: vaches	25270
Noël	12170	operne	02300
noeud	19500	or	80710
noeud	62240	orage	08240
noeud	81460	oreille	39040
noir	85202	oreille	58130
noisetier	20270	oreiller	35450
noisette	20271	oreillons	72110
noix	20281	orge	43030
nom	84071	orgelet	71040
nom de la localité	00000	Orion, Pléiades	07040
nom des habitants	00020	orme	19270
nombril	59110	ornières	17060
non bascophone	84080	orange	22330
nouer	62250	orteil	59450
nourrice	65160	ortie	22170
nourrir les bêtes	24460	orvet	04080

os 59330	patelle 02130
os de la hanche 27250	patron 79040
os du jambon 27290	patron 81560
osier 19280	pâtrage
osselet 67160	paume 59560
ôter 53080	paupière 58200
ourlet 55150	paysan 79050
ours 06070	peau 71010
oursin 02310	pêche 20220
outre 60130	pêcher 18090
ouvriers du fer (sortes) 80820	peler 23060
ouvrir 34020	pélerinage 77130
pacage, pâtrage 15080	pelle 40260
pagille 45020	pelle à four 50080
pain 50010	pelle pour trancher le marc 48050
pain de mœteil 51100	pelote 68010
pafstre 24470	pénis 65010
palais 58440	penture; gond 34090
palonnier 37320	pépie 28340
palourde 02200	pépier 28270
panier 46170	pépin de raisin 46150
panne 27540	perce-neige 22050
panne faîtière 33230	perce-oreille 01080
panne intermédiaire 33280	perche 42080
pantalon 62080	perchoir 28310
paom 28520	perdre 67110
papillon 01250	perdrix rouge 05110
Pâques 12110	père 75020
parâtre 76200	péritoine 27430
parc 82260	persil 21070
parc à bétail 26290	personne qui n'est pas du Pays Basque 84100
parc, enclos 41030	personne qui n'est pas du village 84090
parcours 15090	peseta 85160
paré 81370	petit bois d'allumage 35840
parements (au dessus des roues) 38080	petit déjeuner 52350
parenté 76240	petit pois 21030
parler 58520	petit tas de fumier 24520
parois du foyer 80790	petit-fils 76120
paroisse 77070	petit-lait 26370
parrain 66030	petite cigale de mer 02260
part (à la) 82290	petite-fille 76130
partie haute du fût 19430	pétoncle 02170
pas (de danse) 68170	pétrin, maie 35220
passeries, faceries 26310	pétrir 50060
passoire 36250	peu à peu 11270
patauger 08270	peuplier 19200
pâté 27480	

- peureux 66150
pharmacien 83150
piauler, pépier 28270
pic de terrassier 40290
pic-vért 05260
picorer 28290
pie 05460
pièce pour rapiécer, rapièçage 56020
pied 27260
pied 59430
piège à palette (loups) 06217
piège à ressort 06215
piège à souris 06213
piège à taupe 06212
piège 06210
pièges-1, assommoir 06211
pièges-2, piège à taupe 06212
pièges-3, piège à souris 06213
pièges-4, tenderie 06214
pièges-5, piège à ressort (oiseaux)
 06215
pièges-6 , boîte à fauves 06216
pièges-7, piège à palette (loups) 06217
pierre 13150
pierre à aiguiser 41290
pierre de blocage 32120
piétin 26430
pieuvre, poulpe 02110
pigeon 28490
pigeon ramier 05180
pignon 32040
pignorer 36330
pile ou face 67140
piment 21130
pin 19330
pinasse 81290
pincettes 35900
pinçon 66200
pingouin 05530
pinson des arbres 05400
pintade 28500
pioche 40270
pioche 40280
pique-feu, tisonnier 35890
piquer 01220
piquer 82170
piquet 46200
piquette 47060
pirate 81490
pissenlit 22080
pitié 69050
plafond 33320
plage 18060
plaine 13100
planche 19510
planche 40060
planche à laver 54050
planche de légumes 21200
planche de parquet 19520
plancher, sol 33370
plancher, sol 33371
planches (autres) 48080
planches du pressoir-1 48090
planches du pressoir-2 48070
plane 80300
plant de poireau 21091
plant raciné 46050
plantain 22160
plante du pied 59460
plaqué du fond du foyer 80800
plat 36650
plateau de bois 26400
plâtre 80450
plâtrier 80420
Pléiades (les) 07040
pleine mer 18150
pleurer 66140
pleuvoir 08150
plie, carrelet 02610
plier le linge 54090
plomb 80730
pluie 08140
pneumonie 72170
poêle 36210
poignée 36240
poignet 59510
poil 58080
poinçon 33260
poing 59500
point 55020
point 68050
poire (petite) 20173
poire 20171
poireau 21090
poirier 20170
poissonnerie 82330

poissons de passage	82160	pré	41020
poissons sédentaires	82150	précipice	13110
poitrail	25120	prégnante	24300
poitrine	59070	prèle	22250
poivre	52050	prématûré	65120
poix	83030	Premier avril	12180
pomme	20181	premier vin du pressoir, moût	47040
pomme d'Adam	58610	prénom	84070
pomme de terre	23010	pressoir	47030
pommette	58390	présure	26350
pommier	20180	prêtre	77080
pondre	28120	prier	78010
pont	14040	printemps	10130
pont	81060	proche	17150
porc	27010	produits du jardin	21190
orcelet	27050	propre	54110
porche de l'église	77020	propriétaire	31070
porcherie	27080	propriétaire du bateau	81510
port	18080	propriété agricole	31050
porte	33380	proue	81250
portée	27060	prune	20201
porter de poids	68130	prunelle	20211
porteur	73070	prunelle	58170
pot	36620	prunellier	20210
pot de chambre	35470	prunier	20200
pou	01310	puce	01300
pouce	59580	puceau, vierge	65060
pouce!	répit pour le jeu	pucelle, vierge	65050
pouce-pied,	operne	puits (systèmes)	36450
poudre blanche	48130	punaise (des lits)	01120
poulailleur	28300	punir	83120
poulain	25050	puniton pour l'écolier parlant en bas-	
poule	28010	que	83130
poulet	28190	purgatoire	78060
poulette	28200	pus	71090
pouliche	25060	quai	18240
poulie	81170	quartier (le dernier)	07070
poulpe	02210	quartier (le premier)	07090
poumon	27300	Quatre-temps	12130
poumon	59170	quenouille	57050
poupe	81260	queue	24060
poupée	67230	rabot	80240
pousser	59850	raccourci	17050
poussière	54130	racine	19020
poussin	28170	racler	27190
poutre	33350	rage	29060
poutre qui fait poids	48100	raide	59630
praire	02210	raidillon	17020

- raie 02410
raie 40040
raie-gouttière 40080
raisin 46010
ramandeur 82090
Rameaux 12100
ramper 59810
rance (beurre) 49070
rancher 38060
ranger 36730
rapièçage 56020
rasade d'eau-de-vie 48020
rassasier 60070
rassis (pain) 51070
rat 06130
rate 59220
râteau 42030
râtelier, crèche 24400
râtelier, crèche 24410
ravager, abîmer 09030
ravin 13120
rayon 38190
rayon de miel 30060
real 85150
rebond 68030
rebot 68230
récif 18110
récipient 26240
recroqueviller (se) 59760
rectum 27410
reculement 37230
refête 12200
regain 42140
regarder 58280
règles 65080
régulateur 39090
rein 59240
reine 30020
rejet 19090
reliefs de repas 52400
remède 72280
remorqueur 81270
remous 18180
remuer la sauce 52100
renard 06100
rêne 25160
réparer le filet 82080
repas des funérailles 73120
repasser 56070
réprimander 66180
repriser 56010
requin 02390
réservoir 80050
respirer 58570
ressembler (se) 75060
restes, reliefs de repas 52400
retard (en) 11201
rétrécir 54100
retrousser les manches 62030
rhume 72030
ride 71020
ridelle 38050
rillettes 27490
rincer 53070
rire 66130
rivière 14010
riz 52320
robe 62210
rocher 13160
Rogations 77160
rognon 27370
rogue 8213 0
roitelet huppé 05340
ronce 20030
roseau 22240
rosée 09040
rossignol philomèle 05360
rot 66090
rôti 52270
roue à rais 38170
roue pleine 38160
rouet 57080
rouge 85203
rouge-gorge 05350
rougeole 72090
rouget 27100
rouget de roche 02490
rouille 16070
rouleau 40240
rouler (se) 25200
roulis 81410
route 17030
roux 58060
ruche 30030
rue 17130
ruer 25210

- ruisseau 14030
 ruminer 24490
 russule 22300
 russule 22340
 rut (en) (brebis) 26020
 rut (en) (chatte) 29110
 rut (en) (chèvre) 26510
 rut (en) (chienne) 29020
 rut (en) (jument) 25040
 rut (en) (truite) 27040
 rut (en) (vache) 24270
 s'il vous plaît 84050
 sable 18070
 sablière 33240
 sabot 24070
 sabot 38240
 sabot 64040
 sac 45120
 sage-femme 65110
 saillir 24280
 saindoux 27530
 Sainte-Agathe 12050
 saisonnier 79120
 salamandre tachetée 04020
 saleté 53020
 salive 58420
 samedi 10070
 sandale 64050
 sang 59190
 sanglier 06160
 sangsue 04110
 santé 72300
 sapin 19300
 sarcler 2040
 sarcellette 40300
 sardine 02050
 sarment 46090
 saucisse 27460
 sauge 22030
 saule 19260
 saumon 03030
 saurel 02450
 saute-mouton-1 (à) 67210
 saute-mouton-2 (à) 67220
 sauter 59790
 sauterelle 01110
 savon 53040
 scarabée 01140
 scie à bras 19390
 scie passe-partout 19380
 sciure 19560
 sec 15030
 sécheresse 08310
 sein 59080
 sel 52040
 semaine 10090
 semelle 64060
 semence 43070
 semer 43060
 semis 21210
 semoir 43100
 sentier 17040
 sentir 58320
 sep 39030
 séparé(e) 74150
 septembre 10230
 sermon 77120
 serpe 19611
 serpent 04010
 serrure 34110
 servant de messe 77140
 servante 36060
 servante 79070
 seuil 34040
 sevrer 26260
 sevrer 65170
 siège pour traire 26230
 siffler (jars) 28440
 siflet 67260
 signer (se) 78070
 sillon 40030
 singer, imiter 66170
 soc 39020
 soeur de frère 76020
 soeur de soeur 76040
 soif (avoir) 60090
 soigner 72340
 soir 11150
 soldat 84270
 soldat du Pays Basque 84271
 sole 02620
 soleil 07100
 solive 33330
 sommet du maïs 43050
 sommier 33340
 son 80130

- sonnailles (types) 26170
 sonnailles pour les brebis 26200
 sonnailles pour les chevaux 26190
 sonnailles pour les chèvres 26210
 sonnailles pour les vaches 26180
 sorcier, sorcière 78100
 sou 85110
 souche 19410
 soufflet 35880
 soufflet de forge 80650
 soulever 59840
 soulier 64020
 soupe aux légumes 52220
 soupir 72330
 source 36470
 sourcil 58180
 sourd 70010
 souris (grise) 06120
 spatule 80430
 stérile 24380
 stérile 65190
 sucer le doigt 58490
 sucre 52080
 sueur 59260
 suicider (se) 73040
 suie 36030
 suif 26140
 suint 57030
 sureau 20080
 syphilis, petite vérole 72210
 table 35210
 tablier de forgeron 80670
 tablier des femmes 62130
 tacher (un vêtement) 53010
 taille 59130
 tailler 46070
 tailleur, 61020
 taillis 19120
 taller 43140
 tambourin 68210
 tangage 81420
 tangon 82120
 tante 76060
 taon des boeufs 01260
 tarare 4508 0
 tard 11200
 tarière 80310
 tarir 08320
 tas de foin 42040
 tasser le foin 42110
 taupe (d'Europe) 06020
 taureau 24140
 taurillon 24210
 témoins 16030
 tempe 58100
 tempête 08160
 temps (avoir du) 11300
 temps atmosphérique 08010
 tenailles 80330
 tenderie 06214
 tendre 52280
 tendre 59820
 terrain indivis 15050
 terrains communaux 15110
 terre 15010
 terre inculte 15140
 testicules 6020
 tétanos 72190
 têtard 04050
 tête 58010
 tête d'ail 21110
 téter 66080
 têtières 37060
 thon rouge 02540
 tiédir 52300
 tige 21160
 tillac 81070
 tilleul 19240
 timide 66190
 timon 37210
 tique (grande, petite) 26450
 tirant d'eau 81210
 tiroir 35230
 tison 35910
 tisonnier 35890
 tisserand 57160
 tissu 57170
 tissu 57180
 toile d'araignée 01050
 toit 33010
 tolet, chandelier 81340
 tomber 59780
 tombereau 38250
 tonneau 47070
 tonnerre 08210
 tonte 26160

- tordre 54070
 tortillon 63040
 tôt 11190
 toupie 67050
 tour à piler 48040
 tour de rein 72250
 tour pour biller 38110
 tourbillon (d'air) 08070
 tournant 17110
 tourner le foin 42050
 tournis 26440
 tourte 51090
 tourteau 02290
 tourterelle des bois 05190
 Toussaint 12160
 tout à l'heure 11350
 tout de suite 11240
 tout le temps, toujours 11230
 toux 72040
 trachée-artère 27320
 trachée-artère 58660
 traîneau 38290
 traire 49010
 traiter la vigne 46120
 tranche 51020
 travail (du maréchal) 25150
 travailler 79010
 travaux de voirie 17190
 travée 33310
 traverse 38030
 traversin, oreiller 35450
 trayon 24130
 trébucher 13200
 trèfle 22120
 trémail 03113
 tremble 19190
 trémie 80090
 trépied 36080
 tresse 63070
 tribord 81230
 tricoter 55010
 troglodyte 05310
 tronc 19030
 tronc 59010
 trotter 25180
 trou 15040
 trou d'écoulement (pressoir) 48110
 troupeau d'ovins 26110
 truelle 804400
 truie 27020
 truite de rivière 03040
 tuberculose pulmonaire 72180
 tuile 33020
 turbot 02590
 type de monnaie espagnole 85120
 ubac 13070
 unité de distance 68080
 unité de troupeau 26300
 uriner 59270
 usé 61060
 vaccin 24660
 vache 24010
 vache 24010
 vache engraissée pour boucherie 24250
 vache nymphomane 24370
 vacher 79100
 vagin 24330
 vague 18030
 vairon 03050
 vaisselle 36710
 vallée 14020
 vanne 80060
 vanneau huppé 05140
 vanner 45070
 vannier 83080
 vantail 34080
 vantail 34081
 varech 02340
 vareuse 82020
 varicelle 72100
 varlope 80250
 varron 24650
 vautour fauve 05050
 veille 11070
 veillées pour dépouiller le maïs 68190
 veine 59320
 vendanger 46160
 vendredi 10060
 vent 08020
 vent d'est 08050
 vent d'ouest 08060
 vent du nord 08030
 vent du sud 08040
 ventre 59120
 ventrèche, lard de poitrine 27560

ver (de fruit) 01320	vierge 65060
ver de terre 01030	vigne 46020
ver luisant 01160	vilebrequin 80320
verge 19070	village 31010
verge 24290	vin 47050
verger 20340	vinaigre 52030
verrat 27030	violette 22200
verrou 34120	vipère 04100
verrue 71080	visage 58020
versant 13050	vite 11360
verser 43160	vitre 34150
versoir 39120	voûte, cintre 33390
vert 85204	voie lactée 07020
vésicule 28090	voile 81040
vesse 59310	voir 58270
vessie 27360	volaille 28540
vessie 59250	volée (de) 68040
vessie natatoire 82210	voler 05030
veste 62110	volet 34160
veuf 74130	volige 33300
veuve 74140	vomir 72080
viande 52250	voyage 17140
vieillard 75150	vrac (en) 82310
vieille femme 75160	vulve 24320
Vierge (la) 78020	vulve 65030

BERRIAK

LA NOVELA COSTUMBRISTA DE DOMINGO DE AGUIRRE

Sede, (Bilbao), 22.09.1993

Sebastián García Trujillo

Jean Haritschelhar euskaltzainburu jauna.
Lagunok.

Hitz bi, besterik ez. Lehena, eskerrak emateko etorri zareten guztioi, batez ere modu batera edo bestera gaurko aurkezpen hau posible egin duzuenoi. Persoña askorengandik (Jon Batti Kortazar, Jose Antonio Arana, Pablo Bilbao Aristegi, Urkiolako lagunak, Olaizolatar senidekoak, Jose M.^a Martin de Retana, eta beste lagun batzuengandik) laguntza hartu dut liburu honen mamia burutzeko lanetan, beste batzuengandik (Bizkaiko Diputazioa, Iberdrola enpresa eta, batez ere, Elizbarrutiko Teologi-Pastoral Ikastegiko partaideengandik) laguntza ekonomikoa jaso dut tesi hau argitaratzeko zereginetan, eta, azkenez, Euskaltzaindiko arduradun batzuk Domingo de Agirreren ohiturazkoeleberrigintzari buruzko liburu honen aurkezpena oso egokia den leku honetan egiteko paregabeko abagunea (aproposagorik non ote?) eskaini didate. Hauei guztioi, eta adiskidetasuna dela kausa aipatzen ez ditudan hemen zaudeten lagun guztioi, eskerrik asko.

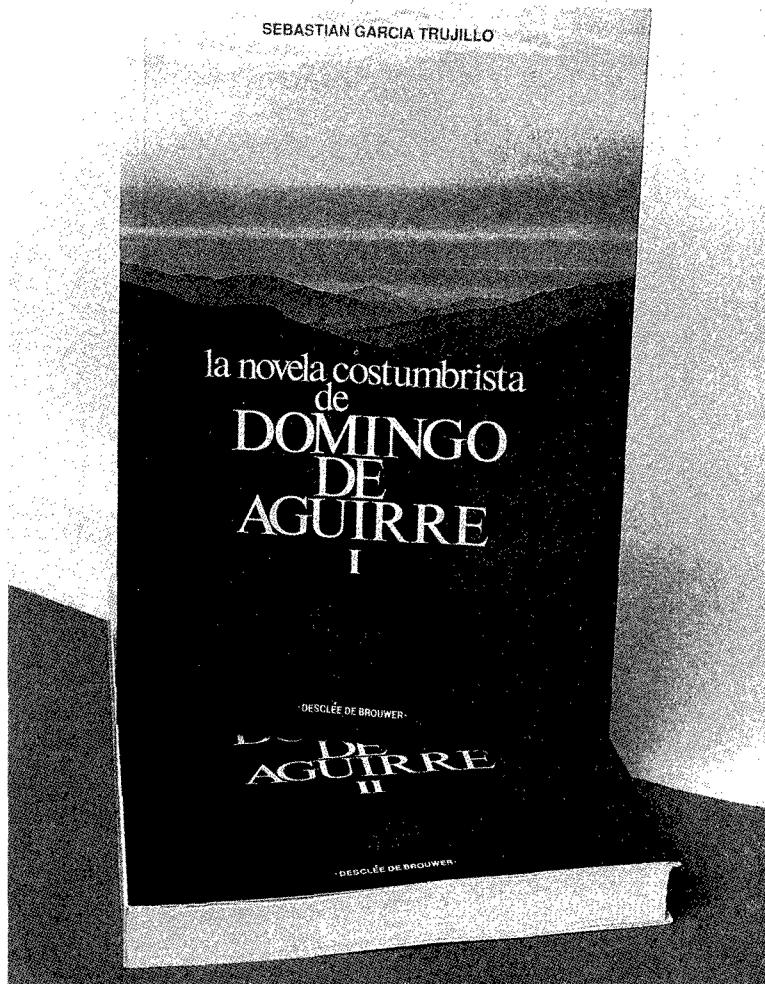
Eta bigarren hitza Domingo de Agirri buruz zerbait gehitzeko erabili nahi dut (noiz eta nola libratuko naiz lotura honetaz), bera baita —ez dezagun geure burua engaina— gaurko batzarreko protagonistarik lehen: ondarroar idazlari dagozkion erreferentziez ingutarurik baikaude gaur eta hemen.

Erreferentzia horietatik berehalakoenek, Euskaltzaindiaren aretoan gaudenez, Domingo de Agirrek Euskaltzaindiarekin izan zituen erlazio laburrak bezain sendoak azpimarratzen dizkigute.

Izan ere, Domingo de Agirre izan zen Euskaltzaindiaren sortzaileetan lehentarikoa, 1919ko irailaren 21eko batzarrean (atzo, beraz, hirurogeita hamalau urte direla) kontrako boturik gabe aukeratu bakarra; baita Agirre ere izan zen euskaltzainen artean aurrenez hil zena, Euskaltzandia sortu zenetik urtebete eta gutxitara. Euskaltzaindia sortu zenean, 1918 urtean, Domingo de Agirre lehen euskaltzainburua izateko posibilitate handia izango zuela, gaixorik egon ez bazen, ziurtatzen digu Jose M.^a Olaizolak (eta ez zitzaison abade honi motiborik falta Oñatiako Eusko Ikaskuntzako Batzarreko tirabirak ongi ezagutzeo, batzar hartara Euskeraren Batzordeko mahaiburua izan zen Domingo de Agirre “inoiz baino zurbilago ta maskalago”a lagundu baitzuen Olaizola zumaiarrak); eta, azkenez, Agirrerekin herrikidea den Augustin de Zubikairen aieruaren arabera, Euskal-

tzaindiaren *Ekin* eta *jarrai* goiburu hain esanguratsua Domingo de Agirre burredatu bide zitzaiion.

Euskaltzaindiari dagokion Domingo de Agirre burredatu bigarren erreferentzia nire alboan jazarrita dagoen Jose Antonio Arana dugu. Gaur aurkezten dugun liburuaren hitzaurrea burutu izana ez da Resurreccion M.^a de Azkueren liburutegiko arduradun honi eskertu behar diodan mesede bakarra; ez dira gutxi izan ikerlanerako eman dizkidan zantzuak egungo egunean Domingo de Agirre eus-



kaltzainaren aulkia betetzen ari den lagun honek, zeinek ez dion euskal kultura aldeztuteko lehian ondarrutar idazle gartsuari amore ematen.

Eta Domingo de Agirrerri buruzko beste erreferenziaren batzuk aurkitzen garen auzo edo inguru hauxei loturik dagerkigute. Zenbat bider hurreratuko zen Domingo de Agirre elkartzen garen leku honetaraxe, orduko hartan Bizkaiko Diputazioaren egoitza; zenbat ordu emango hementxe, bertoko Plaza Barrian, hemendik metro gutxitara, Torre kalea eta Santiago plaza tartean bizi izan baitzituen Agirrek, Azkue lagun minari kasurik eginez gero, “Bilbon igaro zituen urte gozoak”. Hamabost urte besterik ez zituen Domingo de Agirrek eta Mariano de Ibarguengoitia, Santiago Elizako parrokoak, Ondarroatik honaxe ekarri zuen ikasketak egitera; hementxe hasi zen Agirre lehendabiziko erdaraz zein euskerazko literatur artikuluak idazten, hementxe bizi mezamutil eta lankidetxo gaztea bost urtez, 1879tik 1884ra arte, noiz eta (azkenengo urte honetaz ari naiz), seguru asko gaur bezalako irailaren azkenengo egunen batean, Gasteizko seminariorantz abiatu zen. Gasteizera joan Agirre abadegai, baina Bilboko txoko maitagarri honetaz ahaztu ez, udaldietan honaxe itzuli ohi baitzen, Santiago elizako abadetxera (gaur dasagun Basilikako dorre bakarra eraikitzen ari ziren urteetan), 1887ko irailaren 12an, Domingo de Agirrerren diakonorde ordenazioa zela motibo, Ibarguengoitia ikurtzatzen baitigu “zortzi urtez” bere zerbitzuan egona zela Ondarroako gaztea,

Hainbat bider etorriko zen, gero, inguru honetara Domingo de Agirre abadea Francisco de Iturribarria, bihotzko laguna, Santiago Elizan laguntzailea eta Miguel de Unamunok hainbeste miretsi zuen idazle fina bisitatzen.

Eta araindino geratzen zaigu Zazpikale hauetan Domingo de Agirrerekin, zeharka bada ere, zerikusi handia duen beste leku berezi bat. Hemendik ehun bat metrotara, Bidebarrieta kalean, olaizolatarrek dute beren etxebizitzeta eta anitz urtez hortxe egon da gordeta Domingo de Agirrerren altxorrik preziatuenetariko bat: beronen bibliotekatik ekarritako hainbat liburu eta argitaratu gabeko gazteleraz zein euskerazko eskuskribu mordo bat, tesi hau dela medio, euskal literaturarako berreskueratuak.

Eta larregi ez lutzearren, baina, Domingo de Agirrerren itzalpea luzea dela erakusteko, geratzen zaigu aipatu nahi nukeen Agirrerri lotutako beste erreferentzia bat. Gaur egunean, nire liburuaren argitaratzailea den Elizbarrutiko Teologi-Pastoral Ikastegia kokaturik dagoen egoitzak –El Refugio deritzona–, beste au-reneko egoitza bat ezagutu zuen –gaurkotik oso hurbil– 1857an eraikia Mariano de Ibarguengoitaren lanei esker eta 1875tik aurrera abade oroigarri honen diru bakarraz mantendua, pentsatzeko bidea ematen diguna Agirre gazteak lagunduko zuela, behin baino gehiagotan, Ibarguengoitia abadea delako ikastetxe horretara mojak bisitatzen, oso maite baitzituen abade zahar horrek beronen begi niniak baitzitzaizkion moja euditarrak.

Gaur aurkezten dugun lana egiteak eman dizkidan neke gutxi eta poz handien artean hauxe ez da txikiena izan: ikustearena zelan, solterik ziruditen Agirreareniko hariak, elkartene diren leku eta lagun askoren inguruan, azken hauetako batek baino gehiagok Domingo de Agirrerekin zeukanen loturak txikiena jakin ezean.

Bukatu aurretik, zeintzuk diren, nire ustez bederen, liburu honek euskal literatur mundura dakartzan nobedaderik azpimarratuenak nabarmendu beharrean nago, laburki oso izanik ere. Bi mailatako berritasunak bereizten ditut. Lehentarikoak, Domingo de Agirreren bizitza, ideologia eta literatura ekoizpena hobeto ezagutzen lagunten ditugunak. Helburu honetarako, Gasteizko artxiboa, eta olaizolatar senidekoen eta Martin de Retanaren liburutegietan topatu ditudan ezezagunak zitzaitzak dokumentu ugariak lagungarriak oso izan zaizkit, baita ere Euskaltzaindiaren bibliotekan Karmelo de Echegarayren eta Agirreren arteko, zein Azkueren eta Agirreren arteko eskutitzak (batak zein besteak berrikuratuak); horrezaz gain, Domingo de Agirreren garaiko egunkari zein aldizkariean barreiaturik topatu ditudan artikuluak ere. Irakurlegoaren epaiaren zain, gaurtik aurrera Domingo de Agirreren bizitza, beronen ardurak eta ekintzak, zernolakoa zen bere ideologia tradiziozale setatsua, eta abar, datu berri askotan hobeto ezagutzen ditugula esan dezakegu, eta, gehien axola zaiguna, galtzear zeuden Agirreren literatura zenbait idazki ere (antzerki lana, olerki zein itulpenen batzuk, sermoiak) eskuratu ditugu.

Liburu honen bigarren ekarpena, Domingo de Agirreren eleberrien interpretazio semiotikoa burutzeko erabilitako azterbideetan datza. Eztabaidak eztabaida (artelanei buruzko azterbideak aukerakoak izan behar baitira eta interpretazioak irekiak), nire liburu honetan iradokoren deritzodan Domingo de Agirreren eleberriei buruzko interpretazio orokorra eta sakona eskaintzen saiatu naiz, estilo errekurtsuek eleberriion kosmoikuskerari ematen dioten laguntzan ihardunez ere. Algirdas Julien Greimasen azterbidearen arabera gehienbat moldaturiko saiatze hau, bai irakurlegoarentzat, bai azterbide semiotikoa hobeto ezagutu edota erabili nahi duten ikasle askorentzat onuragarria delakoan nago (eta honelaxe itxaroten). Bainaz azken guzti hauetaz, gaurdanik aurrerako hitza irakurleari dagokio.

Eta besterik ez. Etorri zareten gehienok lagunak zaituztet eta zuetariko ez gutxi euskal gaiei loturik dauden zereginetan ezagutuak. Guztioi eskaintzen diuet nire lan hau gure arteko laguntasunaren frogatzat, jakinik gainera zuetariko askorengandik, erne eta (buka dezagun Domingo de Agirreren hitzez):

“Erneko aldira(la) euskeraz irakurgai gozo, ugari, ta mardulak. Betoz ordu onean, betoz ainbat lasterren.

Nork daki, ni ain kaxkarra ikustean, beste liburu eder bat zeuk asmatuko ezpadezu?

Baño bitartean, ara ni naizen bezela”.

Eskerrik asko eta besarkada bat.

BIDEGILEAK

LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

BIDEGILEAK LIBURUKIA AURKEZTEAN

Egoitza, 93.10.28

*Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua*

Mari Karmen Garmendia andere agurgarria,
Euskaltzainkide, urgazle eta euskaltzale jaun-andereak.
Ongi etorri denoi.

Egun aurkezten ditugu lau-liburutxo. Eta lau liburu horiek gure lehenbiziko lau euskaltzainei buruz eginak dira. Duela hirurogeita hamabost urte, beraz, hasi zen Euskaltzaindia lau gizon horiekin, errana baita, R. M. Azkue, A. Kanpion, L. Eleizalde eta J. Urkixorekin. Eta hain zuzen ireki baitugu gure urtea joan den urriaren lehenean Oñatin; segitzen dugu, egun, presentapen honekin. Hemen eskerreko hitzak nahi dizkizut erran, zuri bereziki Mari Karmen Garmendia anderera. Erabaki duzu, hain zuzen, sorta honetan, *Bidegileak* deitzen den sorta honetan, gure lehenbiziko lau euskaltzainen bizia agertzea. Zure emaitza da, Hizkuntza Politikarako idazkari nagusiaren emaitza. Eta guretzat pozgarri da hori. Ikusten baitugu, alde batetik eta hori argi eta garbi ikusi da Oñatin, gure agintarien laguntza, gure agintarien sostengua badugula. Eta hemen bereziki, sorta honekin, hobeki agertzen da ere konkretuki nola laguntzen gaituen Eusko Jaurlaritzak. Beraz, otoi, zuri nire eskerrik beroenak, eta otoi ere emazkiozu Ardantza lehendakariari.

* * *

En dos palabras quiero decir que lo que acabo de expresar son palabras de agradecimiento para con la Sra. Mari Karmen Garmendia, porque ha tenido la idea de sacar a la luz, pues, la vida de los cuatro primeros académicos o euskaltzaines, que son R. M. Azkue, A. Kanpion, L. Eleizalde y J. Urquijo. Fueron los primeros nombrados en septiembre de 1918, es decir, hace 75 años. Lo que hemos visto en Oñati cuando hemos empezado este año —75 aniversario de la fundación de Euskaltzaindia— es que tenemos apoyo de las personas que cuentan en este País, es decir, de los dos gobiernos y las tres diputaciones. Y quiero agradecer especialmente a la Sra. Mari Karmen Garmendia este hecho concreto de publicar esas vidas de los cuatro primeros euskaltzaines o académicos. Y fuera de esto, pues, cedo en primer lugar la palabra a D. Jose Antonio Arana Martija.

BIDEGILEAK LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN:

Azkue eta Urkixo

Egoitza, 1993.10.28

Jose Antonio Arana Martija

Bidegileak izeneko bilduma laugarren laukotearekin bukaturik eman behar genuela eta hara non Hizkutza Politikarako Idazkaritza Nagusiak ematen digun bosgarrenarekin poztasun eta atsegina. Euskaltzaindiak 75 urte betetzen dituean hemen ditugu eskuartean 1918an izendaturiko lehen lau euskaltzainen biografia laburra. Aurkezpen hau egiterakoan Azkue eta Urkixoren aipamena egitea dagokit, biak bizkaitarrak, eta bikiak, Mitxelenaren esanetan.

Ez nuke nik horrenbeste esango. Lekeitioan 1864an jaio zen Azkue, Deustuan 1871an jaio zen Urkixo baino zazpi urte zaharragoa zen; eta heriotzea orduan gazteenak aurrea hartu zion 1950ean hurrengo urtean hilko zen zaharragoari. Apaiza zen lekeitiarra eta abokatua deustuarra. Karlista sutsua azken hau eta karlisten girotik, beste asko bezala, nolabaiteko abertzalesunera iragana edo bihurtua bestea. Bibliomanoa, liburuak helburutzat hartzten zituena Urkixo, euskarra aztertzeko eta ikertzeko erabiltzen zituena Azkue. Gogora dezagun hiztegirako arakatu ondoren Materre-ren ale bat eman ziola opari gisa Azkuek adiskideari. Euskaldun berria, aberats-kumea, zen Urkixo eta jatorriz euskaldun sendoa Azkue. Erabat xenofiloa deustuarra eta nolabait xenofobia lekeitiarra. Euskara barne muinetik maite eta aztertzen zuena Azkue eta kanpotik eta kanpoko hizkuntzalarien ildotik ikertzen zuena Urkixo. Baino sarri askotan gertatzen den bezala, muturrak borobilean elkartzen dira eta euskararen esparru borobil hori noraino hedatu eta bilakatu zuten bi pertsona horiek sinestezina da.

Euskaltzaindiaren sortzean jarri zitzakzion helburuetan ados zeuden Azkue eta Urkixo, baten izan ezik: euskara batuaren arazoan. Beharrezkotzat jotzen zuen Azkuek, idazterakoan hizkuntza bakarra ezinbestekoa zela; Urkixok, ostera, laborategiko hizkera asmatuko zenaren beldurra agertzen zuen. Azkuek *Gipuzkera osotua* eman zigun heinean, euskalki klasikoak mantentzearen alde zegoen Urkixo. Aramaio, Billabona eta Urrizako neskameak zituen etxearen eta bakoitzak bere euskalkian berba egiten zion, inoiz hizkera batu batera heldu gabe. Euskaraz gutxi idazten zuen Urkixorentzat ez zen hain beharrezkoa euskara batu hori. Baino euskal testuak ikertu nahi zituen filologoarentzat, garrantzi handikoa zen euskalkiak nahastu gabe bereiztea.

Dena den, eremu ezberdinetan iraun zuten lanean Azkuek eta Urkixok. Nahiz eta Europan zehar biak maiz ibili, Azkuek bere ikerketa eta lanetarako izan zituen hizkuntzalariekin harremanak; Urkixok ostera *Revue Internationale des Etudes Basques* aldizkarirako hizkuntzalarien kolaborazioak lortzea zuen helburu. Azkuek, euskararen katedra izateaz gain, apaizgoaren ardura ere bazeukan, Musikalari sena ere hortik zetorkion, eliz-musikarekin hasi baitzen, nahiz eta gero operagintzan ere ibili. Arlo honekin zerikusirik zeukan folklorea ere aztertu zuen, *Euskalerriaren Jakintza* eta *Cancionero Popular Vasco* eman zizkigularik. Bainan gainetik euskararen azterketa izan zen grina, hizkuntzalaritzan gramatika eta lexikografia izan zirelarik emaitzaren zutabeak. Ez dezagun ahantzi euskal-tzainburua izan zela Euskaltzaindia sortu zenetik (1918) heriotzeko ordurarte, 33 urteren zehar.



KOLDO ELEIZALDE
ARTURO KANPION
RESURRECCION M. AZKUE
JULIO URKIXO

Urkixok Vinson, Schuchardt, Uhlenbeck, Van Eys eta beste orduko hizkuntzalarien ikerketak erakarri zizkigun *RIEV* aldizkariaren bidez, euskararekiko kanpotarren ikuspegiaz altxor baliotsua bildu zuelarik. Berak ere lan sakonak eman zizkigun paremiologian, klasikoen testuak aztertuz eta argitaratuz eta gerorako utzi zuen liburutegian hamar milatik gora liburu eta dokumentu bilduz. Gabriel Maria Urkixo anaia zenaren 1906ko proiektua, hots, Euskal Akademia sortzeakoa, buruturik ikusi ahal izan zuen Euskaltzaindia sortu zenean, lehen euskaltzaina eta liburuzaina izendatu zutelarik.

Nahiz eta euskararen alde bide desberdinatik ibili, nolabait bikiak, edo bi-koitza agertu ziren parekatuta Azkue eta Urkixo 1926an Madrileko Hizkuntza Akademik kidekotzat izendatu zituenean. Honek adierazten diguna da kanpotik begiratuta biak izan zirela euskararen ordezkarri gailenenak.

Hau guztia eta euskararen eta euskal kulturaren bi erraldoi hauen beste anitz xehetasun ikusi ahal izango ditu gaur aurkezten diren biografiak irakurtzen dituenak. Zerbait esan nahiko nuke une honeta. Azkueren biografia idazteak ez dit lan handirik eman, lehendik argitaratua bait neukan, duela hamar urte, biografia luzeagoa. Baino uste dut Azkuek hori baino askoz ere gehiago merezi duela eta egunen batez, biografia luze eta zehatzagoa eskaini beharko dio Euskaltzaindiak omenaldi liburu mardul baten barnean. Urkixoren biografia osotzeak, ordea, ikerketa lana eskatu dit, gutxi baitzen honi buruz orokorki idatzitakoa. Honek ere biografia luzeagoa behar du, eta horretan ari naiz epe gabeko egunetan. Omenaldi gisa hiru liburukitan bildutako lanak eskaini zizkion Euskal Herriko Adiskideen Erret Elkarteari 1949-1951 bitartean.

Atseginez burutu dudala lana aitortzea geratzen zait. Gure aurretek joan diren bidegileen aztarnak arakatzea eta jarraitzea beti da pozgarri eta, eredutzat harturik, gure eten gabeko lanaren sostengua. Baino zalantza sortzen zait une honetan: Azkue eta Urkixo, bidegileak izateaz gain, ez ote dira bideak?

PRESENTACION DE *BIDEGILEAK*:

Koldo Eleizalde y Arturo Campión

Sede, (Bilbao), 28.10.1993

Jose Javier Granja

Euskalerriaren alde es el lema que guía la vida y la obra del polígrafo navarro Arturo Campión, el mayor de los cuatro euskaltzales homenajeados hoy y espejo para todos los vasquistas de principios de siglo que veían en él la dedicación de una vida a la política, la historia, la literatura y el euskera. Por ello no es de extrañar que cuando se crea Eusko Ikaskuntza y posteriormente Euskaltzaindia, se le otorgue la presidencia de honor al hombre que había tomado parte en todas las organizaciones vasquistas y euskerófilas surgidas en Hegoalde desde la creación de la Asociación euskara de Navarra.

Campión euskaldunberria zen, ez baitzuen euskera ikasi bere zuzenbide ikasketak Madrilen amaitu arte.

Bere lehenengo lan garrantzitsua *Consideraciones acerca de la cuestión foral y los carlistas en Navarra* da (1876). Madrilen idatzi eta argitaratua, Oñatiako Unibertsitatean hasitako zuzenbide ikasketak bukatu zituen lekuaren. 21 urtekin, zalan-tzakor ikusten dugu Campión bere zaletasun politikoetan, baina sendo, nafrar frouak defendatzeko osmoan, II. Karlistadaren bukaerarekin zetorren ekaitzaren aurrean. VII. kapituluaren amaieran beste elementu bat agertzen da, euskal nortasunaren oinarrizko osagai bat bezala zabalki erabiliza izango litzatekeela: hizkuntza. Ez da agertzen esplizituki esanda, baina implizituki ondorioztatu behar da, gaztelera sartu ez den lekua, mendia dela, hain zuen ere. Euskera bizi den lekuaren, euskal arrazaren ezaugarri positibo guztiak osorik mantentzen dira eta gaztelera alienagarri elementuarekin kontaktuan egotea da, familia, ontasuna, tradizioa, e.a... deuseztatzen dituena. Funtsean, euskal nortasunaren deuseztapena español hizkuntza eta ohituren gorakadaren fruitua da. Elementu hau *La Bella Easo* (1907) edo *El último tamborilero de Erraondo* (1917) belazako idazlanetan agertzen da.

Parece que Campión dominaba el euskera ya en 1878, dos años después de haber finalizado sus estudios de derecho, como lo demuestra con la publicación de *Orreaga*, balada tradicional en dialecto guipuzcoano publicada en el primer número de la revista *Euskara*.

Animado por Luis Luciano Bonaparte se decidió a publicar y estudiar esta balada en los dialectos vizcaíno, labortano, suletino y en 18 variedades dialectales navarras. Poco después ganaría el premio ofrecido por la diputación guipuzcoana a la mejor leyenda vascongada con la titulada *Denbora anchiñakoen ondo-esanak*.

La aportación más importante de A. Campión al estudio del euskera fue la publicación de la *Gramática de los cuatro dialectos literarios de la lengua euskara* en 1884, que había tenido su precedente en el *Ensayo acerca de las leyes fonéticas de la lengua euskara* (1884).

Campión pretendía con su *Gramática* llenar el vacío de la inexistencia de buenas gramáticas que favoreciesen el aprendizaje del idioma, aunque no se puede decir que le guiase el afán de claridad pedagógica, al modo de lo que hoy entendemos como métodos de enseñanza, sino más bien una exposición científica rigurosa.

Está convencido de que no se debe circunscribir al estudio teórico de la lengua como finalidad de la gramática, puesto que para él las lenguas eran productos espontáneos que se aprecian con exactitud contemplándolos en el libre ejercicio de su actividad.

Pero no es solamente el espíritu científico el que anima a Campión a componer su obra, ni el didáctico, sino un sentimiento de identidad nacional que adquiere en el idioma su valor más importante. Este planteamiento reivindicativo idiomático adquiere su verdadero valor en el momento en que se transforma en reivindicación nacional y rebelión contra las leyes impuestas que pretenden la abolición de la tradicional y del idioma.

Otro momento importante en la significación lingüística de Campión fue su polémica relación con Sabino Arana y con los aranistas a la muerte de aquél. El 16 de septiembre de 1901 se había celebrado en Hendaya un congreso en el que se creó la *Federación Literaria Vasca*, organización que pretendía agrupar a escritores y gramáticos de Iparralde y Hegoalde con el fin de avanzar en el camino de la unificación literaria y ortográfica. El objetivo de este congreso era sentar los principios de la unificación ortográfica del euskera.

La comisión surgida de este congreso, de la que formaban parte Sabino Arana y Arturo Campión debía avanzar en la unificación ortográfica que se aprobaría en el congreso de Fuenterrabia de 1902. Sin embargo, la intransigencia de los aranistas, que querían imponer su sistema ortográfico, propiciaría la ruptura entre los escritores de ambos lados de la frontera que continuaría hasta la unificación moderna del euskera. Campión, muy distanciado de los criterios aranistas, sufriría las consecuencias de su oposición en forma de ataques políticos que no refutaban sus criterios lingüísticos, ataques a los que no respondió políticamente Campión, sino con criterios estrictamente gramáticos o filológicos.

En relación con Euskaltzaindia, su contribución como académico en la década de los veinte estuvo limitada por su edad y su progresiva ceguera, lo que no le impidió elaborar el valioso *Informe de los señores académicos A. Campión y P. Broussain a la Academia de la Lengua Vasca sobre unificación del euskera* (1922) en que propone unificar el euskera sobre la base del dialecto guipuzcoano

o del labortano o de ambos previamente combinados. Tras analizar las causas de la decadencia del euskera que atribuyen a la imitación por el pueblo de las clases altas que han abandonado la lengua, al servicio militar obligatorio, a la pobreza del vocabulario euskérico y a la multiplicidad de variedades dialectales, propone la unificación del euskera a partir de uno de los dialectos literarios vivos a cuya estructura se adaptarán algunos elementos que se tomen de los demás.

Para la ampliación de las voces propone el intercambio léxico entre los dialectos que favorezca la entrada de nuevos términos y la creación de neologismos, usando con tino y sabiduría de las casi inagotables fuentes de la composición y derivación. Así pues, entre la pura adopción de un dialecto y la creación de una lengua totalmente nueva, se inclina por la elección de un dialecto literario al que se enriquecería con elementos de otros dialectos no presentes en el elegido como modelo.

Ante la visión pesimista del Campión ya anciano sobre el futuro del euskera que resumía en su frase “Los unos se van, pero los otros no vienen”, podríamos oponer hoy más que nunca la dedicatoria de los niños de las Escuelas Vascas de Pamplona que le homenajeaban en 1934 y le dedicaban una placa con la siguiente leyenda: “Batzuek ba dijoaz, bañan besteok bagatoz”.

Lo dicho hasta aquí son pequeñas calas en la obra múltiple y variada del polifacético Arturo Campión que si en lo político fue evolucionando, su amor a la lengua y la cultura vascas le convierten en uno de los primeros intelectuales que antepuso siempre el euskera a cualquier otro elemento que definiese la nacionalidad vasca.

* * *

Perteneciente a una generación posterior a la de Arturo Campión aunque con una biografía en muchos aspectos similar a la de aquél es Luis de Eleizalde, uno de los hombres más cultos que en el comienzo de este siglo contribuyeron más a la recuperación de la personalidad vasca en sus facetas lingüística, política, literaria, educativa y euskaldunizadora. Si existe un elemento que defina la personalidad vasca de Luis de Eleizalde es su amor al euskera junto con la generosidad en el trabajo para conseguir su revitalización.

En el I Congreso de Estudios Vascos celebrado en Oñate en 1918, Luis de Eleizalde interviene para exponer su ponencia sobre la *Metodología para la restauración del euskera*, en la que su apuesta por la unificación no deja lugar a dudas.

Frente al criterio expuesto por Sabino Arana en sus *Lecciones de Ortografía del Euskera Bizkaino*. Eleizalde cree que la literatura euskaldún sólo será posible por medio del euskera unificado. Observa que los dialectos se han mantenido por la falta de una literatura tradicional escrita y por el fraccionamiento político en que durante toda su historia ha vivido el Pueblo Vasco. Se impone resolver la unificación en sus aspectos dialectales, fonéticos y ortográficos, para lo cual sería necesaria la creación de una Academia al modo de la croata y seguir el

ejemplo de acción difusoria popular del idioma emprendido por la Liga gaélica irlandesa. Eleizalde creía que si uniformaba la fonética, sería fácil llegar a la unificación del léxico. Para ello se debería aplicar una fonética general a todos los dialectos, reduciendo las múltiples transcripciones dialectales.

Estas discusiones fueron las que llevaron a la sección de Lengua de *Eusko Ikaskuntza* que presidía Eleizalde a proponer la creación de Euskaltzaindia cuya necesidad apareció a todos evidente en Oñate.

Eleizalde se encargó de redactar la circular que había de enviarse a las diputaciones para presentarles el proyecto elaborado que abogaba por "la conservación, el fomento, la depuración y la difusión" del euskera, problema que parecía el más acuciante entre los que afectaban al Pueblo Vasco. Para Eleizalde el idioma vasco necesitaba salvar la distancia entre las construcciones teóricas de la lengua y el uso real de la misma. Si hasta entonces el euskera había sido objeto de estudios teóricos por parte de famosos lingüistas europeos del XIX, ahora se pretendía la restauración popular del mismo. Era necesario fomentar la instrucción popular y la literatura en la lengua propia para que dejase de ser objeto de laboratorio y se convirtiera en el nexo social peculiar del Pueblo Vasco.

Ultimados los estatutos de la nueva Academia ya a finales de 1918, sin embargo no se constituiría la comisión fundadora hasta el 21 de septiembre de 1919.

A pesar del escaso tiempo que pudo dedicar a los trabajos académicos, debido a su temprana enfermedad y muerte, Eleizalde tomó parte en las discusiones sobre ortografía vasca y tras la aprobación por Euskaltzaindia de los acuerdos sobre la materia fue el encargado de proponer a la Sociedad de Estudios Vascos que todos sus escritos fuesen redactados de acuerdo con dichas normas.

El mayor esfuerzo de Eleizalde en materia lingüística lo constituye su constante afán por recuperar las formas verbales simples que parecían haberse perdido en la evolución de la lengua. Influido por su condición de catedrático de Matemáticas, realizó una reconstrucción de las formas verbales que creían habían existido en tiempos antiguos y debían volver a utilizarse siguiendo criterios de purismo gramatical sabiniano. En realidad, llevado del atractivo matemático que presentaba la reconstrucción de la conjugación sintética, Eleizalde no advertía que el verbo vasco se había ido transformando debido a la mayor facilidad de uso que presentaban las formas compuestas sobre las simples y a la proximidad de la conjugación de las lenguas romances.

Si la faceta del Eleizalde lingüista es importante, su verdadera vocación fue la enseñanza, a la que se dedicó profesionalmente en el instituto de Vitoria y luego como inspector de la Diputación de Bizkaia. En 1918 cree llegado el momento de promover soluciones a la escolarización en euskera siguiendo el modelo checo que propugnaba el impulso social al margen de la enseñanza oficial, anticipándose a uno de los principios básicos de las futuras ikastolas.

La enseñanza en la lengua materna es la única posible para Eleizalde que ataca constantemente a la pedagogía impuesta por la escuela estatal y la imposición del maestro que en muchos pueblos era el único que no conocía el euskera: "de ahí el gran número de analfabetos, de ahí el horror a la lectura, de ahí la

lastimosa situación de nuestros niños euzkeldunes que piden pan intelectual y no reciben más que un pedrusco pedagógico”.

Tras defender que la enseñanza primaria debe ser euskaldun, porque solamente así será provechosa y útil, propone conseguir de los poderes públicos el derecho a que el pueblo euskaldun sea instruido en su propio idioma pues toda acción euskerizadora que no comience por la escuela es inútil.

En 1918 se muestra evidente la necesidad de contar con libros escritos en euskera para su utilización en la enseñanza primaria, por lo que Eleizalde llama a todos los escritores euzkaldunes a preparar textos, adaptar métodos y formar maestros. Cree necesario componer silabarios, textos elementales de Aritmética, editar tratados de cosas en euskera y en definitiva obras literarias que son necesarias para que el euskera adquiera el carácter de lengua culta. Desde su participación en la Junta de Instrucción Pública y como inspector de las Escuelas de Barriada, Eleizalde no sólo impulsa múltiples iniciativas en este sentido sino que también participa activamente con su silabario *Euskeraz irakurtzeko irakaspidea* y su Aritmética en vizcaíno *Euskal-Zenbakistia*. Los avatares políticos forzaron la brevedad de esta experiencia que, acusada de nacionalista, fue prohibida en 1922, teniendo que ver Eleizalde cómo eran quemadas aquellos libros y sustituidos por otros en castellano.

Moriría poco después tras haber realizado una ingente labor como restaurador del euskera, impulsor de la enseñanza en euskera, creador de libros euzkaldunes, promotor del uso social de la lengua, divulgador de las ideas religiosas y nacionalistas, publicista infatigable, en definitiva una personalidad cultural de primer orden que hoy debemos recuperar para los estudios vascos y en particular para Eusko Ikaskuntza y Euskaltzaindia.

Y por último sólo me resta agradecer a la Secretaría de Política Lingüística y a los familiares de Luis Eleizalde por las facilidades para la elaboración de estos trabajos, que además espero que tengan una continuación muy próxima.

Eskerrik asko.

BIDEGILEAK LIBURUKIAREN AURKEZPENEAN

Egoitza, Bilbo, 1993.10.28

*Mari Carmen Garmendia Lasa,
Hizkuntza Politikarako idazkari nagusia*

Hizkuntza Politikarako Idazkaritz Nagusiak harreman estuak ditu Euskal-tzaindiarekin joandako urteetan, bere eginkizunen artean, bete-betean sartzen baita Euskaltzaindiak bere baitan dituen eginkizunak bideratzen, horiek diruz sorosteko eta elkarlana bai Erakunde batek eta besteak aurrera eramatea. Beraz, 75. urteurreneko ospakizunetan pozik batetik parte hartzen dugu, eta bestetik, uste dut, obligazioa ere badugula gure ahalegintxoa edo gure lan apurra horretan jarri eta eskaintzeko.

Gaurko hau, lau gizon haundi, oso haundi, omentzeko ekitaldia da. Berez, gure aportazioa xumea da, baina errespetu guztiz, maitasun guztiz eta intentzio guztiz, esango nuke, egindakoa.

* * *

Bidegileak bilduma hau, oraintxe hiru bat urte hasi genuen asmo jakin-jakin batekin. Behar bada, nire maistra edo hezitaile edo irakaslea izateak bultzaturik, garbi konturatzen nintzen guk geuk ere zer asko ez genekiela sarritan gure historiari buruz eta gure eskuetan genituen belaunaldi berriak askozaz ere, zoritxarrrez, gutxiago. Eta betidanik edo aspaldidianik buru-bihotzetan neraman ideia bat gauzatzera ausartu nintzen *Bidegileak* bilduma hau sortuz eta aurrera ateraz. *Bidegileak*: gure aurretik, gu gabiltzan Herri honetan, gure aurretik, bidea egin dutenen berri jakin. Nahi baduzue, gure aldareko santuak beren lekuaren jarri, beste hitzetan esanda. Eta gainera honetan, hau nire barruan nerabilkiala, oso gogoan hartu nuen zerbait irakurtzeko aukera izan nuen Israelen. Poeta judutar batek idatzia utzi baitzuen herriari buruz: “lehena ezagutu, oraina bizi eta etorkizuna eraiki”.

Uste dut memoriarik gabe, herri batek, gizarte batek, ezer gutxi egin dezaketela. Eta gure kasuan, gainera, iruditzen zait gaurko lau gizon haundi hauek, erreferentzia puntu izugarriak direla gaur bizi dugun gizarte honetan eta bizi dugun egoera honetan. Batetik, Euskal Herriarekiko maitasuna eta konpromisua bakoitzak bere lekutik eta bere izaeratik eta bere jatorritik, bene-benetan bizi izan zutelako; hizkuntzaren ikuspegi erretorikorik izan ez zutelako, guztiz bestelakoa baizik. Eta gainera iruditzen zaidalako, lehen esaten nuen eskerron hori eta

errespetuzko gure hitz hau eskaintzeaz gain, belaunaldi berrien esku guztiau jartzeko obligazioa dauagulako. Aukeraren bat, laurak zaizkit benetan miresgarri, baina zerbait azpimarratu nahiko nuke gaur. Nire ikasketa, eta hau neurri batean pertsonala da, baina egin-egin nahi dut. Nire ikasketak eta prestakuntza eta lanean zehar nenbilela, ordena honetan jakin nuen nik hauen berri:

Azkue aurren-aurrena. Urkixo segidan, Kampion gero eta, azkenean, Luis Eleizalde. Luis Eleizalde oso berandu ezagutu dut nik, doktoradutzako tesia egiten ari nintzela, liluratuta gelditu nintzen mende honetan, batik bat gerra aurretik, ni azterten ninenbilean eta nire munduarekin zerikusia zuen hezkuntza elebiduna edo euskarazko hezkuntzaren inguruko lanak, benetan esaten dizuet, deskubritu nituenean. Eta neurri batean haserre eta bestetik oso poztuta gelditu nintzen guztiori deskubritu nuenean. Haserre, ordurarte, ia hogeita hamar urte luze nituen garairarte, inork sekula santuan, ezer esan etzidalako, eta pozik, gure aurretik egin zuten lana ikaragarria zelako. Beraz, alderdi horretatik lan xumeada, baina esaten nizuen: maitasun guztiz egindakoa eta kontzientzia edo intenzio guztiz egindakoa, izan ere, iruditzen zait bai hezitzaleek, gurasoek gure seme-alabek, honetan dabiltzan filologo eztiren edo ikertzaile eztiren guztiak jakin behar dutela zer gertatu den Herri honetan, nola egin den, zein pentsakera differentetako eta jatorri differentetako jendeak helburu bakar batekin lan egiteko gaitasuna eta kapazitatea izan duen. Beraz, uler ezazue sentidu horretan, gure gaurko aurkezpen eta aportazio hau. Garai zailak datozi, diruz urri gabiltza eta benetako zailtasunak izango ditugu *bidegileekin* aurrera jarraitzen. Hala ere, besterik ezpada paper birziklatuan, orain esaten den bezala, nik uste dut, jarraitu egin behar dugula, ze pena ikaragarria emango lidake hasitako bide hau etenda uzteak eta, oraindik ere, eginkizun asko eta handia dago hau, ondorengoen esku ez jartzeak.

* * *

Bidegileak es una colección secilla de divulgación, no es para especialistas, investigadores universitarios, aunque también creo que puede servirles, de divulgación hecha con muchísimo amor, con muchísimo cariño, pero además con una clara intención que queda resumida en las palabras que tuve ocasión de leer en Israel y que me impactaron profundamente, y que daban forma a algo que yo venía sintiendo desde hace muchos años. Un poeta judío dejó escrito, respecto del pueblo judío de Israel: "conocer el pasado, vivir el presente, construir el futuro". Y creo que, en todo momento, pero más en unas circunstancias como las actuales, es un sinsentido ofrecer a las nuevas generaciones, a nuestros hijos, a nuestros nietos, elementos culturales sin puntos de referencia. Cuando digo puntos de referencia, en este caso, me estoy refiriendo concretamente a las grandísimas cuatro personalidades que hoy presentamos. Con todo respeto, y además con la sanísima intención y obligación de que podamos tener conocimiento de lo que hicieron los que pasaron antes que nosotros por esta tierra y por esta vida, por eso: *Bidegileak*. Espero que esto no sea sino un hito y esto que estoy diciendo ahora, tenga continuidad, vaya desarrollándose y seamos capaces de transmitir y de dar y de donar a los que vienen detrás de nosotros todo este patrimonio humilde en algunos aspectos, pero enormemente rico en otros que

tenemos, como Euskal Herria. Las cuatro personalidades que hoy presentamos yo los fui conociendo no a la vez, sino paulatinamente, a medida que me iba haciéndome un poco mayor y además a medida que iba profundizando mis estudios. Las cuatro son, de verdad, extraordinarias. Pero quiero subrayar algo, probablemente, porque es quizás el aspecto menos conocido de lo que presentamos hoy. Primero conocí a Resurrección M.^a de Azkue: la *Morfología vasca* como me imagino que a tantos otros primero vino a mis manos, después vino Arturo Campión, un poco más tarde Julio de Urquijo y a Luis de Eleizalde lo descubrí cuando estaba preparando mi tesis doctoral: leyendo, recogiendo papeles, excavando aquí y allá... porque mi tesis doctoral versó precisamente sobre las ikastolas y la educación bilingüe en Euskal Herria.

Por una parte me llenó de dolor el descubrir que no supe hasta muy tarde casi nada de lo que se había hecho hasta entonces, no supe nada de Luis de Eleizalde y no supe tampoco apenas nada de otras grandísimas personalidades como Miguel Alzo u otras que trabajaron antes que nosotros en algo que nosotros hemos estado haciendo en estos últimos años. Luis de Eleizalde utiliza una expresión francesa, tuvo planteamientos que los franceses denominan: "avant la lettre". Lo digo con toda sinceridad. Cuando Fishman, Augen, Heinklos y tantos grandes sociolingüistas están hablando en estos últimos años desde el final de la década de los cincuenta (50), de dos conceptos que ya son universales en socio-lingüística.

Como la *planificación del corpus de la lengua* y la *planificación del status de la lengua*, Luis de Eleizalde, en 1918, en Oñati pronunció una conferencia en la que dice: "Hay que plantearse seriamente la restauración literaria de la lengua" que no es más que el corpus de la lengua; y habla, con enorme profundidad, de la restauración social de la lengua y de la política lingüística que hay que llevar a cabo para lograr ambos objetivos. Por esa razón las cuatro grandes personalidades las debemos colocar entre nuestros *Bidegileak*; pero permítanme, por la parte que me toca, de maestra, de educadora, de profesora y en estos momentos de responsable de la Política Lingüística del Gobierno Vasco, poner el acento en esta faceta desconocida por nosotros hasta hace muy poco tiempo todavía, de la reflexión sobre la normalización lingüística, que ya había sido hecha, como digo, en el año 1918.

Espero que *Bidegileak* pueda seguir, a pesar de las dificultades con las que nos encontramos, aunque sea de otro modo, más humilde todavía, pero con toda la dignidad que podamos tener para seguir adelante y espero también que los profesores, los maestros, los periodistas tengan en cuenta cuáles son los elementos que completan este patrimonio, que como Pueblo Vasco tenemos, y lo divulguen.

Eskerrik asko.

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAN

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAN

Egoitza, 1993.10.29

Piarres Charriton

Ez naiz hasiko hitzaldi luze baten egiten: Atzo, Pierre Broussain ez baldin bagenekien nor zen xuxen —nik hasteko ez nekien bazeenik ere, nahiz haren sorterrian sortua nintzen, Hazparnen, hura hil ondoko urtean—, gaurregun ordea ez dut uste, etxe honetan, merezi duen xehetasunetan sartzea oroitarazteko 1859an sortu zela Piarres Broussain, gero 6-7 urtetan, etxetik joan zela eskolara, Larresorora, ama alarguna berriz ezkondu zitzaielarik. Baionako komandante erdaldun batetik. Ondotik eskolak segitu zituen Akizen, Bordelen, eta 20 bat urtez bederen Parisen, eta azkenean, medikuntza doktorgoa iraganik sorterrira itzuli zen, sendagile bezala, han lanegiteko. Bost urteen buruko ordea bere herritarrek auzapez hautatu zuten eta 15 urtez Hazparneko auzapez egon zen, hasik hil arte: auzapez eta ere gerla ondoan kontseilarri jeneral. Heriotzeak Ortheseko hirian atzeman zuen 1920eko apirilean, Pabeko biltzarretik lekora, etxera heldu zelarik eta Hazparnien ehortzi zuten ordukotz jauneria egin ohi zen bezala, mintzaldi guziak frantsesez, hitz bakar bat euskaraz eman gabe.

Protesta adierazi zuen halere, zenbait egun geroago, Martin Landerretxe apez euskaltzainak, erranez ez zela eskubiderik Piarres Broussain joaitera uzteko agertu gabe zein izan ziren haren bi ideia nagusiak: Lehena, euskarak nahi baldin bazuen iraun, behar zuela baitezpada bateratu edo bakundu. Bigarrena euskarak nahi baldin bazuen iraun behar zela euskara hori eskoletan sartu. Geroxeago berriz mintzatzu zen ere Jean Etchepare, mediku adiskidea, berak zekien bezala, zehatz eta mehatz: (ikus P. Charriton, *Jean Etchepare mirikuaren idazlanak I*. Elkar, 1984, 183. orr.), baina geroztik ixilatasun handi batek estali zuen Broussainen oroitzapena.

50 bat urteen buruan halere, hazpandar gazte zenbait, Jean Louis Davant Hazparneko irakasle euskaltzaina tartean zutela, oroitu ziren. Hazparne Barrandegiko seme bat izan zela mende honen lehen partean bere herriko auzapez; ez ordea bakarrik herriko auzapez, euskalzale handi ere bai eta Resurreccion Maria Azkue bere adixkide minarekin batean, Euskaltzaindiaren sortzaile. Gehiago oraino gaur erran genezake, Broussain-Campion txosten famatua berrirakurri ondoan, Broussain-ek berak ziola hil aintzin elkarte berriari aurkeztu, XX. mende honen azkenerako nonbait hor Euskaltzaindiak beteko duen premiazko egitasmoa, euskara batuaren egituratzeara eta eskoletan sartzea.

Horra nola Hazparneko gazteriari gogoratu zitzaiotz omenaldi baten egitea Piarres Broussain zenari eta nola andere Jenofa Broussain-Leroy, omenduaren alaba gomit izanez, haren ganik jakin genuen Lehuntzeko bere etxearen gorderik bazeuzkala bispahiru kutxa, aita zenaren paperez beterik. Paper horien ikertzen hasi nintzen beraz jabearen baimenarekin, eta Bordeleko irakasle genuen Jean Haritschelhar gaurko euskaltzainburuaren gidaritzapean osatu ahal izan nuen, Pierre Broussain zenaren bizia eta obra aurkezten zuen tesiak. Jacques Allières irakasleari esker C.N.R.S. (Centre National de la Recherche Scientifique) dela-koak argitaratu zidanenean frantsesez (1985), baina zorigaitzez euskaraz egin-gei daukat oraino.

Dena dela, aita Villasante-ri zor diot, Euskaltzaindiak berak, bere IKER sailaren 4. liburukia eskaini baitio, R.M. Azkuek eta P. Broussainek utzi dizkigutenei eskuizkribuei esker berrantolatu ahal izan dudan elkarridatzeta (1986). Lan horientzat erabili ditudan paperak oro, Euskaltzaindiaren egoitzako bibliotekan aurkitzen dira beraz gaurdanik, Andere Maider Clément de Courson-ek horrela konplitu nahi izan baitu egun, Andere Jenofa Broussain Leroy bere ama zenak adierazia zion xedea.

Toki berean aurkituko dira oraidanik Sabino Arana Goiri-ren obren bigarren edizioan Piarres Lafitten sinadurarekin nihonek sartu nituen Broussainekilako gutunak, bai eta ere Baionako *Bulletin du Musée Basque* aldizkarian argitaratu ditudan Georges Lacombe-nak (15) edo Albert Constantin-enak (17). Bainabadaude ere argitaratu gabeko beste frango, adibidez Manex Hiriart Urruty-ren 30 gutun, Mokozain apezaren 15, Arbelbide kalonjearen 10, eta beste 40 bat bederen. Estanislao de Aranzadi, Julio de Urquijo, J.B. Daranatz, J.B. Darricarrère, Arturo Campion, Koldo Eleizalde, Martin Guilbeau, Jean Etchepare, Gratien Istilart edo F. de Saint-Jayme sinadura dutenak.

Zehaztu nahi nuke bestalde gure mende honen hastapeneko gertakari nagusi bat edo beste argitzeko lagungarri dituzketela ikerlek hemen izanen diren Broussainen eskuizkribu zenbait, hala nola Euskalzaleen biltzarraren sorreran gertatuak, (1900-1903), Frantziako Gobernuak euskarazko dotrina edo katiximaren aurka egin erasoari euskaldun batzuek eman erantzuna (1902-1905) edo 1911ean bere euskal kantu bilketa Iparraldean zeramalarik, Azkuek berak "euskalduen frantses frantsesiar" batzuekin izan zituen liskarrak.

Dena dela, ez baldin badugu ere oraino nehon aurkitu ez Bilbon ez Lehuntzan Azkuek bere *Hiztegi* handian "Manuscrit de Hasparren" deitzen duen Broussain-en eskuizkribua, lan horren prestatzeko baliatzen zituen paper muttur asko hor dauzkagu orain, jaun mediku zenak berak bildu zituen bezala.

Aitor dezagun oraino Piarres Broussain-en sendiak berak begiratu dituela etxeko edo adixkideen arteko zenbait gutun, zuzen eta egoki den bezala, eta Hazparneko udal artxibategirat joan direla Hazparne herriak 15 urtez bere gidari izan duen auzapezak erabili urrats batzuen lekukotasunak dela hauteskunde, dela arraindegia, dela oihanestatze, dela gerlako oroitarría. Azken hitza izanen da, milesker handi bat erraiteko Andere de Courson eta Broussain sendiari, nihauri ene ikerketentzat eman erraztasun guzientzat, eta Euskal Herriko historiaren biharko ikerleei hemen eskaintzen dieten altxor ederrarentzat.

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA JASOTZEAN

Egoitza, 1993.10.29

Jose Antonio Arana Martija

Madame Maider de Courson anderea,
Mahaikideok,
Euskaltzainok,
Entzule guztioi, eguerdion.

Broussainez ezer ez zekiela esan du Piarres Charritton euskaltzainak orain-
tex, baina badirudi gero ikasi duela zerbait baino gehiago. Esandakoetatik aparte,
nik aipatu nahi nituzke hemen baliagarri izan ditudan Charrittonen hiru lan
hauek: "Piarres Broussainen paperak", *Euskeria* gure agerkarian 1978an eman zi-
gun lana (1), *Pierre Broussain. Sa contribution aux études basques* tesia, Parisen
CNRS-k 1985ean argitaratua, eta *Resurreccion Maria de Azkue eta Pierre Broussain-en arteko elkarridazketa*, Euskaltzaindiak Iker bilduman, 4. zenbakirekin
1986an kaleratua.

Pierre Broussain hil zenean, 1920.eko apirilaren 27an, Ameli Baratzart alar-
gunak Baionako bere etxera ekarri zituen 1934ean zenduaren paper guztiak. Pie-
rre eta Ameli gurasoen alaba zen Jenofa Broussain andereak, ama 1962an hil zi-
tzaionean, Lehuntza Nagileko bere etxera ekarri zituen paper guzti horiek.

Jenofa Broussain, gure euskaltzainaren alaba hori, Clément jaunarekin ez-
kondu zen eta bi seme-alaba izan zituen: Miguel Clément Broussain, 1978an hil
zena, eta gaur hemen gure artean daukagun eta omentzen dugun Maider Clé-
ment Broussain anderea, 1979 urtean hil zitzaison de Courson jaunarekin ezkon-
dua. De Courson / Clément gurasoengandik jaiotako alabaren ezkontza ospatzen
zirelarik, itsumustuan hil zen 1987an Jenofa Broussain anderea.

Hil pare bat lehenago, 1987.eko apirilaren 8an, Erribera kaleko Azkue Bi-
bliotekan izan genuen Jenofa anderearen bisita, Charritonekin etorria. Opari gisa
liburu batzuk eman genizkion, eta bertan adierazi zigun aipatu aitaren paperak
Euskaltzaindiaren artxiborako utzi nahi zituela. Baino denbora gutxi barru eta ta-
malez hil zenez, gauzatu gabe geratu zen ondare honen emaitza.

Esan dezagun ordurako Clément senarra zendua zela eta Jenofa anderea Le
Roy jaunarekin berriz ezkonduta zegoela. Alargun geratu zen jaun honek eta

(1) Lan hau 1978.08.25ean irakurri zuen eta *Euskerian* argitaratu, 1979, 167-170. orr.

Maider andereak erabaki zuten Jenofa emaztea eta amaren borondatea errespetatzea, eta gaur da guretzat egun aipagarria zeinetan Broussainen fondoa jasotzen dugun.

Aspaldidanik arakatu zituen Charritton jaunak paper guzti hauek, eta tesiak esaten digunez, senitarteko eta adiskideen gutunak zeuden orduan kaiza batetan. Orduko euskalarien gutunak ere han zeuden, hala nola: Azkue, Hiriart-Urruty, Constantin, Lacombe, Arbeldide, eta beste batzuenak. Dakidanetik, oso baliotsua dela ondare hau iruditzen zait, zeren artxibo batetan halako gutunak izateak, *bi-degileen* biografiak, euskararekiko joerak eta iritziak aztertzeko ezinbesteko laguntza ematen baitio ikertzaileari. Iparraldeko euskalarien mundu hori hobeto ezaugatzeko beste ildo bat zabaltzen digu emaitza honek. Orain, erabilgarria izan dadin, ondare honen katalogoa prestatu beharko dugu Azkue Bibliotekan, eta zienez esaten dizuet pozik eta maitekiro paratuko dugula.

Eskerrak berriz emateak ez dio kalterik sortuko Maider de Courson andereari eta Erakundearen bibliotekaria naizenetik, bereziki dagokit jasotzen dudan emaitzarengatik eskerrik beroenak ematea. Eta eskerron hau denen gogokoa izango delakoan, txaloekin Broussainen ilobari adieraztea eskertuko nizueke.

PIERRE BROUSSAIN-EN ARTXIBOTIK JASOTAKO DOKUMENTUAK

Gutundegia

Nork idatzia	Data	Zenb.
1. ABBADIE, E.	1911. 9.21	1
2. ADEMA, Blaise	1919. 1. 6	1
3. ADEMA, Gratien "Zaldubi"	1901. 7.15	1
4. ANONIMO - Mera jaunari	d.g.	1
5. ANZOLA, J.	1902. 7. 4	1
6. ARANA GOIRI, Sabino	1901.12. 4/1902. 1.23	5
7. ARANZADI, Estanislao	1901.10.30/1903. 1.27	4
8. ARBELBIDE, Jean Pierre	1891. 5. 6/1904. 4.25	10
9. AZKUE, Resurrección María	1899. 8. 9/1919. 6. 3	75
10. BEHERAN, Jeanne Marie	1891. 2.10	1
11. BROUSSAIN, Pierre - GUICHERME, Marie-ri	1913. 5.22	1
12. BROUSSAIN, Pierre - WINKLER, Henrich-i	d.g.	1
13. CONSTANTIN, Jean Baptiste	1899.12.12/1919. 5.22	17
14. DARANATZ, Jean Baptiste	1899.11.17/1919. 3.12	8
15. DARRICARRERE, Jean Baptiste	1900. 1. 8/1902. 1.17	5
16. DOURISBOURE, Alexis	1903. 3.21	1
17. ELEIZALDE, Luis	1916.10.14/1919. 9.10	2
18. ELISSAGARAY, Renaud d'	1903. 1.15/1903. 1.19	2
19. ETCHEVERRY, Louis	1903. 3.30	1
20. ETCHEVERRY, Mathieu	1908. 8. 3/1908. 7.23	2
21. ETCHEGOYEN, Sauveur	1894.10.28	1
22. ETCHEPARE, Jean	1901.11.12/1905.10. 1	4
23. ETCHEPARE, Pierre	1905.10. 1	1
24. GARMENDIA, German	1918. 5.11	1
25. GAVEL, Henri	1913. 7. 5/1916.11.23	2
26. GODIN	1891	1
27. GRAGIRENA, Manuel	1914. 2. 4	1
28. GUILBEAU, Martin	1895. 8.27/1902. 1. 9	4
29. HALSOUET - Ezpeletako auzapeza	1903. 4.23	1
30. HAPET, Clément	1903. 3.26	1
31. HARISTOY, Pierre	1899.11.13	1
32. HARREGUY, Bernardin	1916. 8.12	1
33. HIRIART URRUTY, Jean	1894. 7.15/1906. 1.23	30
34. ISTILART, Gratien	1910. 6.24/1920. 6.14	6

Nork idatzia	Data	Zenb.
35. JUVENAL, Fray	1901. 8.28	1
36. LACOMBE, George	1903. 8. 8/1921. 2.27	14
37. LAFOURCADE - Bastidako auzapeza	1903.12. 4	1
38. LARRIEU, Amédée	1916. 6.17/1916. 8.17	3
39. LARRIEU, Dr. J. Felix	1899.10.29/1901.12. 9	3
40. LORDA, Jean	1891. 2.10/1891. 3.12	2
41. MENDIONDO, Dr.	1903. 3.28/1903. 4. 6	2
42. MOCOÇAIN, Dominique	1892. 2.19/1905. 9.13	14
43. MOKOROA, Baleriano	1899. 7. 3	1
44. MOUGICA, Jean	1916. 7.19	1
45. MUGICA, Gregorio	1913. 7.10	3
46. POCHELOU, Arnaud	1894. 9.23/1894.12.29	4
47. RITOU, Etienne	1903. 3.26	1
48. SABALOU, Gracieuse	1905. 6.22/1916.11. 7	7
49. SAINT JAYME, Frédéric	1903. 3. 4/1919. 9. 8	9
50. TELLETCHEA, Jean Baptiste	1916.10.21	1
51. UGARTE, M. - Larraidy doktoreari	1900. 9. 5	1
52. URQUIJO, Julio	1919. 1. 7	1
53. WEBSTER, Wentworth - HARISTOY, Pierre-ri	1896. 5. 7/1898. 3.18	3
54. WEBSTER, Wentworth - NICHOLS, H.S.-rena	1898. 3.16	1
55. IDENTIFIKATU GABE	1898. 4.23-1903. 3.18	2

Eskuizkribuak

56. BERTSOAK

1. Azparreco carrican celhaitic sartçian
2. Banoa loaren hartzera, Jesus zure izenean
3. Cantaxérat niasu omoré onian
4. Carlisten desira zen
5. Cusi maite charmanta (Anna Diharce)
6. Irusci deman soinden
7. Maitia gaste cira eder eta fresco
8. Iruñaco ferietan juan den San Ferminetan (Otxalde)
9. Oy nere amantea
10. Oi uda lili polita
11. Oi uda lili polita
12. Yakin zazu nic erranic Dr. Broussain yaun handia

57. BROUSSAIN, Pierre

1. Agenda helbideekin
2. Agenda etxe izenekin
3. Bi agenda hitzekin

58. BROUSSAIN, Pierre

Azparne'ko kantonamenduko boz emaileer (1905).—2 orr.

59. BROUSSAIN, Pierre
Bertso tituluekin zerrenda.—orr. 1
60. BROUSSAIN, Pierre
Hiztegigintza.—38 orr.
61. BROUSSAIN, Pierre
J'ren otsa eta ortografia.—3 orr.
62. BROUSSAIN, Pierre
(Kontseilu Jeneraleko boz emaileer) (1910).—2 orr.
63. BROUSSAIN, Pierre
Projet de formation d'une Association ou Ligue pour la conservation de la langue basque (1902).—10 orr.
64. ELISSAMBURU, Jean Baptiste
Zapataina edo gizon zuhurra
65. MENDIGACHA, Mariano
Gayazko ulun eta issitarrunaz eguin itz.—orr. 1
66. EUSKALTZAININDIA
Irugarren Txostena (1920).—3 orr.

Argitalpenak

67. *A Monsieur le Préfet des Basses-Pyrénées.*
t.g.; i.g., 1903.—orr. 1
68. ARTOLA, Jose
Aur Kantona
t.g.; i.g., d.g.—orr. 1
69. *BAIGORRICO Laborari Confrariaco frantsesez Syndicat Agricole deitzen denaren Erreglamendua.*
Bayonne: A. Lamaignère, 1892.—4 orr.
70. DARRICARRERE, Jean Baptiste
La langue basque et les idiomes aryens.
Barcelonnette: E. Bougouin, 1885.—31 orr.
71. DUCÈRE, E.
Documents pour servir à l'étude des patois gascons.
Bayonne: i.g., 1880.—15 orr.
72. *ELGAR-LAGUN Hazparneko Abere Konfrarioaren Erreglamendua.*
Bayonne: A. Lamaignère, 1910.—8 orr.
73. EUSKAL ZALEEN BILTZARRA
Statuts.
Bayonne: A. Lamaignère, 1902.—7 orr.

74. EUSKAL-ZALEEN BILTZARRA
Congrès du 10 Septembre 1903 (Batzar-deia).
 Biarritz: A. Lameignère, 1903.—orr. 1
75. ESKUAL-ZALEEN BILTZARRA
(Batzar-deia) 10 Août 1903.
 (Bayonne): i.g., 1903.—orr. 1
76. EUZKO IKASKUNTZA
Araudia,
 Tolosa: E. Lopez (1918).—4 orr.
77. EUZKO IKASKUNTZA / SOCIEDAD DE ESTUDIOS VASCOS
Reglamento.
 t.g.: i.g. (1918).—4 orr.
78. EUZKO IKASKUNTZA
(Bazkuna irasteaz).
 Gasteiz/Vitoria: Fuertes y Marquinez, 1919.—2 orr.
79. EUZKO IKASKUNTZA / SOCIETE D'ETUDES BASQUES
(Oñatiko Biltzarraren ondorioak)
 Saint-Sébastien: Martin, Mena et Cie., 1919.—2 orr.
80. EUZKO-IKASKUNTZA
(Bazkidetzaren txartela),
 t.g.; i.g., 1919.—orr. 1
81. FEDERATION LITTERAIRE BASQUE
Congrès bascophile.
 t.g.: i.g., 1901,—orr. 1
82. FONDATION de Labastide-Clairence. *Poème béarnais avec traduction française.*
 Pau: Vignancour, S. Dufau, 1894.—35 orr.
83. LARRIEU, Amédée
Rapport du Commissaire,
 Bayonne: i.g. (1916).—orr. 1
84. PRENTSA mozkinak:
 1. AGRAIN, Henry: "L'épigraphe d'Hasparren."
 2. Bayonne il y a 50 ans. 1916.
 3. Les basques et l'actualité du Caucase.
 4. En Sorbonne.
 5. Académie des sciences morales et politiques.
 6. Fête nationale et fêtes basques. 1901.
85. ZAPATAINDEGUI, Bégnat
Osquichianerie,
 Saint-Palais: Clèdes, d.g.—4 orr.

PIERRE BROUSSAINEN FONDOA HARTZEAZ

1993.10.29

*Jean Haritschelhar,
euskaltzainburua*

Egun ederra da beti nonbaitetik ondare bat sartzen delarik Euskaltzaindian eta bereziki erakunde publiko batetarat sartzen delarik, erran nahi baita pribatutrik publikora pasatzen delarik, zeren eta orduan gauzak hobeki ikusten ahal bai-tira eta, dudarik gabe, nire azken hitzak, hemen, esker onezko hitzak izanen dira. Zonbait emaiten ditut orain, jadanik Xarritonek eta Jose Antonio Aranak euskaraz eman baitituzte eta aurrean dudan andere horrek ez baitaki euskalarik, beraz normalki frantsesez mintzatu natzaio.

* * *

Madame, c'est à vous que je m'adresse maintenant.

Vous avez eu la chance d'avoir un grand-père célèbre, mais ainsi veut le monde que, de temps en temps, les célébrités s'émoussent et puis, tout d'un coup réapparaissent, et cela grâce à un concours de circonstances qui a été assez étonnant.

Je veux dire para là que votre grand-père, Pierre Broussain, a connu tous les honneurs: il a été maire de Hasparren, son village natal; il a été conseiller général; il a été un basquiste notoire, il a eu l'honneur d'appartenir aux douze premiers académiciens et je pense qu'il doit cet honneur à l'amitié très grande que lui vouait Azkue; si je ne commets pas d'erreur, c'est à partir de 1898 que se sont nouées ses relations avec Resurrección María de Azkue qui a été un géant en bascologie.

Mais les gens oublient vite; l'oubli est quelque chose qui, parfois, nous préserve du trop de mémoire mais, dans le cas actuel, je voudrais plus particulièrement souligner, parce qu'il a beaucoup parlé des autres, la part que Pierre Charritton a prise dans la résurrection de Pierre Broussain. Certes, il a pu le faire parce que votre famille, en particulier votre mère, lui a ouvert toutes les portes et très grandes; qu'il a pu entrer dans ses archives privées et qu'à ce moment-là, il s'est retourné vers moi et m'a dit: "Voilà ce qu'il y a et je pense qu'il faudrait pouvoir faire une thèse avec ça"; évidemment, je l'ai encouragé, et cette thèse, il l'a très brillamment passée; elle a été publiée; il ne lui reste plus qu'à la publier en basque maintenant, puisqu'il s'y est engagé, de manière à ce que les Basques

qui ignorent le français puissent savoir aussi ce qui se dit de Broussain et qui a été Pierre Broussain.

* * *

Et c'est là que votre mère s'est souvenue de son père, alors qu'elle n'avait que huit ans au moment où il est mort. Elle a retrouvé ce qui était l'âme même de son père. Il y avait dans ces archives privées ce que les historiens de demain ne trouveront peut-être pas car beaucoup de choses se font maintenant par téléphone et non point par écrit et c'est cette trace de l'écrit qui a permis à Pierre Charriton, non seulement d'évoquer une figure, mais de dresser la fresque d'une époque. Or, cette époque est particulièrement importante dans le développement de la conscience linguistique des Basques et je dirais, parallèlement, de la conscience politique des Basques. Mais si nous sommes ici aujourd'hui et si je m'adresse à vous, c'est parce que vous avez eu cet élan de générosité qui consiste à passer des archives privées vers des archives publiques et c'est un don que vous faites. C'est un don que vous faites à la société et en l'occurrence un don que vous faites à la société basque car, comme l'a dit Pierre Charriton, s'il y a un certain nombre de lettres qui ont été publiées, en particulier certaines dans le *Bulletin du Musée Basque*, d'autres effectivement dans un ouvrage que Euskaltzaindia lui-même a publié, c'est-à-dire *Iker 4*, il y en a encore d'autres qui n'ont pas été publiées et qui peuvent servir à compléter l'histoire de cette époque-là. Par conséquent, Madame, et au nom de Euskaltzaindia, je tiens à vous adresser les remerciements les plus sincères pour ce don généreux que vous faites à nos archives.

* * *

Certes, vous les avez ouvertes déjà; certes, elles ont donné des fruits mais lorsque des archives se retrouvent dans un endroit public et dans une institution publique comme la bibliothèque et les archives de Euskaltzaindia, il ne fait aucun doute qu'un accès plus grand leur est donné et que, par conséquent, c'est véritablement une ouverture que vous faites avec ce don et avec cette générosité. C'est cela que je voulais souligner, Madame, en témoignage de cette journée qui, por nous, est une grande journée parce que le patrimoine d'Euskaltzaindia s'augmente et qu'il s'augmente justement du legs ou du don de l'un des premiers euskaltzain de 1919; alors, en témoignage de reconnaissance, je voudrais vous offrir la médaille de l'Académie. Sur cette médaille de l'Académie, nous avons placé simplement ces quelques mots: "Pierre Broussain-en oroitzapenetan" (en souvenir de Pierre Broussain) et la date est du 29 octobre 1993, afin que cette date soit effectivement bien marquée.

Siège/Egoitza, 29.10.94

Maider de Courson

Je voudrais vous dire mon profond regret de ne pas parler basque et Aitatxi ne méritait pas ça. Ama parlait basque; je ne suis pas du Pays Basque; mon père n'était pas basque et, malheureusement, je ne le parle pas mais je suis très très attachée à ce Pays Basque et je trouve que tous ces papiers d'Aitatxi se devaient d'être dans vos mains ici, à l'Académie, puisque nous ne le parlons pas et surtout parce que je pense qu'il a fait beaucoup pour sa langue basque et qu'il fallait absolument que tout cela soit ici, avez vous, et que tout le monde en profite, comme vous l'avez dit, Monsieur le Président.

BILBAO BIZKAIA KUTXA - EUSKALTZAININDIA:

Literatura-sariak 1993

Egoitza, 1993.12.17.

- *Txomin Agirre* eleberria: Martin Ugaldeko irabazia: *Pedrotxo*.
- *Toribio Altzaga* antzerkia: hutsik.
- *Felipe Arrese Beitia* olerkia: Juan Karlos Lopez Mugartza: *Garraren eta karroia-ren margoak*.
- *Mikel Zarate* saioa: hutsik.



Ezkerretatik eskumatara: Jean Haritschelhar, euskaltzainburua; Juan Karlos Lopez Mugartza eta Martin Ugalde.

1993.URTEAN BATZARREETARA JOANDAKOEN ZERRENDA

Euskaltzain osoak:

J. Haritschelhar	11
J. M. Lekuona	11
E. Knörr	10
J. A. Arana Martija	10
P. Altuna	9
M. Azkarate	10
P. Charriton	10
J. L. Davant	9
X. Diharce	8
A. Irigoien	10
X. Kintana (azarotik) *	1
F. Krutwig	10
A.M. Labaien	0
E. Larre	11
B. Oihartzabal	10
F. Ondarra	7
Tx. Peillen	9
P. Salaburu	10
J. San Martin	3
I. Sarasola	9
J. M. Satrustegi	11
L. Villasante	9
P. Zabaleta	2
A. Zavala	0

Ezin etorria

P. Altuna	1
J. A. Arana Martija	1
M. Azkarate	1
P. Charriton	1
J. L. Davant	2
X. Diharce	3
A. Irigoien	1
X. Kintana	1

E. Knörr	1
F. Krutwig	1
A. M. Labaien	1
J. M. Lekuona	1
B. Oihartzabal	1
F. Ondarra	4
Tx. Peillen	1
P. Salaburu	2
J. San Martin	7
I. Sarasola	2
L. Villasante	2
P. Zabaleta	3
A. Zavala	1

Euskaltzain ohorezkoak:

B. Estornes Lasa	1
J. Etxaide	2
M. Ugalde	1
A. Zubikarai	1

Euskaltzain urgazleak:

J. A. Aduriz	4
P. Andiazaabal	1
J. Apezetxea	1
J. M. Aranalde	1
X. Arbelbide	2
J. A. Arkotxa	1
P. Arregi	1
M. Atxaga	3
G. Aurrekoetxea	3
J. M. Azpiroz	1
R. Badiola	7
G. Barandiaran	1
F. Barrenengoa	2
R. Camblong	1

* 1993.eko urrian euskaltzain osoa izendatua izan zen.

J. Camino	1	I. Laspiur	1
P. Diaz Ulzurrun	1	J. L. Lizundia	11
A. Eguzkitza	1	P. Martin	1
G. Etxebarria	1	A. Muniategi	1
J. M. ^a Etxebarria	2	J. Oleaga	2
B. Gandiaga	2	R. M. Pagola	1
J. Garmendia	3	K. Rotaetxe	2
X. Gereñó	3	M. Ruiz Urrestarazu	4
P. Goenaga	1	J. M. Torrealdai	1
J. L. Goikoetxea	2	P. Uribarren	3
R. Idiart	1	I. Urkijo	2
M. Itzaina	1	A. Urrutia	2
X. Kintana (urrirarte urgazlea zen) *	5	X. Videgain	2
J. Kortazar	1	M. Zalbide	2
D. Landart	1	A. Zatarain	1
J. M. Larrarte	1	J. J. Zearreta	10
M. ^a P. Lasarte	2		

* 1993.eko urrian euskaltzain osoa izendatua izan zen.

EUSKALTZAINDIAREN AURKITEGIA

EGOITZA / SEDE

Plaza Barria, 15

48005 BILBO / BILBAO

BULEGOAK / OFICINAS

Telf. 94-415 81 55

Faxa: 94-415 81 44

Arduraduna: Jose Luis Lizundia Askondo

AZKUE BIBLIOTEKA

Telf. 94-415 27 45

Faxa: 94-415 00 51

Arduraduna: Jose Antonio Arana Martija

ORDEZKARITZAK / DELEGACIONES

ARABA / ALAVA

San Antonio, 41
01005 VITORIA / GASTEIZ
Telf. 945-23 36 48; Faxa: 945-23 39 40
Ordezkaria: Manuel M.^a Ruiz Urrestarazu

GIPUZKOA / GUIPUZCOA

Hernani, 15, behea
20004 DONOSTIA / SAN SEBASTIAN
Telf. 943-42 80 50; Faxa: 943-42 83 65
Ordezkaria: Juan Mari Lekuona

NAFARROA / NAVARRA

Conde Oliveto, 2, 2
31002 IRUNEA / PAMPLONA
Telf. 948-22 34 71; Faxa: 948-21 07 13
Ordezkaria: Jose Mari Satrustegi

IPARRALDEA / PAYS BASQUE NORD

37 rue Pannecau
64100 BAIONA/BAYONNE
Telf. 07-33-59 59 45 59
Ordezkaria: Pierre Charriton

EUSKALTZAINBURUGOA/CARGOS ACADEMICOS Y EJECUTIVOS (*)

Euskaltzainburua/Presidente: Jean Haritschelhar

Buruordea/Vicepresidente: Juan Mari Lekuona

Idazkaria/Secretario: Endrike Knörr

Diruzaina/Tesorero: Jose Antonio Arana Martija

Iker Sailburua/Presidente Sección *Investigación*: Patxi Altuna

Jagon Sailburua/Presidente Sección *Tutelar*: Endrike Knörr

Bibliotekaria/Bibliotecario: Jose Antonio Arana Martija

Idazkariordea/Vicesecretario: Jose Luis Lizundia Askondo

Ekonomi-eragilea/Gestor económico: Juan Jose Zearreta

Eragile Teknikaria/Coordinador: Pello Telleria.

Argitalpenen-eragilea/Ejecutivo publicaciones: Ricardo Badiola Uriarte

(*) *Euskaltzaindiak 1992.eko abenduan eta 1993.eko martxoan onartua.*

EUSKALTZAIN OSOAK / ACADEMICOS DE NUMERO/ ACADEMICIENS TITULAIRES

1. Patxi Altuna, E.U.T.G. Mundaiz, Apdo. 1359 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 31 00; (faxa): 943-29 26 35; 943-37 39 32.
2. Jose Antonio Arana Martija, Karmelo Etxegarai, 6, 48300 GERNIKA (Bizkaia), 94-625 07 01 (etxea); 94-415 27 45 (bulegoa).
3. Miren Azkarate, Antso Jakituna, 26-6 D, 20010 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 75 85; 943-470003; (faxa): 943-47 16 99.
4. Pierre Charritton, 3 impasse Port Neuf, 64100 BAYONNE/BAIONA, 59 59 81 27 (etxea); 07-33-59 59 45 59 (Ordezkaritza).
5. Jean Luis Davant, École d'Agriculture du Pays Basque, rue de l'Ursuya, 64240 HASPARREN/HAZPARNE, 07-33-59 29 60 20 (eskola); 07-33-59 28 14 14 (Urrustoi); 07-33-59 28 81 67 (etxea).
6. Xabier Diharce "Iratzeder", Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 07-33-59 29 65 55.
7. Jean Haritschelhar, Elorrieta, 24 route de Lamigotte, 64600 ANGLET/ANGELU, 07-33-59 03 85 06.
8. Alfonso Irigoien, Trenbideko Etorbidea, 2, 5. B, 48013 BILBO, 94-442 27 70.
9. Xabier Kintana, Haritzezkia etxea. Askorbeko-Ugarte bidea, 3. Goierri-Martiartu 48950 ERANDIO, 94-464 88 00, luzapena 2080 (Euskal Herriko Unibertsitatea); (faxa): 94-464 74 46; 94-417 04 91 (etxea).
10. Endrike Knörr, Mateo Múgica, 8, 2. C, 01009 VITORIA/GASTEIZ, 945-22 38 03 (etxea); 945-23 36 48 (Ordezkaritza), (faxa): 945-23 39 40; 834 postakutxa, 01080 VITORIA/GASTEIZ.
11. Federiko Krutwig, Berastegi, 1, 2. ezk., 48001 BILBO, 94-423 78 87.
12. Antonio Maria Labayen, San Francisco, 35, principal, 20400 TOLOSA, 943-65 10 82.
13. Emile Larre, Curé, 64780 IRISSARRY/IRISARRI, 07-33-59 37 60 67.
14. Juan Mari Lekuona, Seminario Diocesano, Paseo Heriz, 82, 28008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 39 11; 943-42 80 50 (Ordezkaritza).

15. Beñat Oihartzabal, Haizpurua, Herauritz/Heraitze, 64480 USTARITZ/UZ-TARITZE, 07-33-59 93 09 81.
16. Francisco Ondarra, Erratzahar, 42, 31014 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-11 95 99.
17. Txomin Peillen, Ibarburu, 64560 SAINTE ENGRACE/SANTA GRAZI, 07-33-59 28 62 44; 5ch. Aranceta, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 28 62 44.
18. Pello Salaburu, Sarriena, 153, 48940 LEIOA, 94-464 21 24; Euskal Herriko Unibertsitatea/Universidad del País Vasco, 94-464 77 00; (faxa): 94-464 74 46.
19. Juan San Martin, Dato, 20, 3, 01005 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 51 18 (bulegoa); Prado, 11, 2 ezkerra. 01005 VITORIA/GASTEIZ, 945-23 08 07 (etxea).
20. Ibon Sarasola, Paseo Duque de Mandas, 37, 1, 20012 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 33 40; Verdi, 143, 1, 08012 BARCELONA/BARTZELONA, 93-237 29 63.
21. Jose Mari Satrustegi, 31810 URDIAIN (Nafarroa), 948-56 29 06 (etxea); 948-22 34 71; (faxa): 948-21 07 13 (Ordezkaritza).
22. Luis Villasante, Arantzazuko Santutegia, 20560 OÑATI, 943-78 09 51; 943-78 33 70 (faxa).
23. Patxi Zabaleta, Amaia, 2, C, 1., 31002 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 71 39 (etxea); 948-22 84 71 (bulegoa); (faxa): 948-21 31 12.
24. Antonio Zavala, San Ignazio ikastetxea, 3059 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-29 95 00.

Oharra: — Frantziara deitzeko: 07-33 eta gero zortzi zenbakiak.
— Frantziatik deitzeko: 19-34 eta gero beste zenbakiak, salbu 9.

EUSKALTZAIN OHOREZKOAK / ACADEMICOS DE HONOR/ ACADEMICIENS D'HONNEUR

1. Jacques Allières, 25, route d'Espagne, "L'Orangerie", 31300 TOULOUSE, 61 40 15 10; 61-89 09 38.
2. Julio Caro Baroja, Itzea, Altzate auzoa, 31780 BERA, 948-63 00 20; Alfonso XII, 50-7, 28014 MADRID, 91-420 22 61.
3. Iñaki Eizmendi "Basarri", Ntra. Sra. del Pilar, 10, 20800 ZARAUTZ, 943-84 15 37.
4. Bernardo Estornes, Secundino Esnaola, 13, 3. ezk., 20001 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN.
5. Jean Baptiste Etcheverry, Arditegia, 64250 CAMBO/KANBO.
6. Jon Etxaide Itharte, Paseo de Colón, 33, 4. ezk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 78 18.
7. Nils M. Holmer, Freninge 22:22, S-270 33 VOLLSJÖ (Suedia).
8. Jose M. Jimeno Jurio, Monasterio de Usun, 4, 2. C esk., 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 05 72.
9. André Martinet, 16 rue Pierre-Bonnard, 92260 FONTENAY-AUX-ROSES, 46 61 12 04.
10. Santiago Onaindia, Karmeldarren komentua, Larrea, 48340 ZORNOTZA, 94-673 00 88.
11. Rudolf de Rijk, Newtonstraat, 69, II, 1098 HA AMSTERDAM (Holanda), 31206, 93 56 50.
12. Carlos Santamaria, Buen Pastor, 13, 20005 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-415297.
13. Martin Ugalde, Almirante Juan Allondo, Villa Carolina, A, 4. esk., 20280 HONDARRIBIA, 943-64 15 05.
14. Terence Harrison Wilbur, Departament of Germanic Languages, University of California, 90024 LOS ANGELES (USA).
15. Pedro de Yrizar, Lagasca, 54, 28001 MADRID, 91-576 63 93.
16. Augustin Zubikarai, Sabin Arana, 4, 4., 48700 ONDARROA, 94-683 02 87.
17. Guri Zytzar', Ligousky Prospect, 65, Apart. 62, St. Petersburg, C.I.E./E.B.E. Rusia 19 10 40.

**EUSKALTZAIN URGAZLEAK/
ACADEMICOS CORRESPONDIENTES/
ACADEMICIENS CORRESPONDANTS**

Jesus Acha, Avda. Sancho el Fuerte, 96 Irrintzi, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA,
948-25 70 21.

Jose Antonio Aduriz, Ategorrieta hiribidea, 23-2., 20013 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-27 73 46; 943-47 33 77 (bulegoa); (faxa): 943-45 79 44.

M.^a Dolores Agirre, Urbieta, 5, 2., 20006 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-42 43 03.

Eugenio Agirretxe, San Francisco, 2, 20800 ZARAUTZ.

Gexan Alfaro, Librairie Zabal/Liburudenda, 52 rue Pannecau, 64100 BAYONNE/
BAIONA, 07-33-59 59 43 90.

Jose Luis Alvarez Enparanza "Txillardegi", Bidarte, 20150 AMASA.

Xabier Amuriza, Andikoa auzunea, 48240 BERRIZ, 94-622 51 69.

Pierre Andiazabal, Grand Séminaire, Avenue Darrigrand, 64100 BAYONNE/
BAIONA, 07-33-59 63 33 40.

Marcelino Andrinua, Abadetxea, 48212 MAÑARIA, 94-682 40 04.

Juan Apezetxea, Avda. de Guipúzcoa, 5, Villa Antonia, 31012 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-11 21 31.

Jose Mari Aranalde, San Ignazio auzunea, 9, 1. D, 20400 IBARRA, 943-21 60 44;
943-67 46 87 (etxea).

Xabier Aranburu, Miracruz, 28, A, 4. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-27 97 04.

Xipri Arbelbide, 14 rue Salie, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 31 14.

Adolfo Arejita, Labayru, 28, pral. ezk., 48010 BILBO, 94-444 64 56 (etxea); 445 31 00
hedapena 548 (Deustuko Unibertsitatea).

Josu Arenaza, Gran Vía, 82, 2. ezk., 48011 BILBO, 94-441 41 81.

Jose Antonio Arkotxa, Sorgintxulo, 2, 12. C, 20100 ERRENTERIA, 943-21 60 44.

Begoña Arregi, Pio Baroja, 8, 4. C, 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-21 62 06.

Pakita Arregi, Matia, 58, 3, 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943- 21 25 32.

Bernardo Atxaga (Joseba Irazu), Kale Nagusia, 10, 20159 ASTEASU, 943-69 19 02.

Mikel Atxaga, Diario *DEIA* egunkaria, Carlos I, 3, behea, 20001 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 24 88.

Gotzon Aurrekoetxea, Ziarrusta auzunea, 48141 DIMA, 94-673 67 20 (etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Jose Mari Azpiroz, Dermitaleria, 3, 1. esk., 31011 IRUÑEA/PAMPLONA.

Jose Azurmendi, Arriola Pasealekua, 50, 2. esk., 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN.

* * *

Ricardo Badiola Uriarte, Errotalde, 17 J, 48990 GETXO, 94-460 05 11 (etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Gaizka Barandiaran, Loiolako santutegia, 20730 AZPEITIA.

Federico de Barrenengoa, Plaza Plácido Careaga, 12, 5.ezk., 48014 BILBO, 94-435 38 19.

Iñaki Barriola, Isturin, Paseo Ayete, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 16 73.

Serafin Basauri, Txirio kale, 1, 3., 20600 EIBAR, 943-11 35 90.

Jose Basterretxea, Sanguesa, 13, 1. ezk., 31003 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-23 66 96.

Iñaki Beobide, Narrica, 31, 3, 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 09 82.

Julene Berrojalbiz, Rodríguez Arias, 29, 3. ezk., 48011 BILBO, 94-443 79 43.

Pedro Berrondo, Gral. Lersundi, 6 ent., ezk., 20007 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 18 57.

Milagros Bidegain, Sancho-enea, 9, 20100 ERRENTERIA.

Antonio Bilbao, Zuetza baserria, Gaube, 48115 MORGAT, 94-674 36 02.

Felix Bilbao, Frantziskotarrak, 48393 FORUA, 94-625 20 01.

Dr. Gunter G. Brettschneider, Nuballee 27, D-5030 HÜRTH, 02233-43777 (telf.); (faxa) 02223-45397.

* * *

Joseph Camino, Evêché, Place Mgr Vansteenberghe 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 59 16 88.

Junes Casenave-Harigile, Apez etxia, 64470 ALÇAY/ALTZAI, 07-33-59 28 54 66.

* * *

Jorge Cortés Izal, Monasterio Velate, 5, 7, 31011 IRUÑEA/PAMPLONA,
948-25 57 59.

Jean Pierre Curutchet, 64780 HELETTE/HELETA, 07-33-59 37 61 04.

* * *

Pedro Diez de Ulzurrun, San Antón, 43, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-22 21 22.

Jean Baptiste Dirassar, Lotissement Arrantzaleak, 64500 CIBOURE/ZIBURU,
07-33-59 26 05 95.

Pierre Duny Pétre, Maison Héguitoa, 4 chemin d'Olhonce, 64220 SAINT-JEAN-
-PIED-DE-PORT/DONIBANE-GARAZI, 07-33-59 37 04 91.

* * *

Andolin Eguzkitza, M.^a Muñoz, 6, 5. ezk. ezk., 48005 BILBO, 94-416 08 20.

Kepa Enbeita, Auzo-lana, S. A., 01449 (ABORNIKANO) URKABUSTAIZ,
945-43 70 70.

Martzel Ensunza, Juan Antonio Zunzunegi, 7, 4. ezk., 48013 BILBO, 94-464 88 00.

Karmele Esnal, Zabaleta, 50, 7. D, 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-28 09 15.

Pello Esnal, Gipuzkoa, 19 B-2. A, 20800 ZARAUTZ, 943-833320 (etxea); 943-29 18 11
(bulegoa); HABE (faxa): 943-43 01 62.

Eñaut Etchamendy, Professeur Agronome, 64120 BEYRIE-SUR-JOYEUSE/MI-
THIRIÑA, 07-33-59 65 80 95.

Jean-Baptiste Etcharren, Chemin Kurutxamendi, 64220 SAINT-JEAN-PIED-DE-
-PORT/DONIBANE-GARAZI, 07-33-59 37 31 99.

Pierre Etchehandi, Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI,
07-33-59 29 65 55.

Jacques Etcheverry, Foyer André Harambillet Hauts de Ste Crois, Avenue André
Harambillet 64100 BAYONNE/BAIONA.

Jose Mari Etxaburu, Villa Ongi-etorri, Amute auzoa, 20280 HONDARRIBIA,
943-64 30 02.

Ana Mari Etxaide, Trav. Baiona, 1, 2, G, 31011 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-26 08 80.

Jose Mari Etxebarria, E.U.T.G. Mundaiz, 50, 1359 Postakutxa, 20080 DONOS-
TIA/SAN SEBASTIAN, 943-27 31 00; 943-65 30 09 (komentua).

Juan Angel Etxebarria, Carlos Gangoiti, 5, 1. ezk., 48300 GERNIKA, 94-625 49 52
(etxea); 94-625 05 89 (eskola).

Juan Manuel Etxebarria, Zamakoa, 29, 4 B, 48960 GALDAKAO, 94-456 83 10.

Peter Etxeberria, 491 Court, 89501 RENO, NEVADA (USA).

Karmelo Etxenagusia, Virgen de Begoña, 41, 48006 BILBO, 94-412 70 91; 94-412 69 27
(etxea).

Eustasio Etxezarreta, Urdaneta, 10, 579 Postakutxa, 20080 DONOSTIA/SAN
SEBASTIAN, 943 46 53 26.

* * *

Patrik Farell (Darragh), 41 Nutley Lane, DUBLIN (Irlanda), 69 26 41.

Jazinto Fernandez Setien, Arantzibia, 12-4 A, 20130 URNIETA.

* * *

Bitoriano Gandiaga, Arantzazuko santutegia, 20560 OÑATI, 943-78 13 02.

Jose Garmendia Arruabarrena, Consulado, 8, 2 B. 20011 DONOSTIA/SAN SEBAS-
TIAN, 943-47 28 41.

Juan Garmendia Larrañaga, Mayor, 1, 20400 TOLOSA, 943-67 09 19.

Salvador Garmendia, Mugika-enea, 20270 ANOETA, 943-65 25 39.

Xabier Gereño, Agirre lehendakaria, 18, 3. esk., 48104 BILBO, 94-475 52 63.

Patxi Goenaga, Landazuri, 17, 5. ezk., 01008 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 65 57;
945-13 98 11; 945-26 57 22; (faxa): 945-26 78 82.

Manex Goienetxe, Chikitoys, Route d'Aritzague, 64600 ANGLET/ANGELU,
07-33-59 42 39 33.

Juan Luis Goikoetxea, Arteaga, 53, Landabarri, 48016 DERIO, 94-454 36 42 (etxea);
94-454 32 58 (institutua); (faxa): 94-454 32 62.

Bernard Goity, Evêche, Place Mgr Vansteenberghe, 64100 BAYONNE/BAIONA,
07-33-59 59 16 88.

* * *

Marcelin Hegiaphal, Pastoralier, 64130 CHERAUTE/SOHÜTA, 07-33-59 28 17 86.

* * *

Mariano Iceta, 31700 ELIZONDO, 948-58 07 55.

Roger Idiart, Curè, 64250 AINHOA, 59 28 51 65.

Arantza Idiazabal, Tolarieta, 6, 1. esk., 20180 OIARTZUN.

Itziar Idiazabal, Sarriena, 54, 48940 LEIOA, 94-464 26 08.

Joseba Intxausti, Arturo Kanpion, 15, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, (telf./faxa) 943-31 12 76.

Andrés Iñigo, Sangüesa, 1, 3, 31003 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-24 74 74 (etxea); Hizkuntza Eskola, 948-22 22 02/03; (faxa): 948-21 14 25.

Jose Angel Irigaray, Aldamar, 9, 1. esk., 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 64 89.

Jose Mari Iriondo, Nafarroa 11, Eguzki-lore, 2-3. B, 20800 ZARAUTZ, 943-83 43 51.

Michel Itçaina, Secrétaire de Mairie, 64250 CAMBO/KANBO, 07-33-59 29 72 55; 07-33-59 29 75 30.

Fermin Ixurko, Residencia sacerdotal "Argarai", Avda. Baja Navarra, 64, 31004 IRUÑEA/PAMPLONA.

* * *

Ramuntxo Kanblong, 34 Allée Fontaine Laborde, ANGLET/ANGELU, 07-33-59 63 79 91.

Jaime Kerexeta, San Roque, 24, 48230 ELORRIO, 94-682 00 12.

Jon Kortazar, Elorriaga, 8, 3, 48100 MUNGUIA, 94-674 29 02.

* * *

Joseba Andoni Lakarra, Euskal Herriko Unibertsitatea —Euskal Filología—, Marqués de Urkixo, z/g., 01006 VITORIA/GASTEIZ, 945-13 98 11.

Daniel Landart, Villa Heleta, 64990 MOUGUERRE/MUGERRE, 59 93 25 25.

Jose Mari Larrarte, Pasiotarrak, Plaza San Felicísimo, 1, 48014 BILBO, 94-475 45 06; (faxa): 94-476 09 96.

Mikel Lasa, San Vicente, 5, 4, 20003 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 54 48 (etxea); 943-42 90 99 (lantokia).

Jose Manuel Lasarte, Muguiro, Miguel Astrain, 10, 1.^o A, 31006 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-15 00 14.

M.^a Pilar Lasarte, Portuene, 10, 3. ezk., 20008 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 50 15; 943-42 80 50 (bulegoa).

Imanol Laspiur, Aldatze, 3, 2. ezk., 20600 EIBAR 943-11 32 88.

Angel Lertxundi, Villa Teresita, z/g., 20800 ZARAUTZ, 943-83 05 91.

Gabriel Lertxundi, Abbaye Notre Dame de Belloc, 64240 URT/AHURTI, 59 29 65 55.

Juan Antonio Letamendia, Gabriel Aresti Torrea, 3, 20280 HONDARRIBIA, 943-64 35 14; 943-64 20 48 (institutua).

Xabier Lete, Plaza San Juan, 20, 20130 URNIETA, 943 55 18 49.

Jose Luis Lizundia, Bruno Mauricio Zabala, 22, 2.F, 48200 DURANGO, 94-681 41 09
(etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).

Jose Antonio Loidi, Farmacia, Paseo de Colón, 93, 20300 IRUN, 943-61 26 78.

* * *

Peli Martin Latorre, Manuel Iradier, 9, 4.ezk., 01006 VITORIA/GASTEIZ,
945-23 29 59.

Xabier Mendiguren, Doctor Delgado, 8-4. C, 20001 DONOSTIA/SAN SEBAS-
TIAN, 943-27 29 51; (faxa): 943-29 29 31.

Fernando Mendizabal, Camino Zarategi, 12-2. B, Marrutxipi, 20015 DONOSTIA/
SAN SEBASTIAN, 943-47 33 77 (bulegoa).

Marie Jeanne Minaberry, Journaliste, 64480 USTARITZ/UZTARITZE.

Jose Antonio Mujika, Plaza del Cedro, 3, 9. esk., Bidebieta 1, 20016 DONOS-
TIA/SAN SEBASTIAN, 943-39 25 28; (bulegoa), 943-28 82 11; (faxa),
943-28 29 48.

Luis Mari Mujika, Zabaleta, 49, 4. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN,
943-28 36 37.

Abel Muniategi, Bizkaiburu, 12, 6. A, 48370 BERMEO, 94-420 78 83 (bulegoa).

* * *

Juan Carlos Odriozola, Zientzi Fakultatea, Euskal Herriko Unibertsitatea 48940
LEIOA 94-464 88 00.

Jesus Oleaga, Elcano, 18, ent., esk., 48008 BILBO, 94-443 69 57.

Ignacio Omaechebarria, PP. Franciscanos, Paseo Zorrilla, 27, 47007 VALLADO-
LID, 983-23 30 26.

Josu Oregi, Paseo Urdangarin, 20570 BERGARA, 943-76 15 61.

Jon Ortiz de Urbina, Deustuko Unibertsitatea, Ingeles Filologia, 1 Postakutxa,
48080 BILBO, 94-445 31 00.

Karlos Otegi, Aresti, 3, 2. D., 20800 ZARAUTZ, 943-83 46 92.

* * *

Rosa Miren Pagola, Ramón y Cajal, 12, 2., 48014 BILBO, 94-447 32 99.

Pedro Pujana, Virgen de Begoña, 41, 48006 BILBO 94-412 69 27.

* * *

Georges Rebuschi, 13, Avenue du Château 54220 MALZEVILLE.

Jose Antonio Retolaza, Ibarguengoitia, Eleizaldeburu/Ugartegoikoa, 8, 48392
MUXIKA, 94-625 43 24.

Karmele Rotaetxe, Plaza Bombero Echaniz, 4, 6. ezk., 48010 BILBO, 94-421 40 33.

Manuel M.^a Ruiz Urrestarazu, San Antonio, 41, 01005 VITORIA/GASTEIZ (Ordezkaritza), telf. 945-23 36 48; (faxa): 945-23 39 40.

* * *

Andoni Sagarna, Eguzki-etxea, Kale Zahar auzunea, 20170 USURBIL, 943-36 53 73.

Ramón Saizarbitoria, Peña y Goñi, 1, 6. esk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 79 90.

Pedro Sancristóval, Postas, 41, 6., 01004 VITORIA/GASTEIZ, 945-27 76 82.

Jose Mari Sánchez Carrión, Udaletxeko Plaza, 1, 6, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA.

Joseba Sarriónaindia, Landako etorbidea, 1, 3., 48200 DURANGO, 94-681 18 82.

Iñaki Segurola, Paulo VI, 10, 20730 AZPEITIA, 943-47 02 84

* * *

Jose Ignacio Tellechea, Usandizaga, 27, 5. ezk., 20002 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-28 00 62.

Francisco Tirapu, Plaza San José, 4, 31001 IRUÑEA/PAMPLONA, 948-22 79 19.

Juan Mari Torrealdai, Tolosa hiribidea, 103, 1. C, 20009 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-21 80 92.

* * *

Patxi Uribarren, Begoñako Karmelo, 10, 48004 BILBO, 94-412 43 43; (bulegoa), telf. 94-420 81 68; (faxa): 94-420 78 30.

Patri Urkizu, Santo Kristo plaza, 4, 20100 LEZO, 943-52 72 24.

Ignacio Urquijo, Munibe, 48270 MARKINA, 94-616 60 31.

Arantza Urretabizkaia, Avda. Madrid, 8, 9. A, 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 87 56; Fco. Silbela, 27, 8, E, 28028 MADRID.

Andres Urrutia Badiola, Notaritzta, Colón de Larreategui, 37, principal ezkerra, 48009 BILBO, 94-423 36 73; (faxa): 94-423 36 74 (bulegoa).

Thomas Uthurry, Professeur, Grand Séminaire, Avenue Jean Darrigrand, 64100 BAYONNE/BAIONA, 07-33-59 63 33 40.

* * *

Jose Mari Velez de Mendizabal, Naparroa etorbidea, 9, 3., 20500 ARRASATE, 943-79 36 82 (etxea); 943-77 05 02 (bulegoa).

**Karles Videgain, Zolakia, 7 avenue de Près, 64100 BAYONNE/BAIONA,
07-33-59 55 14 46 (etxea); 07-33-59 63 66 29 (bulegoa).**

* * *

**Mikel Zalbide, Carlos I, 13, 9.C, 20011 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-46 54 62;
(faxa): 945-18 83 33, 945-18 83 36, 945-18 83 37.**

Anbrosi Zatarain, Zubierta, 40, 2, 20007 DONOSTIA/SAN SEBASTIAN, 943-42 12 36.

**Juan Jose Zearreta, Andrandi auzunea, 7, 3., 48340 ZORNOTZA, 94-673 15 20
(etxea); 94-415 81 55 (bulegoa).**

AURKIBIDEA 1993

ALLI, Juan Cruz:	
– Presentación de: <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional</i> (I) + (II) + <i>meridional + auxiliar roncalés</i>	201
– Conmemoración del 75 aniversario de la fundación de la Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia	433
ARANA MARTIJA, Jose Antonio:	
– Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	13
– “Resurrección Maria Azkue” sariak	195
– Euskaltzainak antzinatasunaren arabera	199
– <i>Bidegileak liburukiaren aurkezpenean: Azkue eta Urkixo</i>	660
– P. Broussainen fondoa jasotzean	677
– P. Broussainen artxibotik jasotako dokumentuak	679
– Antonio Tovar euskalariaren oroiopena eta haren alargunak Euskaltzaindiari emandako euskal liburutegia	487
ARDANZA GARRO, Jose Antonio:	
– Lehendakari jaunaren hitzaldia	275
– Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urteurrena	437
AURREKOETXEA, Gotzon: <i>Euskal Herriko hizkuntz atlasa: Galde sorta/Cuestionario/Questionnaire</i>	529
BAYROU, François: <i>Pirineo Atlantikoetako buru eta Frantziako Hezkuntza ministroaren ongi-etorria</i>	265
CHARRITTON, Piarres:	
– P. Broussainen fondoa hartzean	675
– Paul Guilsou (1920-1993)	381
DE COURSON, Maider: <i>P. Broussainen fondoa hartzeaz</i>	685
DIAZ NOCI, Javier: <i>Azkue, kazetaria</i>	497

EUSKALTZAINDIA / REAL ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA:	
– Euskaltzaindiaren adierazpena erdaratiko deituren idazkeraz	27
– Declaración de la Real Academia de la Lengua Vasca / Euskaltzaindia sobre la grafía de los apellidos de origen no vasco	29
– Euskaltzaindiaren Batzar Agiriak	33
– Euskaltzaindiaren batzorde-organigrama	51
– Euskaltzaindiaren aukitegia	239
– Euskaltzaindiaren adierazpena “Euskara batuaz”	299
– Batzar Agiriak	301
– Euskaltzaindiaren aukitegia eta batzorde-organigrama	387
– Euskaltzaindiaren Gomendio eta Erabakiak:	
– <i>-zio, -zione, -zino</i>	411
– <i>Ordinalen eta banatzailen idazkera</i>	442
– Batzar Agiriak	443
– 1993.urtean batzarreetara joandakoena zerrenda	689
– Euskaltzaindia - Bilbao Bizkaia Kutxa: literatura - sariak 1993	687
– Euskaltzaindiaren aukitegia	691
– Euskaltzain ohorezko berriak izendatzea	371
– Aurkibidea 1993	711
 GALDOS, Eli: Euskaltzaindiaren hirurogeita hamabosgarren urtemuga-ko ospakizunen-hasieran	429
 GARCIA TRUJILLO, Sebastián: la novela costumbrista de Domingo de Aguirre	652
 GARMENDIA ARRUEBARRENA, Jose:	
– Iztuetaren <i>Guipuzcoaco condaira-ren inguruan</i>	125
– Textos inéditos de autores vascos	151
– El euskera en el valle de Cigoitia (Alava)	471
 GARMENDIA LASA, Mari Karmen: <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkezpe-nean	669
 GONZALEZ SALAZAR, J.A.: El nombre <i>Izki</i>	483
 GORROTXATEGI, Mikel:	
– <i>Petri/Pedro/Peru eta Pello Nafarroan, XVIII.mendean</i>	319
– <i>Huarte/Uharte</i>	479
 GRANJA, Jose Javier: Presentación de <i>Bidegileak</i> : Koldo Eleizalde y Arturo Campión	663
 HARITSCHELHAR, Jean:	
– Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	9
– Euskaltzainburuaren erantzun-hitzaldia	275
– Euskaltzaindia - Bilbao Bizkaia Kutxa: literatura - sariak	365
– Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	425
– <i>Bidegileak</i> liburukiaren aurkezteam	659
– Pierre Broussainen fondoa hartzeaz	683

ITURBE, Angel M.: Euskaltzaindiaren 75. urteurreneko ospakizunen-hasieran	423
IZETA, Mariano: Baztango erranairuak	349
KNÖRR, Endrike:	
– <i>Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak.</i> (Iker 7)	217
– Bilboko metroaren geltokiei buruzko diktamena	367
LEKUONA, Juan Mari: Euskaltzaindia eta Bilbao Bizkaia Kutxaren literatura-sariak	361
LIZUNDIA, Jose Luis:	
– 1993.urterako Euskaltzaindiaren egutegia	233
– 1994.urterako Euskaltzaindiaren egutegia	467
MARCOTEGUI, Javier: Conseil Général des Pyrénées-Atlantiques - Real Academia de la Lengua Vasca/Euskaltzaindia	271
MORVAN, Michel: Commentaire Critique des “materiales para un diccionario etimológico de la lengua vasca” (Suite). <i>ASJU XXIII-1-1989</i> , pp. 133-203 <i>Ardun-Astalmenda</i>	517
ONDARRA, Frantsizko: Goñerrin aurkitutako testuak (VIII)	59
PEILLEN, Txomin: Euskara eta Gaskoinaren arteko harreman eta loturak	281
PRADERA, Jose Alberto: Euskaltzaindiaren 75.urtemuga	23
REAL A. DE LA LENGUA VASCA (Ikus EUSKALTZAINDIA)	
SALABERRI, Patxi:	
– Nafarroako hiriburuaren izenaren gainean	167
– En torno a <i>Urdaitz/Urdániz</i>	323
– Nafarroako zenbait ibar, herri eta auzoren euskarazko izenak	329
– <i>Huarte/Uharte</i> dela eta	479
SAN MARTIN, Juan: Ofizio eta titulu nortasuna Hondarribiko etxe-izenetan	315
UGALDE, Martin: Ohorezko euskaltzaina 1993	373
VIDEGAIN, Xarles:	
– <i>Nazioarteko Dialektologia Bitzarra. Agiriak.</i> (Iker 7)	221
– Presentation de l’ouvrage <i>Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak.</i> (Iker 7)	227
– Euskal Herriko hizkuntz atlasa: Galdesorta/Cuestionario-/Questionnaire	529

VILLASANTE, Luis: Eusebio Erkiaga Alastra (1912-1993)	377
YRIZAR, Pedro:	
– <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional (I)</i>	
– <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro septentrional (II)</i>	
– <i>Morfología del verbo auxiliar alto navarro meridional</i>	
– <i>Morfología del verbo auxiliar roncalés</i>	205